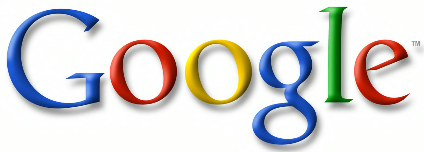

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

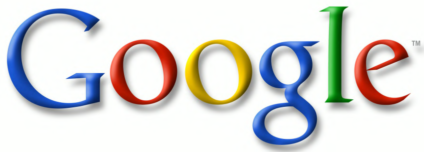
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

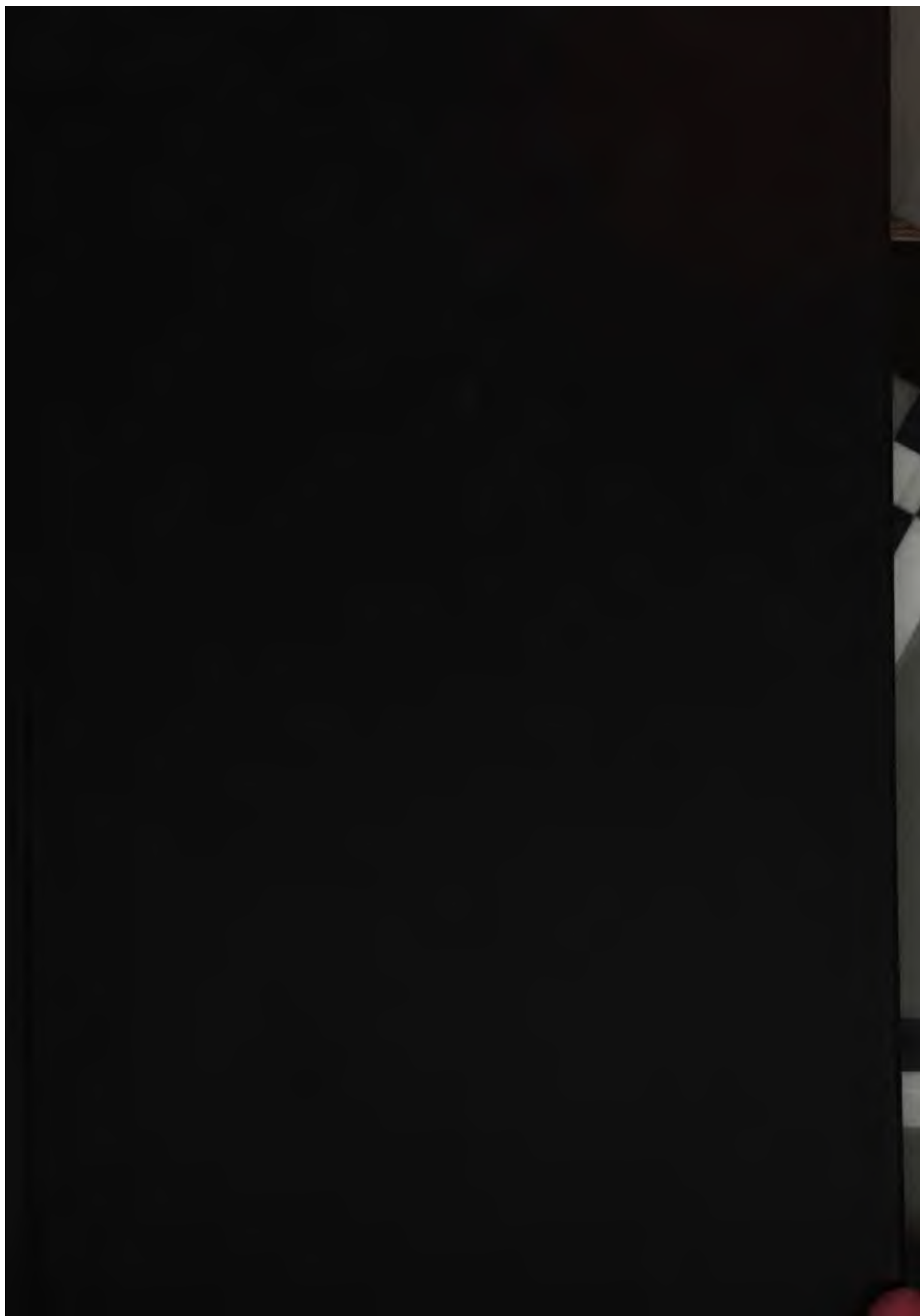
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

439.305
L654

STANFORD·VNIVERSITY·LIBRARY

Leuvensche Bijdragen

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM, TE LEUVEN.

2de JAARGANG. — 1ste AFLEVERING.

1897.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER

338956

STANFORD LIBRARY

HET DIALECT VAN LEUVEN

eene phonetisch-historische studie

VOORWOORD

In deze studie sluit ik mij zoo nauw mogelijk aan bij het plan van Prof. COLINET's verschenen werk over het *Dialect van Aalst*, omdat er m. i. geen eenvoudiger en doelmatiger kan wezen, en ook omdat het voor den lezer wenschelijk is, in onze reeks monographiën een gemakkelijk te raadplegen repertorium te vinden.

In meer andere punten stemt mijn werk met dat van Prof. COLINET overeen. Geen wonder : wij behandelen beiden Brabantsche dialecten, langen tijd verzamelden wij te gelijk de bouwstoffen onzer studiën en ik verzuimde nooit de gelegenheid den geleerden en vriendelijken raad van mijnen hooggeachten meester te volgen. Hem zij hier, voor zijne wijze wenken en raadgevingen, mijn innigste dank uitgesproken.

Sommige lezers zullen misschien van oordeel zijn, dat ik in de klankleer met het aanhalen van voorbeelden te karig ben te werk gegaan. Ik heb al de voornaamste mij bekende Lv. woorden vermeld; de overige vinden m. i. eene betere plaats in de *Woordenlijst* of in een idioticon van den tongval van Leuven, dat ik op touw gezet heb.

Daar woorden van Romaanschen (Franschen of Waalschen) oorsprong in groot getal in ons dialect zijn gedrongen, heb ik gemeend hun, volledigheidshalve, in het *Aanhangsel*, een kort hoofdstuk te moeten wijden. Soms, wanneer ze een belangrijk phonetisch feit behelzen, haal ik ze ook wel met de inheemsche woorden aan.

Wat de vergelijking der Lv. klanken met Nederlandsche of Westgermaansche en hunne genetische verklaringen betreft, cf. PH. COLINET, *Het Dialect van Aalst*, Voorwoord; voor de spelling, *ibid.* bl. 249 ssq.

GRENZEN VAN HET DIALECT.

De tongval van Leuven wordt gesproken in de stad, en, op weinige bijzonderheden na, in hare onmiddellijke omgeving : Heverlee, Perk, Blauwput, d. i. de voorsteden (1).

Blauwput, waar het landbouwerselement schier gansch afwezig is, spreekt eene bijna ongemengde Leuvensche taal. In Perk en Heverlee betwisten de spraak der buitenlieden en die der aldaar gevestigde stedelingen elkaar den

(1) Volgens de officieele volksoptelling van 1890 bevat Leuven 40.623 inwoners : 1.711 spreken uitsluitend Fransch, de anderen Vlaamsch d. i. over het algemeen het dialect, ofwel de beide talen.

Perk en Heverlee maken eene gemeente uit; volgens dezelfde optelling tellen ze 4.585 inwoners : 185 spreken uitsluitend Fransch, de anderen Vlaamsch, ofwel de beide talen. Daar Blauwput met Kessel-Loo vereenigd is, kunnen wij hier geene cijfers aanhalen.

voorrang. Het getal en de invloed dezer laatsten worden dagelijks aanzienlijker, en het is onmogelijk er met eenige juistheid, de grenzen van het stadsdialect af te bakenen. Indien men zich met algemeene gegevens vergenoegen wil, kan men, voor Perk en Heverlee, den spoorweg Leuven-Waver als scheidslijn tusschen stad- en plattelandstaal aannemen.

VERKORTINGEN, ENZ.

Ags.	Angelsaksisch.
Eng.	Engelsch.
Fr.	Fransch.
glb.	gelijkbeteekenend.
Got.	Gotisch.
Hgd.	Hoogduitsch.
Lat.	Latijnsch.
Lv.	Leuvensch.
Mlat.	Middellatijnsch.
Mnd.	Middelnederduitsch.
Mnl.	Middelnederlandsch.
Nl.	Nederlandsch.
n.	naast.
Ofra.	Oudfransch.
Ohd.	Oudhoogduitsch.
On.	Oudnoordsch.
Onl.	Oudnederlandsch.
Os.	Oudsaksisch.
Rom.	Romaansch.
spr.	spreek uit.
Wa.	Waalsch.
Wg.	Westgermaansch.
< beteekent	*geworden tot.*
> »	*ontstaan uit.*
* staat vóor	een theoretischen vorm.

De woorden zijn geschreven zooals ze op zichzelf bestaan. De regels van den Sandhi worden niet in acht genomen. Zoo worden de infinitieven, de participia, de praeterita der zwakke werkwoorden, de substantieven die in 't Ndl. op **e** uitgaan, enz. met de normale **n** geschreven, alhoewel die **n** in pausa of vóor consonanten niet uitgesproken wordt : b. v. **gemänten** *gemeente,* **wéden** *wedden, worden,* spr. **gemänte wéde**; voor de reden dier spelling cf. de *Morphologie.* In den tekst die aan 't einde van deze studie zal worden bijgevoegd, zullen, gelijk in het werk van Prof. Colinet, de Sandhi-werkingen aangeteekend worden.

STANFORD LIBRARY

EERSTE DEEL

KLANKLEER

EERSTE AFDEELING

Algemeen karakter en klankvoorraad van het dialect.

1. Er zijn twee verscheidenheden in het dialect van (1)
Leuven : de zoogenaamde platte en de gewone tongval. De eerste wordt, over het algemeen, door de vrouwen en kinderen der werkende klas gebezigd. Hij is gekenmerkt door zijne slepende en zingende uitspraak. De inwoners der S[t] Quintinuswijk in 't bijzonder zijn voor deze uitspraak in de stad spreekwoordelijk bekend. Ze bestaat hoofdzakelijk : voor de woorden, in het verzwakken van het expiratorisch accent, het *circumflexeeren* der lange klinkers en het vaster behouden der diphtongen (1); voor den zin, in een afwisselend klimmen en dalen van den zingtoon (2). Die spraak gelijkt nagenoeg op eenen tragen deun.

In den gewonen tongval is dusdanig slepend zingen gansch afwezig, de klemtoon is krachtig en de klanken worden er met eene tamelijk scherpe articulatie uitgebracht. 't Is deze taal die meer in 't bijzonder het onderwerp mijner studie uitmaakt.

---

(1) Zie daarover het *Aanhangsel.*

(2) Daar de benamingen *expiratorische klemtoon* en *chromatische klemtoon* mij voorkomen de eene als een pleonasme, de andere als een onzin (klem = nadruk), stel ik tegenover elkaar *zing-* en *klemtoon* met de respect. beteekenis van chromatisch en expiratorisch accent.

In den toestand van rust mijner spraakorganen raakt de tongspits de onderste tandrij. Het voorste gedeelte van het tongblad bevindt zich tegen de bovenste tandrij en de tandholten. De lippen zijn gesloten en de afstand tusschen onder- en bovenkaak is zeer gering. De verschillende deelen der spraakorganen hebben niet dezelfde werkzaamheid : die der lippen b. v. is niet zoo sterk als die der tanden, hetgeen blijkt uit de afwezigheid der lippenronding in een aantal klinkers.

2. De stemklanken (sonoren) zijn de volgende :

A. De klinkers en tweeklanken :

a. De mondklinkers :

1° ongeronde :

a ā ă é é è è e i ī ı

2° geronde :

α) met wang- en lippenronding :

o ŏ u ū

β) zonder lippenronding :

ō u ū

b. De neusklinker :

ę

c. De tweeklanken :

ie ıı oe oı ue uı ue; aȷ eȷ oȷ uȷ; (**ȷè**)

B. **l ḷ r m m̄ n n̄ ŋ ṇ**

a is de korte wijde middelachterklinker (mid back wide), b. v. in **kat.**

ā is de lange **a,** b. v. in **lā** *lauw;* **ā** komt soms voor met eenen zeer zwakken **e**-naslag als samentrekking na syncope van **d,** in **zāen** *zouden zeiden* en **wāen** *wouden wilden,* n. **zān wān.**

ă is gelegen tusschen den korten wijden benedenachter- en den id. tusschenklinker (tusschen low back en low mixed wide), b. v. in **băt** *bijt.* Hare uitspraak staat

teņ andere niet vast, en men hoort ze nu en dan wel (2)
eens als **a** in de gevallen **6**, 1° α) en β), als **ė** in **6**, 2°. Zelfs is **ė** uit **ä** in eenige woorden de regel geworden.

ė is de korte wijde benedenvoorklinker (low front wide), b. v. in **vėt** *vet*.

è is de lange **ė**, b. v. in **vèr** *verre*; **è**, zooals **ā**, verschijnt soms met eenen zeer zwakken **e**-naslag in de gevallen van samentrekking na syncope van **d**; zie voor deze **è** onder **eȷ**.

é is de korte wijde middelvoorklinker (mid front wide), b. v. in **léten** *letten*.

é is een klank die het midden houdt tusschen den wijden en den nauwen langen middelvoorklinker (tusschen mid front wide en mid front narrow), b. v. in **ģéven** *geven* (1).

e is de onduidelijke vocaal voorkomende onder den vorm van den wijden middeltusschenklinker (mid mixed wide), b. v. in **de**. In de svarabhakti wordt ze min of meer zwak uitgesproken : **wèrem** *warm*; zoo ook in de diphtongen.

i is de korte wijde bovenvoorklinker (high front wide), b. v. in **zit**.

ī is de lange nauwe (2) bovenvoorklinker (high front narrow), b. v. in **zīķ** *ziek*.

ı is een minimale klinker die eene sterke **i**-kleur heeft en als tweede bestanddeel der diphtongen vóor gutturalen voorkomt.

---

(1) De uitspraak van **é** is niet bij alle Leuvenaars dezelfde en ikzelf spreek ze soms als eenen tusschen **é** en **ė** gelegen klank + eenen zwakken **i**-naslag uit : **ģe^iven**; die **e^i** wordt dan ook dikwijls **eȷ** in auslaut of vóor vocalen. Men hoort ze in den zoogenoemden *platten* tongval als **ė**+**i**-naslag : **ģė^iven**.

(2) In den *platten* tongval wordt **ī** wijd gehoord of althans als : wijde **i** + nauwe **i**.

(2) **o** is de geronde wijde middelachterklinker (mid back wide round), b. v. in **pot**.

ŏ is de geronde **ă** (tusschen low back en low mixed wide round), b. v. in **ŏst** *haast*. Men hoort ze ook als **o** in de augmentatieven : **ọnen** *hond*, enz. cf. **14**.

u is de geronde wijde bovenachterklinker (high wide round), b. v. in **punt** *punt*.

ū is de lange **u**, b. v. in **kūd** *kwaad*.

ō eene lange wijde middelklinker wiens articulatie plaats grijpt tusschen het achter- en het tusschengehemelte (tusschen mid back en mid mixed wide). De lippenronding is hier totaal afwezig; ja, soms gaat de uitspraak van **ō** gepaard met een terugtrekken der mondhoeken, b. v. in **ōt** *hout* (1).

u is de korte wijde bovenklinker met dezelfde articulatie en dezelfde afwezigheid van lippenronding als de vorige (tusschen high back en high mixed wide), b. v. in **um** *om*.

ū is lange **u**, b. v. in **ūd** *hoed*.

ę is nasale **è**, b. v. in **gesnę** *gesneden*. Zie onder **ej**.

ie is **i** + **e**, b. v. in **iel** *heel*.

ii is **i** + **ı**, b v. in **iiḳen** *jeuken*.

oe is **o** + **e**, b. v. in **woed** *wijd*.

oı is **o** + **ı**, b. v. in **oıḳ** *eik*.

ue is **u** + **e**, b. v. in **ues** *huis*.

uı is **u** + **ı**, b. v. in **buıḳ** *buik*.

ue is **u** + **e**, b. v. in **dued** *dood*.

jè d. i. **j** + **è** was eertijds eene diphtong en wordt voor verschillende redenen met de tweeklanken behandeld, b. v. in **pjèd** *paard*.

(1) Men hoort dikwijls **ō** als tweeklank d. i. den korten klank van **ō** + eenen **u**-naslag : **ō^{u}t** *hout*. In de platte uitspraak komt zelfs **ō** onder den vorm van **a** + **u**-naslag voor : **a^{u}t** *hout*.

aȷ = **a** + **ȷ** d. i. eene zwakke **j**, b. v. in **baȷūd** *beiaard klokkenspel;* ook **èȷ** in den platten tongval. (2)

eȷ = eene tusschen **è** en **é** gelegen vocaal + **ȷ**, b. v. in **gesneȷen** *gesneden.*

oȷ = **o** + **ȷ**, b. v. in **doȷer** *dooier.*

uȷ = **u** + **ȷ**, b. v. in **vuȷer** *voeder.*

l r m n zijn de Nederlandsche klanken.

ḷ is de palatale **l**; de plaats harer articulatie bevindt zich een weinig meer achterwaarts dan die der Aalstersche **ḷ**.

m̄ en **n̄** zijn de lange **m** en **n** die men bij gelegenheid hoort, b. v. in **ḳ ém̄** (1) *ik heb hem*, **régen̄ én(e)...** *regenen en. .*

ŋ is de keelnasaal.

ṇ is de palatale nasaal; voor **ṇ** geldt dezelfde opmerking als voor **ḷ**.

3. De geruischklanken zijn : (3)

a) De explosieven :

α) Stemlooze :

k ḳ t p

β) Stemhebbende :

g¹ g̣² d b

b) De spiranten :

α) Stemlooze :

h ḥ f s ṣ

β) Stemhebbende :

g g̣ v z ẓ j ȷ w

ḳ heeft niet altijd de volle palatale kleur zooals in het diminutiefsuffix : **-ḳen** *tje.* Als het pas geeft zullen de schakeeringen meer bepaald worden.

g¹ g̣² verschijnen slechts in den Sandhi : eind-**k ḳ**, door eene stemhebbende explosieve gevolgd, worden **g¹ g̣²**

(1) Ook **ḳ ém em.**

(3) b. v. in **ik bén** spreek uit **ig² bén** *ik ben*, **brékbūr** spr. **brég²būr** *breekbaar*, **pakdrūger** spr. **pag²drūger** *pakdrager*, enz. Wij schrijven ze ook als eindletters in pausa, waar ze, volgens den algemeenen regel, als **k** of **ḳ** wordt uitgesproken.

g en **h** zijn de stemhebbende resp. stemlooze gutturale spiranten.

ḡ en **ḥ** zijn de stemhebbende resp. stemlooze palatale spiranten; **ḡ** kan meest altijd als **j** uitgesproken worden, b. v. in **ḡès jès** *gras*. Voor **ḡ** en **ḥ** geldt dezelfde opmerking als voor **ḳ**.

j wordt zachter uitgesproken dan de Nl. **j**.

ȷ is wijder en zwakker dan **j**.

ṣ **ẓ** vertegenwoordigen **š**-klanken en worden uitgesproken met vooruitsteken der lippen en terugtrekken der tong, b. v. in **ṣèt** *staart*, **ẓézes** *Jesus*. In den anlaut klinkt **ṣ** dikwijls, vooral in den platten tongval, als **sȷ**, b. v. in **sȷél** n. **ṣél** *schil*. In den auslaut, waar **ṣ** **ẓ** eene zwakkere articulatie toonen dan de Fransche **ch** en **j**, komen ze meestal vóor bij woorden aan 't Rom. ontleend : b. v. in **petö̤zen petö̤ṣ** n. **petös** Fr. *potage*.

v is de bilabiale spirant en wordt uitgebracht met geronde en even vooruitgestoken lippen.

k t p d b f s v z zijn de Nl. klanken.

(‘) is de spiritus asper die niet meer wordt gehoord en daarom tusschen haakjes is geplaatst, maar die zijnen invloed op voorgaande spirant nog laat gelden : b v. in **dah(‘)īr** *daghuur*, **ues(‘)īr** *huishuur*, **oh (‘)ieren!** *och Heer!* **ons (‘)ier** *ons Heer*.

TWEEDE AFDEELING

Historische ontwikkeling der klanken

EERSTE HOOFDSTUK

Klinkers en tweeklanken in hoofdtonige en bijtonige lettergrepen.

4. **a** is **(4)**

1° Nl. korte **a** :

al gast vat, enz.

2° Verkorting van eenen vroegeren Lv. ***ai**-klank, Nl. **ei, ij** :

fafteh *vijftig*, **vafde** *vijfde*, **gelak** *gelijk*, **masken** *meisken*.

Men hoort ook **fäfteh** en **väfde.**

5. **ā** is **(5)**

1° Nl. **auw, ouw, uw** van Wg. **au, al(d), ol(d), ū,** enz.

dā *duw* en *dauw*, **flā** *flauw*, **gā** *gauw*, **grā** *grauw*, **getrā** *getrouw*, **kā** *kou*, **klā** *klauw*, **lā** *lauw*, **mā** *mouw*, **nā** *nu nauw*, **rā** *ruw* en *ongekookt*, **shā** *schuw* en *schouw*, **vā** *vouw*, **vrā** *vrouw*, **wā** *wou*, **zā** *zou*, enz.

> Aanm. In de verbogen en vervoegde vormen met eertijds of nu nog opene lettg. is Nl. **auw,** enz., Lv. **āv** : **dāvẹn** *duwen*, **klāven** *klauwen*, enz. Vgl. **17** en *Consonantisme*.

2° Nl. **ee** of **ei** uit Wg. **ai.**

ākrẹ́kel *heidekrekel* vgl. Got. *haithi*, **āmeloık** *heimelijk* Ohd. *heimelich*, **ār** *ei* Ohd. *ei*, **bātel** *beitel* Mnl. Mnd. *beitel*, **dālen** *deelen* vgl. Got. *dails*, **gāt** *geit* Got. *gaits*, **gemān** *gemeen* Got. *gamains*, **klān** *klein*

(5) Ohd. *chleini*, **mānen** *meenen* Ohd. *meinen*, **spélrās** *speelreis* cf. Ohd. *reisa*, **stān** *steenen* adj. vgl. Got. *stains*.

3° Nl. **ei** uit **eg**(e).

blān *blein* Mnl. *bleine* voor **blegene*, **tāl** *teil tegel*, **ik zā** *ik zei*, **zāl** *zeil* Mnl. ook *zeghel*, **zāsel** *zeisen* Ohd. *sëgisna*.

4° Nl. **ein** vóor **s**.

dāzen *deinzen*, **pāzen** *peinzen*.

5° Rom. **ai**.

fontān *fontein*, **fernās** *fornuis* Mnl. *fornais*, **kapetān** *kapitein*, **plān** *plein*, **poselān** *porselein*.

Aanm. 1. **dālen** heeft meer bepaald de beteetenis van *onder elkaar verdeelen*; men heeft daarnaast **diel** en **dielen** *deel deelen*; **stien** *steen* staat naast **stān**, **roes** *reis* naast **spélrās**, **zoel** en **zoelen** *zeil zeilen* naast **zāl** en **zālen**.

ār *ei* heeft de **r** uit het plur. **āren** overgenomen.

Aanm. 2. **ā** beantwoordt nog aan eene vroegere **ei** in **ās** *hengsel handvat* Mnl. *heise*, en **māsen** *dienstmeid*, cf. Kiliaen *meyssen*.

6° Nl. **ij** in

lāvūd *lijnwaad*, **tāmus** *tijm* Lat. *thymum*, **wāwūter** *wijwater*.

Aanm. De **ā** in 2°, 3°, 4°, 5° en 6°, zooals **oe** in **22**, is klaarblijkelijk uit eene **ai**-uitspraak ontstaan (zie nog **6**, 2° en **28**). Niet waarschijnlijk is het, dat **ai** < **ā** in 2°, van de Wg. **ai** zou gebleven zijn, wanneer de oudste dialecten die reeds hebben gewijzigd : Ohd. **ei ê**, Os. **ê**, Ags. **á**, enz.. Men mag vermoeden dat Wg. **ai**, dóor een tusschenklank **ei**, op een zeker tijdstip hier tot **ai** is teruggekeerd. In het stadium **ei**, zullen dan 3°, 4° en 6° met 1° en **22**

zijn samengevloeid om hunnen weg gezamenlijk (5)
naar **ai** en **ā** of **oe oı** voort te zetten. Er dient nochtans gezegd te worden, dat niet alle gevallen van **ei** naar **ai** overgingen; gedeeltelijk sloegen zij eenen anderen weg in : vgl. **dielen** en **dālen**, **stien** en **stān**; cf. **20**, 1°.

7° Nl. **a** in de 1ste pp. sing. en plur. en 3den p. plur. praet. van het hulpwkw. hebben :

iḳ ā *ik had*, **me ze ān(en)** *wij zij hadden*. Cf. *Morphologie*.

6. **ä** is (6)

1° Umlaut van **a**.

α) In de diminutieven :

äṇḳen *handje*, **käḳen** *katje*, **käṇḳen** *kantje*, **räḳen** *ratje*, **täṇḳen** *tandje*, enz.

β) In de augmentatieven **käṇen** *groote kant*, in den zin van *groot stuk brood*, **Wäṇen** *Johanna*.

Aanm. Het augmentatiefsuffix is *-*jan*, cf. Colinet, *Het dialect van Aalst*, **6**, 2°, *a)*, Aanm.

2° Verkorting van den **ai**-klank waarover in **5** gehandeld is geworden.

däld *deelt*, **gäḳen** *geitje*, **gemänten** *gemeente*, **klänst** *kleinst*, **mänd** *meent*; **bläṇḳen** *bleintje*, **zäḷḳen** *zeiltje*, **täḷḳen** *teiltje*; **fontäṇḳen** *fonteintje*, **pläṇḳen** *pleintje*; **bät** *bijt*, **fänst** *fijnste*, **läṇḳen** *lijntje*, **mäd** *mijdt*, **päpeken** *pijpeken*, enz.

7. **è** is (7)

1° Wg. **ë** of Lat. **e** in gesloten lettgr.

drèḳ *drek* On. *threkkr*, **èl** *licht* Ohd. *hël*, **gebèd** *gebed* Ohd. *gebët*, **gèld** *geld* Ohd. *gëlt*, **knèẖt** *knecht* Ohd. *knëht*, **lèḳen** *likken* Ohd. *lëcchôn*, **pèḳ** *pek* Ohd. *pëh*, **rèẖt** *recht* Ohd. *rëht*, **spèẖt** *specht* Ohd. *spëht*, **spèl** *speld*

(7) Ohd. *spëldô*, **vèl** *vel* Ohd. Os. *fël*, **vèld** *veld* Ohd. Os. *fëlt*, **vèspers** *plur. tant. vespers* Lat. *vespera*, **wèḥ** *weg* Ohd. *wëc*, **zèlef** *zelf* Ohd. *sëlb*; **bèd** *berd* Ohd. *brët*, **èt** *hart* Ohd. *hërza* Os. *hërta*, **g̣èsten** *gersten* Ohd. Os. *gërsta*, **mèt** *markt* Lat. *mercatus*, **pès** *perzik* Lat. *persicum* Ohd. *pfërsih*.

Aanm. **bèsem** *bezem* Ohd. *bësamo* komt van een vorm met gesloten lettergr., vgl. Mhd. *besme* Ags. *besma*; zoo ook **èfen** *effen* Ohd. *ëban*, vgl. Got. *ibns* Ags. *efn*.

De **è** van **bèd èt g̣èsten** kan ook door den invloed van **r** + dentaal verklaard worden.

dèsen *dorschen* Ohd. *drëskan*, **frèten** *vreten* Ohd. *frëzzan*, **trèfen** *treffen* Ohd. *trëffan* zijn onregelmatig; cf. **élepen** *helpen* enz., en Colinet, *op. cit.* **6**, 1° Aanm.

Voor de **è** van **wèb** *web* Ohd. *weppi* Os. *webbi* Mhd. *wëp* is niet uit te maken of ze van **ë** of **a** komt.

2° Wg. **i** vóor **r** + dentaal :

dèrde *derde*, **dètīn** *dertien*, **dèteh** *dertig* Ohd. *dritto*, *drizên*, *drizug*, met metathesis, **èrder** of **èder** *herder* Ohd. *hirti*, **èsenen** *hersenen*, vgl. Ohd. *hirni*, **èrt** *hert* Ohd. *hiruz*, **ḳès** *kers* Ohd. *chirsa*, **ḳèsmis** *kerstmis*, **ḳèstenbrīf** *kerstenbrief geboorteakt*, **ḳèsdah** *kerstdag* vgl. Ohd. *kristâni* Os. *cristin* met metathesis.

3° Wg. of Lat. **a** vóor **r** + dentaal :

èst *hars* Ohd. *harz*, **èt** *hard* Ohd. *harti herti*, **ètoh** *hertog* vgl. Got. *harjis*, **g̣ès** *gras* Mnl. *gars* Ohd. Os. *gras*, **spètelen** *spartelen* Ohd. *sprazzalôn*, **wèt** *wrat* Ohd. *warza*, **zwèt** *zwart* Ohd. *swarz*; **Mèten** *Marten*, **mètelier** *martelaar* Lat. *martyr* Ohd. *martirari* Mhd. *merteler*.

Aanm. In **Bèleber (Sinte)** *Barbara*, **kèleper** *karper* Ohd. *charpfo*, **mèleber** *marmer* Mnl. *mar-*

ber marbel Lat. *marmor*, **rebèleber** *rabarber*, Lat. *rheubarbarum*, greep de **l/r-** dissimilatie natuurlijk plaats na het overgaan der **a** tot **è** en vóor het tijdperk der verlenging van **è** vóor **r**, cf. **8.** (7)

4° **i**-umlaut van Wg. of vreemde **a** in eertijds of nu nog gesloten lettgr. :

a) In **bèḳen** *bekken* Lat. *baccinum*, **èks** *heks*, Ohd. *hagʒissa*, **èkster** *ekster* Onl. *agastria*, **èl** *el* Got. *aleina* Ohd. *elina*, **èlènden** *ellende*, Ohd. *elilenti*, **èṇ** *eend* Ohd. *anit*, **gènster** *geinster* Ohd. *ganeistra ganistra*, **gewènen** *gewennen* Os. *wennjan* vgl. On. *vanr*, **grèḥt** *gracht* On. *gröptr*, **mès** *mes* Ohd. *meʒʒisahs* n. *maʒsahs*, **mèten** *metten* Ohd. *mattina mettina*, **pèns** *pens* Lat. *panticem*, **stèmpel** *stempel* Ohd. *stempfil*, **strèṇ** *streng* Ohd. *strangi strengi*, **twèlef** *twaalf* Got. *twalif*, **vèndel** *vaandel* Mhd. *vänle venlin*.

Aanm. Misschien mogen wij hieronder nog rangschikken : **ḳèmp** *hennep* Lat. *cannabis*, **ṣèlem** *schelm* Ohd. *scalmo scelmo*, **stèlt** *stelt* Ohd. *stelʒa*; voor de twee laatste cf. Franck, *Etym. Wdb.*

b) In het wkw. **klèpen** *kleppen*, vgl. Ags. *clappian*; ook waarschijnlijk in **jèṇḳen** *janken weenen*, **plèḳen** *plakken*, **lèpen** *lappen*.

c) In de volgende adjectieven op **eh** > *ig* : **dèmpeh** *kortborstig* Ohd. *dampf asthma*, **dèfteh** *deftig* vgl. Got. *gadaban*, **gelèteh** *glad*; alsook in het suffix **-èḥteh** *-achtig* : **ḳinderèḥteh**, enz.

d) In woorden met vroeger *-âri*-suffix : **bèḳer** *bakker*, **ratevèṇer** *rattenvanger* schertsenderwijs van versleten hoeden gezegd, **vūtġèṇer** *voetganger*, **lèper** *lapper*, **ḳèter** *ketter*.

e) In **frèṇ** *franje* cf. Kiliaen *frengie frenie*, **pèṇer** *paander* Rom. *panier*.

f) In **ḳèḳen** *katje (een kinderspel)*. Cf. **10**, Aanm.

(7) 5° Umlaut van Wg. of vreemde **a** onder morphologischen of anderen invloed vertoonen :

a) De diminutieven : **mèmeken** *mammeken* en **mèneken** *manneken*.

b) De augmentatieven : **lèmen** *lam*, **mènen** *man*, **tèpen** *geluksvogel snul*, Westvlaamsch *tap*, met het suffix *-jan*.

c) **plèteren** *pletteren plat*, **klèteren** *klateren kletteren* vgl. Hgd. *klatschen*, **ṣèteren** *schateren schetteren*, **trèntelen** n. glb. **trantelen**, **knèbel** *het eten* vgl. **knabbelen.**

d) Het suffix **-ès** *-eres -ares -aarster* Mnl. *ersse* : **mistès** *meesteres*, **biedelès** *bedelares*, enz.

De **è** kan hier ook aan den invloed van **r** + dentaal toe te schrijven zijn.

e) **klètsen** *kletsen* Hgd. *klatschen* vgl. Aalstersch en Brusselsch **klaṣ** *klets*, **krètsen** *krassen*, **krètser** *krassend zwavelstokje;* **mètsen** *metselen* Mlat. *macio*, **slèts** *slons* vgl. Aalst. en Bruss. **slaṣ** *slof*, **smètsen** *smakken met de lippen onder het eten of drinken*. Duister zijn **flèts** *flets* en **blès** *bles* vgl. Hgd. *blässe*. Voor de meeste dezer woorden zie men Colinet, *op. cit.* **25**, Aanm. 3.

f) **brèḳ** *brak*, **nèḳ** *nek* Ohd. *hnach*, **flès** vgl. Hgd. *Flasche*, **tès** vgl. Hgd. *Tasche*, **vènt** vgl. Lat. *infantem*.

6° **è** is nog verkorting van verschillenden oorsprong :

a) Uit Wg. **ai** : **vèt** Ohd. *feitit*, **ès** *eerst*.

b) Uit **è** + **ḳ** > **tj** van het diminutiefsuffix : **èḳen** *erwtje*, **pjèḳen** *paardeken*, **ṣèḳen** *staartje*, enz.

c) Uit **è** + **r** en het diminutiefsuffix **-ken** : **ḳèreken** *karreken*, **stèreken** *starreken*, enz. (1).

(1) Op te merken is, dat door de svarabhakti-**e** de consonantenverbinding en dus ook de verkorting, of alle andere wijzigingen door die verbinding teweeggebracht, niet belet worden. Soms zooals in **mèrel** en **pèrel**, **8**, 1° is het niet uit te maken of de **e** al of niet I.v. svarabhakti is. Cf. hetgeen daarover afzonderlijk onder den titel *Svarabhakti* op 't eind van het *Vocalisme* gezegd wordt.

d) In plaats van **ā** in de volgende woorden : (7)
dèstah *dinsdag*, **lènzen** *langzaam handelen of spreken*, Mnl. *lijns* d. i. *langzaam*, *lijnse* d. i. *vadsig mensch*, **stèsel** *stijfsel*.

8. **è** is (8)

1° Wg. **ĕ** of Lat. **e** vóor **r**+consonant behalve **d, t, s** (1); vóor **rr.**

bèreh *berg* Ohd. *bërg*, **èrebèreh** *herberg* Ohd. *heribërga*, **ġèren** *gaarne* Ohd. Os. *gërno*, **ḳèn** *kern* Ohd. *kërno*, **stèr** *star* Ohd. *stërno*, **wèrek** *werk* Ohd. *wërc*, **wèreven** *werven* Ohd. *wërfan*, **zwèreven** Os. *swërban*; **mèrel** *merel* Lat. *merula*, **pèrel** *parel* Lat. *perula* Ohd. *bërla*; **ṣèren** *scharrelen* Ohd. *skërran*, **vèr** *ver* Ohd. *vërro*, **wèr** *war* Ohd. *wërra*.

2° **i**-umlaut **e** vóor **r** + consonant behalve **d, t, s.**

èrebèreh *herberg*, **èrefdiel** *erfdeel* vgl. Ohd. *arbi*, **èt** *erwt* Ohd. *araweiz*, **pèrek** *perk* Ohd. *pfarrih pferrih*, **èrefst** *herfst* Ohd. *herbist*.

> Aanm. Eene schijnbare uitzondering op den gegeven regel vertoont **èt**; de gesloten lettergr. zal hier slechts later zijn ontstaan, na de verlenging der **è** tot **ē**, vgl. Mnl. *erwete* en Colinet, *op. cit.* **7**, 3°, Aanm.

3° Wg. of Lat. **a** vóor **r** + consonant behalve **d, t, s**; vóor **rr.**

èrek *ark* Lat. *arca*, **èreh** *arg* Ohd. *arg*, **èrem** *arm* Ohd. *arm*, **bèrevuts** *barrevoets* vgl. Ohd. *bar*, **dèrem** *darm* Ohd. *daram* Mhd. *darm*, **ḳèr** *karre* Mlat. *carra*, **mèrek** *merg* Ohd. *marg*, **mèrek** *merk* Mhd. *marc*, **ṣèrep** *scherp* Ohd. *scarp*, **stèrek** *sterk* Ohd. *starc starah*, **tèren** *durven* vgl. Ohd. *darbên* Os. *tharbôn* Mnl. *darren*, **vèref**

(1) In **7**, 2° en 3° worden ook met *dentaal* alleen deze consonanten bedoeld.

(8) *verf* Ohd. *farwa farawa*, **stèreling^{2}s** *starrelings* vgl. Ohd. *starr*, **tèref** *tarwe* Mnl. *tarwe*, **vèreken** *varken* vgl. Ohd. *far(a)h*, **wèrem** *warm* Ohd. Os. *warm*, **zèrek** *ʒerk* Ohd. *saruh sarch* Mhd. *sarc*.

4° Wg. **i** vóor **r** + consonant behalve **d, t, s.**

ṣèref *scherf* Ohd. *scirbi*, **stèr** *voorhoofd* Ohd. *stirna*, **ṣèremen** *schermen* vgl. Ohd. *scirm*, **wèreken** *werken* Ohd. *wirken*.

5° In **mèregen** adv. **mèregend** subst. *morgen* is me de **è** niet klaar. Vgl. **béreh** *borg*, enz., **9**, 5°. Welke is de kleur der *e* in 't Mnl. *merghen?*

liewèrek *leeuwerik* Mnl. *lêwerke* n. *lêwerike* Onl. *laiwarka laiwaraka* en *laiwarika*, behoort eigenlijk onder 2° of 3°. De Lv. tegenover den Nl. vorm bewijst, dat de bijtoon geweifeld heeft tusschen de 2de en de 3de lettergreep : **liewèrek** en *leeuwerik* zijn er het gevolg van.
1 3 2 1 3 2
tèrebot *tarbot* schijnt mij duister.

èr in **vanèr** *opnieuw* beantwoordt, naar den zin ten minste, aan het Nl. praefix *her-*.

6° Van verschillenden oorsprong zijn :

flèren *vleien streelen*, **flèbūd** *gunsteling*, cf. KILIAEN *vleydbaerd adulator*, wordt van kinderen gezegd, **lèpen** *uitgaan lijpen*, **lèpueh** *druipoog*, **lès** *laars* Ohd. *lëderhosa*, ook *lang glas* vgl. Nl. *lange lijʒen*, **tèr** *teer* Mnl. *terre*, **tèrliṇg^2** *teerling*, **wèl** *weeral* van **wé** *weer* en **al.**

(9) **9. é** is

1° Wg. **ë** of Lat. **e** :

a) **élem** *helm* Ohd. Os. *hëlm*, **ewéḥ** *weg* adv. vgl. Ohd. *wëc*, **gemét** *inhoudsmaat* vgl. *gemet* Ohd. *gimëʒ*, **ḳélder** *kelder* Ohd. *chëllâri*, **ḳélever** *kervel* Ohd. *kërvola kërvela*, **klérek** *klerk* Mlat. *clericus*, **néfen** *nevens* Ohd. *inëben*, **nést** *nest* Ohd. *nëst*, **pél** *pel* Lat. *pellis*, **péls** *pels* Lat. *pellicea*, **wél** *wel* Ohd. Os. *wëla*, **wésten** *westen* Ohd. *wëstan*, **zés** *ʒes* Ohd. Os. *sëhs*.

b) **déleven** *delven* Ohd. *bitëlban*, **élepen** *helpen* Ohd. *hëlfan*, **g̣èlen** *gelden* Ohd. *gëltan*, **lék̩en** *lekken* Ohd. *lëhhan*, **mèlen** *melden* Ohd. *mëldôn*, **smèlten** *smelten* Ohd. *smëlzan*, **trék̩en** *trekken* Ohd. *trëhhan*, **vèẖten** *vechten* Ohd. *fëhtan*, **vléẖten** *vlechten* Ohd. Os. *flëhtan*, **zwélen** *zwellen* Ohd. Os. *swëllan;* **bedéreven** *bederven* Mhd. *verdërben*, **stéreven** *sterven* Ohd. *stërban*, **wérepen** *werpen* Ohd. *wërpan*. (9)

Aanm. 1. In het dialect van Leuven, zooals in dat van Aalst, beantwoordt de **è** regelmatig aan **ë.**

Waarom **ë** hier als **é** voorkomt, is mij niet altijd duidelijk. Inderdaad, wat te zeggen over de gevallen : **élem néfen wél**?

In **ewéẖ** n. **wèẖ** mag men misschien de **é** op rekening stellen van den verbogen vorm, vgl. Mnl. *enweghe* en een Md. *aller wëgine*, cf. Franck, *Etym. Wdb.*

Volgens Luick, *Paul und Braunes Beiträge* xi, 5o3, zou in **nést** en **wésten** de wijziging aan **-st** kunnen toegeschreven worden. Voor **zés** ware dan misschien analogie van **zéstīn** *zestien* en **sésteh** *zestig* aan te nemen; zie Colinet, *op. cit.* **9**, 1°, Aanm. 1.

In **k̩élever klérek pél** en **péls** was de **e** in de Lat. grondvormen door **i** gevolgd. Werd de **i** zoolang behouden, dat ze eenen bijzonderen invloed op de **e** uitoefenen kon?

Kern neemt ook voor een Zutphensch *ézel* het proces *èsil* < *ézil* aan onder den invloed der **i**; *Tijdschr. voor Nl. T. en Lett.* ix, 1, 15o, cf. **7**, 4°, *f).*

Voor **k̩élder** zou men dan kunnen veronderstellen, dat de eind-**i** van den vroegeren uitgang bleef voortbestaan, totdat de syncope van de toonloos geworden **a** de **i** in de nabijheid stelde van eenen voor umlaut vatbaren klank : **kël-rî* cf. Mnl. Mnd. *kelre.*

(9) Wat de wkw. betreft, hier doet zich een regelmatig verschijnsel voor. Volgens COLINET, *op. cit.* **9**, Aanm. 2, zouden vormen met stamvocaal **i** naast andere met **ĕ** (als in Ohd. *hilfu*, *-is*, *-it* naast *hĕlfamês*, *-an*) wellicht op een bepaald tijdstip eene weifeling doen ontstaan hebben tusschen **i** en **è** van **ĕ**. Het gevolg hiervan was, dat een tusschenklank verscheen, om voor beide reeksen van vormen te dienen.

AANM. 2. De drie wkw. **bedéreven stéreven** en **wérepen** zijn uitzonderingen op den regel **8**, 1°. De korte vocaal is hier misschien aan het menigvuldig gebruik van den vroegeren verbogen vorm op *-ne* des infinitiefs toe te schrijven. **wéden** maakt eene uitzondering uit op den regel **7**, 1°. Over de kleur der vocaal in deze wkw. weet ik niets te zeggen. Alleen zij de aandacht geroepen op het feit, dat ze alle vier het praeteritum op **i** hebben : **bedirev** *bedierf*, enz.

2° Umlaut-**e**.

béd *bed* Got. *badi*, **bést** *best* Got. *batists*, **él** *hel* Got. *halja*, **éleft** *helft* cf. *halfti-* bij FRANCK, *Etym. Wdb.*, **én(e)** *en* Ohd. *enti* Os. *endi* Ags. *and*, **gewéld** Ohd. *giwalt* cf. *ga-valdi* bij FRANCK, *Etym. Wdb.*, **gezél** Ohd. *giselljo*, **néstel** *nestel* Got. *nastila*, **nét** *net* Got. *nati*, **ṣél** *schil* Got. *schalja*, **ṣéld** *Schelde* Lat. *Scaldis*, **vésten** *veste* Ohd. *fastî festî*; **dékẹn** *dekken* On. *thekja* Ohd. *decken*, **éfen** Ohd. *heffen* Got. *hafjan*, **émen** *hebben* Os. *hebbian*, **kwélen** *kwellen* Os. *quelljan*, **léten** *letten* Got. *latjan*, **rékẹn** *rekken* Os. *rekkian* Got. *ufrakjan*, **ṣépen** *scheppen* Os. *sceppian*, **stélen** *stellen* Os. *stelljan*, **télen** *tellen* Os. *telljan*, **wéden** *wedden* vgl. Got. *wadi*, **wékẹn** *wekken* Got. *uswakjan*.

Voor **béren** *berrie* en **méren** *merrie* stelt FRANCK, *Etym. Wdb.* **barjô* en *marhjô* als de vroegere vormen voor; zie *Aanhangsel*.

kėlek *kelk* Lat. *calicem*. (9)
kréft Ohd. *chrebiʒ* vgl. *krab*.
tréfter *trechter* Ohd. *trahtari*.

Aanm. De regelmatige vertegenwoordiger van den umlaut der **a** blijkt in 't Leuvensch **é** te zijn. In menig geval komt de umlaut nochtans als **è** vóor; zie **7**, 4°.

Hoe licht ook het verschil zij tusschen **a** en **ä**, toch hebben wij in **6**, 1° dien laatsten klank als een **i**-umlaut kunnen aannemen. Het dialect van Leuven vertoont dus drie verschillende **i**-umlauten van **a** : **ä** **è** en **é**. Het waarom van die verscheidenheid kan men totnogtoe niet met zekerheid verklaren; doch ziehier eenige wenken, die misschien niet geheel van belang ontbloot zijn.

Wij vinden **ä** in woorden welke sedert de oudste tijden in het dialect bestaan en waarvan de stamvocaal, van het begin af, aan den **i**-umlaut was onderworpen : **känen**, **käken**. Waarom is de **ä** dan niet overal tot **è** overgegaan? **Käken** heeft naast zich een **kèken** met de beteekenis van een spel, in 't Fr. *chat* genoemd. **Käken** moet op een zeker tijdstip beide beteekenissen van het *dier* en het *spel* in zich hebben vereenigd. Later geraakte de afleiding van **käken** (het spel) in het duister — het was overigens een woord uit de kinderwereld — ; de analogie van het stamwoord verloor dus zijne kracht en de **a** kon onder den invloed van volgende **j** haren natuurlijken gang tot **è** voortzetten. In **käken** (het dier) integendeel, bleef de herinnering aan den grondvorm voortleven, hetgeen **ä** op haren weg naar **è** tegenhield. Mag men al de gevallen van **ä** niet aan dezelfde oorzaak toeschrijven?

Doch de umlaut is in de meeste gevallen door

(9) het voortduren van den wijzigenden invloed van **è** tot **é** overgegaan, welke twee umlautsoorten ook in de Duitsche dialecten worden aangetroffen; en Nagl, *Paul und Braunes Beiträge*, xviii, 268, heeft **è** < **é** voor die dialecten onvoorwaardelijk aangenomen. Cf. voor sommige Noordnederlandsche dialecten Kern, aangehaald in **9**, Aanm. 1 **ḳélder**.

Als men de gevallen **a** < **è** < **é** en **ë**(**è**) < **é** vergelijkt, komt men tot de slotsom, dat beide **é**'s reeds vroeg zijn samengesmolten en dan in zekere woorden, onder denzelfden invloed, hetzelfde lot hebben ondergaan.

3° Wg. **i** in volgende gevallen :

béld *beeld* Ohd. *biladi*, **ḳérek** *kerk* Ohd. *chirihha;* **lét** *lid* Ohd. *lid*, **mélek** *melk* Ohd. *miluh*, **mélter** *milter* Ohd. *milzi*, **mést** *mest* Ohd. *mist*, **ṣéliṇg²** *schelling* Ohd. Os. *scilling*, **sméd** *smid* Ohd. *smid*, **spél** *spel* Ohd. Os. *spil*, **wét** *wet* Ohd. *wizzôt;* **és** *is*, **ém** *hem* Onl. *himo;* **kréb** *krib* Ohd. *chrippa*, **réb** *ribbe* Ohd. *rippa;* **lél** *lelie* Ohd. *lilja.*

Aanm. In **lét sméd spél** heeft wellicht de invloed van de verbogen vormen gewerkt.

In **béld ḳérek mélek wét** was de oorspronkelijke lettergreep open.

és en **ém** zijn in enclisis ontstaan.

mélter en **ṣéliṇg²** zijn duister.

In **kréb** en **réb** hebben misschien vroeger vormen op **i** en **ë** nevens elkander bestaan, (cf. Franck, *Etym. Wdb.*) en dan ware de **é** uit te leggen als in **élepen**. Z. **9**, 1°, Aanm. 1.

lél *lelie* is verkorting onder den invloed van vroegere **lj**; vgl. **shöl** *schalie*, **tröl** *tralie*, enz. **14.**

4° Umlaut van **o** < **u** :

zélen *zullen* Onl. *sulan*, **kréḳ** *kruk* Ohd. *chruccha*, **ġébelen** *gobbelen*, Kiliaen *gobelen geubelen (vomere eruc-*

tare), **rés** *met gras bewassen klomp aarde,* KIL. *rusch (cespes),* **lében** *lobbe,* **ḳéber** *doffer,* KIL. *kobber kubber (columbus).* (9)

AANM. Voor **zélen** cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 221, voor **krék** cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*

é is in 4° de regelmatige Lv. vorm van **ŏ** en eenvoudig de ongeronde **ŏ**-klank.

5° Umlaut van **o**>**u** vóor **r** behalve in onbetoonde lettergrepen :

béreh *borg,* **béreht** *burcht,* **bérepit** *bornput,* **béstel** *borstel,* **bést** *borst,* **bés** *beurs,* **dérep** *dorp,* **déleper** *dorpel,* **déren** *doorn,* **dést** *dorst,* **éren** *hoorn,* **éregel** *orgel,* **ḳétsen** *koorts,* **ḳéref** *korf,* **ḳét** *kort,* **mézeliṇg**[2] *morzeling,* **ṣéreft** *schurft,* **spét** *sport,* **stét** *stort,* **stéten** *storten,* **téref** *turf,* **Térek** *Turk,* **verwéregen** *verwurgen,* **vést** *vorst,* **wérem** *worm,* **wérep** *worp,* **wést** *worst,* **wétel** *wortel,* **zéreh** *zorg.*

AANM. 1. In **déleper** had de wijziging van **o** tot **é** plaats vóor de **l/r**- dissimilatie.

Uitzonderingen op den regel 5° zijn : **bord shorek** *schurk* en **short** *schort,* alsook het ontleende woord : **fort** *fort.* **Bord** is een schoolwoord; werden **shorek** en **short** in 't Leuvensch ingevoerd toen de regel niet meer gevoeld werd, zooals het zonder twijfel voor **fort** het geval was? Dat **bord** en **short** geene oude Lv. woorden zijn, wordt nog bewezen door het behoud van **r** vóor **d t.**

In de niet hoogtonige lettergreep blijft **or** : **fortīn** *fortuin,* **bordès** *bordes,* **shorsenél** *schorseneel.*

dènter *rustplaats op eenen trap,* ook *gang op de verdieping,* Lat. *dormitorium* Mnl. *dormter,* dat **é** moest hebben zooals **béreh** *borg,* enz., zal zich aangesloten hebben bij de woorden die **èm èn** ver-

(9) toonen en die in veel grooter getal zijn dan die op **ém én** : **ik bén** *ik ben*, **ém** *hem*, **émen** *hebben*, **én(e)** *en*, **én** *hen* zijn, voor zooveel mij bekend is, de eenige voorbeelden van **é** vóor nasaal. Z. **é 7** en *Aanhangsel*.

titelduef *tortelduif* is uit den umlautsvorm **ü**, vgl. Ohd. *turtildûba*. Het Ndl. *tortel* komt van eenen vorm met **u**, vgl. Ohd. *turtuldûba*.

AANM. 2. Volgens FRANCK, *Mnl. Gr.*, § 35, is Mnl. **e** naast **o** vóor **r**-verbindingen een onder invloed der volgende **r** eigenaardig gekleurde umlaut. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 23, *opm.* 3, neemt tusschen **o** en **e** eenen overgangsklank **a** aan. Wat ten minste het Leuv. dialect betreft, schijnt FRANCK volkomen gelijk te hebben. Inderdaad **or** ware door **ar** te Leuven tot **èr** of **èr**, niet tot **ér** gekomen. De bijzondere kleur van die **ŏ** : **é** is m. i. nochtans niet aan **r** toe te schrijven, zooals FRANCK het meent. In 't Leuvensch ontstaat soms **é** uit **o** waar deze niet door **r** is gevolgd; cf. **9**, 4°. Maar de nu en dan voorkomende wijziging van Mnl. lange *ö* tot lange *e* b. v. *wi selen*, *evel*, *crepel*, *hepe*, *melen*, enz. is zonder twijfel van dezelfde natuur als die van *ö* in *e*. Die twee wijzigingen verschijnen regelmatig in ons dialect waar ***or** tot **ér**, lange ***ŏ** tot **é** overgaan (cf. **10**, 4°), en zijn daar alleen toe te schrijven aan de lippenontronding, die de meeste vroeger geronde vocalen aangetast en **ō u ū** en **i** > **ü** voortgebracht heeft. Het parallelisme dat het Mnl. hier met ons dialect vertoont, laat ons toe de vraag te stellen of die lippenontronding, welke zonder twijfel nog in andere dialecten dan het Leuvensch verschijnt, geen spoor in het Mnl. heeft kunnen achterlaten?

6° *a)* Verkorting : α) van Leuvensche **é**. Z. **10**. (9)
stréṇḳen *streentje*, **béḳen** *beetje*, **stéḷḳen** *steeltje*, **splé-ḳen** *spleetje*, **béksken** *beeksken*, **ḳéksken** *keuksken*, enz.

Aanm. **dér** en **vér** zijn verkorte proclisisvormen naast **dé** en **vé** *door* en *voor* uit de umlautvormen ***dör** en ***vör**.

β) van eenen Lv. langen klank (cf. Aalst. **eı**), die later tot **ie** overging, overal waar de verkortende invloed der consonantenverbinding niet door de analogie werd gedwarsboomd :

béreken *beerken*, **gewéreken** *geweerken*, **éreken** *heerken*, **léreken** *ladderken*, **ṣéreken** *schaarken*, enz. — **vérdiel** *vierdeel*.

γ) **létiıḳen** *litteeken*; de **i** ging tot **é** over door analogie van **lét** *lid* : dus eene volksetymologie.

b) **élef** *elf* en **élek** *elk* zijn het gevolg eener samentrekking. De kleur der **é** is hier wellicht aan het lang voortbestaan der **i** toe te schrijven.

10. **é** is (10)

1° Wg. **ë** of vreemde **e** in woorden met behouden of verloren open lettergreep :

a) **béḳer** Ohd. *bëhhar*, **évenösten** *evennaaste* cf. Ohd. *ëban*, **gebéden** pl. van **gebèd** Ohd. *gebët*, **kwén** *kween* Os. *quëna*, **néven** *nevens*, vgl. Ohd. *inëben*, **réḡen** Ohd. *rëgan*; **ṣén** Lat. *scena*, in den zin van *tooneelscherm*, **strén** *streen* Ohd. *strëno*, **wéḡen** pl. van **wèḥ**, **zéḡen** Ohd. *sëgan*, **zénen** *zenuwen* Ohd. *sënawa*, **ẓézes** *Jesus*.

b) **bréḳen** Ohd. *brëhhan*, **éten** Ohd *ëzzan*, **genézen** Ohd. *ginësan*, **lézen** Ohd. *lësan*, **méten** *meten* Ohd. *mëzzan* Os. *mëtan*, **némen** Ohd. *nëman*, **réḳenen** Ohd. *rëhhanôn*, **spréḳen** Ohd. *sprëhhan*, **stéḳen** Os. *stëkan*, **stélen** Ohd.

(10) *stëlan*, **vergéten** Ohd. *firgëzzan*, **wéven** Ohd. *wëban*, **zwéren** *etteren* Ohd. *swëran*, enz.

AANM. Van eenige dezer woorden bestaat de regelmatige vorm op **ie ii** (cf. **11**, 1°) : **allieven** *aleven*, **biedelier** *bedelaar*, **riigen** *regen*, **riikenen** *rekenen*, **wiigen** in de spreekwijs **vawiigen** *vanwege*, **siezes** *Jesus*, enz.

In de wkw. is **é** de tegenhanger van **é** in **élepen**, enz. **9**, 1° *b)*, cf. COLINET, *op. cit.* **10**, 1° en 2°.

2° Wg. of vreemde **i** in woorden met verloren of behouden open lettergreep; ook samentrekking van **é** en **e** na syncope van **d** :

bét *beet* Os. *biti*, **béven** *beven* Ohd. *bibên*, **dréf** *dreef*, cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*, **lénen** *leunen* Ohd. *hlinên*, **léveren** *leveren* Mlat. *liberare*, **ménen** *menie* Mnl. *minie* Lat. *minium*, **né nénen** *neder* Ohd. *nidar*, **négen** *negen* Os. *nigun*, **pés** *pees* Mnl. *peze*, Onl. **pisa*, cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*, **régel** *regel* Ohd. *rigil*, **sén** *scheen* Ags. *scina*, **sépen** plur. van **sip** *schip*, **shré** *schrede* Ohd. *scrit*, **slét** *sleet* Onl. **sliti*, cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*, **sné** *snede* Ohd. *snita*, **spéten** *speten* Mhd. *spizzen*, **splét** *spleet* Mnl. *splete* Onl. **spliti*, **stél** *steel* Mnl. *stele*, vgl. Ohd. *stil*, **strék** *streek* Ohd. *strih*, **tépel** *tepel* Onl. **tipul*, vgl. Mhd. *zipf*, **tré** *trede*, Onl. **tridi*, **vél** *veel* Mnl. *vele* Os. Ohd. *filu*, **vré** *vrede* Ohd. *fridu*, **wéten** *weten* Os. *witan*, **zémelen** *zemelen* Lat. *simila*, **zéven** *zeven* Ohd *sibun*; het ind. en het part. praet. der wkw. met Lv. **oe** Nl. **ij** : **shréven** *(wij, zij) schreven*, **geshréven** *geschreven*, enz.

3° Verlengde umlaut-**e** in woorden met verloren of behouden open lettergreep :

bék *beek* Mnl. *beke* Os. *beki*, **bés** *bezie* Got *(weina)basi*, **dén** *den* Ohd. *tanna*, **ézel** *ezel* Got. *asilus*, **kégel** *kegel*

Ohd. *chegil*, **ķétel** *ketel* Got. *katils*, **ķêtiŋ** *ketting* Ohd. *chettina*, **lépel** *lepel* Ohd. *leffil*, **méneh** *menig* Ohd. *menig*, **nétel** *netel* Ohd. *nezzila*, **pêter** *peter* Mlat. *patrinus*, **rêden** *rede* Ohd. *redia*, **ṣêpenen** *schepen* Onl. *scepino* Ohd. *sceffino*, **zwêren** *zweren* Ohd. *swerien* (1). (10)

4° Nl. Mnl. **eu** uit Wg. **u** dóor **o** in woorden met verloren of behouden open lettergreep :

bégel *beugel*, **bél** *beul*, **dé** *door* Ohd. *durih*, **dégd** *deugd*, **dé(r)** (2) *deur*, **jégd** *jeugd* met de beteekenis van *vleeschsap*, **ķéķen** *keuken*, **légen** *leugen*, **mégen** *mogen* Mnl. *möghen*, **mélen** *molen meulen*, **ré** *reu*, **sléter** *sleutel*; **flés** *fluks*, uit eenen adverbialen genitiefvorm **flugis*, cf. Mhd. *fluges*, Kil. *vleughs*, enz.

Aanm. **nés** *neus* kan zoowel door umlaut van **o** als van **a** verklaard worden.

11. **ie** (**iı** vóor gutturaal) is : (3) (11)

1° Wg. **ĕ** of vreemde **e** in eertijds of nu nog open lettergreep; ook contractie van **ie** en **e** na syncope van **d** :

bier *beer* Ohd. *bëro*, **biedelen** *bedelen* Ohd. *bëtalôn*, **begieren** *begeren* Ohd. *gërôn*, **giel** *geel* Ohd. *gëlo*, **ķiel** *keel* Ohd. *chëla*, **liıḥ** *ledig* Mhd. *lëdec*, **lieven** *leven* Ohd. *lëbên*, **lier** *leder* Ohd. *lëdar*, **liever** *lever* Ohd. *lëbara*, **miel** *meel* Ohd. *mëlo*, **nievel** *nevel* Os. *nëbal*, **ṣiel** *scheel*

(1) Zie voor de **é** van 1°, 2° en 3°, van Helten, *Mnl. Spr.* §§ 60-61.

De Brabantsche teksten vertoonen dikwijls eene **ei** waar wij **e** hebben. Men vergelijke dat feit met de **e**[i] **ej**- uitspraak van **é** in **2** aangeduid.

(2) De **r** van **dé(r)** valt overal weg behalve in 't meervoud; daarom wordt ze hier en in andere dergelijke gevallen tusschen haakjes geplaatst.

(3) Om den lezer een algemeen overzicht over het lot der vroegere **e**-klanken te geven, behandelen wij hier ten deele **ie** en ook **jè**. Cf. voor **11** en **12**, Aalstersche **eı**, Colinet, *op. cit.* **8**.

(11) Ohd. *scëlah*, **şieren** *scheren* Ohd, *scëran*, **smier** *smeer* Ohd. *smëro*, **vier** *veder* Os. *fëthara*, **wiık** *week* Ohd. *wëhha*, **wier** *weder* Os. *wëdar* Ohd. *wëtar*, **wiereld** *wereld* Os. *wërold* Ohd. *wëralt*; **alieven** *aleven*, vgl. Ohd. *ëban*, **riıgen** *regen* Ohd. Os. *rëgan*, **riıkenen** *rekenen* Ohd. *rëhhanôn*, **wiıgen** in de uitdrukking **vawiıgen** *vanwege*; **şiezes** *Jesus* in den uitroep, **biet** *beet* Lat. *beta*, **diıken** *deken*, **pier** *peer*, enz.

Aanm. In **liıh lier vier wier** had de syncope van **d** plaats toen reeds **ie** tot stand was gekomen, en de onduidelijke vocaal van den uitgang viel na het 2de bestanddeel der diphtong weg.

2° Verlengde umlaut-**e** :

bieter *beter* Got. *batiza*, **genieren** (**em** d. i. *zich*) *zich vergenoegen met* Got. *ganasjan*, **iering**[2] *haring* Mhd. *herinc*, **miedeken** *maagdeken* (in de stoeten) Ohd. *magid* n. *magad*, **tieren** *teren* Os. *farterjan*, **vieren** *varen* Ohd. Os. *ferjan*, **vergieren** *vergaderen* met den zin van *voegen*, cf. *vergaring* vgl. Ags. *gadrian*, **wieren** *weren* Ohd. *warjan*.

Aanm. Behooren hier wellicht nog toe : **miezīdeken** **madezoeteken*, *-liefje*, **spienen** *spenen*. **Aliever** in den toegevenden zin van *toch* wijst misschien op een *aver* Mhd. *aber aver*, **ieverèhs** *averechts* op een *ave* Ohd. Mhd. *abe* Md. Nml. *ave*. Hoe den umlaut in deze woorden verklaard?

De oorspronkelijke vocaal van **viıgen** *vagen* is totnogtoe niet vast te stellen.

3° Umlaut van **ā** :

gief *gaaf* Mhd. *gaebe*, **kies** *kaas* Ohd. *châsi*, **kriemer** *kramer* in **kriemerslatoen** *kremerslatijn* Ohd. *krâmari*, **liıh** *laag* Mhd. *laege*, **şier** *schaar* uit het Ohd. plur. voor het sing. gebruikt *scâri*, **şieper** *schaapherder* Ohd.

scâfari, **vervjet** *vervaard, bang*, Ohd. *fârên* Mhd. *faeren*; (11)
de uitgang **-ier** *-aar* Ohd. *âri* : **Lévenier** *Leuvenaar*, enz.

> Aanm. **gedwie** *gedwee* Mnl. *gedwâde* kan ook hiertoe behooren.

12. jè is : (12)

1° Wg. **ë** vóor vroegere **r + d, t, s** :

jèr *aarde (zand)* Ohd. *ërda*, **stjèt sjèt** n. **ṣèt** *staart* Ohd. *stërz*, **Bjètem** *Berthem*, een dorp nabij Leuven.

2° Wg. **a** vóor vroegere **r + d, t, s** :

jèsgat *aarsgat* vgl. Ohd. *ars*, **pjèd** *paard* Mhd. *pferit*, **vjès** *vaars* Mhd. *verse*.

> Aanm. Van Helten, *Mnl. Spr.*, § 75 haalt zekere woorden aan, die in enkele dialecten (waaronder het Brabantsch), reeds tijdens de Mnl. periode, **ie** uit **a ë i + r** in gesloten lettg. vertoonden : *ierde aarde, kiers kaars, wierd hospes, zwierd zwaard*, enz. Welke is de phonetische waarde van die *ie*?
>
> Sexagius beschrijft op bl. 50 van zijn merkwaardig werkje *de Orthographia linguæ Belgicæ* (1), de Brabantsche diphtong als zijnde in zijnen tijd **i + ę** d. i. **è**, en hij geeft de volgende voorbeelden op : **lięrzen** *laarzen*, **hięrt** *haard*, **gięrne** *gaarne*, **kięrne** *kern*, **więrt** *waard hospes*, **pięrt** *paard*, **stięrt** *staart*, **mięrle** *merula*, **więrdich** *waardig*, **duięrs** *dwars*, **zuięrt** *zwaard*, **Mięrt** *Maart;* bl. 60 en vv. : **ięrde** *aarde*, **kięrs** *kaars*, **vięrdich** *vaardig*.
>
> Op zekere plaatsen rond Leuven, hoort men niet zelden **jè** in gevallen waar wij **è** uitspreken, en zulke vroegere uitspraak verklaart wellicht de bij ons soms voorkomende volle palatalisatie van medeklin-

(1) Te Leuven in 1576 gedrukt.

(12) kers als **g k**, b. v. in **gèren jèren** *gaarne*, **kèn** *kern*, **kèr** *kar* en den overgang van **sh** tot **sj** en **s** b. v. in **shèref sjèref**, enz.

Dit zou dan ook de verklaring van woorden als **dwès** *dwars*, **kès** *kaars*, **wèden** *waarde* Ohd. *wirdî*, **wèd** *waardig* Ohd. *wërd*, **wèd** *waard gastheer* Ohd. *wirt*, alle door Sexagius met **ię** geschreven, vergemakkelijken. Zij zijn anders in strijd met **7** en **8**.

(13) **13.** **`i** is

1° Ndl. **i**.

biter *bitter*, **binen** *binden*, *dit*, **gil** *gilde*, **ik** *ik*, **kind**, **minder**, **ring'** *ring*, **smis** *smidse*, **sip** *schip*, **vinen** *vinden*, **zilever** *zilver*. enz.

2° Ndl. **e** uit **a** of **ë** vóor nasaal + consonant.

brinen *brengen*, **dinken** *denken*, **im** *hemd*, **in** *einde (uiteinde* Fr. *bout)*, ook *eng*, **inel** *engel*, **inels** *Engelsch*, **ing'st** *hengst*, **kinen** *kennen*, **linden** *lengte*, **minelen** *mengelen*, **mins** *mensch*, **sinen** *schenden*, **sinken** *schenken*, **sint** *sint*, **strin** *strenge*, **timen** *timmen*, **vrimd** *vreemd*, **vinster** *venster*, **winken** *wenken*, **zinen** *zenden*, **zwimen** *zwemmen*, enz.

Aanm. 1. Voor de woorden die **èm èn** vertoonen, zie **7**, **9**, 5°, Aanm. 1, *b)* en *Aanhangsel*.

Aanm. 2. De vormen op **i** van **a** of **ë** zijn reeds in 't vroege Mnl. aan te wijzen; zie van Helten, *Mnl, Spr.*, § 26 *b)*. Ik trof ze aan in de Rekeningen der stad Leuven en men mag bijgevolg aannemen, dat zij heel wat vroeger in de gesproken taal bestonden : *paymint betaling*, *ryntmeester*, *gesint gezonden*, *presinte geschenk*, *ynghel engel*, enz. (1).

(1) Register der Rekeningen 1345-1362, het oudste van het archief van Leuven.

AANM. 3. Aan Ndl. **e** uit **i** beantwoordt eene Lv. **i** in **wilekum** *welkom* Ohd. *willicumo*. Dat de Lv. vorm rechtstreeks uit vroegere **i** zou komen, is niet uit te maken. (13)

3° Verkorting van :

a) Lv. **ī** beantwoordend aan Ndl. **ie, uu, oe** :

biḥt *biecht*, **brifken** *briefken*, **griks** *grieksch*, **ġit** *giet*, **rikt** *riekt*, **virde** *vierde*, **vireken** *vuurken*, **vrind** *vriend*, **zikten** *ziekte*, **mireken** *muurken;* **briken** *broerken*, **grin-te(n)s** *groentens*, **vilt** *voelt*, **zikt** *zoekt*, enz.

AANM. **nit** *niet*, **vriḥ** *vroeg* zijn aan pro- of enclisis toe te schrijven.

In **maṣin** *misschien* is mij de oorzaak der verkorting onduidelijk.

In **ġireh** *gierig* is het mogelijk dat de oude **i** is blijven bestaan, cf. Ohd. *giri*.

b) Lv. **ie** :

biṣken *beestken*, **iksel** n. **iiksel** *jeuksel*, **ins is** *eens*, **lilek** *leelijk*, **mister** *meester*, **Sint ġitrue** *Geertruide*, **spiksel** *speeksel*.

AANM. *a)* Het Lv. heeft de verkorting van Wg. **ī** enz. in de volgende woorden met het Ndl gemeen : **lihūm** *lichaam*, **liḥt** *licht*, **wit** *wit*.

b) **rins** *rijnsch*, *rinsch*, *zuurachtig;* ook **rins** *Rijnsch* in **rinse woen** — *wijn*. De **i** moet dagteekenen uit een tijdstip toen lange **ī** nog monophtongisch uitgesproken werd.

4° Ndl. **u** (d. i. **ü**) :

biken *bukken*, **bisel** *bussel*, **briḥ** *brug*, **din** *dun*, **ġilen** *gulden*, **tisen** *tusschen*, **iken** *hukje*, *hurkje*, **liken** *lukken*, **miḥ** *mug*, **mis** *musch*, **pileper** *purper*, **pliken** *plukken*,

(13) **riḥ**, *rug*, **risten** *rusten*, **ṣip** *schup*, **stiḳ** *stuk*, **vliḥten** *vluchten*, **ziḥten** *zuchten*, **zister** *zuster*, enz.

Aanm. Voor **titelduef** zie **9**, 5°, Aanm. 1, *b*).

(14) **14.** **ī** is

1° Mndl. of Ndl. **ie** uit Wg. **iu** **eo<ie**, enz.; ook contractie van Lv. **ī** en **e** na syncope van **d** :

bī(r) *bier*, **dīf** *dief*, **dīp** *diep*, **dīvel** *duivel* Mndl. *dievel*, **lī** *lieden*, **līḳen** *liedeken*, **nīf** *nieuw*, **ninzīḳen** *niet een zierken*, *niets;* **īl** *hield*, **brīf** *brief*, **Grīḳ** *Griek*, **ī** *hier;* **vīr** *vier*, **wī** *wie*, **zīn** *zien*, enz.; **īver** *ijver*, **vīren** *vieren*, **vīs** *vies*, **wīruek** *wierook;* **ovenīr** *hovenier*, **èrebèrġīr** *herbergier*, enz.

Aanm. **ḳīḳen** *kijken* Mndl. *kiken* Mhd. *gucken gücken* is mij onduidelijk; **bīterke(n)s** **bijterkens*, *tandjes* (een kinderwoord), alsook **ṣèreslīp** *de roep en de naam van den scharenslijper* leveren beide dezelfde moeilijkheid op.

2° Ndl. lange **u** (d. i. **ü**) van **ū** :

dīren *duren*, **gebīr** *gebuur*, **ġīr** *guur*, **īr** *uur*, **īren** *huren*, **ḳīr** *kuur*, **mīr** *muur*, **ṣīr** *schuur*, **ṣīren** *schuren*, **zīr** *zuur*, enz.

Aanm. **ī** is hier zooals **i** voor **u**, cf. **13**, 4°, **é** voor ***ŏ**, **9**, 4° en 5°, **é** voor ***ō**, **10**, 4° en verder **ō**, **u** en **ū** : ontronding van den eertijds geronden klank.

3° Umlaut van Onl. **uo** :

brī *broeder*, **bīḳ** *beuk*, **bīḳenöḳen** *beukenootje*, **bezīḳen** *bezoeken*, **drīf** *droef*, **grīn** *groen*, **ḳīlen** *koelen*, **mīḥ** *moede*, **prīven** *proeven*, **rīren** *roeren*, **rīt** *roet*, **spīlen** *spoelen*, **vīġen** *voegen*, **vīlen** *voelen*, **vīren** *voeren*, **vrīten** *wroeten*, **wīlen** *woelen*, **zīḳen** *zoeken*, **zīt** *zoet*.

Aanm. 1. Meest al deze woorden zijn door i-umlaut te verklaren. In **brī** (zie wat van Helten, *Mnl. Spr.*, § 48, over *brueder* zegt) is de umlaut in de verbogen vormen ontstaan. (14)

Naast **bīḳ** en **bīḳenöḳen** bestaat er een vorm met **u** uit **ū** : **bukwoe** *boekweit*, cf. Franck, *Etym. Wdb.* en **bukebakuk** *boekweitkoek*.

Voor **mīḥ** cf. **vermīg̣en** *vermoeien*.

nīzövẹr *schuinsover* komt bij Kiliaen voor onder den vorm van *noesch* en *nuesch (obliquus)*.

Aanm. 2. De **ī** is hier nogmaals het gevolg der ontronding. Onze Lv. uitspraak is een bewijs voor de stelling van van Helten, *Mnl. Spr.*, § 48, *opm.* 4, die Mnl. **ue** de lange **ü**-uitspraak toekent : Lv. **ī** van vroegere **uo** zal waarschijnlijk door lange **ü** zijn ontstaan. Vormen op **ue** in de stadsrekeningen van Leuven aangetroffen als : *vuert*, *vuerne* 1345, *ruetene* 1356; en ook in « 't Charter over den keus te Loven » 1378 : *berueringhe*, *guldbruederen*, *versuecke* laten ons toe te veronderstellen dat, reeds vóor de xive eeuw, de umlaut van **uo** in de Leuvensche of ten minste in de Brabantsche volksspraak inheemsch was.

15. **o** is (15)

1° Nl. korte **o** van Wg. **u** of **o** in gesloten lettergreep : **blok** *blok*, **doh** *dog*, **God** *God*, **moder** *slijk*, **bonken** *(wij, zij) bonden*.

Aanm. **dobel** *dubbel*, **krol** *krul*, **loht** *lucht*, **zoken** *zulk* hebben den umlaut niet ondergaan.

dopen *doopen* in den zin van 't Eng. *to dip*.

2° Nl. korte **a**, **o** van vroegere **ā**, **ō**, (**au**, **ô**) : **broht** *bracht*, **zoht** *zacht*, **doht** *dacht*, **zoht gezoht** *zocht gezocht*, **koht gekoht** *kocht gekocht*.

(15) Aanm. Die twee laatste verkortingen moeten reeds vroeg in het dialect tot stand gekomen zijn : Wg. **au**<Lv. **ue** en Wg. ō<Lv. **ū** worden hedendaags in **u** verkort.

most *moest* is in hetzelfde geval. Ook hier moet de verkorting van zeer vroeg dagteekenen. Daar vóor **st** de lange vocalen en diphthongen in de vervoeging niet verkort worden, zal de korte klinker hier aan de proclisis te danken zijn.

3° Verkorting van Lv. ˙ō uit lange of gerekte **a** :

a) Vóor dubbelen consonant : **okt** *haakt*, **mokt** *maakt*, **ropt** *raapt*, **beshomd** *beschaamd*, enz. **moksel** *maaksel*, **ropeken** *raapken*, **gelosken** *glazeken*, **voreken** *vaarken*, enz.

b) In pro- en enclisis : **gon** *gaan*, **ston** *staan*, **lot** *laat*, **on** *aan*.

c) In den bijtoon : **vispon** *vischspaan*, n. **spūn** *spaan*.

Aanm. 1. **zwolem** *zwaluw* Ohd. *swalawa* Mndl. *swalewe*, door ˙**zwālewe**<˙**zwōlem**. De consonantenverbinding **l(e)m** bracht de verkorting teweeg; cf. bl. 16, nota.

Aanm 2. Het tijdvak der **ā**<**o**- verkorting heeft moeten samenvallen met dat, waarin lange en gerekte **a** reeds tot lange **o** waren overgegaan. De tegenwoordige uitspraak van **ā** is **ū** : wij mogen dus het proces **ā** < ˙**ō** < **ū** als een feit aannemen. Al de schakeeringen van ō tusschen **ā** en **ū** worden in de omstreken van Leuven gehoord.

(16) **16. ŏ** is

1° Nl. **o** :

α) vóor **nd**, **nt**+**j** van het augmentatiefsuffixe :

ŏṇen augment. van *hond*, **mŏṇen** id. van *mond*, **kŏṇen** id. van *kont*, **strŏṇen** id. van *stront*. — **Fŏṇen** id. van *Fons*, *Alfons* is analogisch gevormd.

β) Vóor Nl. *-dje -tje* **-ḳen** van het diminutief. **(16)**

böḳen *botje*, **klöṇḳen** *klontje*, **köḳen** *kotje*, **möṇḳen** *mondje*, **öṇḳen** *hondje*, **slöḳen** *slotje*, enz.

Aanm. Zooals men ziet komen deze gevallen van **ö** volstrekt met die van **ä** overeen. Cf. **2** en **6**, 1°.

2° Nl. zachtlange **o** in de verkorting :

nöḳen *nootje*, **zölḳen** *zooltje*, **zöṇḳen** *zoontje*, **pöld** *(hij) peult*, enz. van **pōlen** *peulen;* **zöd** **zöden** *(hij) ziedt zood*. De infin. is **zojen** en wellicht naar het part. praet. gevormd; 't wkw. wordt zwak vervoegd.

3° ˙ō>ā in de verkorting :

löd *hij laadt*, **öld** *hij haalt*, **löden** *hij laadde*, enz.

köds *kwaads*, **grödsel** *raadsel*, **möḳen** *maatje*, **nöl** *naald*, **plöḳen** *plaatje*, **Wöls** *Waalsch*, **göns** *gaans*, **Spöns** *Spaansch*, **möndag** *maandag*, **öst** *haast;* **shöl** *schalie*, **fölen** *falie*, **tröl** *tralie*, **Spöṇen** *Spanje*, **kastöṇ** *kastanje*, **oröṇeṣél** *oranjeschel*, enz. enz.

Aanm. 1. **shöl** en de volgende woorden wijzen op eenen vroegeren **je**-uitgang; cf. de Mnl. vormen. De **j** was de oorzaak der verkorting die plaats greep na den overgang van **ā** tot **ō**. **Sös** *sargie* ook **söṣ** en **söẓen** uitgesproken, alsook andere woorden aan 't Rom. ontleend als **petös** *potage*, ook **petöṣ**, **stöẓen** *étage*, enz. hebben hunne verkorte **ō** te danken aan de overgenomen **dẓe**-uitspraak van *-ge* cf. Mnl. *-aedse*, later Nl. *-aedge* en *-aadje*.

Aanm. 2. Men lette op het verschil tusschen de twee verkortingen van **ā**<˙**ō** : **o** en **ö**; cf. het kapitel der *Verkorting*.

4° Nl. **aai** beantwoordend aan een Lv. ˙**ōi**, in de verkorting :

dröd *(hij) draait*, **kröd** *kraait*, **möd** *maait*, **nöd** *naait*, **wöd** *waait*, **zöd** *zaait*, **dröden** *hij draaide*, **gedröd** *gedraaid*, enz.

(16) 5° Nl. **ui** in de verkorting :

lŏd *hij luidt*, **slŏt** *sluit*, **sprŏt** *spruit*, **shŏmd** *schuimt*, **krŏpt** *kruipt*; **snŏken** *snuitjen*, **kŏlken** *kuiltjen*, **Dŏts** *Duitsch*, **vŏst** *vuist*, **lŏsteren** *luisteren*, enz.

Aanm. **Prŏs** *Pruis* toont verkorting wellicht vóor vroegere **ss**, cf. Kiliaen *Pruysse*.

In **kŏsen** *kuischen*, *vagen*, **rŏsen** *ruischen*, **tŏsen** *tuischen* werkte vroegere **sh** verkortend.

(17) **17.** ō is

1° Nl. zachtlange **o** : **bōter** *boter*, **bōh** *boog*, **bōr** *boor*, **belōven** *beloven*, **gōt** *goot*, **kōmen** *komen*, enz.

2° Verlengde **o** vóor **r** + dentaal :

bōd *boord*, **kōr** *koord*, **nōrden** *noorden*, **pōt** *poort*, **pōsen** *portie*, **sōt** *soort*, **wōd** *woord*, **smōd** *smoort* = *rookt*.

Aanm. De verlenging van **o** vóor **r** + **d**, **t**, **s** komt mij voor als eene uitzondering in het Lv. dialect, vgl. **8**; voor 't Mnl. van Helten, *Mnl. Spr.*, § 8.

3° Vroegere **auw**, **ouw**, **uw**, enz. (cf. **5**, 1°) in gesloten lettergreep :

blōt *blauw*, **bōt** *bout*, **gōd** *goud*, **ōt** *hout*, **ōd** *oud*, **kōd** *koud*, **pōs** *paus*, **stōt** *stout*, **zōt** *zout*, **gōten** *gauwte*, **flōs** **flauws*, *flauwigheid*, **ōtūr** *autaar*, **smōt** *smout*, **vrōken** *vrouwken*; **bōd** *(hij) bouwt*, **bōden** *bouwde*, **gebōd** *gebouwd*, enz. enz.

Aanm. Voor ō zie **2**, nota 1.

Onze ō schijnt ten tijde van Sexagius nog in alle vormen als eene echte diphthong te hebben geklonken. De kleur der Lv. **a** in **au** wordt zelfs eenigszins bij hem aangeduid, wanneer hij zegt : « *Vocalis* **a**... *crassius apud Bruxellenses... exilius apud Lovanienses profertur.* » *(De Diphtongo* **au**).

Lv. **ō, ā, āv** (**5**, 1°) wijzen op een vroegeren, gemeenschappelijken vorm **au.** In gesloten lettgr. is de diphthong gebleven, ofwel, door toenadering der twee elementen, tot de monophthong **ō** overgegaan; cf. bl. 8, nota. In opene lettgr. integendeel kreeg de **a** in **au** het overwicht, werd verlengd en voor de **u** waren twee gevallen mogelijk : in de niet geflecteerde vormen viel ze weg, in de andere ging ze tot de halfvocaal en later tot **v** en **f** over; cf. het *Consonantisme*. **(17)**

18. **u** is **(18)**

1° Nl. **u = ŭ** en **o** :

gunst *gunst*, **kunst** *kunst*, **luns** *luns* en *groot vrouwmensch*, **bunder** *bunder*, **bult** *bult*, **plunderen** *plunderen*, **buts** *bluts*, **utsepot** *hutsepot*, **munt** *munt*, **gemunt** in de spreekwijze : **ed up īmand gemunt èmen** *het op iemand gemunt hebben*, **muts** *muts*; **Guds** *Gods* in de spreekwijze : **in Guds ier nūmen** *in Gods Heeren name*, **ulten** in de spreekwijze : **ulten en bulten** *holten en builen*; **Vunt** eene groote beek nabij Leuven, vgl. *vont* Lat. *fontem*.

Aanm. **punt** *punt* kan door het Rom. in ons dialect gedrongen zijn.

2° Verkorting van **ū** Nl. **oe** :

a) Vóor dubbelen consonant :

vud *(hij) voedt*, **mut** *(hij) moet*, **vuden** *(hij) voedde*, **gevud** *gevoed*, **guds** *goeds*, **kuts** *koets*, **tutsen** *toetsen* in den zin van het Fr. *trinquer* cf. Eng. *to toutch*, **gestulten** *gestoelte*, **Buls** *Boels* familienaam, **duns** *doens*, **gunstah** *woensdag*, **usten** *hoesten*, **burs** *boersch*, enz.

Aanm. **bul** *boedel* wellicht uit een vorm ***boedle.** **tun** *toen* door pro- en enclisis in den verkorten vorm gevestigd.

(18) alemmus *aimoes*. In de Mnl. vormen *aelmoesne*, *aelmoesse* en zelfs reeds *aelmosse*.

In krikmus *kreikmoes* is korte u veilicht aan den accent toe te schrijven.

smusteren *snuisteren*. Vgl. KILIAEN : *snoesteren* n. *snuysteren*, en FRANCK, Etym. Wb. : *snuisterij* en *snoes*.

b Vóór j in uj N. oei- oei- zie 27.

bemujen *bemoeien*. **blujen** *bloeien* *bloeden*. **brujen** *broeien*. **besprujen** *besproeien*. **grujen** *groeien*. **knujen** *knoeien*. **vujeren** *voeden*. **mujer** *moeder*. **ujen** n.s *hoeden*, **gujeren** *goederen*. enz. enz.

AANM. In de vervoeging blijft dan ook na het wegvallen van j. de korte **u** bestaan : **bemud** (*kij*) *bemoeit*. enz.

In **muten** *moeite* heeft hetzelfde verschijnsel plaats gegrepen.

müder n. **mujer** is een beleefde vorm.

3° Verkorting van **ue** N. scherplange **o**.

a. Vóór dubbelen consonant :

krund (*hij*) *kroont*. **lund** *loont*. **tund** *toont*. **gruten** *grootte*. **krunden** *kroonde*. **buken** *bootje*. **stuken** *stootje*, **dudskop** *doodskop*. **rudsel** *roodsel*. **gruts** *grootsch* *fier*, **trust** *troost*, **talureken** *teljoorken*. **rusken** *roosken*. enz.

b) Vóór vroeger bestaande **j** in :

duen *dooien*. **struen** *strooien*. en. zooals in **18**, 2° *b*), in de vervoeging dier wkw. : **dut** (*het*) *dooit*. **strut** (*kij*) *strooit*, **duden** *dooide*. **struden** *strooide*. enz.

AANM. **vuts** *voorts* schijnt vóór de verkortingsperiode eene diphthongische uitspraak gehad te hebben ; vgl. Brusselsch **vüert** *voort*.

buedshap *boodschap* n. **budshap**.

nunt *nooit* is verkorting van een diphthongischen vorm; cf. Mnl. *nôint*. (18)

bunken *boontje*, maar ook *baantje* d. i. *glijbaan*. In dezen zin moest het **bönken** luiden; hier heeft dus de analogie gewerkt. Of is **bunken** eene jongere verkorting?

19. ū is (19)

Nl. lange of gerekte **a**; ook contractie van **ū+e** na syncope van **d**:

būd *baard*, **būs** *baas* en *baars*, **blūren** *bladeren*, **blūker** *blaker*, **gūten** *gaten* pl. van *gat*, **slūgen** *slaan*, **vūr** *vader*, **zūt** *inzet*, **zūd** *zaad*, enz.; **brūken** *(wij) braken*, enz.

Aanm. **tūten** *toeten* alleen gebruikt in de uitdrukking: **oe wét van tūten noh blūzen** *hij weet van toeten noch blazen*, zal de kleur zijner **ū** (die **ū** luiden moest) aan de analogie met die van **blūzen** te danken hebben.

20. u is (20)

1° Nl. of vreemde **u**, **o** vóor vroeger dubbele **b**, **f**, **m**, vóor **mb mp**; vóor vroeger dubbele **k**, vóor **n**, **nk**:

knubel *knobbel*, **shuber shubejak** *schobberd schobbejak*, **sluber** uit den stam van *slobberen* en met den zin van *deugniet*, **duf** *dof duf*, **knufelen** *knuiven* cf. Kiliaen *knuyffelen*, **mufel** *moffel*, **puf** *pof*, **pufen** *poffen*, *op krediet koopen*, **pantufel** *pantoffel*, **rufen** *roffen* in den zin van: *zijn woord inslikken*, **sluf** *slof pantoffel*, **slufen** *sloffen*, **stufen** *stoffen*, **snufen** *snuffen*, **ufrā** *juffrouw*, **bum** *bom*, **bruedegum** *bruidegom*, **dum** *dommelig*, **-dum** *-dom*, **gum** *gom*, **krum** *krom*, **kum** *kom*, **kumkumer** *komkommer*, **lumer** *lommer*, **numerō** *nummer*, **rumelpot** *rommelpot*, **stum** *stom dom*, **sum** *som*, **trumel** *trom*, **wilekum** *welkom*, **dump** *damp* Kil. *domp*, **klump** *klomp*,

(20) **lump** *lomp*, **pump** *pomp*, **stumpen** *stompen*, **buk** *bok*, **kluk** *klokhen*, **puken** *pokken*, **sluk** *slok*, **sluker** *slokker*, **sukelen** *sukkelen*, **jun** *jongen*, **tun** *tong*, **uner** *honger*, **kunkel** *konkel*, **lunken** *lonken*, **menunkel** *oom* uit Fr. *mon oncle*, **munken** *monken*, **prunken** *pronken*, **runken** *ronken*, **vunk** *vonk*, enz.

De praet. en partic. praet. **klum geklumen** *klom geklommen*, **shunk geshunken** *schonk geschonken*, enz.

Aanm. 1. *a)* Vormen als **tufelen** *beuzelwerk verrichten*, *sukkelachtig werken*, **brubel** Lat. *bulla*, **brubelen** Lat. *bullare*, **lufer** *groote manspersoon*, **kalufer** *dikke stok* zijn tot geene door mij bekende Mnl. of Nl. vormen terug te brengen. Misschien staat **brubel** in betrekking met *bruwen brouwen* bij Kil. met den zin van Lat. *coquere* opgegeven; de **b** voor **w** zou dan hetzelfde verschijnsel vertoonen als in *bauwen* : *babbelen*, *knauwen* : *knabbelen*, *krauwen* : *krabben?*

b) Twee woorden hebben **u** vóor **p** : **geshupt** *geschopt bedrogen*, **up** *op*.

gubvol *propvol* behoort misschien tot den stam van *gobbelen?*

c) De praeterita **ontvunk** *ontving*, **gunk** *ging* en **unk** *hing* die de gewone vormen naast die op **i** zijn (zie van Helten, § 181), en de praet. en partic. praet. van **pliken** *plukken* en **sliken** *slikken*, **pluk sluk gepluken gesluken** behooren ook onder **18.**

d) **ṣufelen** *traag voortgaan zooals oude menschen doen*, *traagzaam te werk gaan*, *beuzelwerk verrichten* en **shueven** Ndl. *schuiven* behooren zonder twijfel te zamen, vgl. *snuiven* en *snuffelen*.

Aanm. 2. Zooals voor de **u** in **gunst** enz. zoo staat ook de vraag hier open of **u** uit de oorspronkelijke **u** is gebleven, ofwel door **o** tot **u** teruggekeerd is.

Waarom wij **u** en **u** in plaats van **o** hebben is ook niet uit te maken. Inderdaad naast **gunst** enz. treft men ook aan : **ons** *ons*, **slons** *slons*, **spons** *spons*, **donder** *donder*, **wonder** *wonder*, **wond(e)** *wonde*, **olten** *holte*, **stolten** *stolten*, **smots** *smots*, *slecht vrouwmensch*, **rots** *rots*, enz.; naast **knubel**, enz. ook : **lober** *lobber*, **oferen** *offeren*, **kofer** *koffer*, **stof** *stof* Ohd. *stuppi*, **rok** *rok* Ohd. *rocch*, **loken** *lokken*, **bloken** *blokken*, **stok** *stok* Ohd. *stocch*, **stopen** *stoppen*, **fopen** *foppen*, enz. **(20)**

Zonder uitzondering verschijnt alleen **u** vóor **m mp n nk**.

2° Mnl. **o** in **juht** Fr. *marmaille* Mnl. *joghet jocht*. **buht** *slechte waar*, *grappenmaker* Mnl. *bocht* d. i. *uitschot*, *rommel*, *boel; vreugd*, *pret*, *jool*.

zuh *zeug* Mnl. *zoch*, vgl. Ags. *sugu*.

3° Verkorting van Lv. **ū** Nl. **oe** vóor **m**, vóor **p+t** in de vervoeging, vóor **fk** in de diminutieven, vóor **k** en soms vóor **p** :

blum *bloem*, **verdumen** *verdoemen*, **rupt** *(hij) roept*, **shrufken** *schroefken*, **bruk** *broek*, **buk** *boek*, **duk** *doek*, **kuk** *koek*, **snuk** *snoek*, **vluk** *vloek*, enz.; **snupen** *snoepen*, **sup** *soep*, **trup** *troep*.

> Aanm. De oorzaak der verkorting van **ū** in **genuh** *genoeg* is mij niet duidelijk.

4° Verkorting van **ue** Nl. **oo** vóor **k m p+d, t, s** of **k**.

rukt *(hij) rookt*, **zumt** *zoomt*, **dupt** *doopt*, **spuksken** *spooksken*, **bumeken** *boomken*, **stupeken** *stoopken*, **dupsel** *doopsel* enz.

> Aanm. **strum** in den zin van Fr. *courant* werd wellicht verkort door het gebruik in den voortoon : **strumup** *stroomop?* cf. Mnl. *strom*.

21 **21.** **ū** is

1° Mnl. Nl. **oe** :

blūd *bloed*, **būten** *boete*, **dūl** *doel*, **drūh** *ik droeg*, **gūd** *goed*, **nūmen** *noemen*, **rūpen** *roepen*, enz.

Aanm. **tūt**, **tūwél** met den zin van het Fr. **si** dat bevestigt hetgeen ontkend of betwijfeld wordt, is een overblijfsel van eene vervoeging : *ik doe, gij doet, hij zij het doet* enz. als eigenaardig bevestigingsmiddel cf. het Eng. *I do* enz. welbekend in de Vlaamsche dialecten : zie De Bo en Schuermans : v° *doen*. **Tūt**, **tūwél** staat voor **ed dūd** *het doet*, **ed dūd wél** *het doet wel*.

tū *toe* in den zin van *welaan* is ook Nl., vgl. Hgd. *zu*.

2° Nl. **u** en **uw** in :

ū pron. Nl. *u* en possess. Nl. *uw*. Zie *Morphologie*.

(22) **22.** **ie** (**ii** vóor gutturalen (1)) is buiten **11** nog :

1° Nl. scherplange **e** van Wg. **ai** :

bien *been*, **bier** *beer mannetjesvarken*, **biik** *bleek*, **bried** *breed*, **diih** *deeg*, **diel** *deel*, **gier** *geer*, **giesel** *geesel*, **giest** *geest*, **ier** *eer*, **iet** *heet*, **ieten** *heeten*, **kiet** *keet*, **klied** *kleed*, **lienen** *leenen*, **lieren** *leeren*, **mier** *meer*, **nie** *neen*, **rie** *ree*, **riep** *reep*, **smiiken** *smeeken*, **spiiken** *speeken*, **tiikenen** *teekenen*, **tien** *teen*, **twie** *twee*, **vlies** *vleesch*, **vried** *wreed*, **wiik** *week* adj., **ziel** *zeel*, **zwiet** *zweet*, enz.

2° Nl. **ei** van Wg. **ai** :

iikelken *eikeltje*, **sien** *scheiden*, **besied** *bescheid*.

Aanm. 1. Hebben nog regelmatig **ie** van Wg. **ai** : **iemer** *emmer* Ohd. *eimbar* en **lier** *ladder* Ohd. *hleitar*.

---

(1) D. i., zooals in **11**, **23** en **24**, vóor **k g h**.

Volgende woorden hebben afwisselend **ie ıı** en **oe oı** in hunnen stam : **bliıḳ** *bleek* n. **bloıḳ bloıḳeroe** *bleekerij*. (23)

Iıgenōven *Eegenhoven*, gehucht nabij Leuven n. **oıgen** *eigen*, **oıgenier** *eigenaar*, enz.

iıḳétel *eekhoorn*, **iıḳelken** *eikeltje* n. **oıḳ** *eik*.

ṣien *scheiden* n. glb. **shoen**, **vershoe** *verscheidene*, enz.

wiıḳ *week* n. **woıḳen** *weiken*, enz.

Aanm. 2. Volgens van Helten, § 78 *c. d.* is de Mnl. **ie** voor **ai** deels een aan 't Hollandsch dialect eigene, deels een uit 't Oosten herkomstige klank. Het schijnt mij onmogelijk, dat al de vormen op **ie** van **ai** in het dialect van Leuven ontleeningen zouden zijn. De in Mnl. Brabantsche teksten voorkomende **ie**-spelling voor **ee** moet hebben beantwoord aan eene Brabantsche volksuitspraak. Zooals **ee** in 't Nl., zoo ook is **ie** in ons taaleigen en nagenoeg in al de Brab. tongvallen de echte vertegenwoordiger van Wg. **ai**; cf. Colinet, *op. cit.*, **17**, 1°.

3° Nl. **eeu** :

gıeven *geeuwen*, **ie** *eeuw*, **lie** *leeuw*, **liewèrek** *leeuwerik*, **shrieven** *schreeuwen*, **snie** *sneeuw*, **sprie** *spreeuw*.

4° Contractie van **ī** of **ie** met **e** na wegval van **d** :

bien *bieden*, **bedien** *bedieden*, **ṣien** *scheiden*, **wien** *wieden*.

5° Op verschillende wijzen te verklaren in :

vie *vee* Ohd. *fēhu*.

blie *bloode* Ohd. *blôdi*.

stieren *storen* Ond. *stôrjan* Mnd. Nnd. *stören*.

iıḳen *jeuken* Ohd. *jucchen* is misschien door de vroege vocaliseering der **j** uit te leggen.

vietīn *veertien* Ohd. *fiorzëhen* n. **vīr** *vier*.

[illegible] samentrekking van **oe** met **e**

[illegible] **look** [illegible] **oezer** *ijzer*, [illegible] **woel** [illegible] **moen** *mij-* [illegible] **zoe** *zijge*

[illegible] samentrekking van **oe**

[illegible] **zoiken** [illegible] **-oed** [illegible] **shoer** *schenden*, enz.

[illegible] §. [illegible] Aanm. 1.

[illegible] uitdrukkelijk te

[illegible] van Helten.

[illegible]

Aanm. 2. De Wg. **ai** gaf in het dialect van Leuven ontstaan aan vier klanken : **aȷ** (**26**) **ā** (**5**, 2°) **oe** (**oı**) en **ie** (**iı**). Wij kunnen ons, met het oog op wat in **5**, 6° Aanm 2 gezegd is, de ontwikkeling dier **ai** voorstellen als volgt : (23)

Wg. **ai** < **ei**(***éi**) < { ***èi** < ***ai**(**aȷ**, **ā**) < **oı**, **oe** ; **iı**, **ie** }

De ontwikkeling van Wg. **ī** is gedeeltelijk dezelfde :

Wg. **ī** < ***éi** < ***èi** < **ai** (**aȷ**, **ā**) < **oı**, **oe**, hetgeen de stelling van Prof. Colinet, *op. cit.*, **18**, Aanm. 1, staaft.

24. **ue** (**uı** vóor gutturalen) is (24)

1° Nl. **ui**; ook **ue** + **e** na syncope van **d** :

brue *brui*, **bruen** *bruin*, **buık** *buik*, **bues** *buis*, **duef** *duif*, **duıker** *duiker*, **luen** *luiden*, **stuıken** *stuiken*, enz.

Aanm. van Helten, § 80, *opm.* 3, meent dat de Mnl. spelling **oi**, **oy** van *froyt*, *fruit* Lv. **fruet**, *floyt*, *fluit* Lv. **fluet**, *poitier*, *boeleerder* en *hoyken*, *mantel* op eene vroegere dialectische Ofra. **oi** wijst, hetgeen mogelijk is, doch niet strookt met het feit, dat in ons dialect aan Ofra. **oi** een klank **ue** beantwoordt.

Ik vind die spelling **oi** **oy** nog in twee andere woorden : *Coithuc* (1252) *Coythoec* (1349) *Koythoec* (1378) *Coythoec* (1450) (1). Mnl. *Kuyte* is *licht bier* (cf. Kil. *Kuyte, cerevisiæ genus*) en **Kuetuk** is de naam van eene plaats te Leuven dien men vertaalt door : *Coin de la bière légère; Chartroisen* (1489) *Kartuizers* Lv. **Katuezers** (2). Zou **oi** dan niet hier aan eene volksuitspraak hebben beantwoord?

(1) In teksten uit het Archief van Leuven aangehaald door den heer Edw. Van Even : *Louvain monumental*.

(2) Gemeyn boeck oft Cleyn Ordonnantieboek, fol. 52, op het Archief van Leuven.

(24) Zeer waarschijnlijk is te Leuven **oi** de voorganger van **uı ue** : dat bewijst de verkorting op **ŏ**, die alleen heeft kunnen ontstaan, toen de diphthong nog **oi** luidde, en ook de **oj** van **kojeren**, **28**, 2°. Een klank **oü** voor **ui** is overigens in de Brabantsche dialecten zeer gemeen (vgl. *Aalst.* **oé**) en men weet dat Lv. **oi** rechtstreeks aan **oü** beantwoordt (**ü** = Lv. **i**).

2° Samentrekking van **ū** Nl. **ā** met **e** na syncope van **d** :

kue *kwade*, **lue** *lade*, **luen** *laden*, **rues** *raders*, **shue** *schade*, **zuıḳen** *zadeken* met onverklaarde **ḳ** voor **k**, enz.

3° Nl. **aai** :

bue *baai*, **druen** *draaien*, **frue** *fraai*, **kruen** *kraaien*, **muen** *maaien*, **nuen** *naaien*, **tue** *taai*, enz.

(25) **25. ue** is

1° Nl. scherplange **o**; ook samentrekking van **ūe** en **e** na syncope van **d** :

B. v. in **buem** *boom*, **dued** *dood*, **duepen** *doopen*, **shuen** *schoon*, enz.; **buegen** van een **boogen* causat. van *buigen* in beide beteekenissen van *buigen* en *doen buigen*, cf. Colinet, *op. cit.*, **20**, 1°; **due** *doode*, **rue** *roode*, enz.

2° Nl. zachtlange **o** van Wg. **o** of **u** :

drueh *droog*, **gewuen** *gewoon*, **mued** *moord*, **wuenen** *wonen*.

3° Nl. zachtlange **o** in woorden van Latijnschen of Franschen oorsprong (Lat. **o**, Fr. **oi**, **o**) :

fuer *foor*, **kofuer** *komfoor*, **kantuer** *kantoor*, **kruen** *kroon*, **kuer** *koor*, **muer** *moor*, **persuen** *persoon*, **potruen** *patroon*, **pruest** *proost*, **Ruemen** *Rome*, **rues** *roos*, **tuen** *toon*, **truen** *troon*, **vues** *voos* Fr. *voix*, enz.

Aanm. Uitzonderingen zijn : **apelkōs** *abrikoos*, **kōr** *koord*, **ōlen** *olie*, **pistōl** *pistool*, **shōl** *school*, **tōren** *toren*.

4° Nl. **ooi** : (25)

B. v. in **duen** *dooien*, **kue** *kooi*, **nuet** *nooit*, **struen** *strooien*, **ue** *hooi*, enz.

26. **aj** is (26)

Nl. **ei, ij** in :

bajūd *beiaard, klokkenspel*, **kajeren** *keien, met dikke keien of steenen werpen*, **stajeren** *steigeren* (een kinderspel), **vajand** *vijand*.

> Aanm. Nl. **ei, ij** doet zich hier voor als **aj**, in strijd met den regel. De reden daarvan is misschien dat, toen de wijziging **ai** < **oe** in 't Lv. plaats greep, de vroegere diphthong **ai** niet meer als diphthong, maar als **a** + halfvocaal gevoeld werd. De **a** bleef dan zooals in **4**, 1°.

27. **ej** is (27)

1° Samentrekking van **é** en **e** na syncope van **d** :

B. v. in : **benejen** *beneden*, **gesnejen** *gesneden*, **snejen** *sneden*, **stejen** *steden*, enz.

Wanneer het woord niet door **n** werd gevolgd, viel de eind-**e** weg : **mej** *mede*, **snej** *snede*, **vrej** *vrede*, enz.

> Aanm. Als dubbelvormen van **ej** worden gebezigd : *a)* **è**ᵉ of **è** voor al de gevallen met eind-**n** : **benèᵉn** en **benèn** *beneden*, **gesnèᵉn** en **gesnèn** *gesneden*, **smèᵉn** en **smèn** *smeden*, **stèᵉn** en **stèn** *steden*, enz.; voor de part. praet. der wkw. schijnt zelfs de vorm met **è**ᵉ **è** de gewoone te zijn; *b)* **ȩ** wanneer de vocaal, na syncope van **d**, tusschen twee **n**'s kwam te staan : **benȩ** *beneden*, **gesnȩ** *gesneden* ; *c)* **é** in de gevallen : **mej, snej, vrej**, enz. die altijd **mé, sné, vré** kunnen luiden.

2° Lv. **é** die in den auslaut altijd **ej** kan uitgesproken worden : **dej** *door*, **rej** *reu*, **vej** *voor*, enz.; cf. **10**.

(28) **28.** **oj** is

1° Nl. **ode** na syncope van **d** :

be Goj *bij Gode*, als interjectie gebruikt, **boj** *bode*, **zoj** *zode*, **bojem** *bodem*, **dojer** *dooier*, *doder*, enz.

2° Mnl. **uy** in **kojeren** '*kuieren* in den zin van *kweelen*, *tateren*, cf. Kil. *kuyeren (ludere*, *nugari*, *jocari*, *confabulari.*

Aanm. Evenals in **aj** van **bajūd**, enz. zoo hebben we hier ook eene uitzondering op den regel voorhanden : inderdaad Nl. **ui** = Lv. **ue**, **uı**.

Ze is op dezelfde wijze uit te leggen als bij **aj**. Toen **oı** tot **ue** overging werd die diphthong in het woord **kojeren** wellicht niet meer als diphthong, maar als **o** + halfvocaal gevoeld.

(29) **29.** **uj** is

Nl. **oei** en **oe** + **e** na syncope van **d** :

brujen *broeien*, **gruj** *(ik) groei*, **kujen** *koeien*, **knujen** *knoeien;* **gujeren** *goederen*, **uj** *hoede*, **uje(n)s** *hoeden*, **bluj** (*ik*) *bloed*, **spuj** (*ik*) *spoed*, enz.

Aanm. **kuj** *koe* Mnl. *coey* cf. van Helten *Mnl. Spr.*, § 275, *opm.* 2.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Wijzigingen van betoonde klinkers en tweeklanken.

30. VERKORTING VAN LANGE KLINKERS EN TWEEKLANKEN. **(30)**

A. De verkorting heeft hoofdzakelijk plaats vóor de volgende consonantengroepen :

1° **k(ḳ) + t, s.**
2° **p + k, t, s.**
3° **f(v) + k, t(d), s.**
4° **h(g) + t(d).**
5° **m + k, d, t, s.**
6° **s(z) + k, t(d).**
7° **r + k.**
8° **d + d, t, s.**
9° **t + t, s, j.**
10° **l + d, t, s, j.**
11° **n + d, t, s, j** (1).

Als algemeene regel geldt dus : medeklinker + explosieve medeklinker of **s, j** brengen verkorting teweeg.

Ziehier hoe de vocalen en tweeklanken in de verkorting verschijnen :

è̄ als **ė̀**
é̄ » **ė́**
ī » **i**
ō » **o** / **ŏ**
ū » **o** / **ŏ**
ǖ » **ü** / **u**

(1) **t+j** in het diminutief wordt **ḳ**; **l+j** wordt **l**; **n+j** wordt **ṇ**.

(30) **ie** als { **i** / **é** (1) }

ue » **ö̆**

ue » { **u** / **u** }

oe(ā) » **ä̆** (**a**, **ė**) (2)

ū verschijnt als **ö̆** in 8°, 9°, 10° en 11°, overal elders als **o.**

ū en **ue** verschijnt als **u** in 6°, 7°, 8°, 9°, 10° en 11°, in de andere gevallen als **u.**

ō verschijnt als **ö̆** in 10° en 11°.

Voorbeelden zijn (3) :

1° **k(ḳ) + t** : **stékt** *steekt* van **stéḳen, zikten** *ziekte*, **kokt** van **kōken** *koken*, **rokt** *raakt* van **rūken, vlukt** *vloekt* van ***vlūken** < **vluken, stöḳt** *stuikt* van **stuiḳen, spukt** *spookt* van **spueken, wäḳt** *weekt* van **woiḳen.**

+ s : **stéksel** **steeksel* (*aanval*) Fr. *accès* van **stéḳen, griks** *grieksch* van **grīḳ, koksel** (4) *kooksel* van **kōken, moksel** *maaksel* van **mūken, spiksel** *speeksel* van **spiiḳen, löks** familien. *Luyckx*, **afwäksel** *afweeksel* van **woiḳen.**

2° **p** **+ k** : **répeken** *reepken* (5) van **riep, ropeken** *raapken* van **rūp, stöpeke(n)s** *stuipkens*, *kinderstuipen* van **stuepen, päpeken** *pijpken* van **poep.**

---

(1) Het spreekt van zelf dat **é** niet de verkorting is van **ie,** maar van eenen vroeger langen of diphthongischen **e**-klank; **ie** verschijnt als **é** vóor **r + k** in de diminutieven.

(2) Cf. **vafde, vaftīn** enz. en **stèsel 4**, 2° en **7**, 5°, *c).* **a** en **ė** zijn slechts als ontwikkeling van **ä̆** te aanzien. Men lette hier op de verkorting vóor **f + d;** andere voorbeelden van die verbinding komen in het dialect niet voor, tenzij in de wkw.

(3) Voorbeelden zijn niet altijd voor ieder geval voorhanden.

(4) Naast **kōksel** dat gevormd is naar analogie van **kōken.**

(5) Cf. bl. **20**, nota.

+t : **lèpt** *'lijpt* van **lèpen** *zich uitzetten*, **dipten** (30)
diepte van **dīp**, **ropt** *raapt* van **rūpen**, **rupt**
roept van **rūpen**, **kröpt** *kruipt* van **kruepen**,
dupt *doopt* van **duepen**, **räpt** *rijpt* van
roepen.

+s : **uetlèpsel** *'uitlijpsel* van **lèpen**, **slopsel** *'slaapsel* van **slūpen**, **dupsel** *doopsel* van **duepen**,
släpstien *slijpsteen* van **sloepen**.

3° f(v)+k : **wéfken** dim. van **wēf** *weduwe*, **brifken**
briefken van **brīf**, **trufken** *troefken* van
trūf, **döfken** *duifken* van **duef**, **wäfken**
wijfken van **woef**.

+t : **kréft** *kreeft*, **diften** *diefte* van **dīf**, **beliften**
beliefte van **belīven**, **beloften** *belofte* van
belōven, **blävd** *blijft* van **bloeven**.

+s : **stèsel** *stijfsel*, **ōverbläfsel** *overblijfsel*.

4° h(g)+t(d) : **dèg̣d** *deugt* van **dégen**, **biḥt** *biecht*, **liḥt**
licht; **broht** *bracht*, **doht** *dacht*, **zoht** *zacht*.

5° m +k : **rimeken** *riemken* van **rīm**, **kromeken**
kraamken van **krūm**, **dömeken** *duimken*
van **duem**, **zumeken** *zoomken* van **zuem**.

+d : **rimden** *riemde* van **rīmen**, **shomden** *schaamde* van **shūmen**, **numden** *noemde* van **nūmen**, **lämden** *lijmde* van **loemen**.

+t(d) : **rimd** *riemt*, **komd** *komt* van **kōmen**, **shomd**
schaamt, **gebumten** *geboomte*, **plömd** *pluimt*
van **pluemen**, **rämd** *rijmt* van **roemen**.

+s : **Vloms** *Vlaamsch*, **Rums** *Roomsch*.

6° s +k : **ḳèsken** *kaarsken* van **ḳès**, **nésken** *neusken*
van **nés**, **bosken** *baasken* van **būs**, **pusken**
poesken van **pūs**, **ösken** *huisken* van **ues**,
rusken *roosken* van **rues**, **präsken** *prijsken*
van **proes**, **sèsken** *sijsken*.

+t : **öst** *haast*, **ust** *hoest*, **trust** *troost*, **läst** *lijst*.

(30) 7° r + k : **kèreken** *karreken* van **kèr**, **vireken** *vuurken* van **vi(r)**, **oreken** *haarken* van **ūr**, **bureken** *boerken* van **būr**, **èreken** *heerken* van **ier**, **mureken** *moorken* van **muer**.

+ d : **virde** *vierde* cf. **vīr**.

+ t : **geborten** uit den geleerden vorm *geboorte*, **wid** *werd* voor *wīrd.

+ s : **burs** *boersch* (1).

+ f : **stiref** *stierf* voor *stīref, **bediref** *bedierf* voor *bedīref.

+ p : **wirep** *wierp* voor *wīrep.

8° d + d t : **bŏden** *baadde* van **buen**, **vuden** *voedde* van **vūden**, **lŏden** *luidde* van **luen**, *trèdd<trèd *treedt* van **trè(e)n**, *bŏdd<bŏd *baadt* van **buen**, *rădd<răd *rijdt* van **roen**.

d + s : **kŏds** *kwaads* van **kūd**, **vudsel** *voedsel*, **klid-sel** *kleedsel* van **klied**, **dudskop** *doodsdop* van **dued**, **va(n)wăds** *van *wijds=verre* van **woed**.

9° t + (d)t : *mètt<mèt *meet* van **mèten**, *ṣitt < ṣit *schiet* van **ṣīten**, *mutt <[mut *moet* van *mūten<muten, *flŏtt<flŏt *fluit* van **flueten**, *slătt<slăt *slijt* van **sloeten**.

+ s : **plŏts** *plaats*, **bèrevuts** *barrevoets* van **vūt**, **strutsel** *strooisel* van **struen**.

+ j : **splèḳen** *spleetje* van **splèt**, **vŏḳen** *vaatje*, **vuḳen** *voetje*, **rŏḳen** *ruitje* van **ruet**, **bu-ḳen** *bootje* van **buet**, **tapăḳen** *tapijtje* van **tapoet**.

10° l + (d)t : **bèld** *beeld*, **stèld** *steelt* van **stèlen**, **vild** *voelt* van **vīlen**, **pŏld** *peult* van **pōlen**, **mŏld** *maalt*

---

(1) De **r** valt regelmatig weg vóor **d, t, s**; **virde geborten burs**, enz. zijn op eene andere plaats verklaard.

van **mūlen**, **kuld** *koelt* van **kūlen**, **röld** *ruilt* (30)
van **ruelen**, **väld** *vijlt* van **voelen**.

\+ s : **röls** *raars* van **rūl**, **Buls** *Boels* familien., **afvälsel** *afvijlsel* van **voelen**.

\+ j (1) : **fölen** *falie* van **˙fōljen**, **shöl** *schalie* van **˙schōlje**, **tölen** *talie* van **˙tōljen**, **shul** *schoelje*.

11° n + (d)t : **vrind** *vriend*, **dind** *dient*, **dinden** *diende* van **dīnen**, **mönd** *maand*, **brönder** *bruiner* van **bruen**, **vershund** *verschoont* van **vershuenen**, **mänd** *meent* van **mānen**.

\+ s : **bezins** *beziens*, **göns** *gaans* naast **gon** *gaan*, **Spöns** *Spaans*, **duns** *doens* van **dūn**, **shöns** *schuins*, **shuns** *schoons* van **shuen**, **kozäns** *kozijns*.

\+ j : **kastöṇ** *kastanje* van **˙kastōnje**, **arönen** *oranje* van **˙arōnjen**, **Spöṇen** *Spanje* van **˙Spōnjen**.

Aanm. 1. Vroeger of nu nog bestaande **j**, **ȷ** bewerkt ook verkorting :

druen *draaien*, **kruen** *kraaien*, **muen** *maaien* enz. en natuurlijk ook : **dröd** *draait*, **dröden** *draaide*, **gedröd** *gedraaid*, enz.

bluȷen *bloeden*, **gruȷen** *groeien*, **muȷen** *moeien*, **spuȷen** *spoeden*, **vujeren** *voederen*, enz. en ook **˙bludd<blud** *bloedt*, enz.

---

(1) **l+tj<ḳ** bewerkt natuurlijk verkorting : **stéḷḳen** *steeltjen*, **stiḷḳen** *stieltje*, **zöḷḳen** *zooltje*, **stuḷḳen** *stoeltje*, **möḷḳen** *muiltje (schoen)*, **kuḷḳen** *kooltje*, **päḷḳen** *pijltje*.

Hetzelfde dient gezegd van **n+ḳ** : **gröṇḳen** *graantje*, **sitruṇḳen** *citroentje*, **ajöṇḳen** *ajuintje*, **buṇḳen** *boontje*, **wäṇḳen** *wijntje*.

(30) **duen** *dooien*, **pluen** *plooien*, **struen** *strooien*, enz. en ook **dud** *dooit*, enz.

Aanm. 2. Vóor enkele **k m p** wordt de **ū** tot **u** verkort : **buk** *boek*, **duk** *doek*, **uk** *hoek*, enz.; **blum** *bloem*, **verdumen** *verdoemen*, enz.; **grup** *groep*, **snupen** *snoepen*, **sup** *soep*, **trup** *troep*, enz.; **rūpen** *roepen* heeft de lange **u** behouden.

Aanm. 3. De analogie komt niet zelden de wet der verkorting tegenwerken : in de vervoeging, wanneer lange vocaal of diphthong vóor spirant **h g ḥ g̣ f v s z + d t** staan :

B. v. **drūgd** *draagt*, **drīgd** *driegt*, **plūgd** *ploegt*, **vāgd** *vaagt*, **roıgd** *rijgt*, **buıgd** *buigt*, enz.; **drūvd** *draaft*, **vernīvd** *vernieuwd*, **trūvd** *troeft*, **ied** *heeft*, **stōvd** *stooft*, **droevd** *drijft*, **ruevd** *rooft*, **ruevd** *ruift*, enz.; **rūzd** *raast*, **lézd** *leest*, **verlīzd** *verliest*, **mūzd** *moest*, *pruilt*, **veruezd** *verhuist*, **proezd** *prijst*, **vriezd** *vreest*, **luezd** *loost*, enz.

Volgen nochtans den algemeenen regel der verkorting *a)* voor **oe** : **blävd** *blijft* van **bloeven**; men hoort ook soms **shrävd drävd krägd** enz. voor **shroevd droevd kroıgd** *schrijft drijft krijgt*; *b)* voor **é** : **dégd** *deugt* van **dégen.**

Aanm. 4. De sterke praeterita ondergaan in den 2den p. s. en pl. de analogie van het mv. : **ge brūkt** *gij braakt*, **ge lūgd** *gij laagt*, enz.

Aanm. 5. De verbinding **sh** *sch* schijnt ook de verkorting te hebben veroorzaakt in de wkw. **kösen** *kuischen*, **rösen** *ruischen*, *wrijven*, **tösen** *tuischen*. Voor **Prös** *Pruis* cf. **16**, 5°, Aanm.

Aanm. 6. In de verkleinwoorden oefent **sk** geenen invloed op den langen klinker of tweeklank uit, wanneer de stam op **h** uitgaat. **Krūhsken** *kraagsken*, **vlīhsken** *vliegsken*, enz.; **fk** verkort ook niet in

het diminutief de voorafgaande lange **ā**<**ū** : **rūfken** (30)
raafken, **shūfken** *schaafken*, enz.

Aanm. 7. De groep **d-re** van den comparatief der adj. op **d** veroorzaakte verkorting; **d-re** vertoont zich heden als **-der**, maar de vocaal is kort gebleven : **köder** *kwader*, **bläder** *blijder*, **wäder** *wijder*; uitzonderingen zijn **rued** *rood* en **bried** *breed*; cf. voor dit laatste Aanm. 9.

Aanm. 8. In den uit het Rom. ontleenden uitgang **-öẓen**>*-age*, *-asion*, werd de lange **ō**>**ā** verkort tot **ö** : **bogöẓen** *bagage* in den zin van *kleedergoed*, **petös** ook **petöẓen** en **petöṣ** *potage*, **sös** waar de **z** is weggevallen, van een Rom. *sarge* bij Kil. *sargie*, *beddekleed*, ook uitgesproken als **söẓen** en **söṣ**.

Aanm. 9. Zekere vocalen en diphthongen zijn voor de verkorting minder vatbaar dan andere, en ondergaan aldus gemakkelijk den invloed der analogie (1) :

a) **ie** (**ii**) wordt in de vervoeging niet verkort : **bied** *biedt* van **bien** *bieden*, **smiikt** *smeekt* van **smiiḳen**, **lient** *leent* van **lienen**, enz; **ie** wordt ook niet verkort in de verkleinwoorden op **-s** : **biesken** *beesteken* (2), **liesken** *leesteken*, enz.; de diphthong blijft nog in andere gevallen : **biereken**, **iereken**, enz. worden zoowel gebruikt als **béreken**, **éreken** van **ier bier** *heer beer*; **brieten** *breedte*, **gebienten** *gebeente*, enz., **biest** *beest*, **liest** *leest*, **miest** *meest*, enz. naast **mister** *meester*.

---

(1) De volgende lijst kan natuurlijk niet op volledigheid aanspraak maken; ik lever alleen de in 't oog vallende uitzonderingen op de wet der verkorting.

(2) De vorm **biṣken** *beesteken*, dien men ook hoort, komt misschien uit *beestje* + *ken* met twee diminutief-suffixen; cf. Aalst. **biẓeken** en **aṇeken**.

(30) *b*) **ō** van Wg. **au** wordt nooit verkort.

Naast het regelmatige **kokt** van **kōken** *koken*, heeft men **ōpt** *hoopt* van **ōpen** *hopen*.

c) **ī** van **ie** blijft ook vóor **sk** : **līsken** *liesken*, **vlīsken** *vliesken*, enz.

Aanṃ. 10. Andere verkortingen die men moet op rekening stellen van den klemtoon, de consonantenverbinding of andere meer duistere oorzaken, zijn : **ālmus** *aalmoes*, **krīkmuṣ** *kriekmoes*, **gireh** *gierig*, **maṣin** *misschien*, **nid** *niet*, **vlim** *vischgraat* Kil. *vlieme*, **ès** *eerst (?)*, **Sint gitrue**, *S*t *Geertrui*, **i(n)s** *eens*, **lilek** *leelijk*, **lihūm** *lichaam*, **liḥt** *licht* adj., **linen** *linnen*, **rider** *ridder*, **genuh** *genoeg*, **vriḥ** *vroeg*, **vèt** *vet*, enz.

Aanm. 11. **d t l n + t s ȷ** brengen voorafgaande **ō > ā**, **ō > ō** tot **ŏ** in plaats van **o**, **ō** en **ū ue** tot **u** in plaats van **u**. Dit verschijnsel is te vergelijken met dat der mouilleering in het Aalstersch dialect; zie Colinet, *op. cit.* **22**.

Zekere overblijfsels van mouilleering die onder *het Consonantisme* en in het *Aanhangsel* ter sprake zullen komen, laten ons toe te veronderstellen, dat de hier aangehaalde consonantengroepen, evenals in het Aalstersch taaleigen, mouilleering teweeg brachten. De mouilleering van de medeklinkers zal op de voorafgaande klinkers overgegaan zijn en hare eigenaardige kleur aan **ŏ** en **u** hebben gegeven : ze is daarna in de meeste gevallen te loor gegaan. De gang van 't verschijnsel was dus b. v. **Wāls** *Waalsch* < ***wōls** < **woḷṣ** (cf. Colinet, *op. cit.*, blz. 42) < **wŏls**, cf. **petŏzen** < **petŏṣ** < **petŏs**, Aanm. 8.

(31) **31.** Samentrekking. — Bij het wegvallen van **d g w** of **j i** tusschen twee vocalen grijpt er samentrekking plaats.

1° Door syncope van **d** : (31)

a) **ā + e = āᵉ** of **ā** : **zāᵉn zān** *zeiden*, ook *zouden*, **kāᵉ kā** *koude*.

b) **é + e = é ej(e)**; **eᵉ è**; **ę** : **mé** *mede*, **sné** *snede*, pl. **snejen** *sneden*, partic. **gesnejen** *gesneden*, ook **gesnèᵉn gesnèn** en **gesnę**; cf. die vocalen.

c) **ī + e**, **ie + e** worden **ie** : **bien** *bieden*, **lier** *leder*, ook *ladder*, enz.; soms = **ī** : **līken** *liedje*.

d) **˙ō + e = oj oje** : **boj** *bode*, **dojer** *doder dooier*, enz.

e) **oe + e = oe** : **loen** *lijden* en *leiden*, enz.

f) **ū + e = ue** : **buen** *baden*, enz.; soms = **ū** waar de uitgang zijn gewicht heeft verloren : **blūren** *bladeren*, **tegūr** *tegader*, **nūr** *nader*, **ūr** *ader*, **vūr** *vader*.

g) **ue + e = ue** : **uevèter** *huidvetter*, enz.

h) **ū + e = uj**, **uje** : **uje(n)s** *hoeden*, **pujer** *poeder*, enz.

i) **ue + e = ue** : **duen** *dooden*, enz.

Aanm. **j** staat dus nog alleen voor **d** in **é**, **˙ō** en **ū + e**; ze kan bestaan hebben in **ue + e** en **ū + e** zooals het geval was in **zuen** *zaaien*, **duen** *dooien*, enz.

In plaats van **vūr** *vader*, **mujer** *moeder*, zegt men minder plat **vūder mūder**.

Naast **brī(r)** *broeder* heeft men **brūder** met de bepaalde beteekenis van *monnik;* in **Minebrīrestrūt** *Minderbroedersstraat* heeft **brī(r)** nochtans ook die laatste beteekenis.

2° Door syncope van **g** wordt vroegere **˙é + e** tot **èᵉ è** : **zèᵉn zèn** *zeggen*, **lèᵉn lèn** *leggen*, en **oe + e** tot **oe** : **zoe** *zijge*.

Syncope van **g** had vroeger bijzonderlijk plaats in de woorden op **ĕ e** of **i** met **-el**, **-en**-suffix, waarbij **g** tot **j** < **i** overging; daaruit Lv. **oe** of **ā** : **tāl** *teil* > *tegel*, **zāl**, **zoel** *zeil* > *zegel*, **blān** *blein* > *blegene*, enz.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

küt *kaart*, **püt** *paart*. Het Fr. heeft in dit geval ook de vocaal verlengd, wanneer geene **e** volgde : *port sort tard court* enz. naast *porte sorte tarte courte*. (32)

De voornaamste gevallen bewijzen dat **r** eene neiging heeft tot het vormen vóor zich van eene bepaalde **è** of **è**-articulatie.

33. De SVARABHAKTI. — De svarabhakti was reeds in 't Mnl. zeer gewoon en vele svarabhaktivormen zijn uit het Mnl. in onze huidige schrijftaal overgebleven : *gerief*, *toren*, *doren*, enz. *liefelijk*, enz. *gelijkenis*, enz. cf. FRANCK, *Mnl. Gr.*, § 55 en VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 82. (33)

In den auslaut der betoonde lettgr. verschijnt de sv. regelmatig tusschen **l** of **r** en volgende consonant, behalve de dentalen **d**, **t**, **s** : **ķèref** *korf* Ohd. *chorb*, **bèreh** *berg* Ohd. *bërg*, **vèrek** *vork* Lat. *furca*, **ķèrel** *kerel* Ohd. *charlo*, **wèrem** *warm* Ohd. *id.*, **gèren** *gaarne* Ohd. *gërno*, **wèrepen** *werpen* Ohd. *wërfan*, **tèref** *tarwe* Mnl. *id.*; **alef** *half* Ohd. *halb*, **volegen** *volgen* Ohd. *folgên*, **balek** *balk* Ohd. *balco*, **zalem** *zalm* Ohd. *salmo*, **èlepen** *helpen* Ohd. *hëlfan*, **zèlef** *zelf* Ohd. *sëlb*, enz.

Over 't algemeen kan men zeggen dat de sv. niet plaats grijpt, wanneer de betoonde lettgr. door twee toonlooze lettgr. is gevolgd; men zegt **kalef** *kalf* Ohd. *chalb* en **kalveren** niet ***kaleveren**, en zelfs bespeurt men in de composita eene neiging de opelkaarvolging van twee toonlooze lettgr. te vermijden : **bèrgemister** *burgemeester*, **zilversméd** *zilversmid*, enz.

Tusschen **l m n r** en het suffix **-ken** van het diminutief heeft zich, zooals dit meest in 't Nl. ook het geval is, eene sv. **-e** ontwikkeld : **boleken** *bolleken*, **kumeken** *kommeken*, **mèneken** *manneken*, **voreken** *vaarken*, enz. Cf. bl. 20, *nota*.

Nog verschijnt de sv. vóor het suffix **-loıķ** *-lijk* : **difeloıķ** *dieflijk*, **vrieseloıķ** *vreeselijk* Ohd. *vreislih*.

(33) Het voortbestaan der stemlooze spiranten in den stamauslaut dezer woorden, alsmede het feit dat de svarabhakti-**e** de consonantenverbinding en de verschijnsels, welke die verbinding vergezellen, niet belet, zijn beide van dezelfde natuur.

De svarabhakti heeft ook nu en dan plaats in den anlaut der betoonde lettgr. tusschen **g** en **l** of **r**, **k** en **l**. Na **g** is de sv.-vocaal **e**, na **k** luidt ze **a**.

B. v. in **gelas** *glas*, **gelèteh** *glad*, **gelujeh** *gloeiend*, **gerīf** *gerief*; doch **kalīr** *klier*, **kalūveren** *klaveren*.

AANM. **kalöken** *vuurklapper* is af te leiden van *klootje*, *busklootje*; cf. PLANTIJN, *Schat d.* |*Nederl. Spr.*

Kalufer is misschien in verband met *kluppel* waarmede het in beteekenis overeenstemt.

Eene sv.-**a** ontstond ook tusschen **p** en **r** in : **parét** van *pret* met den zin van *part* (dat men te Leuven hoort als **pèt**), en misschien in **pariel** *priëel*.

DERDE HOOFDSTUK.

Medeklinkers in hoofd- en bijtonige lettergrepen.

De Lv. consonanten zijn op weinige bijzonderheden na dezelfde als de Nederlandsche. Buiten de palatalisatie, de mouilleering van **l** en **n** die niet meer zoo geregeld voorkomt als in 't Aalstersch dialect, en eenige andere verschijnselen, b. v. het wegvallen van **d** en **r**, het overgaan van **w** tot **v**, enz., zullen de consonanten dus alleen in hunne afwijkingen van de beschaafde taal behandeld worden.

34. De PALATALISATIE wijzigt in zekere omstandigheden de consonanten **k g g² h.** (34)

1° **k** wordt palataal : *a)* vóor of na palatale vocaal : **ķies** *kaas*, **ķès** *kaars*, **diķ** *dik*, **plèķ** *vlek*, **lèķen** *lekken*, **spiıķ** *speek*, **oıķ** *eik*, **buıķ** *buik*, enz.;

b) na palatale voc. in verbinding met **ņ** : **bliņķ** *blink*, enz.;

c) in het diminutiefsuffix **-ķen** *-tje* : **muķen** *moedertje*, enz.

2° **g** wordt palataal : *a)* vóor palatale voc.; zij kan daar bijna altijd als **j** worden uitgesproken : **ģès** en **jès** *gras*, **ģisteren** en **jisteren** *gisteren*, **ģèren** en **jèren** *gaarne;* doch b. v. **ģiņģ²** *ging* niet **jiņģ²**;

b) na palatale voc. : **liģen** *liegen*, **zwoıģen** *zwijgen*, **buıģen** *buigen*, enz.

> AANM. Door volgende niet palatale vocaal of consonant wordt de palatale kleur van **ķ** en **ģ** verzwakt. De **ķ** en **ģ** staan ook niet vast voor **è** en **è**, **é** en **é**, waar ze min of meer **k** en **g** kunnen luiden. Toch werden zij in de laatste gevallen altijd als palatalen geschreven : de **ģ** omdat zij volgens mij

(34) zeer wel de weifeling aanduidt tusschen de meer gebruikte **g** en **j**; de **ķ** omdat die meer in mijne omgeving uitgesproken wordt.

3° **g²**, alleenstaande of in verbinding met **n**, ondergaat hetzelfde lot als **k** na palatate voc. : **iģ² ben** *ik ben*, **riņģ²** *ring*, enz.;

4° **h** wordt **ḥ** : *a)* vóor palatale vocaal in de verbinding **sh** : **sḥinķen** *schenken*. Zooals in **2** is gezegd geworden, gaat die **ḥ** dikwijls in **ȷ** over : **sȷinķen** en **sȷ** wordt in mijne omgeving bijna altijd **ṣ** uitgesproken. Daarom schreef ik overal **ṣ**.

Ook vóor palat. voc. in den sandhi : **ed ģiņģ²** *het ging*, spr. **et ḥiņķ**.

b) na palatale vocaal : **mīḥ** *vermoeid*, **lıīḥ** *ledig laag*, **noıḥ** adv. **nijdig* = *hevig*, **ruıḥ** *ruig*, enz.

Aanm. Volgende **s** schijnt de palatalisatie van **k** en **h(g)** tegen te werken, volgende **t** die van **k** behalve soms na **ö** en **ä** : **èks** *heks*, **niks** *niets*, **rèhs** *rechts*, enz.; **prékt** *preekt*, **sprékt** *spreekt*, enz.

Bij volgende **t(d)** hoort men palatale en niet palatale **h** : **rèḥt** en **rèht** *recht*, **slèḥt** en **slèht** *slecht*, enz.

In de wkw. op **-ņen** wordt bij volgende **d** de palatalisatie verloren : **ving²d** *vindt* van **viņen** *vinden*, **zing²d** *zingt* van **ziņen** *zingen*, enz.

(35) **35.** 1° Mouilleering van **l** komt voor wanneer ze gevolgd is door het diminutiefsuffix **-ķen.**

B. v. **päļķen** *peiltje*, **stöļķen** *staaltje*, enz.

Aanm. Het is waarschijnlijk dat ze vroeger ook voorkwam wanneer **j** of **i** volgde, zooals dit in het Aalstersch dialect nog het geval is : **foļe** *falie*, **shoļe** *schalie*, enz.; cf. Colinet, *op. cit.*, **25, B.** De palatale kleur zal in het Lv. op de voorgaande vocaal overgegaan zijn : **fölen**, **shöl**, enz.

2° Mouilleering van **n** geschiedt in de gevallen van : (35)

a) palatale voc. + **ng**², waar de gutturaal voor vroegere of nog bestaande **e** wegvalt, en anders tot **ḳ** overgaat, cf. **39**, 2°; palatale voc. + **nk** :

riṇg² spr. **riṇḳ** *ring* plur. **riṇen**, **zégeniṇ** *zegening*; **iṇḳ** *inkt*, **kliṇḳen** *klinken*, enz.;

b) palatale voc. + **nd** vroeger of nu nog gevolgd van **e** :

bliṇen *blinde*, **griṇel** *grendel*, **èṇ** *eend*, **iṇ** *einde*, **viṇen** *vinden*, **wèṇer** *wender*, enz.

Aanm. De regel wordt niet toegepast op het mv. der woorden waarvan 't enkelv. niet onder *b)* valt : **kinderen**, **vrinden**, **winden**, enz.

Andere uitzonderingen maken uit : **lineblūren** *lindeblaren*, **ṣinen** *schenden*, **zinen** *zenden*.

Het verschijnsel der mouilleering zal breedvoeriger in het *Aanhangsel* besproken worden.

c) Onafhankelijk van de voorgaande vocaal vóor het diminutief-suffix **-ḳen** : **änḳen** *handje*, **önḳen** *hondje*, enz.;

d) Onafhankelijk van de voorgaande vocaal vóor **d t** + **j** of **i** : **möṇen** *mond*, **käṇen** *kant*, **kastöṇ** *kastanie*, **Spöṇen** *Spanje*, enz.

36. 1° *a)* **ṣ** komt voort van **ẓ** na het wegvallen van **'en** in den uitgang **-öẓen** Fr. *-asion* of *-age*, b. v. **petöṣ** n. **petöẓen** *potage*, **söṣ** n. **söẓen** met weggevallen **r** van een Rom. *sarge* Nl. *sargie*, minder gewone vormen dan **petös** en **sös**. (36)

Ook nog in **krīkmuṣ** *kriekmoes*, **lakmuṣ** *lakmoes* en **tamuṣ** n. **tāmus** *tijm*, wellicht uit een *tijmmoes*, door eene zeer natuurlijke verwarring.

b) **ṣ** in den auslaut verschijnt als de vervanger van **sḥ**, **sj** : **sḥilder** < **sjilder** < **ṣilder**. De drie vormen worden gebezigd; cf. *d)*.

(36) *c)* **ṣ** is ook, in den anlaut, ontwikkeling van **s + ȷ** van **ȷè** in **ṣèt** n. **sȷèt**, of door de analogie van de vorige anlaut-**ṣ** > **sh** : **ṣhèt**.

Vóor niet palatale vocalen hoort men **ṣ** of **sȷ** niet **sḥ** in pl. v. **sh** in woorden van vreemden oorsprong : **maṣufel** *dik kind*, cf. SCHUERMANS *machochel*, **ṣachelen** *schacheren*, **ṣabrak** *schabrak*, **ṣāl** *sjaal*, enz.

In duistere woorden als : **ṣufelen** *gaan*, **ṣunk** *schonk*, **ṣūzel** Vl. *sjoezel* (1), **ṣop** *top*, **ṣopen** *aftoppen*.

AANM. Anlaut-**s** in verbinding met eenen consonant luidt soms **ṣ**; dit gebeurt wanneer men aan het woord meer kracht wil geven, b. v. in de gramschap; de lippen zijn met geweld vooruitgestoken en de sisklank wordt natuurlijk **ṣ** : **ṣluker!** *slokker*, enz.

2° **ẓ** komt voor in den uitgang **-ōẓen** Fr. *-asion* of *-age* : **okōẓen** Fr. *occasion*, **korōẓen** *courage*, enz.

ẓ verschijnt zelden in den anlaut en dan meestal in vreemde of duistere woorden : **Sinẓōzèf** *Sint Jozef*, **ẓézes** *Jesus*, **ewéhẓèren** *zich uit de voet maken*, **ẓō!** *uitroep bij het struifspel*, cf. KIL. *jouw?*

(37) **37.** De SONOORKLANKEN : **A. r** en **l.**

1° *a)* **r** valt weg vóor **d t s(z)**.

B. v. **bèd** *berd*, **èt** *hart*, **ḳès** *kers*; **būd** *baard*, **pōt** *poort*, **ḳès** *kaars*, enz.

AANM. In het Mnl. tijdvak is dit verschijnsel niet onbekend; cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 129, *f.* en *g.* Uitzonderingen op den regel zijn : **dèrde** *derde*, **virde** *vierde*, **burs** *boersch*, **ért** *hert*, **è(r)der** *herder*, **bord**, **short** en eenige vreemde woorden.

---

(1) Bij SCHUERMANS, *Alg. Vl. Idiot.*, vertaald door *pancreas, alvleeschklier, buikspeekselklier, maagklier.*

dèrde en **virde** naast **dèteh** *dertig* en **fieteh** *veertig* zijn moeilijk te verklaren; **burs** onderging zeer waarschijnlijk den invloed van den grondvorm **būr**. De overige uitzonderingen zijn misschien wel daaraan toe te schrijven, dat ze niet tot de echte Lv. taal behooren. Voor **è(r)der** zegt men zeer gewoonlijk **ṣieper** *scheper* en voor **short véshuet** *voorschoot*. In twee wkw. heeft de analogie de **r** behouden : **vergūrd** *vergaart vergadert*, **lūrd** *loert*. (37)

b) **r** valt nog weg in betoonden auslaut na lange vocaal of diphthong, daar waar de vroegere vorm niet eindigde op **-e** of waar de geflecteerde vormen weinig gebruikt werden.

bī(r) *bier*, **dé(r)** *deur*, **dé** *door*, **dū** *daar*, **ī** *hier*, **kie(r)** *keer*, **kotī(r)** *kwartier*, **mie** in **ne mie** *niet meer*, **mū** *maar*, **nū** *naar*, ook *niet waar?*, **papī(r)** *papier*, **vé** *voor*, **wū(r)** *waar* adv., **zī** in **ninzī** *niet een zier* d. i. *niets* (1).

Aanm. De vormen **gūr** in **te gūr** *te gader*, **lier** *leder ladder*, **ūr** *ader*, **vier** *veder*, **vūr** *vader*, **wier** *weder* hebben **r** van de vroegere onbetoonde eind-lettergreep; veelgebruikte vormen hebben nochtans in hetzelfde geval de **r** verloren : **brī(r)** *broeder*, n. **Minebrīrestrūt** *Minderbroedersstraat*, **alegū** *altegaar*, **né** *neder*, **wé** *weder*.

De vroegere aanwezigheid van **e** na **r** beschutte deze laatste, b. v. in den 1 p. s. ind. praes. der wkw. : **ik lier** *leer*, enz.; in de adjectieven, waar de geflecteerde vorm gewoner was dan in de substantieven : **dīr** *duur*, **zīr** *zuur*, **zwūr** *zwaar*, de adjectivale uitgang **-būr** *-baar*, enz.; de naamwoorden

(1) De **r** werdt tusschen haakjes geplaatst in de vormen waar ze in het grondwoord wegvalt, doch in de flexie terug verschijnt, b. v. **bīre(n)** *bieren*, enz.

(37) **bier** *beer*, **būr** *baar*, **ier** *eer* en *heer*, de uitgang **-ier** *-aar*, enz. enz.; de uit 't Rom. ontleende woorden : **īr** *uur*, **ivuer** *ivoor*, **kontuer** *comptoir*, **pūr** *paar*, het suffix **-īr** *-ier*, enz. enz.; de compar. **mier** *meer* n. **ne mie** *niet meer* behield zijne **r** wellicht door het menigvuldig gebruik van spreekwijzen als : **mier as** *meer als* (*dan*), enz ; **vīr** *vier* door vormen als **vīr en twinteh**, enz.

c) Metathesis der **r** is in de oudste Germ. talen bekend en in 't Lv. heeft ze in menig woord gewerkt : **ģès** van ***ģèrs** *gras*, **ķèstenbrīf** van ***ķèrsten...** *Christen...*, **vès** van ***vèrs** *frisch*, **wèt** van ***wèrt** *wrat*.

d) In **partès** *pachteres* greep verwarring plaats tusschen de articulaties van **h** en **r**.

2° *a)* **l** valt weg in : **as** *als*, **zoken** *zulke*; zie onder de *Proclitica*.

b) Prothesis en aphaeresis van **l** onder den invloed van analogie of volksetymologie vertoonen : **lavuer** *lavoor* cf. Kil. *avoor*, **lumer** *lommer*, **olepot** *lollepot*, **aberdun** *laberdaan*.

3° Opeenvolgende **r** en **l** doen dissimilatie ontstaan :

a) **r-r** en **l-l** schijnen in trochaïsche woorden regelmatig **l-r** te worden : **kèleper** *karper*, **mèleber** *marmer*, **pileper** *purper*, **rebèleber** *rhubarbarum*, **kliper** *kluper*, **léper** *lepel*, **sléter** *sleutel*.

b) in ïambische woorden is er geen regel te bespeuren : **bariel**, cf. Fr. *barrière*, **kornèl** n. **kolonèl** *kolonel*, **barbīr** *barbier*, **lavelīr** *lauwerier*.

c) **r-r** wordt **r-l** in **rūl** *raar*.

d) **r-l** wordt in trochaïsche woorden **l-r** : **déleper** *dorpel*, **sileker** *zurkel*.

(38) **38. m, n, ŋ** (**ņ** onder **33**) :

1° *a)* Apocope van **m** greep plaats in **nè** *neem* in den zin van 't Fr. *tiens*, *voilà*; cf. Aalst. **ném**.

b) Eene **m** is ontstaan uit **p** of **b** in **tèrmentoen** *terpentijn;* uit **n** vóor **b** in **ambegof** *handbooghof* (een plaats-naam te Lv.), vóor **b p** in het voorvoegsel **on-** : **ombekind** *onbekend*, **ompas** *onpas* in **van ompas**, soms in **omboet** *ontbijt;* soms vóor **w** : **omwier** *onweer*. Het menigvuldig gebruik van **om-** in plaats van **on-** deed verwarring ontstaan tusschen dit voorvoegsel en het voorzetsel *om* Lv. **um**, hetgeen verklaart dat **on-** in den mond van vele menschen als **um-** luidt. Ik ook spreek b. v. **umpūr** *onpaar* uit. Zie voor de meeste dezer woorden den *Sandhi*. (38)

2° *a)* Eene **n** is ontstaan uit **m** in **ontrint** *omtrent*, **dènter** Lat. *dormitorium*, cf. **9**, 5°, Aanm. 1.

b) **n** is weggevallen in : **begost** *begon*, **kost** *kon*, **dāzen** *deinzen*, **lāvūd** *lijnwaad*, **pāzen** *peinzen*, **groezen** *greinzen* in den zin van *weenen*, **loezemiel** *lijnzaadmeel*, **loezōlen** *lijnzaadolie*, **is** *eens*, **dèstah** *dijnsdag*, **nie** *neen*, **anie** Mnl. *alaaneen*.

c) Parasietisch is de **n** in **nūgelen** *hagelen* door volksetymologische werking : **nūgel** is *nagel*; de **ṇ** in **éniṇg**[2] *honig*.

3° De **ŋ** ontstaat in de gevallen :

a) Van gutturale vocaal + **ng** : **raŋ** *rang*, **tuŋ** *tong*, **zūŋen** *(wij, zij) zongen*, enz.

b) Van gutturale vocaal + **nd** in het part. praet. der wkw. op *-inden* Lv. **-iṇen** : **geboŋen** *gebonden*, **gevoŋen** *gevonden*, **gewoŋen** *gewonden*, enz.

c) Voor den overgang van **ŋ** tot **ŋk**, zie **37**, **A**, *a)*.

39. De explosieven : **A.** *De gutturale explosieven en* **g.** (39)

1° *a)* Eene **k** ontstond uit **g** in **blūsbalek** *blaasbalg*, in **mèrek** *merg* onder den invloed van het samengestelde **mèrekpoep** *'mergpijp (-been);* uit **ch** in **biskop** *bisschop*, waar wellicht volksetymologie in het spel is, en **ambak**

(39) in de uitdrukking : **stumen ambak** *stomme ambacht* (een kinderspel); uit **f** in **komak** *komaf*.

b) **k** wordt gesyncopeerd in **Sinsen** *Sinksen*.

2° *a)* **g**^{2} **g̣**^{2} van **ng**^{2} en **ng̣**^{2} zijn, zooals in 't Aalstersch dialect, de gedeeltelijk voortbestaande explosieve **g** **g̣**. Ziehier hoe **ng**^{2} en **ṇg̣**^{2} in 't Lv. behandeld worden :

1) **ng**^{2} wordt tot **nk** en **ng̣**^{2} tot **ṇḳ** : α) in den auslaut van 't enkelv. der mann. en onz. substantieven of adjectieven, in de adverbia, in het praet. sing. 1 en 3 pp. der sterke wkw., d. w. z. in zulke woorden welke de **e** van hunnen uitgang reeds vroeg verloren of nooit **e** hebben gehad :

B. v. **zang**^{2} spr. **zank** *zang*, **rig̣**^{2} spr. **rṇḳ** *ring*, **lang**^{2} spr. **lank** *long*, **zung**^{2} spr. **zunk** *(ik, hij) zong*, **vong**^{2} spr. **vonk** *(ik, hij) vond;*

β) vóor den uitgang **-d** van de wkw. : **zing̣**^{2}**d** spr. **ziṇḳt** *(hij, gij) zingt*, **zung**^{2}**d** spr. **zunkt** *(gij) zongt*, **vong**^{2}**d** spr. **vonkt** *(gij) vondt;*

Aanm. α) en β) behooren eigenlijk tot den Sandhi.

γ) door analogie in het mv. van het praet. der sterke wkw. : **zunken** *zongen* n. **zunen** uit **zung**^{2}**en**, **vonken** *vonden* n. **vonen** uit **vong**^{2}**en**.

2) **g**^{2} **g̣**^{2} vallen weg : α) in den auslaut van 't enkelv. der vrouwel. substant., van den ind. praes. 1 p. s., d. w. z. in zulke woorden welke eertijds op **e** uitgingen :

B. v. **an** *(ik) hang* n. **ank** *hang* subst., beide uit ***ang**^{2}, **driṇ** *(ik) dring* uit ***driṇg̣**^{2}; **bévịn** *beving* uit ***béviṇg̣**^{2}, **jun** *jongen* uit ***jung**^{2} n. **junk** *jong* adj., **slan** *slang* uit ***slang**^{2}, **striṇ** *streng* uit ***striṇg̣**^{2}, **tan** *tang* uit ***tang**^{2}, **tun** *tong* uit ***tung**^{2}.

Aanm. Deze subst. vindt men bij Kil. nog altijd met **e** : *bevinghe, slanghe, stringhe* en *strenghe, tanghe, tonghe.*

β) In de woorden waar zij door eene vocaal gevolgd worden : **anen** *hangen* uit ***ang²en**, **drinen** *dringen* uit ***dring²en**, **zanen** *zangen* pl. van *zang* uit ***zang²en**, **rinen** *ringen* pl. van *ring*, uit ***ring²en**, enz. (39)

b) **g** valt weg tusschen twee vocalen in :

lèn lèᵉn *liggen leggen*, **zèn zèᵉn** *zeggen* en hunne part. praet. **gelied gezied**; **dūs** *daags (dages)*, **sondūs** *'s zondags*, **flés** *fluks* cf. Kɪʟ. *vloes vleus* uit een **vloges*, **sèwōdeh** *tegenwoordig*, **tèn** *tegen*.

c) Eene **g** uit **v** in **nūgelenbuık** is het gevolg der volksetymologie.

d) Soms in plaats van het gewone **oe ıed ed** *hij heeft het*, hoort men **oe ıığ ed**, in pl. v. **oe dūd ed** *hij doet het* **oe dūg ed**, in pl. v. **ūs gūd ed** *hoe gaat het* **ūs gūg ed**, in pl. v. **ge zīd ed** *ge ziet het* **ge zīg ed**, enz.

In den *Sandhi* zal men zien, dat de wkw. die op een spirant uitgaan, in soortgelijke verbindingen soms de eind-**d** verliezen : **ge még ed** v. **ge mégd ed** *gij moogt het*, **oe woez ed** v. **oe woezd ed** *hij wijst het*, enz.; **ıığ ed** komt wellicht uit een ***iev ed** > ***ievd ed.** Wij zouden hier dus eenvoudig met den overgang van **v** in **g** te doen hebben. De andere voorbeelden zouden analogisch zijn; cf. Cᴏʟɪɴᴇᴛ, *op. cit.*, **27**, *d)* en **58**, waar die stelling ook verdedigd wordt.

e) Eene **g** ontstond uit **w** in **gunstah** *woensdag*.

B. *De dentale explosieven :*

1° *a)* Epenthetische **t** verschijnt :

1) tusschen **s** en **r** in **kastrol**, Fr. *casserole;*

2) tusschen de onbetoonde **n** en de **l** van het suffix **-loık** *-lijk* : **oıgentloık** *eigenlijk*, **wézentloık** *wezenlijk*, enz.;

3) in **ménehte** *menigte* waar de **t** zich laat verklaren door eene verwarring met het subst. **ménehte** *menigte;*

(39) in **ienehte** n. **ienege** *eenige* waar de analogie met het voorgaande zou kunnen gewerkt hebben; in **liefteh** *levendig*: de talrijke adj. op **-teh** *-tig* deden wellicht aan een **-teh**-suffix denken, waarna verwarring ontstond tusschen zulk suffix en den uitgang **-deh** van het vroegere ***lievendeh**; ditzelfde suffix **-teh** vindt men terug in **iefteh** *eeuwig* n. **ievegoed** *eeuwigheid.*

b) Paragogisch is de **t**, buiten de gevallen van het Nl. *sedert* Lv. **sédert** of **sétert**, *mijnent* Lv. **moenent**, enz. in:

begoenoft *begijnhof*, **bekänst** n. **bekän** en **bekäns** *bijkans* = *bijna*, **èst** *hars*, **īveranst** n. **īverans** *ieverhands* = *ergens*, **kamfort** *kamfer*, **lang'st** *langs*, **mèregend** *morgen*, **ōrloht** *oorlog*, **terwoelent** **terwijlen terwijl.*

c) Eene **t** uit **d** is ontstaan α) door de analogie van den niet geflecteerden vorm, in de adj. **blont** *blond*, **èt** *hard;* in **stonten** *(wij, zij) stonden* onder den invloed van den 1sten pers. sing.; in **luete** *looden* uit de sandhi-**t** van **lued** spr. **luet** *lood;* in **gelèteh** *glad* wellicht uit het reeds hooger aangehaalde suffix **-teh**; β) in **ternū** *daarna*, wellicht door de analogie van **tervérent** *te voren;* in **tèren** *durven;* γ) in **gunstah** *woensdag*, enz. Zie *Sandhi.*

2° *a)* Aphaeresis van **d** greep plaats in **rumedūres** *onbesuisde, wilde jongen of meid* van *dromedaris*, wellicht eene volksetymologische wijziging, naar **rumedum** *omverre.*

b) Syncope van **d**:

1) tusschen vocalen kwam ze reeds in 't Mnl. sporadisch voor en het Nl. heeft een aantal gesyncopeerde vormen overgenomen. Het dialect van Leuven ging nog verder op den ingeslagen weg. Overal waar **d** vroeger tusschen eene lange vocaal of eene diphthong en eenen toonloozen klinker verscheen, viel ze weg. In het meervoud der substantieven en in de comparatieven, waar analogie respect. van het niet gesyncopeerd enkelvoud en den positieven vorm had gewerkt, bleef de **d** meestal bestaan;

in het praet. der zwakke wkw. werd de **d** door hare functie zelf behouden, en dan ook in het part. praet. : **luen** *laden*, **roen** *rijden*, **noih** *nijdig* = *hevig*, **uevèter** *huidvetter*, **tier** *teder*, **brie** *breede* adj., **mé** *mede*, **gāve** *gouden*, **kā** *koude*, **wiemujeh** *weemoedig*, **gebojen** *geboden*, **vlim** Mnl. *vliem* uit **vliedeme, graat*, cf. Kil. *vlieme (spina piscis)*, enz.; **gruden** *groeide*, enz. (39)

Doch : **kamerūden** *kameraden*, **grūden** *graden*, **Jōden** *Joden*, **Gōden** *Goden*, **brieder** *breeder*, **rueder** *rooder*, **vrieder** *wreeder*, enz.

Aanm. Een aantal gevallen blijven afzonderlijk te bespreken : **vūder** *vader* en **mūder** *moeder* zijn deftige vormen naast **vūr** en **mujer**, **brūder** *broeder* worden bepaald in den zin van *monnik* gebruikt, **brī(r)** *broeder* is de bloedverwant.

bad *bad* heeft een meerv. **būden** (**buen** is het wkw.), doch de meestgebruikte vorm is **baden**, naar analogie van het enkelv.

De meervoudsvorm van **rad** *rad* is **rues**, van **brued** *brood* **brues**. **Zueden** *zuiden* is een geleerde vorm, alsook **gebōden** *geboden* subst., **réden** *reden* en **zéden** *zeden*; maar hoe **nuedeh** *noodig* uitgelegd n. **nue** *noode* en **nuelues** *noodeloos?*

bruedegum *bruidegom* onderging den invloed van **brued**.

biedelen *bedelen*, **biedelier** *bedelaar*, **īder** *ieder* zijn misschien te verklaren door eene vroegere uitspraak *'biedlen, 'biedlier, 'īdrien*, vgl. Aalst. **bédlen, bédleir, īdriin**. **Knudel** *knoedel* is misschien in hetzelfde geval. Voor **miedeken** *maagdeken* (**11**, 2°), geldt de regel niet, dewijl **d** hier door eene consonant was voorafgegaan.

De analogie van de andere ordinalen behield de **d** in **twide** *tweede*.

2) Tusschen **n** en de vroeger of nu nog bestaande **e** van den uitgang : **anen** *handen*, **banen** *banden*, **branen** *branden*, **kineken** *kindeken*, **manen** *manden*, **onen** *handen*, **ranen** *randen*, **ronde** *ronde* adj., **shan** *schande*, **tanen** *tanden*; **ṣinen geshonen** *schenden geschonden*, **zinen gezonen** *zenden gezonden*; **bliṇe** *blinde* adj., **èṇ** *eend*, **griṇel** *grendel*, **iṇ** *einde*, **Liṇen** *Linden* (een dorp); **biṇen geboṇen** *binden gebonden*, **viṇen gevonen** *vinden gevonden*, **wiṇen gewonen** *winden gewonden*, enz.

> Aanm. Ik hoorde **lanen** *landen*, subst. naast het meest gebruikte **landen**; het wkw. luidt altijd **lanen**.
>
> De invloed van het enkelv. liet zich ook gelden in : **ingewanden**, **kinderen**, **standen**, **vrinden** *vrienden*, **wanden**, **wonden**.
>
> Uitzonderingen op den regel zijn : **amandel**, **andel** *handel*, **ginder**, **kandelier** *kandelaar*, **onder**, **wonder**, **zonder**, enz. in de meeste gevallen wellicht door een **dr- dl-** uitspraak, in de andere door analogie.

3) In : **möṇen** van **mond**, **öṇen** van **ond** (**16**).

4) Tusschen lange vocaal of diphthong + **r** en toonlooze vocaal : **jèr** *aarde*, **kōr** *koord*, **pjèren** *paarden*, **vermueren** *vermoorden*.

In andere gevallen is **r** weggevallen en **d** gebleven : **ūdeh** *aardig* Fr. *drôle*, **wèden** *waarde*, **wèdeh** *waardig*.

5) Tusschen geklemtoonde vocaal + **l** en toonlooze vocaal : **béleken** *beeldeken*, **verbélen** *verbeelden*, **mélen** *melden*, **nöl** *naald*, **spèl** *speld*; **īlen** *(wij, zij) hielden* en daaruit **īl** *(ik) hield*, enz.; **zéle** *zult ge*, Belgisch Fransch *savez-vous* van **zéld e**, **zéle** wordt als één woord aangezien.

6) In **smis** *smids*.

c) Epenthesis der **d** grijpt regelmatig plaats :

1) Tusschen **l n r** + **er**, of beter + vroegere **ˈre** :

alder *aller* in **Alderoelegen** *Allerheiligen* naast **Aler-**, ook met een superlatief, **kulder** *koeler*, **rölder** *raarder*, **völder**, *vuiler*, **vilder** *viller* subst.; **dinder** *dunner*, **fänder** *fijner*, **kländer** *kleiner*, **shunder** *schooner*, **ieder** *eerder*, **zwüder** *zwaarder*, enz. (39)

2) In **fröder** *fraaier*, **löder** *luier*. Het veelvuldig gebruik eener **d** vóor den ***re-** uitgang van de comparatieven deed hier ook misschien aan een ***dre-** suffix denken.

3) Wellicht in **bedorvendans** *bedorven kind* en **dīrendans** *die zijne waren duur doet betalen*, van ***bedorven ans** *(Hans)* en ***dīren ans** *duren Hans*.

C. *De labiale explosieven* :

1° *a)* Eene paragogische **p** verschijnt in **kwamp** *kwam*, **namp** *nam*, **zwump** *zwom* en in het mv. **kwampen** n. **kwūmen**, **nampen** n. **nūmen**, **zwumpen** n. **zwumen**.

Die vormen zijn ontstaan uit den 2 p. sing. en pl. waar zich **p** tusschen **m** en **t** ontwikkelde : **kwampt** *(gij kwaamt)*.

b) Eene **p** naast Nl. of Vl. **b** vertoonen : **pikelen** *bikkelen* d. i. met **bikkels** *(marmeren balletjes) spelen*, **plafetīr** *vensterluik* Kil. *blaffetuere*, **potros** *leurster uit het Waalsche land* uit Wa. *botteresse*, **petéter** in de spreekwijze : **in petéter zoen** *beteuterd zijn*.

2° *a)* Aphaeresis der **b** vertoont **wali** *wat belieft* n. **wad blīvd** spr. **wa blīft**. **Wali** wordt als éen woord aangezien; ook **ét** *(gij) hebt*.

b) Eene **b** uit **p** vertoonen : **būrebasup** *boer pas op!* (een jongensspel); **b**<**p** misschien onder invloed van de anlaut-**b**; de etymologie van het woord is overigens in de spraakmakende gemeente reeds vóor lang onbekend geraakt.

boding[2] *podding*.

De spiranten.

A. *De gutturale spiranten* : (voor **ḥ** en **g**, cf. **34**; voor **g**, cf. **39**).

(39) *a)* **h** uit **f** komt voor in : **oh** *of* n. **ofte** en **of.**

b) **h** van **sh** *sch* wordt slechts uitgesproken in het begin van het woord, vóor niet palatale vocaal : **shūp** *schaap;* doch : **bos** *bosch*, **misen** *musschen.*

rösen *ruischen*, **kösen** *kuischen* en **tösen** *tuischen* bewijzen dat de verkorting dagteekent van een tijdstip toen **sh** nog uitgesproken werd.

B. *De palatale spiranten :* **j** en **ȷ.**

1° *a)* Aphaeresis van **j** greep plaats in **ifrā ufrā** *juffrouw* en in **ịken** *jeuken.*

b) Eene **j** viel nog weg in **ue** en **ue** van *ooi + e*, *aai + e* : **duen** *dooien*, enz., in **druen** *draaien*, enz.

2° *a)* Epenthesis der **ȷ** greep plaats 1) na syncope van **d** tusschen **é** en **e**, **'ō** en **e**, **ū** en **e**. De **ȷ** bleef voortbestaan zelfs na het wegvallen van de **e.**

gesneȷen *gesneden*, **meȷ** n. **mé** *mede*, **geboȷen** *geboden*, **boȷ** *bode*, **uȷe(n)s** *hoeden*, **uȷ** *hoede*, enz. cf. **31.**

b) Eene **ȷ** ontstond uit **i** van de diphthongen **'ai**, **'oi** in : **vaȷand** *vijand*, **vraȷözen** *vrijage* enz., **koȷeren** *kuieren*, cf. **26** en **28.**

C. *De dentale spiranten* : **s**; voor **ṣ** **ẓ**, zie **36.**

1° *a)* Paragogisch is de **s** in **zwös** *zwoord;* wellicht is hier de **s** gebleven uit den genitief van het veelgebruikte **e(n) stik zwös** *een stuk zwoords.* **Zwös** is nu vr. en beteekent *afgeschrabde huid van 't varken* en ook *kwaad wijf.*

b) **Sẹ́gewōdeh** naast **sèwōdeh** *tegenwoordig* adv. heeft eene **s** uit **t**; voor **ūsem** *adem* en **vèsemen** *vademen (eenen draad in de naald rijgen),* cf. VAN HELTEN, *Tijdsch. v. Nl. T. en Lett.,* XV, 1, 79.

c) De **s** van **astrien** *achtereen* kan vergeleken worden met die van Nl. *laster*, cf. VAN HELTEN, *Taal- en Letterbode*, 7de jaarg., 107.

D. *De labiale spiranten* : **f v w.** (39)

1° *a)* Syncope van **f** grijpt plaats in : **ued** *hoofd*, **ied** *heeft* van *hebben*, **stèsel** *stijfsel*.

b) **f** naast Nl. **v** vinden wij in **flés** *fluks*, **frue** *fraai*, **fleteh** *veertig* en **fafteh** *vijftig*, ook in : **fas** *vas*, **ferkét** *vork*, **fernoen** *venijn*, **fits** *vits*, **flak** *vlak*, **flīr** *violier*, **flīremues** *vledermuis*, **floms** n. **vloms** *Vlaamsch (de taal)*, **frèten** *vreten*; **shūfelink** *schaveling*.

Voor Rom. anlaut-**v** hoort men dikwijls **f.**

> Aanm. De **f** van **floms** is in den sandhi ontstaan van de spreekwijzen : **ed floms** *het Vlaamsch*, **ik sprék floms** *ik spreek Vlaamsch*, enz.; **ferkét** is uit toenadering met het Fr. *fourchette*.

c) **f** ontstond uit **v** > **'w** in den auslaut : **brāv** spr. **brāf** *(ik) brouw*, **schriev** spr. **schrief** (*ik*) *schreeuw* van **shrieven**, **nīf** *nieuw*, **wéf** *weduwe*. In de wkw. komt de **f** overal voor, waar geene **e** volgt : **shrievd** spr. **shrieft** (*hij*, *gij*) *schreeuwt*, **geshrievd** spr. **geshrieft** *geschreeuwd*. — Ook in **milefer** *memel*, cf. *meluw* en Kiliaen *meluwe*, *miluwe*.

d) **f** ontstond uit **p** in **fléres** *pleuritis* : de Mlat. vorm was *pleuresis*; **flesoen** *flerecijn* uit het Fr. *pleurésie*, cf. Verdam, *Tijdsch. v. Nl. Taal en Lett.*, IV, 242.

2° *a)* **v** naast Nl. of Vl. **f** in **vies** *faas* n. **vézel** *vezel*, **valsūres** Kil. *falsaris* n. **vals** *valsch*, **Vrankroık** *Frankrijk* n. **Frankroık.**

b) Behalve in 1° *c)*, in de groepen dentaal + **w**, **kw**, en in den anlaut der betoonde lettergr., wordt **w** door **v** vervangen; **wr**-anlaut wordt zooals in 't Nl. **vr** : **brāven** *brouwen*, **gieven** *geeuwen*, **wévenier** *weduwenaar*, **nīve** *nieuwe*, **lavelīr** *lauwerier*, enz.; doch : **twie** *twee*, **kwoet** *kwijt*, **wéten** *weten*, enz.; **vréken** *wreken*, enz.

3° *a)* **w** valt weg in den auslaut van al de naamwoorden op Lv. **ie** : **ie** *eeuw*, **lie** *leeuw*, **shrie** *schreeuw*.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

I. NEDERLANDSCHE PHILOLOGIE.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN DER KON. VLAAMSCHE ACADEMIE, 1896.

Een groot deel der « Verslagen en Mededeelingen » (bl. 1-337), wordt ingenomen door het *Verslag* van de zending, door de heeren K. de Flou en E. Gailliard op last van het Belgisch Staatsbestuur en op aanzoek van de Academie in 1895 ondernomen. Die zending had voor doel het opsporen en onderzoeken van Nederlandsche handschriften in de bibliotheek van het British Museum. Een zeventig hss. worden uitvoerig beschreven, en van verschillende worden uittreksels medegedeeld (Cf. Leuv. Bijdr., I, bl. 75).

In zijn bijdrage *Iets over het woord « Gadoot »*, bl. 342-363, bespreekt E. Gailliard een aantal plaatsen (o. a. uit den *Spiegel Historiael*, het *Boec der wraken*, enz.), om tot de gevolgtrekking te komen, « dat de uitlegging van gadoot door *Schielijken dood*, en bepaaldelijk door *Beroerte*, vaste en zeker onvoldoende is ». Het woord moet bovendien beteekenen *groote sterfte*, « en wel inzonderheid « *Epidémie* », d. i. ons verouderde « *Landsuchte* » of Landziekte, of eene van buiten aangekomen ziekte, die voor een zekeren tijd in een land heerscht en tal van slachtoffers maakt ». De geheele bijdrage moet volgens den Schr. beschouwd worden voor een aanvulling op het woord *gadoot* in het Mnl. Wdb.

P. Génard wijst, in een paar blijdzijden *Over de vorming van eenige vlaamsche eigennamen*, bl. 364-367, op eenige eigenaardigheden der eigennamen in het Mnl., eigenaardigheden die tot nog toe weinig werden opgemerkt. Namen als *de Waghemakere* of *Wagheman* zijn identisch, want men veranderde dikwijls den vorm *maker*, waarop een eigennaam uitging, in dien van *man* [sic!]. Evenzoo is *Verlinden* = *van der Linden*, want de vorm « van de », in den vierden naamval, werd veeltijds veranderd in « ver ». Sommige namen zijn weleens op een zonderlinge wijze verkort; zoo wordt *Scuermoke* verklaard als « verkorting » van *Scuermoecx* (doch dit kan wellicht een geni-

tief zijn, merkt Schr. op, en in dit « grondwoord » *maecx, moecx*, meent hij den stam van het nieuwe woord *moker*, d. i. *groote kamer* te vinden) [sic].

Op bl. 437-443 geeft N. de Pauw de *herstelling en uitleg van een middelnederlandsch grafschrift*. Dit opschrift staat op een der middeleeuwsche grafzerken, voor eenige jaren in het metselwerk van een der Gentsche sluizen, nl. de *Braemgaten*, ontdekt. Bon Béthune had gelezen (*Messager sciences histor.*, 1891, bl. 268) ✝ *arme vallen, die mi anemen*, wat geen goeden zin oplevert, en op een onnauwkeurige lezing berust. Schr. toont aan dat men lezen moet : *arme u allen, die mi anezien*, waarin *arme* een uitroeping kan wezen: maar het komt waarschijnlijker voor dat hetgeen, vóór het woord *arme*, als de voet van een kruis door Béthune werd uitgelegd, het overblijfsel der letter F is; de hoek van den steen is derwijze afgebroken, dat er drie of vier andere letters kunnen verdwenen zijn. Men vulle dus aan : *(ontf)arme u allen*, enz., wat een « doodeenvoudige » uitroeping is.

F. van der Haeghen deelt een *Pleidooi ten voordeele van het Vlaamsch in de 16e Eeuw* mede, bl. 444-451. Het is een latijnsche brief van Boudewijn Roussaeus (Rousse) aan Georgius Cassander (42e brief van 's mans *Miscellanea seu epistolae medicinales*, Leiden, 1590), waarin met warme bewoordingen het te zijnen tijde minacht Nederlandsch tegen het Latijn verdedigd wordt. Wetenschappelijke waarde heeft het stuk niet; het is veeleer een historisch document, dat ons aantoont hoe hoog, of hoe laag, de Nederlandsche taalgeleerdheid in 't midden der 16e eeuw stond bij de weinigen, die zich om hunne moedertaal bekommerden.

Charybdis en Scylla. Verfransching of verduitsching? door Mr. A. Prayon van Zuylen, bl. 661-680, werd geschreven naar aanleiding van R. Harold Graevell's *Vlaamsche Beweging uit Al-Dietsch standpunt;* het is een pleidooi tegen de verhoogduitsching van het Nederlandsch.

Evenzoo is J. Muyldermans *Taalverarming, taalverrijking*, bl. 693-725, een pleidooi, nl. ten gunste van het « onvervreemdbare recht » van Zuidnederland in zake van geschreven en gesproken taal. Schr. verdedigt de dialecten en de belgische volkstaal; die zijn de mijn, waaruit het tegenwoordig Nederlandsch moet putten om niet tot armoede te vervallen; de studie der dialecten moet niet gebeuren met een zuiver wetenschappelijk doel, maar wel om de schrijftaal te « beschaven »; zij moet « practisch nut » opleveren, enz.

Wat de gesproken taal betreft, aan het onderscheid tusschen de zoogenaamde scherplange en zachtlange *e* en *o* wordt vastgehouden : « het ligt in den aard der taal; het teloor gaan ervan zou de taal verarmen », enz., enz. Het besluit is : Wij, Belgen, hebben genoeg toegegeven; het zou den Schr. « tegensteken », moesten wij aldus voortgaan met aan de verarming der moedertaal mede te werken, enz., enz.

G. Segers, die reeds herhaalde malen bijdragen tot de kennis van Vondel schreef, handelt nu weer, bl. 396-423, over *Het nationalismus van Vondel*. In Vondels werken, wil Schr. betoogen, straalt het gemeenschappelijk volkskarakter van Zuid- en Noordnederland door; Vondel is een Vlaamsche persoonlijkheid; maar Vondel was, wellicht ondanks zich zelven, een nationale dichter, want hij heeft er naar gestreefd den geest der Ouden in een Nederlandsch gewaad te steken. Deze stelling tracht Schr. aannemelijk te maken door het nader onderzoek van eenige van Vondels werken, o. a. van den *Gysbrecht*, dat alles behalve een klassiek treurspel is, maar een uiting van Vondels Vlaamsche persoonlijkheid; verder van de *Leeuwendalers*, het treffendste bewijs van zijn rechtzinnige liefde voor Noord en Zuid, enz. Zijn diepen zin voor nationalismus bewijst Vondel vooral door zijne taal; hij bestudeerde de volkstaal van geheel Nederland, vooral die van het Zuiden.

F. vander Haeghen meldt, bl. 451-452, dat onlangs te Gent een hs. gevonden werd, behelzende een soort van treurspel, *Marbaron* getiteld (naar de hoofdpersonage, den heidenschen koning Marbaron, wiens dochter Christen was). Het is een stuk van een plattenlandsche « Kamer van Rhetorijke »; en juist omdat dergelijke overblijfselen zoo zeldzaam zijn, wordt er de aandacht op gevestigd. Schr. kan niet mededeelen of het stuk oorspronkelijk is of een navolging van het Fransch.

Ten slotte vermeld ik nog een paar bijdragen van P. Génard : *Hoffmann von Fallersleben en H. Conscience*, bl. 681-688 (persoonlijke herinneringen van den Schrijver : hij stelde nl. beide schrijvers met malkaar in betrekking), en *De Patriot J. A. F. Pauwels als gelegenheidsdichter herdacht*, bl. 557-584, met herdruk van een aantal godsdienstige liederen van den *poeet-patriot* (1747-1823), allen dagteekende uit de jaren 1815-1817. Die gedichten blijven beneden het middelmatige; doch vurige vaderlandsliefde en diepen godsdienstzin spreken er uit.

VERHANDELINGEN DER KON. AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN *(Amsterdam)*; AFDEELING LETTERKUNDE; N. R.; D. I, 1896.

Nr 5. W. L. van Helten, *Zur Lexicologie des altwestfriesischen.* Die verhandeling is eene bespreking, naar alphabetische volgorde, van een reeks woorden uit het Oudfriesch. Voor een ontleding is dérgelijke arbeid uit zijn aard niet vatbaar; ik zou niet anders doen kunnen, dan de verschillende woorden opsommen, die behandeld worden. Derhalve moet ik het bij deze eenvoudige aanduiding laten.

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTERKUNDE, 1896.

W. L. de Vreese deelt wederom eenige *Nieuwe middelnederlandsche fragmenten* mede, bl. 73-78, 277-307, nl. 1°) een fragment van een berijmde romeinsche geschiedenis, van Snellaert afkomstig, (zeven andere, door Mone vermeld, zijn zoek geraakt); 2°) een fragment van eene uitgaaf van een volksboek van Floris ende Blancefloer, uit het begin der 16e eeuw (met het drukkersmerk van Jan van Doesborch, en gedrukt tusschen 1508 en ± 1530; het is niet alleen een aanwinst voor onze letterkunde, maar ook voor de geschiedenis van de nederlandsche boekdrukkunst); 3°) twee Malegijsfragmenten (op stukken perkament uit hss. der 14e eeuw; tezamen ongeveer 120 verzen, die ongeschonden bleven).

P. Leendertz Jr. gaat voort met de beschrijving van het *Zutfensch-Groningsche Handschrift*, en het mededeelen van sommige stukken daaruit, bl. 81-99; 270-276 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, 79-80). Eerst komt een stuk van 518 verzen : « dit is onzen vrouwen claghe » (waarvan vs. 381-516 nieuw zijn en een vertaling bevatten van den *Dialogus de Passione Domini* van Anselmus van Canterbury; vs. 1-380 komen overeen met vs. 3267-3802 van « *Vanden Levene Ons Heren* »), verder een « Beschrijving van Afrika en de eilanden in de Middellandsche Zee » (in proza, getrokken uit de *Imago Mundi*); ten slotte een gebed van « vijftien paternosters », met proloog en besluit (de bekende « orationes » van Brigitta).

P. Tack geeft, bl. 137-144, de uitkomsten van de nieuwe collatie, door hem gedaan, van 1°) het *hs. der Wachtendonksche psalmen*, 2°) dat der *Lipsiaansche glossen* (belangwekkende mededeeling aangaande het watermerk).

J. W. Muller, *Ham en Boterham*, bl. 1-33. Het gewone woord *ham (hamme, hama,* Ogerm. vrouw. *hammô)* beteekent eigenlijk

« knieboog »; verder « dij, achterschenkel »; ook « voorschoft, bovenarm »; later werdt de beteekenis beperkt tot de thans gebruikelijke, « achterknieboog van een varken ». Een ander woord is het sterke *ham* (in het Mnl. nog enkele malen voorkomende; Ogerm. manl. *hamma)*, dat zeker stuk land beteekende, oorspronkelijk waarschijnlijk « hoek, hoek lands aan een rivier », later « weiland », enz. *(Cfr.* inham, uitham », enz.). Die twee woorden zijn nauw verwant. *Boterham* zal wel met het laatste « ham »; d. i. hoek, zijn samengesteld.

J. H. Gallée wijst, bl. 33, op enkele plaatsen (uit de Vaticaansche fragmenten) waar Os. *men* als meerv. van *man* en als onbep. voornaamw. voorkomt.

J. Franck verklaart *Heden*, bl. 52-66, uit Germ. **hidumum*, Ohd. *hitumum*, adverbiaal gebruikte instr. plur. *(vgl.* Mnl. *dicken*, Ndl. *wijlen*, enz.) van een superlatief uit den pronominalen stam *hi-* gevormd. *Hidumum* beantwoordt aan Lat. *citumus*, superl. van *citer*; de grondbeteekenis was « eerst, naast », die later gewijzigd werd.

A. E. H. Swaen haalt plaatsen aan, bl. 67 en 72, uit het « Dagverhaal » van J. van Riebeek, waarin *bolkvanger* en *gastvrij* voorkomen in niet in het *Ndl. Wdb.* vermelde beteekenissen.

J. Verdam behandelt, in het vervolg zijner *Dietsche Verscheidenheden*, bl. 129-136, « bedleding » (afgeleid van *bedleger*, tautologische uitdrukking, met de beteekenis « ziekbed »), en het Mnl. « eenkennig » (gevormd als andere met *een* samengestelde adj. *eenpassich*, *eenradich*, *eenwillich*, enz., alle zinverwante woorden met de beteekenis « eigenzinnig »; dus *een-* staat hier in beteekenis gelijk met *eigen-* in *eigenwijs*, enz.).

In zijn studie over het woord *kussen*, bl. 239-242, beschouwt S. J. Warren de Indische woorden die het begrip « kussen » uitdrukken *(cumbati, jighrati)*, en oorspronkelijk « aanraken » beteekenen; wellicht heeft het Germaansch woord dezelfde oorspronkelijke beteekenis.

R. Fruin onderzoekt, bl. 308-315, het ontstaan en de geschiedenis van het woord *Haagpreek*, d. i. « preek van een haagpredikant ». De beruchte Broeder Cornelis van Dordrecht heeft het, ofwel gemaakt, ofwel aan de volkstaal ontleend en in zijn « Sermoenen » in de schrijftaal overgebracht. In *haagpreek* beteekent *haag* : « struik, kreupelbosch »; strikt genomen zou de samenstelling willen zeggen : « protestantsche godsdienstoefening, in zulk een bosch gehouden ». Doch *haag* had, door samenkoppeling met andere aanverwante woorden, een nieuwen zin gekregen, nl. dien van « zoowat overal,

overal ten platte lande » (cfr. *hagedief*, d. i. struikroover, en *haegh-pape* bij Kiliaen : « acephalus sacerdos, qui sub nullius episcopi disciplina gubernatur »). *Haagpredikant* had oorspronkelijk een ongunstige beteekenis; men bedoelde ermede « een prediker die eigenwillig het land al predikend afloopt, een veracht en verachtelijk persoon ».

W. L. van Helten behandelt de volgende punten : 1° *Over een Westfriesche en Nederlandsche* A *uit* E *voor een* R *der volgende syllabe;* bl. 68-72. In het oude Westfriesch vertoont zich naast *e* voor *r* meermalen een wisselvorm met *a* (b. v. *scara* en *schere*, *ware* en *were*, enz.). Deze *a* der wortellettergreep is te beschouwen als het product van een volgend toonloos *-ra(-)*; de vormen met *e* zijn afkomstig uit andere buigingsvormen. Hetzelfde geldt voor het Mnl. *(ontbaren, gare*, enz. naast *ontberen, gere)*. Woorden, die niet aldus kunnen verklaard worden, moeten voor analogieën aangezien worden; b. v. *smare* (smerwa, smeru, smero) naar *smaren* (smirwian, smeran); *hare* (here) naar *dare* (dara), evenals later *derwaarts* naast *herwaarts*. — 2°) *Over de ss uit* þþ *in asem, vessemen*, bl. 79-80. Men moet naast **ādam*, enz., waaruit *adem*, een vorm **āþþam*, (ontstaan uit de verbogen vormen **āþmes, -e*, voor **āðmes, -e*) aannemen, die *aessem, asem* moest opleveren. Hetzelfde geldt voor *vadem, vessemen*. — 3°) *Berooid, bot vieren, den schoot vieren*, bl. 324. Zij zijn van frieschen oorsprong; *berooid* werd in verband gebracht met het fr. ww. *roia* « berooven »; *vieren*, in de aangeduide uitdrukkingen, behoort bij het fr. bijw. *fir* « ver », vanwaar het denominatief *fire* « zich laten verwijderen ». Van denzelfden schrijver komt ook een uitvoerig opstel voor : *Een en ander over en naar aanleiding van de oudnederlandsche psalmvertaling*, bl. 146-171. Daarin tracht hij de volgende stelling aannemelijk te maken : « De tekst van het Wachtendoncksche hs. berust op een Zuidmiddelfrankische « Vorlage », waarvan het begin (pss. 1-3, v. 5, en hoogstdenkelijk nog het slot van 3, mitsgaders enkele der daarop volgende psalmen) eenvoudig gecopiëerd is, het overige gedeelte onder de hand eens Oostnederfrankisch sprekenden omwerkers in grammatisch (doch niet in lexicologisch) opzicht een doorloopende wijziging naar het taaleigen van dezen heeft ondergaan; die mfrk. « Vorlage » is zelve weder een transscriptie van een alemanisch origineel ». Op de vraag nu, welk gebruik wij mogen maken, voor de vaststelling der oude Oostnederfrankische (of Oostndl.) grammatika, van de pss. 18, 53-73 en de glossen (met uitsluiting der aan pss. 1-9 ontleende), antwoordt hij, dat « voor de gevallen, waarin het ons mogelijk is controle te

oefenen, het ten stelligste blijkt, dat de Oostnfrk. omwerker volkomen consequent is te werk gegaan »; er bestaat geen grond, om de voorkomende vormen te wantrouwen.

P. J. Cosijn, in zijn artikel : *De oudnederfrankische psalmen*, bl. 316-323, wijst deze theorie af. Hij toont eerst aan dat van Helten's stelsel uitsluitend berust op de vormenquestie, de grammatische analyse : daaruit alleen heeft deze opgemaakt dat het oorspronkelijk opperduitsch was; de taal der psalmen zou een fabrikaat van twee omwerkers zijn. Maar de woorden zijn gebleven. Cosijn onderzoekt dan de woorden, en betoogt dat men woorden aantreft die *niet* alemanisch zijn, en andere die echt nederlandsch en saksisch zijn (van Helten heeft slechts twee echt alemanische-vormen kunnen aanwijzen); hij meent nog altijd zich niet vergist te hebben, toen hij aannam dat het vaderland der psalmen eene grensstreek was ten Westen van Saksenland, ten Zuiden palende aan Middelfranken. — Over het ontstaan der psalmvertaling is het laatste woord nog niet gezegd; intusschen houdt hij nog aan zijn vroegere beschouwingen vast, maar zoekt nochtans ook het taalgebied meer in het Oosten.

In de studie : *Bijdragen tot de kennis der uit het Fransch overgenomen woorden in het Nederlandsch*, bl. 172-219, wil J. J. Salverda de Grave trachten te bepalen « wanneer en (voor zoover zij reeds in het Mnl. voorkomen) uit welk gebied de fransche overgenomen woorden in onze taal zijn gekomen, en tevens beproeven hun vorm te verklaren, hetzij door fransche, hetzij door middelnederlandsche klankregels ». Na de bronnen opgegeven te hebben (oorkonden, patois, letterkundige werken), spreekt hij over *de Fransche* e *in het Nederlandsch*, en behandelt afzonderlijk de « open fransche *e* » (*ė* aan het einde van het woord; *ė* vóór consonanten, en wel : a) vóór één lat. conson.; b) vóór een verkorte lange lat. conson.; c) vóór twee of meer consonanten), en de « gesloten fransche e » (*e* aan het eind van het woord, *e* voor vocalen en consonanten). Hij vat aldus de uitkomsten van het onderzoek der twee gedeelten van zijn bijdrage samen. « Wij zien dat onze woorden zijn overgenomen uit een dialect dat zoowel lange *ė* of *ie* = lat. ĕ, als *ei* = lat. *a* kende, dat dus ongeveer in het midden van het noordfr. gebied moet liggen, daar *ie* naar het Oosten en *ei* (van Lotharingen uit) naar het Westen toe afneemt. De veronderstelling dat Henegouwen ons de fr. woorden heeft verstrekt, wordt dus door deze feiten gesteund. Meer zekerheid echter zullen alleen ver-

vere onderzoekingen, op andere punten van het gebied der klankleer, ons kunnen geven ».

F. A. Stoett verklaart de uitdrukking *Om zeep gaan*, bl. 122-128. Hij verwerpt de aalgemeen aangenomen uitlegging, eerst door Tuinman gegeven, als zou men die zegswijze moeten in verband brengen met « de bedevaarden naar Jerusalem, van waar de geachtste zeep gebragt word. » Zij beteekent eenvoudig « uitgaan om zeep », eerst gebruikt als voorwendsel om eens even uit te gaan; dan verder, « voor eenigen tijd weggaan », waaruit zich gemakkelijk die kon ontwikkelen van « voor altijd weggaan, verdwijnen ». Het is aldus een euphemisme geworden voor « sterven ».

Dezelfde schrijver deelt, bl. 323, een paar plaatsen mede, waar *schrander* de oorspronkelijke beteekenis heeft van « scherp, bijtend, bits ». K. Poll wijst op andere, bl. 51, waar *kauw jij ze* gebruikt schijnt met bijgedachte aan « saucysen » (ter aanvulling van een vroeger verschenen artikel over die uitdrukking). Evenzoo geeft A. Beets enkele plaatsen op, bl. 128, ter aanvulling van zijn stuk over *Het haar van den hond.*

De volgende studiën handelen over vraagstukken uit de geschiedenis van de letterkunde.

G. Kalff, *Vondeliana; Vondels zelfcritiek*, bl. 34-51; 108-121. Schrijver toont aan, door de vergelijking van de verschillende uitgaven van Vondels werken, hoe de dichter sommige zijner herdrukken wijzigde, zoowel ten opzichte van den inhoud als van den vorm. Die veranderingen moeten in verband gebracht worden met de veranderde tijdsomstandigheden; met de levenservaring van den dichter, met zijn gewijzigde opvatting van godsdienst, leven en kunst; met de hoogere eischen die Vondel zich zelf als kunstenaar stelde : zijn gevoel werd kiescher, zijn smaak meer fijn, enz. Zoo bevat o. a. de *Palamedes* van 1652 duidelijker toespelingen dan die van 1625; zoo brengt Vondel talrijke veranderingen in zijne verzen, wat metrum en klemtoon betreft; hij streeft naar welluidendheid, vervangt woorden, die hem onkiesch, plat, heftig schenen door meer gepaste, enz. Niet altijd nochtans zijn die veranderingen werkelijk verbeteringen, ten minste niet naar *onzen* smaak.

F. van Veerdeghem, *Een en ander over den roman van Jason*, bl. 100-107. In het « British Museum » berust in hs. een nederlandsche prozavertaling van Raoul Lefèvre's *roman de Jason et Médée.* Die vertaling werd vermoedelijk door een West-Vlaming, kort na de vervaardiging van het fransche werk (omtrent 1461?) gemaakt.

Schr. geeft de beschrijving van het hs., waarin hij bewaard wordt te Londen; van de nederlandsche vertaling verscheen reeds in 1485 te Haarlem een uitgaaf.

H. Boerma, *De liederen van Hertog Jan van Brabant*, bl. 220-238. Een nauwkeurig onderzoek van de liederen, aan Hertog Jan toegeschreven, brengt den Schr. tot den uitslag, dat die liederen in twee duidelijk van elkaar verscheiden groepen te verdeelen zijn; nl. van den eenen kant, de liederen II, IV, V, VI, VII, die oorspronkelijk mhd. zijn; van den anderen, de liederen I, III, VIII, IX, die oorspronkelijk mnl. zijn. Is werkelijk, zooals de overlevering wil, Jan van Brabant de dichter dezer liederen, dan zou men moeten aannemen, dat hij zoowel in het Mhd. als in het Mnl. heeft geschreven.... eene niet onbedenkelijke gevolgtrekking. Schr. geeft, als bijlage, de reconsructie der liederen op grond van het door hem geleverde betoog.

Volgens W. L. van Helten, *Her Danielken*, bl. 219, zou de naam van den held in het mnl. lied een verbastering van *Danhůser* (Tannhäuser) zijn.

NOORD EN ZUID, 1896.

Dr F. A. Stoett geeft de verklaring van een aantal uitdrukkingen en spreekwoorden, bl. 23-34; 62-65; 155-169; 206-211; 419-425. *Bekend als de bonte hond* is de oorspronkelijke uitdrukking van dit spreekwoord; aldus luidt het in de oudste plaats (1550) waar het voorkomt; Hooft en Brederoo hebben er gekscherender wijze « met den blauwen staart » aan toegevoegd. — In *Het liedje van verlangen zingen* is verlangen = « verlengen, uitstellen », beteekenis die het woord van de middeleeuwen tot nog toe heeft gehad (Aanhaling van vele plaatsen om dit gezegde te staven). — *De bokkepruik op hebben* beteekent « de pruik van een *bok*, d. i. van een *onbeschoft*, *norsch* mensch op hebben ». *Pruik* staat hier met zijn gewone beteekenis; de spreekwijze is ontstaan in de laatste helft der vorige eeuw, in den *pruikentijd*. — Bij *Door de bank*, d. i. « door elkander, gemiddeld », denke men aan een *vleesch-* of *vischbank*, waarop het vleesch of de visch werd uitgesteld; dit, door elkander genomen, was zoo, als de bepaling aanduidde. Vgl. daarmede de zinverwante uitdrukkingen: *door den band* en *door den bot;* zij steunen die verklaring (zie *Ndl. Wdb.* II, 956; III, 675). — *In de bus blazen* is: « het geld uit de geldbus doen verdwijnen »; *bus* staat dan voor « geldbus » en *blazen*

in de vroeger gebruikelijke beteekenis van « doen verdwijnen ». — *Bij het hek zijn* beteekent « vlug klaar zijn »; *hek* is een getralied hekje voor de huisdeur; iemand die spoedig bij het hekje is, wanneer hij geroepen wordt, is dadelijk gereed. — *De mijl op zeven gaan* is een elliptische uitdrukking voor : « de mijl op zeven mijlen gerekend »; zooals wij nog zeggen : « een kaart op de schaal van b. v. « een op honderd » teekenen ». De spitsvondige en gezochte verklaring « Van Meyel op Sevenum gaan » (twee onaanzienlijke dorpen in Limburg), wordt door geen enkele plaats gesteund. — In *Muizennesten in het hoofd hebben* heeft men ten onrechte een volksetymologie van « muizenissen » gezien. Reeds in de eerste helft der 16e eeuw bestond die uitdrukking in het Ndl. en in het Duitsch. In deze laatste taal spreekt men ook van « hommels, vliegen, duiven, krekels » in het hoofd hebben; de Franschen zeggen « avoir des rats en tête »; wij kennen nog in onze taal, « spinnewebben » en « hommels in het hoofd hebben »; is het zoo vreemd, bij vergelijking, ook aan door elkander warrelende muizen te denken? Wij behoeven dus niet aan verbastering te denken. Daarenboven haalt Schr. plaatsen aan die voor deze meening pleiten. — Aan *Een uiltje knappen*, evenals aan andere uitdrukkingen voor « op den middag slapen », ligt het denkbeeld ten grondslag, dat men niet wil hebben, dat anderen dit weten; men schaamt zich eenigszins, en geeft voor, dat men voor eenige oogenblikken afwezig is. *Uiltje* beteekent hier eigenlijk « vlinder », en *knappen* is « vangen » (zooals in de 17e eeuw). — *In 't ootje nemen*; daarin is *ootje* : « kring of cirkel », waarin iemand genomen wordt, om hem vervolgens tot mikpunt te nemen van spot of scherts. — *Fiasco maken* (of *lijden*) wordt verstaanbaar, wanneer men weet (zooals Schr. aantoont), dat ital. *fiasco*, naast de beteekenis van « flesch », ook die van « lasterschrift, pasquil » heeft gehad; daarna kreeg het ook die van « afkeuring, bespotting » (doch hoe het woord in het Ital. die beteekenis heeft gekregen : daarop kan Schr. geen alleszins bevredigend antwoord geven). Met die beteekenis nu hebben wij het in de bekende uitdrukking; *fiasco maken* of *lijden* wil dan eigenl. zeggen : « afkeuring veroorzaken » of « ondergaan », dus « niet de goedkeuring wegdragen, zich aan bespotting blootstellen, niet slagen in zijn pogingen ». — Naar aanleiding van die uitdrukking, worden er nog een paar andere behandeld, waar de flesch een rol in speelt; nl. het woord *flesschentrekker* (dit vindt zijn oorsprong in de zegswijze « iemand op flesschen trekken », d. i. bedriegen. Daarin beantwoordt *trekken* aan fr. *tirer*,

nl. « tappen », en het werd in het Vlaamsch gebruikt evenals « tappen » in *uien, moppen, een hatelijkheid tappen,* enz.; « fiasco » werd woordelijk vertaald, en aldus bekwam men « op flesschen trekken », en « flesschentrekker », welke samenstelling dus eigenlijk beteekent : « iemand die bespottingen verkoopt, anderen *fiasco's* doet lijden »), en *Op de flesch zijn* (elliptisch gezeid voor « op de flesch getrokken zijn »). — Eindelijk, in het opstel *Het hazepad kiezen* herhaalt Schr. de reeds gegeven verklaringen van Dr G. J. Boekenoogen en Dr G. A. Nauta, en voegt er nog een en ander ter aanvulling aan toe.

Ook nog andere medewerkers geven verklaringen van min of meer raadselachtige woorden of spreekwijzen. Zoo handelt H. Beckering Vinckers over *De kroon spannen,* bl. 211-215, en toont aan dat dit een middeleeuwsche uitdrukking is (*crone spannen,* waarnaast, met gelijke beteekenis, *crone draegen*), die beteekende = boven anderen uitmunten; *crone* is hier « krans » (vgl. eikenkroon, eerekroon, enz.), als hoofdsieraad (oorspronkelijk zinnebeeld der overwinning), en *spannen* is « binden, vasthechten ». — A. de Cock verklaart *Krokodillentranen,* bl. 215-218, (in het oude volksgeloof gold de krokodil als een valsch, huichelachtig dier; de sage, die aan de besproken spreekwijze ten grondslag ligt, zou ten tijde der kruistochten herwaarts zijn overgebracht). — *Een appeltje met iemand te schillen hebben,* bl. 219-220, is, volgens C. J. Vierhout, een zeer sterk, en daardoor ironisch, euphemisme : men bedoelt een ernstige handeling, en spreekt van een uiterst onschuldige bezigheid. Het is onverschillig, *welke* ontschuldige bezigheid men noemt; aldus laat het zich verklaren, dat de uitdrukking bij de verschillende volken in zooveel verschillende vormen voorkomt. Vgl. daarmede : een *appeltje* voor den dorst, een *aardig duitje* verdienen, enz. — C. Bake eindelijk bespreekt eene plaats uit Hooft's *Geeraerdt van Velzen* (V, 3 « en 't rypen van 't vernuft ontcleedt Het vlytighe ghelaet van slechtheyt vlack tot schroomen ». Men vatte niet op : *vlack tot schroomen* = « schroomvallig », zooals Leendertz verklaart, maar verbinde « vlack » met « slechtheyt », en *vlacke slechtheyt* beteekent = kinderlijke eenvoudigheid of argeloosheid).

J. te Winkel, *Geschiedenis der Nederlandsche taal,* bl. 517-540 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, 87). In dit § handelt de Schr. uitvoerig over « klankverandering ». Hij wijst eerst op de factoren der klankveranderingen. De klankwijzigingen ontstaan bij het ontstaan der taal zelve; oorspronkelijk moet het getal klanken zeer groot zijn geweest,

en een soort van chaotischen toestand in de spraakmakende gemeente veroorzaakt hebben; door uitverkiezing en kenmerking (differentiëering) is daar hetgeen Schr. « typeering van klanken » noemt uit voortgekomen. Door *uitverkiezing* werd de eene klank boven den anderen verkozen; vele redenen, bewuste of onbewuste, kunnen daaraan hebben medegewerkt; aldus worden verklaard o. a. het ontstaan van de dubbelwortels, de quantitatieve ablaut; veel is te wijten aan den invloed van de schrijftaal op de gesproken taal: dit alles heeft oorspronkelijk de onbepaaldheid van naast elkaar in dezelfde woorden voorkomende klanken voor eenheid van klank doen plaats maken, en is voortdurend, tot op onze dagen toe, aan het werk. Niet altijd week de eene klank voor den anderen; soms werden zij naast malkaar behouden en dan bestond de typeering in het toekennen van een verschillende beteekenis of functie in den zin; dit is *kenmerking*. Daaruit is te verklaren de qualitatieve ablaut, de doubletten. — *Klankverandering* is niet één verschijnsel, maar de samenvattende naam voor een groot aantal verschijnselen, in aanleiding, oorsprong en werking van elkaar zeer verschillend. Eerst worden die verschijnselen besproken, die wij zuiver physiologische mogen noemen. Dit brengt Schr. tot het nader uiteenzetten van wat men « klankwetten » heet.

J. H. Gaarenstroom zet insgelijks zijne verhandeling over den *klemtoon* voort, bl. 137-150; 228-244; 322-329; 406-417 (Cr. Leuv. Bijdr., I, 88). Hij handelt beurtelings over den klemtoon in a) bijvoeglijke naamwoorden; b) voornaamwoorden; c) werkwoorden; d) vreemde woorden. Algemeene bemerkingen gaan telkens vooraf; dan wordt de klemtoon besproken in de samengestelde of afgeleide woordsoorten.

J. C. Alberdingk Thijm geeft een *Nalezing* op de nieuwe uitgaaf van Van Dale's « Woordenboek », bl. 487-501. Die « nalezingen » betreffen de woorden, in de letters A tot K voorkomende, die betrekking hebben op de leer, de gebruiken, de geschiedenis der R. K. Kerk. Vaak wordt de juiste beteekenis daarvan in het *Woordenboek* niet goed opgegeven; de bijdrage is een lijst aanvullingen of verbeteringen.

Andere bijdragen tot de Nederlandsche spraakleer zijn die van J. Geluk over ontkennende zinnen (bl. 220-223), E. M. Van Soest's *Verdeeling der werkwoorden* (bl. 426-429), enz. C. J. Vierhout zet zijne *Stylistische overwegingen* voort (bl. 193-201; 315-321); Taco H. de Beer eindelijk zet zijn bezwaren uiteen tegen het art. *Groot-*

heidswaan van Dr A. Beets in het *Ndl. Wdb.*, bezwaren die door Beets in een naschrift worden weerlegd, bl. 151-156.

Dr. J. A. Worp, *Arlekijn's en Krispijn's op ons tooneel*, bl. 35-43. Het geboorteland van Arlekijn (Arlechino) is Italië; Arlechino is een persoon van de « Commedia dell' arte », d. i. een soort van blijspel, waarvan slechts de loop en de verdeeling in tooneelen was aangewezen; de tooneelisten spraken en speelden volgens de ingeving van het oogenblik. Arlekijn verschijnt daar als slimme, vlugge en spotzieke knecht, in een bijzondere kleederdracht, die mettertijd veranderde. Op het laatste der 17e eeuw maakt Arlekijn, langs Frankrijk, de reis naar Nederland; doch op ons tooneel ondergaat zijne rol een heele wijziging : hij verdwijnt allengskens uit blijspel en klucht, en komt in de pantomime en het ballet; daarin speelde hij nog een groote rol in het midden van deze eeuw. — De Krispijn's zijn van Franschen oorsprong; de Nederlandsche blijspelen, waarin Krispijn als hoofdpersonage optreedt, zijn voor een deel uit het Fransch vertaald. In die stukken is Krispijn de slimme knecht van een verliefden jongen meester; een enkele maal is hij een deugniet voor eigen rekening.

Cr. A. Geerligs, *Jan van Beers*, bl. 502-515. Een karakteriseering van den dichter, en een waardeering van zijn gedichten. Schr. wijst er op, hoe van Beers' liefde tot de moedertaal uit al zijne verzen spreekt; zijne poëzie draagt een eigenaardigen stempel : « het is de uitwerking van fijn gevoel eener fijn besnaarde menschenziel, die zich voornamelijk richt naar de schaduwzijden des levens, naar droefheid en smart ». Doch naast veel overeenkomst van onderwerpen, en naast den stroom van teedere gevoelens, openbaart zich ook een reeks van stukken die in scherpe tegenstelling met de eerste staan, en daarin een bruischende vloed van stoute, mannelijke gedachten.

M. A. P. C. Poelhekke geeft het slot zijner studie over *J. A. Alberdingk Thijm*, bl. 1-22 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, 89). Schr. gaat voort met de bespreking der gedichten en prozawerken uit Thijm's eerste periode. Hij volgt hem in den strijd, die hij tegen zoovele tegenstanders tegelijk te voeren had, en komt als van zelfs tot de betrekkingen van Thijm met Potgieter, Da Costa, ten Kate; bespreekt ook Thijm's waardeering van Bilderdijk (hij beoordeelde hem met een te ver gedreven optimisme). « Het is, besluit hij, een heerlijk schouwspel zulk een leven, gewijd aan één doel, geleid door ééne gedachte, bestaande uit één streven.... Thijm's muze was rein;

nooit liet hij zich in met het lage.... En dat is mee de schoonste glorie van den dichter, dat de mensch niet lager stond dan de kunstenaar. »

P. Visser, in zijn opstel *Vondel's Lucifer*, bl. 223-227, wil tot het lezen van Vondels kunstwerk opwekken, door te pogen een kijk op den schoonen inhoud te geven.

W. K. beschouwt, in zijn studie over *Schaepman's « De Paus »*, bl. 454-471, Schaepman als kunstenaar. Naar aanleiding van 's mans eerste gedicht, wijst Schr. de plaats aan, die hem onder de Nederlandsche letterkundigen toekomt (hij rangschikt hem tusschen die dichters, die de kunst verstaan alledaagsche gedachten en aandoeningen in eene reeks bevallige verzen te vertolken; zijne poëzie doet telkens denken aan het concert van een vol bezet orkest, waar bazuinen en pauken doorloopend den boventoon voeren). Hij toont verder aan, dat, naar zijne meening, Schaepman de beloften, in dit werk zijner jeugd vervat, niet heeft vervuld; aan de hooge verwachtingen, door hem opgewekt, is noch met *Napoleon*, noch met *Aya Sofia* beantwoord geworden.

In de *Aren-lezing* (XVI) van Dr S. A. Kok, bl. 330-347 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, 90) wordt ditmaal gehandeld *Over Echo-gedichten, met enkele opmerkingen, betreffende Dr Bakhuizen van den Brink's studie over* Vondels *hekeldichten* (betoog, dat Bakhuizen v. d. Brink minder juist het Echo-gedicht van Vondel als een navolging van een vorm der Rederijkers beschouwt, enz.).

Vermelden wij nog een paar opstellen, die voor doel hebben het verstaan van sommige stukken te vergemakkelijken. Zoo P. Visser's *Poots « Mei »*, bl. 430-434 (ontleding van den inhoud, met een woord over Poots dichttrant), en J. C. Groothuis' *Potgieter's « Lief en leed in het Gooi »*, bl. 261-270; 348-353; 435-454 (losse aanteekeningen en woordverklaringen). W. Toose eindelijk, in zijn *In Starings studeercel*, bl. 44-61, vergelijkt de verschillende uitgaven van drie gedichten van Staring, om te doen uitkomen hoe de dichter voortdurend zijn werk verbeterde.

TAAL EN LETTEREN, 1896.

Dr. F. A. Stoett verklaart, bl. 227-235, eenige zegswijzen : 1° *slip vangen*. Dit *slip* is op te vatten als een verbaal substantief (bij *slippen*), in de beteekenis van *ontslipping, verwijdering*. De uitdrukking « slip halen, krijgen » (die in de zeventiende eeuw opkomt)

beteekent dan oorspronkelijk « eene *ontslipping* halen, krijgen, d. i. « ten antwoord ontvangen, dat iemand of iets *geslipt, weg* is (vgl. de tegenwoordige uitdrukkingen *belet krijgen, bot vangen)*, vanwaar : « niet in zijn pogingen slagen, eene weigering krijgen ». Naast *slip halen, krijgen*, zeide men voorheen ook *slip geven* (d. i. een weigering geven), *slip zijn* (dat staat voor *te slip zijn*, d. i. « op het slippen zijn », dus « weg zijn) en *slip raken* (d. i. insgelijks « weg raken », *cfr.* zoek raken, schrap raken, enz.). Later, toen men het woord niet meer begreep, en het ww. *vangen*, d. i. « ontvangen », verkeerd werd opgevat, nl. in den zin van « grijpen », veranderde men *slip* in *slib*, en men verklaarde : « in plaats van visch, slib of modder ophalen of vangen ». Die verandering geschiedde in de vorige eeuw. — 2° *Van wanten weten*, d. i. « de zaak verstaan », waarin Schr. *wanten* opvat als meerv. van het als substantief gebruikte voegwoord *want*. Iemand, die de « want », de reden of oorzaak van alles kan opgeven, die weet van wanten. Die verklaring werd reeds door Harrebomée gegeven; Schr. verdedigt ze tegen die van Lennep, van Dale en Terwey. — 3° *Buiten westen zijn*, voorheen, in de 17e en 18e eeuw, « buiten west (of weste) zijn », met de beteekenis « het bewustzijn verliezen » (thans ook : dronken zijn). *Westen* moet in verband gebracht worden met *weten*. Er bestond vroeger een adj. *wustig*; men mag aannemen dat een subst. *wust* heeft bestaan, bijvorm van een znw. *west* of *wist* (men weet, dat onder den invloed der *w*, de *e* of *i* in *u* kan overgaan; *cfr.* wulp voor welp; bewust voor bewist). Dit *wist* overigens komt in de verwante talen voor (in het mhd., mnd.), en zelfs in het mnl. Doch de uitdrukking dagteekent eerst uit het begin der 16e eeuw.

Dr. G. A. Nauta geeft insgelijks de verklaring van eenige woorden en uitdrukkingen. Eerst heeft hij het over *Marcolphus*, bl. 235-237, dat in Bredero's *Spaanschen Brabander*, v. 1473, en elders per autonomasiam gebruikt wordt, en niet « aartsstommerik », maar « zwetser, babbelaar » beteekent. Vervolgens vraagt hij, bl. 238, of wij, in de uitdrukking *voor de(n) mast zitten*, niet eene door volksetymologie ontstane verandering kunnen zien van het uit de 17e eeuw zoo bekende *vermast* = « overladen, vol », in plaats van *mast* = « voeder » uit te leggen. Verder, bl. 239, verklaart hij het zonderlinge *poppen-oliphanten* (bij De Brune en Huygens), dat aanleiding heeft gegeven tot veel besprekingen, als niets anders dan een uitdrukking voor « dwergen ». Elders, bl. 345-347, bespreekt hij v. 2020 van den « *Spaanschen Brabander* ». Hij acht het hoogst waarschijn-

[illegible]

[illegible] en ... in Vondels [illegible] *Teeling* ed. Unger, 1648- [illegible] en meent dat het woord schertsend [illegible]

[illegible] *den tijd onzer wedergeboorte,* [illegible] 167-188 (zie Leuv. Bijdr., [illegible] bij de « Granida » en de « Historieën ». [illegible] door den dichter van uit een zwart ge- [illegible] een ideaal-staat gezocht. Zijne heldin ont- [illegible] de booze wereld van Schijn; « de nieuw- [illegible] zoeken een nieuw Paradijs, in de Gulden Wereld [illegible] den boezem der Vrije Natuur ». Daifilo is, tot [illegible] der goden levend pleidooi voor de almacht [illegible] de persoon van Granida dringt individuëele kracht [illegible] omhoog, die de conventie drukt op 't geestesleven der [illegible] wereld, die beide ontvluchten, is niet alleen zonder *waarheid* [illegible] een wereld niet alleen in « schijn »), maar ligt geheel in [illegible] : het stuk wordt een klacht over de eeuw van den dichter. Van de eenheid ervan schaadt bijna het personage van Tisiphernes : deze is een Bato-vorst, een held, die zich zelven verwint. — De « Historieën » zijn zoo maar niet een verhaal van een feitenverloop, in geregelde orde en causalen samenhang ; zij zijn een groot drama- [illegible]h-epische allegorie. Het dramatische ligt vooral [illegible] den strijd [illegible]chen het Ware en het Vermeende Bato-Staat[illegible] » Al zijn

de verhaalde feiten historische feiten, het volk van Hooft is niet *het* volk. Hooft stond in geestesrichting af van 't volk; hij maakte 't zoo hij zelf was : hij idealiseerde het; zijn Bato-volk is slechts een abstractie, niets meer.

T. N. van der Stock deelt wederom *letterkundige fragmenten en opmerkingen* uit de nalatenschap van J. A. F. L. Baron van Heeckeren mede, bl. 151-166; 343-345. Zij loopen over *Hooft als minnezanger* (Hoofts liederen zijn geestig, welluidend, schilderachtig, en tevens vol wijsgeerigen zin : iedere regel bevat eene gedachte. Doch gloed hebben zij niet; het vuur van den hartstocht is niet ontstoken in zijn hart; hetgeen hij ons schoons zegt heeft hem eene beschaafde opvoeding geleerd); over den bekenden rei van den *Gijsbrecht* : *Waar werd oprechter trouw* (Vondel bezingt de huwelijkstrouw : in deze opvatting is hij nationaler dan eenig ander dichter; de rei is roerend schoon; alles is juist uitgedrukt; een der schoonste sieraden van het stuk is het gemis aan alle overbodige sieraden; deze eenvoudigheid schijnt tegenwoordig bijna eene onmogelijkheid); over *Barlaeus* (zou hem willen in eer herstellen; hij was niet een « halve heiden »; hij staat veel hooger dan men gewoonlijk beweert); over *Cats* (man van verbazingwekkende kennis, en *Bilderdijk* (lof over B. als mensch en als lierdichter); over de vraag : *waarom Tollens « populair » was* (omdat het volk in hem den tolk vereerde van den eenigen godsdienst die volgens Schr. in onze dagen voegt, nl. godsdienst boven geloofsverdeeldheid).

Het opstel van F. Buitenrust Hettema, *Uit de spraakleer, C. over spelling*, bl. 103-120 is, zooals men kan verwachten, een pleidooi voor de nieuwe, « verhollandste » spelling (zoo nauwkeurig mogelijk de klanken weergeven, geen « etiemologiese », maar « fonetiese » spelling); een tweede pleidooi is Prof. H. Logeman's *Over etymologiese spelling*, bl. 189-196. — In zijn *Beknopte spraakleer 't beschaafde Nederlands*, bl. 121-137, past eerstgenoemde Schr., in 68 paragrafen, de door hem ontwikkelde grondslagen voor de nieuwe zoogezeide « vereenvoudigde » spelling toe; wij leeren er o. a. dat wij voortaan zullen schrijven la*tt*en, maar moni*k*en; Gorku*m*er naast Haarle*mm*er; oppa*ss*ter naast notari*s*en; verder portefuie, mielieteren, vis (d. i. visch), noch (d. i. nog), enz., terwijl we weer de oude spelling van nieuw, eeuw, thuis, enz. mogen behouden. En dat om het schrijven der moedertaal aan de jongens op school « gemakkelijker » te doen aanleeren! *O ma tête!*

Van gansch andere strekking is het opstel van Prof. C. C. Uhlen-

beck *Over etymologische wetenschap*, bl. 221-226 (geschreven naar aanleiding van J. Franck's en F. Kluge's bekende woordenboeken; Schr. wijst op het eigenaardige der twee werken).

Ten slotte vermeld ik eenige studiën over gedichten of prozastukken van verschillende schrijvers. Dr J. B. Schepers handelt over *Poot's « Akkerleven »*, bl. 1-7, (hij wijst op het weinig hollandsche dat er in die verzen zit; de dichter vond het boerenleven niet schilderachtig genoeg, en laschte er daarom die aan een Arkadië herinnerende partijen in; het stuk zelf is eene vrije bewerking van Horatius' *Epode* II, naar Vondels vertaling). — J. H. van den Bosch bespreekt *Potgieter's « Jan, Jannetje en hun jongste kind »*, bl. 30-51; 87-102, (beschouwing van Potgieter en de Nederlanden van 1841 en vorige jaren; Potgieter's proza in het algemeen; daarna overzicht van het stuk en waardeering, bespreking en opgaaf van den inhoud); J. Koopmans verklaart *Cornput's profeetzij* van denzelfden schrijver, bl. 65-86 (hoe Potgieter de legende gebruikte; inhoud van het gedicht, met woordverklaringen), alsmede zijn Emma, bl. 353-372 (dezelfde behandeling), en *Vondel's « Maeghdebrughs Lyckoffer »*, bl. 273-309; Joh. A. Leopold eindelijk heeft het over een lyrisch vers van Staring, bl. 209-219.

OUD HOLLAND, 1895, 1896.

Ik vermeld de volgende opstellen uit den jaargang 1895 (D. XIII):

G. Kalff, *Bijdrage tot de geschiedenis van het Amsterdamsche tooneel in de 17e eeuw*, bl. 1-37. Schr. wijst er eerst op dat de geschiedenis van ons tooneel nog vele en aanzienlijke gapingen vertoont. Zoo is, b. v. onze kennis der *mise en scène* tijdens de 17e eeuw zeer gering; omtrent de wijze van opvoering, de costumes der spelers, den ganschen tooneeltoestel en zooveel dingen meer, hebben wij slechts gebrekkige voorstellingen. Er valt nog veel te doen! Vervolgens deelt hij een aantal bijzonderheden mede, door hem opgeteekend bij het lezen van Amsterdamsche tooneelstukken uit de 17e eeuw: een bron, waaruit nog niet genoeg is geput. Worden opeenvolgens besproken: 1° de inrichting van het tooneel; 2° de tooneeltoestel (daardoor worden verstaan de costumes, zoowel als afzonderlijke voorwerpen en losse *décor*-stukken); 3° de opvoering zelve (tijd van handeling, optreden der personages, aantal spelers, figuranten; hun wijze van zich plaatsen en groepeeren op het tooneel, naar aanleiding waarvan door Schr. terloops op het feit gewezen wordt dat,

ook bij de vertoning van klassieke stukken, het in dien tijd niet zoozeer aan levendigheid en afwisseling ontbrak als men wel eens geneigd is aan te nemen; verder de gevechten op het tooneel, enz.); 4° de vertooningen, of « toogen », zooals men ze vroeger noemde, die het plastiek element hielpen versterken en een gewichtig deel der opvoering uitmaakten; zij waren, niet geschilderde tafereelen, gelijk Jonckbloet wil, maar « tableaux vivants »; muziek en dans gingen er dikwijls mede gepaard; doch deze beide, evenals de zang, komen ook op zich zelf voor.

Dr J. A. Worp, *Dirk Rodenburg*, bl. 65-90; 143-173; 209-237. Schr. begint met een overzicht van de werken die over Rodenburg handelen; « in weerwil van die nasporingen, zegt hij, bezitten wij nog geen levensbeschrijving van Rodenburg. Ik wil trachten haar te geven. Daartoe moet in de eerste plaats alles bijeengevoegd worden, wat vroeger over hem is geschreven, met weglating van datgene, wat gebleken is onjuist te zijn. De werken van Rodenburg moeten verder besproken en met hunne bronnen vergeleken, voor zoover dat nog niet geschied is. Daarna moet het onderzoek gernieuwd worden naar de plaats, die Rodenburg in de letterkunde van zijn tijd heeft ingenomen, terwijl het weinige, dat wij van zijn leven weten, moet worden aangevuld. Vooral het laatste was een zeer moeilijke taak. » Worp heeft zeer stipt dit plan gevolgd. Enkele tijdperken van Rodenburgs leven blijven nog een weinig in het duister gehuld, maar Schr. is erin geslaagd menig nieuw feit te ontdekken, zoodat zijn mededeelingen veel bijdragen tot de betere kennis van Rodenburgs persoon en lotgevallen. Wij blijven bij het biographisch gedeelte van het opstel niet langer stil; volgen wij den Schr. veeleer in zijn beschouwingen over Rodenburgs letterkundigen arbeid. — Rodenburg heeft niet min dan zeventien tooneelspelen vervaardigd (of zelfs zesentwintig, al naar gelang men sommige stukken, die uit meer dan één deel bestaan, als zooveel afzonderlijke stukken rekent). Vier daarvan zijn naar het Spaansch bewerkt; zes naar verschillende bronnen (chronieken, volksboeken, novellen, enz.); van vijf andere is de bron onbekend gebleven. Buiten die tooneelspelen, heeft men nog eenige gedichten van Rodenburg (uitvoerig gedicht van 1623 : *Amstels-eglentier*; dichtbundel van 1638, enz.), doch die geen nader bespreking behoeven. — Wat de tooneelstukken betreft, bijna in alle is de invloed der Spaansche « comedia de capa y espada » zeer duidelijk zichtbaar : ingewikkelde liefdes-intrigues, tweegevechten, balconscènes, verklee-

dingen, verwarringen, enz. Tevens werd ook veel gebruik gemaakt van Fransche herderspelen. De taal is slecht; Rodenburg schrijft er maar los op; hij geeft zich weinig moeite zijn gedachten behoorlijk in te kleeden, naar gepaste uitdrukkingen te zoeken, en op de maat te letten. Hij streeft daarenboven naar kernachtigheid, en smeedt allerlei ingewikkelde woordkoppelingen. Niettemin behaagden die spelen : zij gaven veel te zien en brachten iets nieuws op het tooneel. Rodenburg vertegenwoordigt de *romantische* richting. Zijn (eenige) verdienste ligt daarin, zijn landgenooten bekend gemaakt te hebben met die wondervolle romantiek, die in de schouwburgen van Madrid en Londen den scepter zwaaide, en daardoor hun blik verruimd te hebben. Doch hij was te weinig oorspronkelijk en te weinig meester van de taal, om aan het Nederl. tooneel een andere richting te geven. Hij heeft dan ook een zeer geringen invloed geoefend. Toen, vele jaren later, zijne bewerkingen naar Spaansche dramas door anderen werden gevolgd, drukte men Rodenburgs voetstappen niet; de navolging bepaalde zich tot kleinigheden.

In den laatsten jaargang (1896, D. XIV) komen o. a. de volgende opstellen voor :

J. G. Frederiks, *De zeeusche Nachtegaal* (1623), bl. 19-35; 76-91. De « zeeusche Nachtegaal » is de bekende bundel gedichten, door dichters (indien men hun dien naam mag geven) uit Zeeland samengesteld, en herhaaldelijk in de zeventiende eeuw herdrukt. In dit opstel — een welkome bijdrage tot de letterkundige geschiedenis der 17e eeuw — brengt ons Schr. in kennis met een aantal personen, die aan het samenstellen van den bundel hebben medegewerkt (Mr. Apollonius Scotte, uit Middelburg, Mr. Simon van Beaumont, uit Dordt, en Jacob Cats vormen het drietal, dat als de kern van het poëtisch gezelschap mag aangezien worden; daarbij voegen zich de dichteres Johanna Coomans; Jacob Scotte, burgemeester van Middelburg, broeder van den daareven genoemden Apollonius; de zedendichter Adriaan Hoffer; Adriaan van der Mijle; de notaris en schepen Valerius; de welbegaafde Adriaan van de Venne; Dr. L. Peutermans, en meer anderen); vervolgens leeren wij wat ieder bijdroeg tot het gedenkschrift van hun gemeenschappelijk bestaan; en ten slotte wordt aangewezen hoe het kwam dat die kring slechts geringe duurzaamheid heeft gehad : kort na de uitgaaf van den dichtbundel werden de leden ervan links en rechts verspreid. Men weet dat de *Nachtegael* uit « dryderley gesang » bestond, nl. « Minnesang » (bl. 1-86), « Sedensang » (60 bl.) en « Hemel-

sang » (63 bl.). Van verschillende stukken kan Schr. den dichter niet aanduiden; het was een vriendenkring, die dit album samenbracht : vandaar vele naamlooze bijdragen, of met een pseudoniem onderteekende. Schr. wou, met deze studie, de aandacht vestigen op « dit korte, maar niet onbeteekenende hoofdstuk der geschiedenis van onze letteren en van onze kunst », dat niet met genoegzaam belangstelling is nagegaan.

Zooals men kon verwachten, werd aan Huygens een gansch nummer van *Oud-Holland* gewijd. Prof. Dr J. van den Vliet handelt over *De promotie van C. Huygens*, bl. 129-146; hij betoogt dat Huygens, hoogst waarschijnlijk op 15 Juli 1617 (in alle geval niet vóor 10 juli) promoveerde. Doch Huygens schreef geen proefschrift; hij verdedigde enkel stellingen, en bekwam dan ook den doktorstitel niet; hij « disputeerde », zonder dat er van het verkrijgen van een graad is spraak geweest. Zijne promotie is dus op te vatten, niet zooals die wij thans kennen, enkel « als een vrucht van het verlangen om in het openbaar een bewijs te geven dat zijne studiën niet zonder vrucht waren geweest ». Schr. haalt zijn bewijsgronden uit de mededeelingen van Huygens zelf (*Serm.* I, 337 *sqq.*; brieven, dagboek, enz.).

In zijn opstel *C. Huygens en J. L. Guez de Balzac*, bl. 147-165, handelt Dr J. A. Worp over de betrekkingen tusschen Huygens en Balzac. Die brieven, tusschen de twee letterkundigen gewisseld, vond Schr. in een bundel papieren van Huygens in het Rijksarchief. Zij werpen licht over den letterkundigen strijd tusschen Balzac en den beroemden Leidschen professor Heinsius; zij handelen, voor een groot deel, over den *Herodes infanticida* van laatstgenoemde.

H. J. Eymael's *Huygens en de schilderkunst*, bl. 185-198, is een pleidooi voor de eer van Huygens als kunstenaar. Eymael bestrijdt de meening van Dr S. A. Kok, die Huygens geringschatting van de schilders en hunne kunst ten laste legt (*Noord en Zuid*, « Arenlezingen », no 43; *cfr.* Leuv. Bijdr., I, 90). Dat Huygens dit verwijt niet verdient bewijst hij uit verschillende plaatsen (*Vita propria, Oogentroost, Sneldichten*); hij toetst de argumenten door Kok aangehaald, en toont aan dat ze geen steek houden.

Eindelijk deelt J. H. W. Unger het *Dagverhaal eener reis naar Engeland door C. Huygens* mede, bl. 199-202. Het is een dagboek, dat bewaard is gebleven onder de hss. der Universiteitsbibliotheek te Leiden.

ARCHIEF VOOR NEDERLANDSCHE KERKGESCHIEDENIS, D. VI, 1896.

In een zeer belangrijk artikel, *De vijf in den toren te Boskoop gevonden boekjes*, bl. 77-128, beschrijft de onlangs ontslapen Hoogleeraar Acquoy die vijf boekjes, in het vermelde dorp gevonden bij het afbreken van den dorpstoren. Uit een kleine ruimte, aan de buiten- en binnenzijde van den muur onzichtbaar, twaalf meters boven den grond, kwamen zij te voorschijn. Zij lagen daar zonder eenig nader omhulsel. — Die vondst is belangrijk, en zelfs, wat één boekje betreft, iets zeer belangrijks. Na eenige woorden over de merkwaardige gebeurtenis, gaat Schr. over tot de beschrijving van elk dier boekjes, en deelt gedeeltelijk de inhoud ervan mede. 1º Een boekje van geloof, hoop en liefde en van de bruid van Christus (d. i. de ziel des menschen). Het werd waarschijnlijk gedrukt te Leiden, omstreeks 1540. — 2º Een exemplaar der Nederlandsche geloofsbelijdenis, met het jaartal 1566, een duplicaat van de « bekentenisse of belijdenisse des gheloofs », waarvan reeds een exemplaar van 1562 — tot dusver een unicum — te Brussel berust. — 3º Een Heidelbergschen Catechismus van 1566, met gemengden tekst. Tot dusverre kende men van dien catechismus acht uitgaven (waaronder zeven afzonderlijk gedrukt), vertegenwoordigd elk door één exemplaar, allen te Utrecht berustende. Nu voegt zich geheel onverwachts een negende uitgaaf (en een achtste druk) bij de tot nu ontdekte, en wederom een unicum. — 4º Een geestelijk liedeboekje van 1554 in het Nederrhijnsch. Het boekje is sterk beschadigd door een knagend insect; het telde 248 bl., en bevat twee deelen. Het schijnt zóo zeldzaam, dat Wackernagel het niet heeft gekend. Doch daar is niets nieuws in te vinden; het kan alleen voor het nederrhijnsch dialect van dien tijd waarde hebben. Een lied wordt medegedeeld, alsmede het register. — 5º Een psalm- en gezangboekje ten gebruike bij de geuzenpreek van 1566. Dit is het merkwaardigste boekje der vijf : niemand kende, noch vermoedde zelfs het bestaan van een dergelijk werkje. Het telt 24 bladjes, zonder paginatuur, met gotische letter gedrukt, en bevat zeven psalmen (Ps. 1, 2, 79, 115, 128, 130, 143), en zeven gezangen, (nl. A) *een cort Ghebedt voor die Predicatie*; B) *dat Ghebedt ons Heeren Iesu Christi*, Math. VI; C) *die tien Gheboden des Heeren* Exod. XX; D) *den Lofsang Zacharie* Luce I; E) *den Lofsang der Ioncfrouwen Marie* Luce I; E) *den Lofsang van Symeon* Luce II; F) *Simbolum*

Apostolorum, dat is een corte bekentenisse des waren Christen gheloofs). — Schr. onderzoekt in welk verband dit boekje staat met een ander, meer uitgebreid, van dezelfde soort, en waarvan nog, anderhalf eeuw geleden, een exemplaar bestond, doch sedert zoek is geraakt. (Het bevatte, volgens Lelong, die het aanhaalt, 38 pp. en 19 liederen). Hij komt tot het besluit, dat het boekje van Boskoop de eerste uitgaaf, en dat van Lelong een tweede was; eerstgenoemd moet van Juni of Juli 1566 dagteekenen. De psalmen zijn die van Jan Utenhove; wat de gezangen betreft, één is van Utenhove; twee zijn van een onbekende; de anderen van Datheen. Voor de kennis van de geuzenpreek is dit kleine boekje van het hoogste gewicht.

DIETSCHE WARANDE, 1896.

G. Segers, *Vondels karakters. I. Lucifer*, bl. 446-454; 535-544. Schr. komt op tegen de vrij algemeen verspreide meening, dat karakterteekening Vondels zaak niet was. Hij geeft toe, dat Vondels helden, wat hun karakterteekening betreft, ons niet onvoorwaardelijk voldoen; maar toch kan het niet geloochend, « dat eene eigenschap hen kenmerkt. Zij zijn belangrijk, eigenaardig, en leveren een kostelijke bron ter studie van Vondels personaliteit ». In dit opstel heeft hij het over den *Lucifer*, welk « meesterstuk, als karakterschildering, een genie verraadt, dat tot nog toe niet genoegzaam werd opgemerkt ». Lucifer onderscheidt zich door zijn buitengewone geestesgaven, zijn onmetelijke hoogmoed, zijn onafgebroken veinzerij, zijn helder doorzicht en scherpe oordeelskracht; door den gloed zijner hartstochten; hierdoor rijst hij, als het ware, boven het gewone peil der menschheid. « Van den anderen kant echter is hij door en door menschelijk; de ergste ondeugden.... kenschetsen hem, wellicht in hoogeren graad dan een van ons allen. Juist om die reden, doch tevens omdat zij verre van een onwaarschijnlijk wezen te vormen, samenwerken om een wel afgeteekende, eigenaardige persoonlijkheid in het leven te roepen, treffen zij ons op ongeëvenaarde wijze. » Die stelling wordt nader toegelicht door het onderzoek der verschillende tooneelen van den *Lucifer* en den *Adam in ballingschap*, waar wij Lucifer zien in optreden.

E. van Even, in zijn opstel *Hadewijch en Bloemardinne*, bl. 49-57, komt op tegen Prof. P. Fredericq's meening, die, evenals K. Ruelens en later M. Jöris (*cfr.* Leuv. Bijdr., I, 92), Hadewijch en de bekende Brusselsche ketterin Bloemardinne (14e eeuw), voor dezelfde persoon houdt. Fredericq bracht zijn bewijsgronden uit de

gewrochten van Hadewijch bijeen. Schr. onderzoekt die, en wijst o. a. op het volgende : 1° dat Bloemardinne met haar voornaam Heilwige heette; de schrijfster daarentegen Hadewich (Hadewijch); 2° In het Roode Klooster, waar hss. van Hadewijch voorhanden waren, stonden die op den naam van Hadewijch geboekt; waarom zouden de monnikken die op een anderen naam aangeschreven hebben, daar bij hen Bloemardinne's naam onbekend was? 3° waarom overigens zou Bloemardinne op hare schriften een anderen voornaam dan den hare gesteld hebben? 4° Hadewich's gedichten worden ten onrechte door Fredericq voor « kettersche geschriften » verklaard. Uit dit alles, meent Schr., moet men opmaken dat Hadewich en Bloemardinne twee verschillende vrouwen waren; de eerste leefde in de laatste helft der 13e; de tweede in de eerste helft der 14e eeuw. — Op bl. 529 geeft Prof. E. Martin insgelijks zijn meening te kennen, en schaart zich aan van Even's zijde.

P. Génard deelt, bl. 21-23, een *Nieuwe bescheede* mede, *rakende de ouders van Joost van den Vondel te Antwerpen;* J. F. Kieckens een *Smeekschrift* uit het einde der 14e eeuw, bl. 25-32, en J. Broeckaert eenige *Oudvlaamsche gebeden* uit een hs. der 16e eeuw, bl. 123-128; 262-263.

HET BELFORT, 1896. **Eerste halfjaar.**

W. de Vreese zet zijne *Bijdragen tot de kennis van het leven en de werken van Jan van Ruusbroec* voort, bl. 57-67; 95-101; 188-196. Hij deelt ons eerst den oorspronkelijken tekst mede van twee brieven van Ruusbroec (nl. de drie vierden van den vierden brief en den zevenden in zijn geheel van de *Epistolae septem utilissimae*), met de latijnsche vertaling van Surius er bij; vervolgens bespreekt hij de vraag naar de echtheid van « dat boec vanden twaelf Dogheden », en bewijst dat Ruusbroec er wel degelijk de schrijver van is, en Böhringer's beweringen geen steek houden. A. A. Van Otterloo had reeds niet zonder geluk Böhringer's meening bestreden; W. de Vreese kan nieuwe getuigenissen aanbrengen, o. a. die van vier hss. van gemeld werk, waarin Ruusbroec uitdrukkelijk als de schrijver genoemd wordt. In een aanhangsel deelt Schr. fragmenten van nog andere brieven van Ruusbroec mede.

Onder den titel « *Uit de pathologie der taal* » gaat H. Meert voort, bl. 137-141 allerlei « taalphantasmen » te behandelen (o. a. berek, gruwelheid, sceptieker, van de hand schudden, enz.); H.

Balieus pleit voor *de zuivere uitspraak van 't Nederlandsch,* bl. 244-250 (aanwakkering om een algemeene, beschaafde taal te spreken, zooals in Noordnederland); naar aanleiding van Verdam's nieuwe uitgaaf van G. Van der Schueren's *Teuthonista* bespreekt W. de Vreese, bl. 395-402 het hooge belang van dit werk voor de Nederlandsche taalkunde; L. Scharpé eindelijk heeft het over *Taalzuivering,* bl. 203-207, naar aanleiding van J. Muyldermans « Bijdragen tot taal- en stijlzuivering ».

In het bijblad *Philologische bijdragen* verschenen verschillende opstellen van A. Dassonville. In de *Westvlaamsche verscheidenheden,* bl. 1-11, spreekt hij over de vervoeging der sterke ww. in het Westvl. Verder handelt hij over *boezeroen,* bl. 17-24 (Schr. bespreekt de Westvl. vormen van Ndl. *boezeroen,* Fr. « bourgeron »). Ten slotte worden in *Nieuwe oplossingen van oude raadsels,* bl. 33-37, enkele resultaten van de vergelijkende grammatica der Germaansche talen uit Duitsche tijdschriften medegedeeld.

J. Claerhout stelt een verklaring voor der plaatsnamen Dentergem (bl. 25-29) en Zwalm (in Munkzwalm), bl. 12-13 [met naschrift van L. Willems, bl. 38-39]; A. de Paepe bespreekt nl. *haakpuid,* met zijn nevenvorm *rekpuid,* bl. 40-42 *(haak-* en *rek-* zijn voorvoegsels, en 'tzelfde woord, « in twee verschillige gedaanten »).

C. LECOUTERE.

VIERDE HOOFDSTUK.

De klanken der toonlooze en bijtonige lettergrepen.

40. De betoning. — Over de betoning van het Leu- (40)
vensch taaleigen kan hetzelfde gezegd worden als over die van het Aalstersch, cf. Colinet, *op. cit.*, **37**. De beweging van ons dialect is ook klimmend en streeft naar het jambisch rythmus. Een bewijs daarvan leveren de talrijke woorden die proclitisch gebruikt worden en andere verschijnselen die onder **41** zullen besproken worden. De enclitica zijn veel geringer in getal.

> Aanm. De betoning van de samengestelde woorden komt, bij uitzondering, met den algemeenen regel niet overeen in de volgende gevallen :
>
> Subst. + subst. : **ambegof** *handbooghof*, **Asgunstah**, spr. **Ashunstah** *Aschwoensdag*, **būredérep** *boerendorp*, **Kémelskam** naam van eene oude herberg te Leuven, van **kémel** *kameel* en **kam** = *brouwerij* cf. Kiliaen, **Pusdah** *Paschdag*, **stadues**, spr. **statues** *stadhuis*, **Vastenūvenddėstah** *Vastenavonddinsdag*.
>
> Adj. + subst. : **āmėt** *Oudemarkt*, **Belōkepūsen** *Beloken Paschen*, **grīnkuel**, **ruekuel** *groene-*, *roode kool*, **Gujevroedah** *Goede Vrijdag*, **Witendonderdah** *Witte Donderdag*.

41. Proclitica en voortonige lettergrepen. (41)

A. Men heet *a) eigenlijke proclitica* de *woorden* die in den zin nooit den hoofd- of bijtoon dragen, het zijn : 1° de lidwoorden, 2° het negatieve **ėn(e)**, cf. de *Morphologie*.

(41) *b) oneigenlijke proclitica* de bijtonige *vormen* der woorden welke nu eens met den hoofdtoon, dan weer met den bijtoon, doch nooit toonloos kunnen uitgesproken worden; het zijn : 1° de voornaamwoorden, 2° de meeste partikels, 3° de hulpwerkwoorden, 4° de 2de en 3de pp. s. indic. praes. van **gon** *gaan* en **ston** *staan*. Cf. voor 1°, 2° en 3° de *Morphologie*.

In deze gevallen worden de lange vocalen en tweeklanken volgens de gewone regels verkort, cf. **30.**

Soms wordt de verkorting nog verder gedreven en de klank tot **e** gereduceerd. Het gebeurt ook wel dat er van den klank niets hoorbaars meer overblijft. De korte vocalen blijven onveranderd of ondergaan hetzelfde lot als de lange en de diphthongen. Wat de consonanten betreft, alleen **l**, **n** en **r** vallen soms weg in de toonlooze of bijtonige lettergrepen.

Voorbeelden van **A** *a)* en *b)* zijn :

a : **dad**(1) **land** *dat land*, **wad minsen?** *welke menschen?*

ā : **na komd em** *nu komt hij*, nevens : **oe komd nā** *hij komt nu, niet morgen* b. v.

è : **tè moe** *tegen mij* n. **tè moe** of **tégen moe.**

é : **med ā**, **méd ā** en **mé ā** *met u* n. **mej ā**; **mé woen** *met wijn* n. **mé woen.**

ver, **vér** en **vér ā** *voor u* n. **vej ā.** *Vóor* wordt uitsluitend **vej** uitgesproken.

der, **dér** en **dé ā** *door u* n. **dej ā.** *Dóor* wordt uitsluitend **dej** uitgesproken, uitgezonderd in **dérendé** *door en door.*

em n. **ém** *heb*, **ben** n. **bén** *ben*, enz.

---

(1) Nogmaals wordt de lezer aandachtig gemaakt op de spelling die wij in de voorbeelden volgen. De wijzigingen onder den invloed van den Sandhi door de woorden in de samenstelling of den zin ondergaan, worden niet aangeteekend.

i : **en donderdag** *aanstaanden* of *verleden donderdag*, **e(n)gunstah**, — *woensdag*, **e(n)** voor *in*; **en ienen kie(r)** *in eenen keer* = *eenklaps* n. **in ienen kie(r)** *in één maal*; **ne(d) wū?** zelfs **nū?** *niet waar?* **ne(d) mie** *niet meer*, van **nid** *niet*. (41)

ī : men hoort dikwijls **di** voor **dī** *die*, **i** voor **ī** *hier* in de proclisis : **doe di gon** *die die (welke) gaan*, **inöst** *hiernaast*; soms ook **-tin** voor **-tīn** *tien* in de compos. b. v. : **dètin man** *dertien man*, enz.

ū : **du(r)** *daar* voor **dū(r)** : **duvé** *daarvoor*, ook **der** en **(d)er**; **mu(r)** *maar* voor **mū(r)**; **nu** *na* voor **nū**, **nu dūtem** *na datum* in den zin van *daarna*; **nu(r)** *naar* voor **nū(r)**, ook **ner** : **ner ues** *naar huis*; **gud on**, **ged on** *gaat aan (weg)*, **ged on** wordt uitsluitend in den zin van het Fr. *allons!* gebruikt; **stud** *staat* voor **stūd** : **stud up**, *sta op*, *staat op*.

ū : **u** n. **ū** *hoe*, **us** n. **ūs** *hoe*; **e** voor **ū** in **bedank e zier** *bedank u zeer*, een subst. met den zin van *dankzegging* : **(e)nen bedankezier**.

ie : **oe ed ales** n. **oe ied ales** *hij heeft alles*, **oe ed moe gezied** *hij heeft mij gezegd* n. **oe ied me gezied** *hij heeft me gezegd*; **en** *een* n. **ien** *één*; aphæresis van **ie** in **nen** *eenen* n. **ienen** *éenen*; ook verdwenen in **ninzīken** *niet een ziertje* = *niets*.

oe : **go** n. **goe** *gij*, **o** n. **oe** *hij*, **zo** n. **zoe** *zij* (3de p. vr.) en de proclitische vormen **ge**, **ze** (3de p. vr. en pl.).

bo moe *bij mij* n. **duboe** *daarbij*, **bekäns** *bijkans* = *bijna*.

t d : cf. *Sandhi*, **44**, **B**, *b)* en **C**, Aanm. 1.

l : **makanderen** *malkander*.

n : **van** cf. *Sandhi*, **44**, **C**, 5°, *e)* en **45**, 1°, *b)* **last ī** n. **lanst** en **lang'st** *langs hier*.

(42) Aanm. Eenige woorden kunnen hoofd- en bijtonig voorkomen; doch hun menigvuldig gebruik in den voortoon heeft die in eenen verkorten vorm gevestigd :

lot *laat* : **lot valen** *laat vallen.*
gon *gaan* : **gon kuepen** *gaan koopen.*
ston *staan* : **ston zin** *staan zien.*
on *aan* : **on moe** *aan mij.*
genuh *genoeg* : **genuh gèld** *genoeg geld* (1).
vrih *vroeg* : **vrih up** *vroeg op.*
nid *niet* : **nid géven** *niet geven.*

B. *Voortoonige lettergrepen* zijn : *a)* de - der woorden met den klemtoon - -; *b)* de middenvocaal der 3-lettergrepige woorden, waarvan de eerste den bijtoon en de laatste den hoofdtoon draagt; hetzelfde grijpt plaats in meerlettergrepige woorden die op zulke 3 lettergrepen eindigen. In het geval van *a)* bevinden zich bijzonderlijk de tweelettergrepige woorden met Rom. uitgang, als : **-éren** *-eeren*, **-ès** *-eres*, **ir** *-ier*, **-ist**, **-oe** *-ij -ei*, **-özen ös** *age* en veel bastaardwoorden. Hier gelden dezelfde regels als in **A**, met dit verschil, dat **e** soms onder de gedaante van **a** of **o** voorkomt.

Voorbeelden zijn :

a = **a** : **ajuen** *ajuin*, **alum** *(al)om* in **wèh alum** *omweg*, **kasoe** *kassei*, **lawoet** *lawei*, **masin** *misschien*;
= **e** : **begözen** *kleederen*, **fezant** *fazant*, **fetsün** *fatsoen*, **geriel** *gareel;*
= **o** : **bogözen** *kleederen*, **bolans** *balans*, **boloen** *balein*, **rodoes** *radijs;*
weggevallen in : **prohen** *parochie.*

ā = **a** : **kramik** : Kil. *kraemmicke (hemiartium in tabernaculis venale)* van *kraam;* **kanölembèreh** *kwade holle berg*, de naam eener hevig hellende

(1) Ik meen hier inderdaad de verkorting van **ü** aan de proclisis te mogen toeschrijven; cf. **20**, 3°, Aanm.

steeg te Leuven; **avast** *houvast*, **flawiel** of **fra-** (41)
wiel *fluweel*, **flawoen** *fluwijn* = *kussensloop*,
trawiel *truweel* uit vormen op **ā** > **au**, enz.

è = é : wèrdoe *waardij;*

é = e : kerdīt *krediet*, **persīs** *precies* Fr. *précis*, *précisément*, **plezant** *vreugdig*, Fr. *plaisant*, **rezon** *rede* Fr. *raison*, **sezūn** *seizoen;*

= a : afékt (1) Fr. *effet*, **akut ģéven** *gehoor geven*, van Fr. *écoute*, **pariķ** *pruik* Fr. *perruque;*
weggevallen in : **ṣarp** Fr. *écharpe.*

é = e : verum *weerom*, **dergöns** *doorgaans*, **veraf** *vooraf*, **verboe** *voorbij*, **vernīt** *voor niet*, **verup** *voorop*, **veruet** *vooruit*, **verzihteh** *voorzichtig*, **verzīn** *voorzien.*

= é : dérgöns *doorgaans*, **dérnift** **doornuft* = *slim*, **véaf** n. **vejaf** *vooraf.*

e = o : holäks **gelijks* in : **me(n)s, ze(n)s** enz. **holäks** *mijns, zijns gelijke.*
weggevallen in : **baleven** *behalve*, **grist** *gerust*, **grīf** *gerief.*

i = i : misdūn *misdoen;*

= e : beshuet *beschuit*, **belėt** *biljet*, **pelier** *pilaar*, **prezon** Fr. *prison*, **sevīl** Fr. *civil* in **sevīlen proes** *billige prijs*, **setrūn** *citroen;*

= a : Maḥīl *Michiel*, **sarōp** *stroop* Fr. *sirop.*
weggevallen in : **grofelsnūgel** *kruidnagel*, van Fr. *girofle.*

ī = i : divin *dievegge.*

o = o : bokėt Kɪʟ. *boncket*, **onuezel** *onnoozel*, **onvèr** *omver;*

e : ferķėt *vork* cf. Fr. *fourchette*, **semoelen** *somwijlen.*

a : arlọzen *horlogie*, **katūn** *katoen*, **saldūt** *soldaat.*

---

(1) In de platte uitspraak.

(41) ˙ō>ā = o : **Wolin** *˙Walin, Waalsche vrouw.*
˙ō<ū = o : in **borin** *boerin.*
ü = e : **ferét** Fr. *furet* Nl. *fret*, **mezīk** *muziek*, **zewiel** *juweel.*
a : **mazīk** (1) *muziek.*
o : **korjés** n. **kerjés** Fr. *curieux.*
u = o : **botīr** Fr. *bouture*, **korözen** Fr. *courage*, **kolér** *kleur.*
a : **sadéren** Fr. *souder*, **sadīr** Fr. *soudure;* ook soms in 't plat : **karözen** en **kalér** *kleur.*
e : **pertan** Fr. *pourtant.*
ū = u : **uvjèdeh** *hoovaardig.*
ie = i : **mistès** *meesteres.*
l is weggevallen in : **agā** *algauw*, **anie** *˙alaaneen*, in den zin van het Fr. *en train de.*

Voorbeelden van het verlies van meer dan eenen klank zijn : **flīr** *violier*, **swoele(n)s** *terwijl* in den zin van *middelerwijl.*

b) a = e : **kamerūd** *kameraad*, **karekol** Fr. *caracole slakkenhuis*, **kazemat** Spaansch *casamata*, **magezoen** *magazijn*, **paredoes** *paradijs*, **sakremènt** *sakrament.*
é = e : **apetoet** Fr. *apétit*, **bènediksen** Fr. *bénédiction*, **bènefīsen** Fr. *bénéfice.*
weggevallen in : **antrūsen** Fr. *altération*, **katkīzemis** Fr. *catéchisme*, n. **katekīzemis.**
e is weggevallen in : **astrien** *achtereen = straks*, **flesoen** *flerecijn*, **katrès** *kateres*, **katrol.**
è = è : **èrebèrgīr** *herbergier*, **ūvèrdoe** *˙hoovaardij*, *hoogmoed* n. **uvjèdeh.**
i = e : **kamezōl** Fr. *camisole*, **kardenūl** *kardinaal*, **kénegin** *koningin*, **komesūres** *komissaris*, **krimenél** adv. Fr. *criminel*, **kruesefiks** Fr. *cru-*

(1) In de platte uitspraak.

cifix, **mizekant** *muzikant*, **pèstenūk** *pastinak*, (41)
pozetīf adv. Fr. *positif*, **pusenèl** *polichinel*, **profetéren** Fr. *profiter*.
weggevallen in : **labrènt** Fr. *labyrinthe* in : **oe es in ed labrènt** *hij is in de verlegenheid;* soms : **postīf** voor **pozetīf**.

o = o : **sokolat** *chocolade*.

e : **apselīt** adv. Lat. *absolutum*, **aperpō** Fr. *à propos*, **apetéker** *apoteker*, **avekūt** *advokaat*, **koperūl** *korporaal*, **kūlekwint** *kolokwint*, **pènsenūt** Fr. *pensionnat*, **pietersel** *peterselie*, **rézelīt** Lat. *resolutum*, in den zin van *vrijgevig*; weggevallen in : **Sint Aplōna** *Apolina*, **favries** Fr. *favoris = bakkebaard*, **Karlīn** Fr. *Caroline*.

ü = e : **amenis** *amunitie(brood)*, **korpelènt** Fr. *corpulent*, **sérezoen** *chirurgien*, **shapelīr** *schapulier*.

Samenstellingen verkorten ook soms $\underset{2}{-}$ van $\underset{2}{-}\,\underset{1}{-}$ en de middenvocaal tusschen $\underset{2}{-}$ en $\underset{1}{-}$:

ambegof *handbooghof*, **Drokéninen** *Driekoningendag*, **nīvjurdah** *nieuwjaarsdag*, **Pusdah** *Paaschdag*, **sondusūvens** *'s zondaagsavonds*.

Aanm. Eenige woorden van vreemden oorsprong vertoonen eene epenthetische **r** na de onbetoonde **e** der proclisis : **fernoen** *venijn*, **ferzoe** van Fr. *fusée* cf. Kiliaen *fuseye*, in **lofferzoe** *(lof = vreugde)*, **sèldersū** Fr. *sel de soude* als een compositum opgevat; dit woord kan ook wellicht door volksetymologie naar **sèlder** worden verklaard.

Men hoort ook soms **kernoen kornoen** *konijn*. Hetzelfde verschijnsel komt in 't Mnl. en 't Nl. voor : *kersouwe* Ofr. *cassoude*, *sorcoers* Fr. *secours*, *karpoets* Lat. *caputium*, *kersofel kazuifel*, *kerstaenghe castaenge kastanje* (cf. De Vries, *Taal- en Letterb.* I, 265-271 en van Helten, *Mnl. Spr.*,

(41) § 135 f.). Bij KIL vind ik nog *ferneele (tegula deliciaris)* uit Ofr. *venelle*. Kan de vorm **sinter-** ook niet aldus verklaard worden in **Sinter Klūs** -*Klaas*, **Sinter Mèten** - *Marten*, **Sinter Gūlen** - *Goedele?* Dat **er** van **sinter** uit *Heer* zou afkomstig zijn (cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*) maakt de verklaring van het laatste voorbeeld moeilijk. Vreemd genoeg, naast de vormen op **-er** zijn er meer zonder **r** : **Sinte Kwinte(n)s** *Quintinus*, **Sinte Mahīl** *Michiel*, **Sinte Pieter** *Pieter*, **Sin(t) Jūkob, Jōzèf, Gitrue** of **Jitrue.**

Hetzelfde verschijnsel heeft nog plaats in **ofterwèl** *of te wel* en **nahtergūl** *nachtegaal.*

(42) **42.** ENCLITICA EN NATONIGE LETTERGREPEN.

A. De meeste oneigenlijke proclitica kunnen ook enclitisch voorkomen. Worden uitsluitend als enclitica gebruikt de volgende vormen der persoonl. vnw. : **ek** *ik*, **me** *mij*, **em** *hij hem*, **e** *gij*, **en** *hen hun* (cf. *Morphologie);* de partikels **der er** en **de da** *dan* : **jāde jède** Fr. *ouida!* (cf. de *Partikels*). Hierbij mogen wij **se** *zie* voegen, waarvan men den verkorten vorm aan de enclisis kan toeschrijven : **dū se** *daar zie;* doch dat ook alleen gebruikt wordt : **se ... se ...**, waarvan het Fr. *là ... là ...* de beteekenis nagenoeg weergeeft (1).

B. Evenals in 't Aalstersch blijft ook hier het 2de element der tweelettergrepige samengestelde woorden meestendeels onveranderd : **andshūn** *handschoen*, **bihvūder** *biechtvader*, **ues(·)āven** *huishouden;* doch **stadues** spr. **statues** (proclisis), **visspon** *vischspaan* en **Būmes** *Baafmis*. Hetzelfde schijnt minder regelmatig toegepast te worden in de 3-lettergrepige samenstellingen : **bukseriṇg**² *'boksharing=bokking* (het Lv. staaft hier de meening van FRANCKE, *Etym. Wdb.*,

(1) **én(e)** komt als **e** voor in **ielegans** *heel en gansch*, dat **ielegans** en **ielegans** kan luiden.

bokking), **loezemiel** *lijnzaadmeel*, **loezōlen** *lijnzaadolie*, (42)
ziemermin of **ziemarmin** *zeemeermin*.

C. Onbetoonde korte vocaal verdwijnt soms in de formule - - - : **bōtram** *boterham*, **dènter** Lat. *dormitorium*, **spirtes** *spiritus*.

D. Onbetoonde eindlettergrepen worden bijna altijd tot **e** verzwakt : **grātes** *gratis*, **Kristes** *Christus*, **zêzes** *Jesus*, **spirtes** *spiritus*, enz. — **dikels** *dikwijls*.

E. Van de suffixen wordt er maar één regelmatig vervormd : *-ig* = **eh**; *-lijk* wordt **-lek** in twee gevallen : **kūlek** *kwalijk* in **kūlek valen** *in bezwijming vallen*, enz., **lilek** *leelijk*; elders blijft **-loık** : **shīloık** *schielijk*, enz.; *-zaam* komt soms verkort voor **-zum**, meestendeels nochtans **-zūm** : **grödzum** of **-zūm** *geraadzaam*, **guerzum** *gehoorzaam* n. **-zūm**.

aar = **ier**, *-aard* = **-ūd**, *-baar* = **-būr**.

F. Voor de behandeling van de eind-**e** der adjectieven, van de toonlooze eind-**n**, van de **n** in den uitgang **e(n)s** cf. *Sandhi*, **45**.

De eind-**e** der subst. en verba (1 p. s. ind.) is weggevallen, zooals in 't Nl., doch laat nog duidelijke sporen van haar bestaan, b. v. in **39**, 2°, 2) en *passim* in de vervoeging ; cf. **44**, **B**, *a) b)*.

Eind-**en** staat nog vast in de zelfstandige nw. op **-ten** **-den** *-te -de*, **-ūsen** *-atie* en ook nog in die op **-özen** *-agie* waar nochtans de uitgang zonder **-en** veel gebruikt wordt : **gebumten** *geboomte*, **nūsen** *natie*, **korözen** Fr. *courage*, **spinözen** *spinagie* n. **spinös** en **spinös**, **petözen** Fr. *potage* n. de meer gebruikte **petös** en **petös**; de Rom. substantivische uitgang **-zen** *-ge* behoudt ook meestal zijne **en** : **orlözen** *horloge*, **sözen** *sargie* Wa. *sarge* n. **sös** en **sös**.

Aanm. Waar de uitspraak **-s** naast die op **-s** en **-zen** bestaat, spreekt men in mijne omgeving **s** uit.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Sandhi of zinphonetiek.

Door Sandhi (cf. COLINET, *op. c.* V[de] hoofdst.) verstaat men de wijzigingen die vocalen en consonanten in den zin ondergaan, d. w. z. den invloed welken klinkers en medeklinkers van den auslaut eens woords tot den anlaut van het volgende op elkander uitoefenen. Er dient opgemerkt te worden, dat de regels van de zinphonetiek ook voor de samengestelde woorden gelden en dat de begin- en eindklanken van de verschillende elementen der samenstelling dezelfde wijzigingen onderstaan als de an- of auslaut der afgezondere woorden in den zin.

Wij behandelen in dit hoofdstuk : 1° betoonde auslautvocalen en tweeklanken + anlaut-id., 2° betoonde ausl.-consonanten *in pausa*, 3° ausl.-cons. + anl.-vocalen of tweeklanken, 4° betoonde ausl.-cons. + anl.-id.

(43) **43.** DE VOCALEN. Korte klinker vóor klinker blijft onveranderd, lange klinker wordt verkort : **ufra** (1) **és ...** *juffrouw is ...*, **oe za em** *hij zei hem* voor **zā**, **i en dū** *hier en daar* voor **ī**, enz.

De diphthong vóor klinker : *a)* verliest haar 2de bestanddeel wanneer dit **e**, **ı** klinkt : **zi én(e) land** v. **zie** *zee en land*, **o én(e) zoe** v. **oe** *hij en zij*, **du én(e) lieftegen** v. **due** *dooden en levenden*, **lu of vineh** v. **lue** *lui of vlijtig*, *werkzaam*, **bu én(e) wol** v. **bue** *baai en wol*, enz.;

b) blijft wanneer het **ȷ** klinkt : **wūterzoȷ én(e)** ... *waterzooi en ...*, **de kuȷ és ...** *de koe is ...*; wanneer **é(eⁱ)** door vocaal is gevolgd, ontwikkelt zich een **ȷ** tusschen beide (cf. **2**, bladz. 7, nota 1 en **27**), **de deȷ uet** *de deur uit*, **gūd e meȷ af** *gaat gij mee af*, enz.

---

(1) Deze **a** wordt *in pausa* dan eens kort, dan weer lang gehoord.

44. DE CONSONANTEN IN DEN BETOONDEN AUS- EN ANLAUT.

A. *Consonanten* in pausa.

Stemlooze explosieven en spiranten blijven onveranderd, stemhebbende worden stemloos, **l m n r** blijven onveranderd, de drie eerste altijd, de laatste in de meeste gevallen : **plèk̤** *vlek*, **kap**, **bot**; doch **ik̤ krab**, spr. **krap**, **béd** spr. **bét**, **mih̤** *mug*, **ik̤ woez** *wijs*, spr. **woes**, **ik̤ liev** *leef*, spr. **lief**; **stal**, **lam**, **pan**; **k̤èr** *kar*, doch **bī(r)**, enz. cf. **37**, 1°, *b*.

Eind-**h** in woorden op vroegere **sh** wordt nooit gehoord.

B. *Auslaut-conson.* + *anlaut-vocalen of -diphthongen.*

De explosieven gedragen zich zooals *in pausa*, behalve in zekere gevallen **b** en **d** :

a) **b** blijft in de wkw. : **ik krab ū** *u* enz. niet in de nw. : **de kréb és ...** *de kribbe is ...*, spr. **krép**, **de réb és ...** *de ribbe is ...*, spr. **rép**, enz.

b) **d** blijft in den stam der wkw. : **ik̤ bid ons (‹)ier** *Heer*, **ik̤ wéd ōd** *ik word oud;* in den uitgang der wkw. uitgenomen na **k p t h** (1) waar ze **t** luidt : **oe némd en gelas** *hij neemt een glas*, **gūd ewéh̤** *ga gaat weg*, **ge zīd īt** *gij ziet iets*, enz. n. **oe brékt en gelas** *breekt*, **lupt ewéh̤** *loop loopt weg*, **ge mut īt** *gij moet iets*, *zijt iets verschuldigd*, *enz.*;

in de woorden **ed** *het* (lidw.), **did** *dit*, **dad** *dat*, **wad** *wat*, **tod** *tot*, **nid** *niet*, **altoed** *altijd* : **ed oes** *het ijs*, **did én(e) dad** *dit en dat*, **dad és** *dat is*, **wad és er** *wat is er*, **tod onder** *tot onderen*, **nid uet** *niet uit*, **altoed īt** *altijd iets*, enz. — in **onderd** *honderd* en **dīzend** *duizend* : **onderd**, **dīzend uezen** — *huizen*.

(1) Schijnbare uitzonderingen komen voor in verbindingen met **ém em** *hem* **er** waarvan de **d**(t) verdwenen is, doch haren invloed in den sandhi nog laat gelden : **gūd em** *gaat hij*, spr. **gūt**, **ge zūgd er** *gij zaagt er*, spr. **zūht**. Voor de omstandige verklaring cf. *Morphologie*.

(44) in eenige adjectieven kan de **d** nog soms behouden blijven, ze zijn : **gelied** *geleerd*, **gūd** *goed*, **kōd** *koud*, **kūd** *kwaad* : **en gūd āveloıḳ** *een goed huwelijk*, **en kōd and** *eene koude hand* n. **kōd én**(e)..., spr. **kōt** *koud en* ..., **kūd oezer** *kwaad*, *slecht ijzer* n. **kūd én**(e) ..., spr. **kūt** *kwaad en* ...

Aanm. Zooals men ziet, staat het gebruik der **d** zelfs voor deze enkele adjectieven niet vast. De **d**-uitspraak schijnt hier soms op rekening te moeten gezet worden van de vroegere vormen op **-e**, en van den min of meer nauwen samenhang van 't adject. met het volgend woord.

In de naamwoorden wordt **d** in auslaut vóor vocalen als **t** uitgesproken.

c) voor **ed** (lidw. en pron.) kan de wkw. uitgangs-**d** na consonant wegvallen : **oe némd ed** *hij neemt het* kan **ném** uitgesproken worden, **shroevd ed** *schrijft het*, ook : **shroev ed**, **mokt ed** *maakt het*, ook : **mok ed**, enz.

De stemlooze spiranten worden stemhebbend : **f** < **v**, **h** < **g**, **ḥ** < **g̣**, **s** < **z**, **ṣ** < **ẓ**.

nīf én(e) **ōd**	*nieuw en oud*	wordt	**nīv én**(e) ...
zalef on	*zalf aan*	»	**zalev on**
dah én(e) **naht**	*dag en nacht*	»	**dag én**(e) ...
bèreh af	*berg af*	»	**bèreg af**
vriḥ up	*vroeg op*	»	**vrig̣ up**
nés én(e) **ueren**	*neus en ooren*	»	**néz én**(e) ...
als én(e) **bien**	*hals en been*	»	**alz én**(e) ...
petöṣ én(e) **vlies**	*groenten en vleesch*	»	**petöẓ én**(e) ...

In de samengestelde woorden hebben dezelfde verschijnselen plaats : **aféten** *afeten*, spr. **avéten**, **bèrehues** *'berghuis lombard*, spr. **bèregues**, **kalefsueren** *kalfs-ooren*, spr. **kalevzueren**.

l m n ṇ ɴ r j ȷ blijven onveranderd.

C. *Auslaut-consonanten + anlaut-cons.* Twee gelijke consonanten klinken als éen. **(44)**

Ziehier de mogelijke gevallen. (Voor de voorbeelden cf. den Tekst) :

a) **k t p.**
b) **g^{2} d b.**
c) **h g, s z, f v.**
d) **j w.**
e) **j m n ṇ ɒ l r.**

1°	*a) + a)*	wordt	**'kk < k**	**kt**	**kp**
			tk	**'tt < t**	**tp**
			pk	**pt**	**'pp < p**
	» *+ b)*	»	**g^{2}d**	**g^{2}b**	
			'tt < t	**db**	
			bd	**'bb < b**	
	» *+ c)*	»	**kh**	**ks**	**kf**
			th	**ts**	**tf**
			ph	**ps**	**pf**
	» *+ d)*	»	**kj**	**kw**	
			tj	**tw**	
			pj	**pw**	
	» *+ e)*	»	**kj**	**km**	enz.
			tj	**tm**	»
			pj	**pm**	»
2°	*b) + a)*	»	**'kk < k**	**kt**	**kp**
			tk	**'tt < t**	**tp**
			pk	**pt**	**'pp < p**
	» *+ b)*	»	**g^{2}d**	**g^{2}b**	
			'tt < t (1)	**db**	
			bd	**'bb < b**	

(1) In de wkw. worden stam-**d** + uitgangs-**d** tot **d** : **oe wéd ōd** *hij wordt oud*, **wéd** *uit* **wé(r)d + d.** Wellicht is hier analogie met den sandhi van den 1sten persoon in 't spel? cf. **B**, *b)*.

(44)

			kh	**ks**	**kf**
	b) + *c)*	wordt	**th**	**ts**	**tf**
			ph	**ps**	**pf**
			kj	**kw**	
	» + *d)*	»	**tj**	**tw**	
			pj	**pw**	
			kj	**km**	enz.
	» + *e)*	»	**tj**	**tm**	»
			pj	**pm**	»
			hk	**ht**	**hp**
3°	*c)* + *a)*	»	**sk**	**st**	**sp**
			fk	**ft**	**fp**
			g^2d	**g^2b** (1).	
	» + *b)*	»	**zd**	**zb**	
			vd	**vb**	
			***hh** < **h**	**hs**	**hf**
	» + *c)*	»	**sh**	***ss** < **s**	**sf**
			fh	**fs**	***ff** < **f**
			hj	**hw**	
	» + *d)*	»	**sj**	**sw**	
			fj	**fw**	
			hj	**hm**	enz.
	» + *e)*	»	**sj**	**sm**	»
			fj	**fm**	»

Aanm. 1. Eind-**t** -**d** vallen weg vóor consonanten : 1° in het suffix der wkw., 2° in eenige veel gebruikte adjectieven of pronomina op **d** : **gūd** *goed*, **kūd** *kwaad*, **slèht** *slecht*, **dad** *dat*, **wad** *wat;* in de woorden **nid** *niet* en **tod** *tot;* de volgende anlaut-consonanten ondergaan nochtans den gewonen invloed van de verdwenen klanken :

oe gūd gūd *hij gaat goed*, spr. **oe gū hūt, ge sprékt vél** *gij spreekt veel*, spr. **ge sprék fél, en gūd kind** *een goed kind*, spr. **gū, en kūd**

(1) **g^2** is nooit initiaal.

vènt *een kwaad mannetje*, spr. **kū fènt, slèht** (44)
g̣èld *slecht geld*, spr. **slèḥ ḥèld, slė ḥèld, dad wad mänd e** *dat wat meent ge*, spr. **da, wa, nid gon** *niet gaan*, spr. **ni hon, tod mèregen** *tot morgen*, spr. **to.**

Aanm. 2. Vóor **ȷ, j** wordt de verloren articulatie van die **d** als vergoed door eene dubbele articulatie van **ȷ j**, die **h+ȷ, j** worden uitgesproken (de wkw. **-d** is alleen in dit geval wanneer ze door geene consonant voorafgegaan is) : **oe gūd jūren lang**^{2} *hij gaat jaren lang*, spr. **gūh jūren, en gūd jūr** *een goed jaar*, spr. **e gūh jūr, nid g̣èren** *niet gaarne*, spr. **niḥ jèren** of zelfs **niḥèren**, enz. want **ḥ+j** gaan soms tot **ḥ** over.

Aanm. 3. **dèstah** *dinsdag*, **gunstah, uehtah** zijn onregelmatig naast **kèzdah** *kerstdag*, **kuebdah** *koopdag*, **Pūzdah** *Paaschdag*, **Sinzdah** *Sinxendag*, **wazdag** *waschdag*, **wiıg̣**^{2}**dah** *weekdag*, enz., voor **kėsdah, kuepdah, Pūsdah, Sinsdah, wasdah, wiıḳdah.**

Cf. **fiestah** *feestdag*, **lantah** *landdag*, **mètah** *marktdag*, **zitah** *zitdag*, die mogelijk bij de spraakmakende gemeente de gedachte hebben doen ontstaan, dat het eerste bestanddeel der drie onregelmatige woorden op **t** eindigde.

Aanm. 4. Voor de opvolging van palatale en gutturale **k h** is alleen op te merken dat de anlaut-consonanten hunne kleur behouden :

k+ḳ<ḳ, ḳ+k<k, h+g̣<ḥ, ḥ+g<h, k+g̣<kḥ, ḳ+g<kh.

ṣ ẓ worden : **s+ṣ<ṣ sẓ<ṣ ṣs<ṣ.**

Aanm. 5. Vóor het man. lidw. **nen** van **(e)nen** kunnen de stemhebbende explosieven of spiranten blijven en de stemlooze spiranten tot sonoren overgaan, hetgeen zich daar gemakkelijk laat verklaren

(44) door het lang standhouden der anlaut-(**e**), die soms nog wel gehoord wordt, b. v. in : **'t éz enen man** *'t is een man*, **dū waz enen kie(r)** *daar was eenen keer (eens)*, (**e**)**nen fran enen kuepman** *'een frank een koopman* (in de veilingen), Fr. *un franc marchand*, enz.

Die consonanten worden nochtans gewoonlijk stemloos uitgesproken. Men zegt : **g éd nen ūd** *gij hebt eenen hoed* en **g ét nen ...**, **zég nen kie(r)** *zeg eenen keer (eens)* en **zéh nen ...**, enz. Zie *Morphologie*.

Aanm. 6. **mak** *mag ik* naast **mag ek** en **mah k**, **kroı k** *krijg ik* zijn ontstaan uit **mah k** en **kroıh k** regelmatige sandhivormen.

4° *d)* **j** en **w** komen in den auslaut niet voor. **ȷ** blijft in an- en auslaut; voor haren invloed op voorgaande **d**, zie 3°, Aanm. 1.

5° *e)* **l** blijft en laat andere klanken onveranderd; **r** valt weg in dezelfde gevallen als *in pausa*; **m** blijft.

Voor **n** is het volgende op te merken :

α) Vóor **k k** en **g g** kan **n** tot **ŋ** of **ṇ** overgaan; vóor **b p m** tot **m**; meestendeels nochtans wordt ze zuiver uitgesproken : **ik kan kōmen** *ik kan komen* of **kaŋ**, enz.; **dad kan me nid silen** *dat kan mij niet schelen* of **ka me ...**, **gon me?** *gaan wij* of **go me? me zén bueten** *wij zijn buiten* of **zém bueten**, enz.

In eenige composita staat de **m** voor de **n** vast of is weggevallen : **shūmūker shūmbéstel** *schoenmaker*, *-borstel* n. **shūn** *schoen*, **lambāver** *landbouwer*, **ambegof** *handbooghof*, enz. (1).

(1) Het voorvoegsel **on** komt in de platte uitspraak voor als **um** in **umwier** *onweer*, **umbeliefd** *onbeleefd*, **umgelikeh** *ongelukkig* n. **onwier onbeliefd ongelikeh**; analogie van **um** *om* is hier klaarblijkelijk in 't spel. Omgekeerd zeggen **we ontrint** *omtrent*, **onvèr** *omver*, cf. **38**, 2°, *b)*.

β) **n** in den auslaut der onzijdige adjectieven valt weg na diphthong en vóor consonant zooals overigens in 't onz. lidwoord : **ien gien moen zoen kind** *een geen mijn zijn* — spr. **ie gie moe zoe**; **en foen geziht** *een fijn gezicht* spr. **e foe ...**; (44)

klān is in hetzelfde geval : **en klān masken** *een klein meisken*, spr. **e klā . .**; **bruen** *bruin* maakt uitzondering uit.

In **nie** *neen* is de **n** voorgoed weggevallen.

Aanm. 7. Wat het samenvallen van drie of meer consonanten betreft, de regel is dat **d t**, elders dan in de gevallen van Aanm. 1, tusschen consonanten meestal zwak worden uitgesproken. Ze kunnen zelfs in zekere gevallen gesyncopeerd worden, maar blijven hunnen invloed op de volgende anlaut-consonanten uitoefenen.

De meest mogelijke gevallen zijn :

a) Auslaut-**vd gd zd bd md nd** + anlaut-**b.**

b) » **ft ht st lt mt nt kt pt** + anlaut-consonant.

c) » **nst mst** + anlaut-consonant.

In *a)* wordt **d** soms gesyncopeerd : **geshūvd bėd** *geschaafd berd*, ook : **geshūv bėd, landbāver** *landbouwer*, ook : **lambāver, ambegof** *handbooghof*, enz.

In *b)* blijft **t** tusschen liquidæ, tusschen liquidæ en semi-vocalen, kan wegvallen tusschen liquidæ en explosieven of spiranten (**s** in 't bijzonder), en verdwijnt gemakkelijker tusschen explosieven of spiranten :

onklieren *ontkleeren*, **ģėld muten** *geld moeten, schuldig zijn*, **ģėld ģėven** *-geven*, **andshūn** *handschoen*, ook en meer : **anshun, vrindshap** *vriendschap*, ook en meer : **vrinshap** (1), **aht ķieren**

(1) De composita hebben grootere neiging tot syncopeeren der (**d**)**t**.

(44) *acht keeren*, ook : **ah ḳieren**, **rèht vé** *recht voor*, ook : **rèḥ fé** (1).

Auslaut-**mp** + anlaut-**b-p** verliest natuurlijk **p** : **mb(p) + b < m'bb < mb**, **mp + p < m'pp < mp**.

damp boe *damp bij*, spr. **dam boe**, **up de lamp pasen** *op de lamp passen*, spr. **lam pasen**.

De groepen **nts hts** laten doorgaans de **t** wegvallen : **ḳins** *kindsch*, **lihsken** *lichtsken*, **rèhs** *rechts*, **'s nahs** *'s nachts*, enz.

In **tst** valt de eerste **t** weg : **bést** *best*, **dihst** *dichtst*, doch : **ètst** *hardst* van **èt**.

ksk blijft : **duksken** *doeksken*.

(45) **45.** De sandhi der onbetoonde lettergrepen.

1° *De toonlooze uitgangen met* **e**; 2° *de pronomina* **e** *(ge)* **ge me ze**; 3° *de præfixen* **ge-** *en* **be-**; de enclitica **em er** en **es** *is*.

1° Alleen de uitgangen **-e**, **-en**, **-en(e)**, **-ens**, **-end** en **-enen** komen hier in aanmerking; de andere gedragen zich zooals in den hoogtoon. Voor **-el -er** kan ook dissimilatie plaats grijpen : **léper** *lepel*, cf. **37**, 3°, en de **h** van **-eh** *-ig* volgt de gewone sandhiwetten.

a) **-e**

1) De **-e** in 't enkelvoud van het vrouw. bepalend lidw. en bijvoegl. nw. en in 't meervoud der 3 geslachten van lidw. en bijv. nw. valt weg vóor anlaut-vocaal van de woorden die den klemtoon dragen : **de ā vrā** *de oude vrouw*, spr. **d ā...**, **gruete ieten** *groote hitte*, spr. **gruet ...**, **de ā minsen** *de oude menschen*, spr. **d ā...**, **gruete uezen** *groote huizen*, spr. **gruet ...**; doch : **de grueten of de klān kumer** *de groote of de kleine kamer*.

De adj. nemen ook **-n** aan wanneer ze zelfst. gebruikt zijn.

(1) De weggevallen **(d)t** laat natuurlijk haren invloed op de volgende consonanten gelden.

2) De **-e** in 't enkelv. van het vrouw. onbep. lidw. valt weg vóor vocaal en consonant : **en(e) gruete uef** *eene groote huif*, spr. **en gruet,** enz. (45)

3) Gedragen zich als **en(e)** : α) de vrouw. adj. die eindigen op eene liquida voorafgegaan van eenen langen klinker of eene diphthong; β) de vrouw. adj. op **-el -em -en -er**; γ) die welke op **ā(ve)** Ndl. *ouwe auwe uwe* uitgaan; δ) **nīv(e)** *nieuwe* en **guȷ(e)** *goede :*

zīr sōs *zure saus*, **dunker plöts** *donkere plaats*, **flā koméden, nīf kérek** *nieuwe kerk*, **guȷ wūr** *goede waar*, enz.; doch : **gruete kumer** *groote kamer*, **vole provīzen** *volle provisie.*

b) **-n** van **-en** blijft

1) vóor vocalen in den uitgang van lidw., bijv. nw., vnw., zelfst. nw., werkw., enz. (1).

den, (e)nen ier *de, een heer*, **den āven ied** *de oude eed (tijd)*, **den āven ės** *de oude*, ook *de uwe is*, **de grueten én(e) de roıken** *de grooten en de rijken*, **ed shunsten ues** *het schoonste huis*, **de gewunten ės ...** *de gewoonte is ...*, **ze zélen ém** *zij zullen hem*, **genōmen uet** *genomen uit*, **al gönden én(e) ...** *al gaande en ...*, **oe mokten ed** *hij maakte het*, **on malkanderen āven** *aan malkander houden*, **négen īren** *negen uren*, **mèregen ūvend** *morgen avond*, **néven ém** *nevens hem.*

2) vóor de **b d t r** van het onmiddellijk volgende nw. in 't enkelv. van het man. lidw. en van de man. bijv. nw.; vóor **b** wordt **n** tot **m** geassimileerd :

den, (e)nen būr *de, een boer*, spr. **dem, (e)nem būr, (e)nen kuen tand** *een slechte tand*, spr. **ne kuen tand,** enz.

Ook in de composita waar **b d t r** het 2de bestanddeel begint **pȷèrentöser** *paardentuischer* d. i. *-koopman*, **petātenbūr** *petattenboer*, d. i. *koopman in aardappelen*, spr. **petātembūr**, enz.

(1) Zie voor die woorden de *Morphologie.*

(45) **-n** van **-en** verdwijnt *in pausa* en vóor consonant in alle gevallen van 1) en, behalve vóor **b d t r,** in alle gevallen van 2).

c) Eenige woorden die in 't Nl. op *-en* uitgaan, hebben zelfs *in pausa* en vóor consonanten hunne **-n** behouden, hetgeen zich alleen laat verklaren als men aanneemt, dat ze vroeger in 't Leuvensch op **-e** uitgingen, evenals 't vrouw. onbep. lidw. **en(e)** en de 1ste p. s. ind. praes. der wkw. op **-enen** : **ik riiken(e), tiiken(e), wūpen(e), zégen(e)** *(ik reken, teeken, wapen, zegen).* In die twee gevallen inderdaad is de **n** door de (**e**) voor apocope beschut geworden : vgl. **en(e) vrā** *eene vrouw*, spr. **en...** met **en kind** *een kind*, spr. **e ...**; en **ik riiken(e)**, spr. **riiken** met **géven** *geven*, spr. **géve** voor conson. en *in pausa*.

Daarom schrijven wij dan ook die woorden met (**e**) : **diigen(e)** *degen*, **diiken(e)** *deken*, **légen(e)** *leugen*, **riigen(e)** *regen*, **tiiken(e)** *teeken*, **wūpen(e)** (1) *wapen*, **zégen(e)** *zegen*.

Hoe nu die (**e**) verklaard? voor **légen(e)** en **zégen(e)** cf. Mnl. *loghene* en Mhd. *sëgene*. In de andere is misschien de analogie van de geflecteerde vormen in 't spel. Kon b. v. in **diigen(e)** niet een veelgebruikte datiefvorm (*metten*) *degene* als nominatief opgevat worden? **getuigenen** *getuige* en **shépenen** *schepen*, die nu tot *b)* behooren, maakten misschien vroeger deel uit van de besproken woordenreeks?

d) In **-ens** valt **n** weg : **gewunte(n)s** *gewoonten*, spr. **gewuntes.**

e) In **-nd** blijft **n**; soms hoort men **ūved** *avond* voor **ūvend.**

f) Vóor vocalen gaat de 2de **e** van den uitgang **-enen**

(1) **wūpen(e)** of ook **wūpen,** hetwelk bij *b)* behoort.

dikwijls te loor : **régenen én(e)** ... wordt **régeñ én(e)**...; (45)
dat is niet het geval voor **-émen.**

2° **e** *(ge)* en de **e** van **ge, me, ze** verdwijnen vóor vocalen : **gūde uet?** *gaat gij uit?* spr. **gūd uet, ge andeld** *gij handelt*, spr. **g andeld, me ze émen** *wij zij hebben*, spr. **m émen z émen**, enz.

3° De **e** van **be-** en **ge-** verdwijnt vóor vocalen : **baleven** *behalve*, **gandeld** *gehandeld*, **gŏld** *gehaald gehuild*, **gūperd** *geaperd*, cf. *Proclisis.*

4° Soms verdwijnt de **e** van **em er** in gevallen als : **oe zā m īt** *hij zei hem iets*, **oe wā r vél** *hij wou er veel;* de **e** van **es** valt weg in **da s** v. **dad es** *dat is.*

TWEEDE DEEL.

VORMLEER.

EERSTE HOOFDSTUK.

De zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden.

46. Het zelfstandig naamwoord. **(46)**

A. *Het geslacht.* — Vele woorden hebben in het dialect van Leuven een ander geslacht dan in het Nl. In dit opzicht, zooals trouwens in heel zijn organisme, komt de Lv. tongval op treffende wijze overeen met onze schrijftaal gelijk ze zich voordoet in de Mnl. periode. Het Mnl. geslacht is dus veeltijds behouden geworden. Wanneer het woord aan 't Rom. is ontleend, dan heeft het ook meestendeels zijn oorspronkelijk geslacht bewaard. Ik zal in het *Aanhangsel* breedvoeriger over het verloop der geslachten in het Lv. taaleigen handelen en me hier bepalen bij het catalogeeren der door mij aangetroffen afwijkingen van het Nl.

1° Hebben het *mannelijk* tegenover

a) het Nl. *vrouwelijk* geslacht :

aluen *aluin*, **andoef** *andijvie*, **bréḳ** *breuk* Fr. *hernie*, **bue** *baai*, **buet** *boot (schip)*, **bots**, **dréf** *dreef*, **frak**, **galeh** *galg*, **g̣èrenūt** *garnaal*, **grūt** *graat*, **kafé** *koffie*, **kalek** *kalk*, **kamfort** *kamfer*, **kant** *(weefsel)*; **ḳéḥ** *kuch*, **ḳélever** *kervel*, **ḳéper** *keper (balk)*, **ḳés** *keus*, **ḳies**

(46) *kaas*, **klont**, **kolek** *kolk*, **krup** *kroep*, **krop** (van eene plant), **lantèrel** *lantaarn*, **läst** *lijst*, **liest** *leest*, **loem** *lijm*, **lumer** *lommer*, **mèrel** *meerle*, **muel** *muil (schoen)*, **paroe** *prei*, **pėstenūk** *pastinak*, **pékẹl** *pekel*, **pieper** *peper*, **pietersil** *peterselie*, **pis**, **pladoes** *pladijs*, **plant**, **plavoe** *plavei*, **polevī** *pollevij*, **punt** *punt*, **rėst** *rest*, **roes** *rijst*, **rol**, **sarōp** *stroop*, **sofrūn** *saffraan*, **stèsel** *stijfsel*, **stront**, **sūbel** *sabel*, **sluf** *slof*, **snie** *sneeuw*, **ṣarp** *sjerp*, **té** *thee*, **téḥ** *teug*, **téref** *turf*, **tèrebot** *tarbot*, **tèrmentoen** *terpentijn*, **trap** Fr. *escalier*, **trūn** *traan(olie)*, **tūbak** *tabak*, **tūvliht** *toevlucht*, **ūmeldunk** *ameldonk*, **utsepot** *hutsepot*, **vasten**, **vėst** *vorst (koude)*, **wėst** *worst*, **wét** *weet*, **wiereld** *wereld*, **wol**, **zèrek** *zerk*, **ziever** *zeever*, **ziḥt** *zucht (drift)*, **zōl** *zool*, **zūl** *zaal*, **zwér** *zweer (ettergezwel)*, **zwolem** *zwaluw*, **ẓenoevel** *jenever*.

b) het Nl. *onzijdig* geslacht :

alèrem *alarm*, **ānker** *anker*, **biljār** *biljart*, **blok**, **blōsel** *blauwsel* in den beperkten zin van *waschblauwsel*, **bōd** *koord*, **bos** *bosch*, **buht** *bocht*, **buk** *boek*, **dunker** *donker*, **dūl** *doel*, **èt** *hert (het dier)*, **flūs** *floers*, **gās** *gas*, **ġèsten** *gersten (bier)*, **kaniel** *kaneel*, **katūn** *katoen*, **liem** *leem*, **liḳ** *luk*, **luek** *look*, **luen** *loon*, **mėsiṇġ**[2] *messing*, **midel** *middel*, **mūr** *moer (turfgrond)*, **nėst** *nest*, **nīvejūr** *nieuwjaar*, **numerō** *nummer*, **ōtūr** *altaar*, **pèḳ** *pek*, **plöster** *pleister (gips)*, **potruen** *patroon (model)*, **ruster** *roest*, **sajét** *sajet*, **salpéter** *salpeter*, **satoen** *satijn*, **soefer** *cijfer*, **tèr** *teer*, **vernis** of **fernis** *vernis*, **vėshuet** *voorschoot*, **was** *(van de bijen)*, **was** *wasch*, **wierliht** *weerlicht*, **zégel** *zegel*, **ziṇḳ** *zink*, **zūvel** *zavel*.

Aanm. Het geslacht van de woorden **ḳést** *korst*, **liever** *lever*, **suiḳer** *suiker* staat niet vast : bij sommigen is **ḳést** altijd vrouw., bij anderen, waaronder ikzelf, is **ḳést** man. in den zin van *korst van 't brood*, b. v. (e)**nen druegen ḳést** *eene drooge*

korst; **liever** is bij de eenen vrouw. als *eetwaar*, man. als *lichaamsdeel* : **guj liever** *goede lever*, doch : **oe ied ed on zénen liever** *hij heeft het aan zijne lever, hij heeft eene leverziekte;* de anderen maken het woord altijd vrouw. : **en(e) druege liever émen** *eene drooge lever hebben (veel kunnen drinken);* wat **suiker** betreft, dat woord is meestendeels man. gebruikt : **bruenen, witen suiker** *bruin, wit suiker*, doch ook **et suiker** en bijna altijd **et bruedsuiker, et kandoesuiker**, *het brood-, het kandijsuiker*. (46)

Blōsel schijnt soms ook *onz.* te zijn.

2° Hebben het *vrouwelijk* tegenover

a) het Nl. *mannel.* geslacht :

brok, dril *(werktuig)*, **dripel** *druppel*, **dued** *dood*, **èhel** *echel*, **gènster** *geinster*, **kalkūn** *kalkoen*, **kétin** *ketting*, **klā** *klauw*, **kopel** *koppel (band)*, **kréft** *kreeft*, **kwakel** *kwakkel*, **mued** *moord*, **pliht** *plicht*, **plūh** *ploeg (landwerktuig)*, **potroes** *patrijs*, **shāver** *schouder*, **shōtel** *schotel*, **sitrūn** *citroen*, **splinster** *splinter*, **sprie** *spreeuw*, **strék** *streek (list)*, **strop**, **strōt** *strot*, **trūn** *traan (geween)*, **vink** *vink*, **vréden** *vrede*, **wies** *wees*, **zwūn** *zwaan*, **zwik** *zwik*.

b) het Nl. *onzijdig* geslacht :

ār *ei*, **arnas** *harnas*, **biest** *beest*, **éregel** *orgel*, **èst** *hars*, **fiest** *feest*, **in** *einde, uiteinde (van een koord, enz.)*, **karpét** *karpet*, **kōr** *koord* (vr. en onz in 't Nl.), **nét** *net*, **ol** *hol*, **rap** *(roof eener wond)*, **ras** *(gemeen volk)*, **rék** *rek (eind wegs)*, **rūm** *raam (van een venster, enz.)*, **taluer** *teljoor*, **tapoet** *tapijt*, **vinster** *venster*, **zwōs** *zwoord*.

3° Hebben het *onzijdig* tegenover

a) het Nl. *mannel.* geslacht :

mést *mest*, **régel** *regel (lineaal)*.

(46) *b)* het Nl. *vrouwel.* geslacht :

and *hand*, **bajonét** *bajonet*, **boel** *bijl*, **fabrik** *fabriek*, **gedaht** *gedacht*, **jèr** *aarde (zand)*, **kasuefel** *kazuifel*, **kolér** *kleur*, **krūm** *kraam*, **kruem** *kruim*, **masin** *machien*, **mélek** *melk*, **mezīk** *muziek*, **pistōl** *pistool (geweer)*, **salūd** *salade*, **shéreft** *schurft*, **shoef** *schijf (schietschijf)*, **sop**, **spien** *spenen (aambeien).*

Aanm. **mèt** *merkt* heeft zijn oorspronkelijk geslacht behouden in : **den ā mèt** *de oude markt* (naam eener plaats te Leuven); overal elders is het vrouw. : **de gruete mèt** *de groote —*.

B. *De verbuiging.* — Behalve in de samenstellingen heeft ons taaleigen, op weinige uitzonderingen na, van de sterke en zwakke verbuiging der zelfst. nw. niets behouden. In zekere vaststaande uitdrukkingen alleen zijn nog eenige sporen ervan zichtbaar.

1. Genitief.

a) in de samengestelde zelfst. nw. :

bierenvèl *berenvel*, **drikersgast** *drukkersgast*, **kéning'skind** *koningskind*, **kin(d)sgedielten** *kindsgedeelte*, **shūmūkersmès** *schoenmakersmes*, **zonenondergang'** *zonsondergang.*

b) in volgende en soortgelijke gevallen als samenstellingen opgevat; b. v. bij de verwantschapsnamen :

gebrī(r)s-, gezisters kinderen *gebroeders-, gezusters —*, **mūders shuet** *moeders schoot*, **vūders ues** *vaders huis*, enz.

Gods and — *hand*, **de viner Gods** — *vinger —*, **Sint Anes shaprue** *Sint Anna's schapraai.*

c) in de bijwoordelijke uitdrukkingen :

in de spreekwijze **van — kant** of **wégen** *wege* met een verwantschapsnaam, b. v. : **van mūders kant,** **— wégen**, *van moeders kant, — wege;*

in samenstellingen met — **gewoes** — *gewijze* : **traps-gewoes, lahe(n)s** — *lachens* —, enz. (46)

in andere adverbiale spreekwijzen : **in Guds er nūmen** *in Gods Heeren name*, enz.

d) de meervoudige deelingsgenitief is nog in vollen zwang bij volgende en soortgelijke uitdrukkingen :

(e)**nen uep minsen** *een hoop menschen*, **en**(e) **vliht dueven** *eene vlucht duiven*, (e)**nen bisel aspèrzen** *een bussel asperges*, (e)**nen zak petāten** *een zak aardappels*, enz. — Die genitief wordt niet meer als dusdanig gevoeld.

e) ook de enkelvoudige deelingsgenitief komt nog voor, b. v. : **en**(e) **īr göns** *een uur gaans*, — **luepens** *loopens*, **woeneh stufens** *weinig stoffens (pochens)*, **vél klaps** *veel — (gesnap)*, **klaps genuh** — *genoeg*, ook **klaps** alleen in : **oe ied klaps** *hij heeft* — d. i. *hij kan heel wat praten*, enz.

> Aanm. Andere partitieven met stofnamen als *veel wijns* enz. hebben in het Leuvensch den 2den naamval verloren : **vél wōen** enz.

f) de bijwoordelijke genitief komt voor in :

bèrevuts *barrevoets*, **bluetsuefs** *blootshoofds*; **sondūs** *'s zondags*, **s möndūs** *'s maandags*, enz., **dūs** *daags*, **s jūrs** *jaars*, **s mèrege(nd)s** *'s morgens*, **s nūnens** *'s noens*, **s ūve(n)ds** *'s avonds*, **s nah(t)s** *'s nachts*, enz.

g) in de andere gevallen wordt de genitief omschreven 1) door **van** 2) door de omgezette volgorde met het bezitswoord : **den āven zén**(e) **poep** *de oude zijne pijp*.

2. Datief.

a) in vaste uitdrukkingen die van een voorzetsel afhangen :

boe der and *bij der hand*, **uet der and** *uit der hand*, **uet den ues** *uit den huis*, **in Guds er nūmen** *in Gods Heeren name*, **van wégen** *vanwege*, **nue** *noode voor*

(46) *te* —, **te bèregen** *te berge*, **te pjèr** *te peerd* (1), **van dūg** *vandaag*, enz.

b) elders wordt de 3de naamval door **on** *aan* omschreven.

C. *Het meervoud.* — Het meervoud wordt gevormd op **s**, **en** en **eren** (**ren**).

1. op **s**

a) in de woorden die op **-el**, **-em**, **-en** (met nooit geapocopeerde **n**, **45**, 1°, *c)*, **-er**, **-īr** *ier*, **-ier** *-aar* uitgaan :

fakels *fakkels*, **riesems** *reesems*, **dīgens** *degens*, **bèkers** *bakkers*, **ovenīrs** *hoveniers*, **ofesīrs** *officiers*, **Léveniers** *Leuvenaars*, enz.

> Aanm. Zijn uitgezonderd : **èsenen** *hersens*, **inelen** *engelen*.
>
> De volgende woorden kunnen **en** of **s** aannemen : **bèsemen** of **bèsems** *bessems*, **vèsemen** of **vèsems** *verzenen*, **apostelen** of **apostels**, **nételen** of **nétels** *netelen*, **vōgelen** of **vōgels** *vogelen*, **wételen** of **wétels** *wortels*, **légenen** of **légens** *leugens*.
>
> Het gebruik van den **-s**-uitgang is zonder uitzondering in het meervoud der woorden op **-r**.

b) in de woorden die op **-en** uitgaan, waarvan de **n** overal behalve vóor klinkers apocope lijdt, ook in het meervoud vóor **s** :

beloftens *beloften*, **diktens** *diktens*, **orelozens** *horloges*, **tindens** *tienden*, **uehtens** *hoogtens*, **vrajōzens** *vrijages*. — Ook in de diminutiefuitgangen **-ken** *-tje*, **-ken**, **-sken** : **bukens** *bootjes*, **pjèkens** *peerdjes*, **bumekens** *boomkens*, **kromekens** *kraamkens*, **bukskens** *boekskens*, **rokskens**, spr. **beloftes**, **bukes**, enz.

> Aanm. Twee woorden : **getuigen** of **getuigenen** *getuige* en **shépenen** *schepen* hebben in 't meervoud denzelfden vorm als in 't enkelvoud.

---

(1) Uit ***pjèrde** met syncope van **d**.

c) in de woorden, ook de ontleende, die in 't enkelvoud op eenen klinker uitgaan : (46)

broes van **broe** *breide = stoep*, **dōmenōs** van **dōmenō** *domino*, **ḳīpedōs** van **ḳīpedō** *Cupido* (in de stoeten), **lies** van **lie** *leeuw*, **lues** van **lue** *lade*, **momfrés** van **momfré** *zwager* (verouderd), **paraplīs** van **paraplī** *regenscherm*, **relīkwīs** van **relīkwī** *reliquie*, **rézedas** van **rézeda** *reseda*, enz.

Aanm. Maken uitzondering uit op den regel : **bien** van **bī** *bij*, **duen** van **due** *doode*, **knien** van **knī** *knie*, **kujen** van **kuj** *koe*.

2. **-s** en **-n** kunnen gebruikt worden om het meervoud te vormen van :

boj *bode* : **bojs** of **bojen**, **brue** *kuit*, Kil. *braede* : **brues** of **bruen**, **plue** *plooi* : **plues** of **pluen**, **vlue** *vlooi* : **vlues** of **vluen**, **zie** *zee* : **zies** of **zien**.

Aanm. De meeste woorden op **ā** Nl. *auw*, *ouw*, *uw* nemen **-s** : **dās** van **dā** *duw*, **pās** van **pā** *pauw*, **rās** van **rā** *rouw*, **trās** van **trā** *trouw = huwelijk*; eenige nemen **-s** ofwel **-en** na de **f v** van den stam : **kās** en **kāven** van **kā** *verkoudheid*, **vrās** en **vrāven** van **vrā** *vrouw*; andere hebben enkel **-en** : **māven** vna **mā** *mouwen*, **vāven** van **vā** *vouw*.

3. op **-en**

Vormen hun meervoud op **-en** de woorden die in 't enkelv. op eenen medeklinker uitgaan :

kōren *koorden* van **kōr**, **molen** *mollen* van **mol**, **pōepen** *pijpen* van **poep**, **ūren** *haren* van **ūr**, **vūten** *voeten* van **vūt**, enz. — Het suffix **-ūd** *aard* : **foenūden** *fijnaarden*.

Aanm. De volgende woorden vormen hun meervoud op **-s** : **brue(n)s** *brooden* van **brued**; de regel-

(46) matige meervoudsvorm zou **bruen** zijn, d. i. door Sandhi overal behalve vóor vocaal : **brue,** hetwelk, naast het enkelv. **brued,** niet den indruk maakt een meervoud te zijn, en waarachter men dan ook een tweede meervoudsuffix plaatste.

uje(n)s *hoeden* van **ūd**; ook hier misschien beantwoordt de **-s** aan eene behoefte het meervoud met meer nadruk te doen gevoelen.

Andere woorden hebben **-en** of **-s** **-e(n)s** :

balen of **bals** *bals*, **kozoenen,** of meer **kozäns** *kozijns*, **zōnen** of **zōns** *zonen;* het **-s** suffix van **kozäns** en **zōns** is wellicht te wijten aan de analogie van de andere meervoudige verwantschapsnamen : **brī(r)s** *broeders*, **zisters** *zusters*, enz.; **zūken** en **zūkens** komen wellicht van eenen dubbelen enkelvoudsvorm **zūk** en **zūken**; dezen laatsten treffen wij aan in de spreekwijze : **ès et zūken dad** *is het zake dat* d. i. *in het geval dat*, **bèd** *bed* heeft drie meervoudsvormen : **bèden, bèdens** en **bèdenen**; **im** *hemd* heeft er twee **imens** en **imenen** : we zijn dus genoodzaakt, naast de enkelvoudsvormen **bèd** en **im,** ook **bèden** en **imen** aan te nemen; zoo heeft **ding²** *ding* een tweede enkelvoud : **dinen**; het meervoud is **dinen** of **dinens**. (Cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 253, Opm. 2)

Het verschijnsel staat overigens niet alleen, zooals men reeds heeft kunnen opmerken. Vele Leuvensche woorden gaan in 't enkelv. op **-en** uit; 't zijn meestal die welke in 't Nl. op *-te -de -ge -atie* eindigen. Nu spreekt het vanzelf, dat die uitgang **-en** met de zwakke verbuiging niets te maken heeft, maar dat we hier met analogievormen te doen hebben naar de woorden welker stam op **-en** uitgaat, zooals : **bèken** *bekken*, **kīken** *kieken*, **Léven** *Leuven*, **Mèten** *Marten*, **ōven** *oven*, **wūpen** *wapen*, enz.

Daar die woorden hunne **-n** vóor consonanten *in pausa* verliezen, zoo verschillen de nomina op **-e** in deze gevallen niet met die op **-n** en heeft men bij de eerste ook licht kunnen denken aan een verlies van de **-n** in dezelfde omstandigheden. Vóor klinkers, waar de nomina op **-n** die letter behouden, kregen de woorden op **-e** dus eene **-n** aan : **Léven uet** *Leuven uit* en analogisch **de gemienten uet** *de gemeente uit;* beide klassen van substantieven waren aldus tot éene versmolten. Ze vormen hun meervoud op dezelfde wijze : **ḳīḳens** *kiekens*, **ziktens** *ziekten*. Cf. **C**, 1 *b*). (46)

4. op **-eren -ren -rs.**

āren *eieren*, **blūren** *bladeren*, **guȷeren** *goederen*, **kalveren**, **ḳinderen**, **klieren** *kleederen;* **rues** voor ***ruers** *raders*.

5. **stad** wordt in 't mv. **stéden**, **ship** *schip* **shépen;** het suffix **-oed** *-heid* wordt **-éden** : **wūréden** *waarheden*.

6. De korte klinker blijft ook in 't meervoud behalve in : **būden** *baden* (1), **bevélen** *bevelen*, **blūren** *bladeren*, **dūgen** *dagen*, **dūken** *daken*, **gūten** *gaten*, **gebeȷen** *gebeden*, **gebōden** *geboden*, **gebréken** *gebreken*, **gelūzen** *glazen*, **gōden** *goden*, **grūven** *graven*, **kōten** *koten*, **lōten** *loten*, **ōrlōgen** *oorlogen*, **ōven** *hoven*, **rues** *raders*, **shōten** *schoten*, **smeȷen** *smeden*, **slūgen** *slagen*, **slōten** *sloten*, **spélen** *spelen*, **vūten** *vaten*, **wéḳen** *wegen*, uit **bad**, **bevèl**, **blad**, **dah**, **dak**, **gat**, **gebèd**, **gebod**, **gebréḳ**, **gelas**, **god**, **graf**, **kot**, **lot**, **ōrloh**, **of**, **rad**, **shot**, **sméd**, **slah**, **slot**, **spél**, **vat**, **wèḥ**.

7. Sporen van de sterke verbuiging treffen wij nog aan in de meervoudsvormen : **up de bien** *op de been*, **onder de vūt** (2) *onder de voet*, **zés vūt** *zes voet*, — **duem**

(1) Men zegt ook **baden**.
(2) — **vūten**.

(46) *duim*, — **pond**, — **kilō** *kilo*, — **fran** *frank*, naast **līters** *liters*, **méters** *meters*, **īren** *uren* en ook **kilōs**.

D. *Diminutieven.* — De verkleiningsuitgangen zijn **-ken**, **-eken**, **-sken**- **-ķen**, *-tjen*.

1° **-ken** wanneer het woord eindigt op **f s** of onbetoonde lettergreep (de verkorting heeft doorgaans plaats, cf. **30**, Aanm. 6) :

rūfken *raafken*, **wéfken** *weefje*, **ōsken** *huisje*, **bé-stelken** *borstelken*, **bèsemken** *bezemken*, **vrajōẓeken** *vrijageken* (1).

Aanm. **ķīķen** heeft als diminutief **ķiksken**.

2° **-eken** wanneer het woord uitgaat op **l n** voorafgegaan door korte vocaal, of op **m**, **p**, **r** (met verkorting van den stam (2) : **nōleken** *naaldeken*, **staleken** *stalleken*, **maneken** *manneken*, **imeken** *hemdeken*, **romeken** *raamken*, **répeken** *reepken*, **ropeken** *raapken*, **bloreken** *bladerken*, **oreken** *haarken*, **pjèreken** *peerdeken*, enz.

Aanm. **Pjèreken** n. **pjèķen** zijn te verklaren door twee vormen ***pjèrdeken** n. ***pjèrdjen**, de eene, waarin, onder den invloed van eene volgende **e**, de **d** weggevallen is, zooals dit in het mv. van hetzelfde woord gebeurt : **pjèren** voor ***pjèrden**, cf. **37**, 1°; de andere, waarin de **r** vóor **d** gesyncopeerd is geworden, zooals dit in 't enkelv. plaats grijpt : **pjèd** voor ***pjèrd**, cf. **39**, 4).

3° **-sken** wanneer het woord op eene gutturaal uitgaat (geene verkorting, cf. **30**, Aanm. 6) : **krūhsken** *kraagje*,

(1) Soms valt de **e** vóor den diminutiefuitgang weg : **pōsken** van **pōsen** *portie;* **gelosken** komt uit een verlengden vorm van **glas** : ***glāsken**.

(2) Waar, in vocaal + **er**, **er** als suffix gevoeld wordt, grijpt de verkorting door syncope van **e** niet plaats : **wuerken** *waaierken* n. **mureken** van **muer** *moor*.

roksken, **ūhsken** *haagje*, **uehsken** *oogje*, **ang²sken** van **ang²** *hang*, **tunsken** van **tun** *tong*, **ring²sken** van **ring²** *ring*, **ènsken** van **èn** *hen*, enz. (46)

4° **-ken** *-tje* wanneer het woord eindigt op eenen klinker, op **nd nt** of op **l**, **n**, **d**, **t** voorafgegaan door eene lange vocaal of eene diphthong (in dit laatste geval grijpt verkorting plaats) : **réken** *reutje*, **mönken** *mondje*, **mänken** *mandje*, **vènken** *ventje*, **līken** *liedje*, **strölken** *straaltje*, **zönken** *zoontje*, **böken** van **būd** *baar*, **töken** van **tūt** *taart*, enz.

5° Eenige woorden die eindigen op **d t** voorafgegaan door eenen korten klinker, verlengden dien klinker in den diminutief en namen het achtervoegsel **-ken** aan; later werd meestal de vocaal opnieuw verkort; het zijn, op twee na, alle woorden die, zooals **gelas**, **46**, **D**, 1° Aanm. en **C**, 5, in het meervoud ook hunne vocaal verlengen : **blöken** *blaadje*, **göken** *gaatje*, **röken** *radje*, **vöken** *vaatje*, **gebéken** *gebedje*, **sméken** *smidje*, **stéken** *stadje*, **köken** *kotje*, **löken** *lootje*, **slöken** *slootje*.

De twee uitzonderingen zijn **geméken** *gemetje* en **käken** *katje* waarvan het meervoud **geméten** en **katen** luidt.

De woorden op **d t** die hunne stamvocaal niet verlengen nemen het suffix **-eken** aan : **badeken** *badje*, **padeken** *padje*, **bédeken** *bedje*, **beléteken** *beletje*, **vodeken** *voddeken*, **zoteken** *zotteken*, **piteken** *putteken*, enz.

> Aanm. De diminutieven hebben hier vaak eene ongunstige beteekenis : **t és en uiken!** *'t is een hoedje! (een belachelijke hoed)*, **t és en doktōreken** *'t is een dokterken (een slecht geneesheer).*

E. *Augmentatieven* zijn de woorden in **6**, 1° β), **16** 1° α) reeds aangehaald. In tegenstelling met de andere nomina zijn voor de eigennamen de augmentatiefvormen veel gebruikt : **Bèren** *Albert*, **Doren** *Isidore*, **Fönen** *Alfons*, **Jūnen** *Adriaan*, **Kōben** *Jakob*, **Lamen** *Willem*, **Milen** *Emile*, **Nélen** *Cornelis*, **Tōnen** *Antoon*, enz.

[illegible]

[illegible] zoo [illegible] mag [illegible]

[illegible] worden regelmatig [illegible]

[illegible]		Plur.
den [illegible]	[illegible]	de [illegible] eren
enen	[illegible]	
den grieten maa	[illegible]	de groete manen
enen	[illegible]	groete

[illegible] Sprék. 44. 5 en 8
45

Fem. sing.		Plur.	(47)
de gruete vrā	*de groote vrouw*	**de gruete vrāven**	
en(e) »	*eene* »	**gruete** »	

Neutr. sing.	Plur.
et gruet kind	**de gruete kinderen**
en »	» »

hetgeen het volgende schema geeft :

Sing. masc.	fem.	neut.	Plur.
— en	**— e**	**—**	**— e**

Aanm. 1. 't Fem. sing. en 't plur. (1) der adject. in **45**, 1°, *a*, 3) aangeduid, blijven altijd zonder uitgang.

Aanm. 2. Het ontbreken van den uitgang in het onzijdig heeft twee schijnbare uitzonderingen : **nivejūr**, **nivejoreken** en **witebrued** *nieuwjaar*, *nieuwjaarken*, *wittebrood*. De **e** van **nīvejūr** komt waarschijnlijk uit den verbogen vorm : **mé den nī-venjūr** *met het nieuwjaar*, spr. **mé de nīvejūr**, enz.; en **witebrued** is samengesteld uit een vroeger **wite** dat *tarwe* beteekent; cf. Nl. *weit*.

Aanm. 3. De adj. die in 't masc. en fem. op **-āven**, **-ā** Nl. *-oude(n)* uitgaan hebben in 't onzijdig den vorm **-ōd** : **(e)nen āven man** *een oude man*, **en(e) ā vrā** *eene oude vrouw*, doch **en ōd maneken** *een oud manneken*.

Die op **-āven**, **-āᵉn**, **-ān**, **ā** Nl. *-auwe(n)*, *-ouwe(n)*, *uwe(n)* hebben **ā** in 't onz.

't adj.	*goed*	maakt	m.	**gujen**	f.	**guj**	n.	**gū**
»	*nieuw*	»	»	**nīven**	»	**nīf**	»	**nīf**
»	*braaf*	»	»	**brāven**	»	**brā**	»	**brāf**

(1) **45**, 1°, *a*, 3) is in dien zin te volledigen.

(47) Aanm. 4. De adj. *blauw* en *grauw* maken als ze attributief gebruikt zijn :

m. **blāven blāᵉn blān** f. **blā** n. **blōt**

» **grāᵉn grān** » **grā** » **grōt**

Prædicatief hebben ze alleen de vormen **blōt** en **grōt.** Misschien is die eind-**t** een overblijfsel van de oude -**t** der onzijdige adj. Goth. *blindata* Ohd. *blintaz* (cf. Colinet, *op. cit.*, **45** *in fine*) (1).

Aanm. 5. Men verbuigt nog sterk eenige adjectieven als ze gevolgd worden door het woord **man** : **en vīs man** *een vies (vreemd, grillig) man*, **en ūdeh man** *en aardig (vreemd) man*, enz.

En men zegt nu ook, met het onz. bepalend lidwoord : **et vīs man spélen** *het vies — spelen*, enz.

3. Wanneer de adj. zelfstandig gebruikt worden hebben zij de volgende vormen :

masc. **den èremen** *de arme*
fem. **de blin̥en** *de blinde*
plur. **de èremen** *de armen*
» **de blin̥en** *de blinden*

De **-en** van 't vrouw. valt weg in de gevallen aangeduid Sandhi **45.**

Het onzijdig adj. wordt buiten bepaalde gevallen zelden zelfstandig gebruikt; men zegt nochtans : **et gūd** *het goede*, **et slèht** *het slecht*, **et kūd** *het kwaad*, **et foen** *het fijne (van eene zaak)*, enz.

4. De trappen van vergelijking der adjectieven worden op dezelfde wijze gevormd als in 't Nl. Op te merken is, dat de adj. op **-l -n -r** eene **d** inlasschen vóor den comparatief-uitgang : **kulder** *koeler*, **dinder** *dunner*, **ieder**

(1) In eenige Nederduitsche dialecten eindigt het enkelvoud van de sterke adject. nog op **t.** (Jellinghaus, *Zur Einteilung der Niederdeutschen Mundarten*, §§ 14, 15, 18.)

eerder, **zwūder** *zwaarder*, enz. cf. **39**, **B**, 2°, **C** 1) en ibid. 2) de comparatieven : **fröder** *fraaier* en **löder** *luier*; alsook **30**, Aanm. 7 : **köder** *kwader*, **bläder** *blijer* en **wäder** *wijder*. **(47)**

De overtreffende trap, met den uitgang **-st** gevormd, heeft doorgaans eenen korten stamklinker : **grutst** *grootst*, **räkst** *rijkst*, enz. cf. **30**.

d en **t** vallen weg vóor den uitgang **-st**, wanneer zij door eenen consonant voorafgegaan zijn : **slèhst** *slechtst*, enz, cf. *Sandhi*.

Aanm. De adj. op **-r** vormen hunnen superlatief met den stam van hunnen comparatief : **vèr** *ver* comp. **vèder** sup. **vèdst**, **zier** *zeer* comp. **zieder** sup. **ziedst**, **zwūr** *zwaar* comp. **zwūder** sup. **zwūdst**.

De superlatieven hebben in 't onzijd. enkelv. denzelfden uitgang als in 't mannel. d. i. **-en**; in 't vrouw. en 't meerv. **-e** :

den	**shunsten**	**of**	*de*	*schoonste*	*hof*
ed	»	**ues**	*het*	»	*huis*
de	**shunste**	**strūt**	*de*	»	*straat*
»	»	**strūten**	»	»	*straten*

De bijwoordelijke superl. met *het* gaat in 't Leuvensch op **-en** uit : **dī zènen buk et shunsten ōd...** *die zijn boek het schoonste houdt...*

De stellende trap wordt uitsluitend bepaald door **iel** *heel* : **iel shuen** *zeer schoon*, enz.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De telwoorden, het lidwoord en de voornaamwoorden.

(48) **48.** De TELWOORDEN zijn :

	Hoofdgetallen.	Ranggetallen.		Hoofdgetallen.	Ranggetallen.
1	**ien**	**ieste**	16	**zéstīn**	**zéstinde**
2	**twie**	**twide**	17	**zéve(n)tīn**	**zéve(n)tinde**
3	**droe**	**dèrde**	18	**ah(t)tīn**	**ah(t)tinde**
4	**vīr**	**virde**	19	**nẹ́ge(n)tīn**	**nẹ́ge(n)tinde**
5	**voef**	**vafde** of **väfde**	20	**twinteh**	**twintehste**
6	**zès**	**zèsde**	30	**dèteh**	**dètehste**
7	**zéven**	**zéve(n)ste**	40	**fieteh**	**fietehste**
8	**aht**	**ah(t)ste**	50	**fafteh**	**faftehste**
9	**nẹ́gen**	**nẹ́ge(n)ste**	60	**sésteh**	**séstehste**
10	**tīn**	**tinde**	70	**séve(n)teh** of **sèfteh**	**séve(n)tehste** of **séftehste**
11	**èlef**	**èlefste**	80	**tahteh** of **tage(n)teh**	**tahtehste** of **tage(n)tehste**
12	**twèlef**	**twèlefste**	90	**nẹ́ge(n)teh** of **néhteh**	**nẹ́ge(n)tehste** of **néhtehste**
13	**dètīn**	**dètinde**	100	**onderd**	**onderste**
14	**vietīn**	**vietinde**	1000	**dīzend**	**dīzenste**
15	**vaftīn** of **väftīn**	**vaftinde** of **väftinde**	1000000	**miljūn**	**miljunste**

AANM. De verkorting in **twide** is misschien aan de analogie van **dèrde** en **virde** toe te schrijven.

Het is niet zeker of de **e** van **èlef** en **twèlef** de opvolger is van de vroegere **i**. Ze kan ook door de svarabhakti uitgelegd worden; cf. **alef** *half*, **33**.

In **fieteh fafteh sésteh séve(n)teh** zijn **f** en **s** voor **v** en **z** het gevolg van den Sandhi : de **t** van

't vroegere *ant-* *at-* is, behalve in **tahteh,** overal weggevallen, doch heeft in die vier getallen haren invloed op de volgende vocaal laten gelden, zooals reeds in 't Mnl. *sestich, seventich.* (48)

tage(n)teh naar 't voorbeeld van **séve(n)teh** en **nége(n)teh.**

De ranggetallen hebben bijwoorden op **-s** gevormd die in 't bijzonder gebezigd worden bij beurtelings spelen : **ieste(n)s** *eerstens,* **twide(n)s** **tweedens,* **dèrde(n)s** **derdens,* enz., niet te verwarren met de bijwoordelijke uitdrukkingen : **ten iesten** *ten eerste,* **ten twiden, ten dèrden, ten virden, ten vafden.**

AANM. De **n** van **ten** gedraagt zich zooals die van **den** (lidw.), die vóor vocaal en **b, d, t, r** blijft bestaan; vóor **virden,** enz. is **ten** het gevolg der analogie.

Van het vroegere *ander* zijn er slechts sporen overgebleven in : **onderalef** *anderhalf,* waar de **o** voor **a** volksetymologie is; **ōver anderen dag** *alle twee dagen;* **ōverand** *beurtelings,* waar de uitgang is weggevallen.

beide vertaalt men door **alen twie** *alle twee;* men zegt ook **alen droe** *alle drie,* enz.

De herhalingsgetallen zijn : **is** *eens* of **nekie** voor **(e)ne(n) kie(r)** *een kier,* waarvan de emphatische vorm **iene(n) kie(r)** luidt; voorts: **twie kieren** *twee keer,* **droe kieren** *drie —,* enz.

De DISTRIBUTIEVEN worden uitgedrukt door

1° het præfix **ge-** en het suffix **-enen, -nen-, -en** met of zonder paragogische **d** of **t** van 1 tot 12, zonder paragoge van 13 af :

getwienen	of	**getwienend** of — **t**	*met zijn tweeën*
gedroenen	»	**gedroenend**	» *drieën*
gevīrenen	»	**gevīrenend**	» *vieren*

(48)

gevoevenen	of	**gevoevenend**	*met zijn*	*vijven*
gezésenen	»	**gezésenend**	»	*zessen*
gezévenen	»	**gezévenend**	»	*zeven*
gahtenen	»	**gahtenend**	»	*achten*
genég̣enen	»	**genég̣enend**	»	*negen*
getīnen	»	**getīnen(en)d**	»	*tien*
géleven	»	**géleven(en)d**	»	*elf*
getwèleven	»	**getwèleven(en)d**	»	*twaalf*
gedètīnen			»	*dertien*, enz.
getwintegen	»	**getwinteh**	»	*twintig*
gedètegen	»	**gedèteh**	»	*dertig*, enz.

2° de uitdrukking **mé** + het telwoord + b. v. **man**, enz. : **ze wūren mé twie (man)** *ze waren met zijn tweeën*, enz.

3° van 4 af, maar in 't bijzonder met hooge getallen, bezigt men de spreekwijze : **vier**, enz. **man stèrek** *vier man sterk*, d. i. *met vier man*.

Met **onderd** *honderd* en verder worden de uitdrukkingen 2° en 3° gebruikt. *Ze waren met velen* vertaalt men door : **ze wūren gevélenend** of **gestèrkenend**.

4° ik hoorde nog **ze wūren mé ahtenen** *met zijn achten*, in pl. van **mé aht**, waar **ahtenen** wellicht eene analogie is van **gahtenen**.

De BENADERING wordt uitgedrukt door :

1° **en stiḳ** *(stuk)* **of** + het telwoord van 1 tot 20 : **en stiḳ of twie, — droe**; men noemt soms in dit geval twee achtereenvolgende cijfers : **en stiḳ of droe, — droe vīr** *een stuk of drie, — drie vier*, enz.

2° van 20 tot 80 zegt men meer **boe de** *bij de* en het telwoord : **boe de twinteh,** enz. Van 80 af gebruikt men ze uitsluitend met eene andere uitdrukking : **ontrint de...** *omtrent de...*

3° 't subst. enkelv. + **of** en het lidwoord : **(e)nen man of twie**, enz., hier ook noemt men soms twee achtereenvolgende cijfers.

De ONBEPAALDE TELWOORDEN zijn : (48)

woeneh *weinig* is onveranderlijk : **woeneh minsen** *weinige menschen.*

litel liter *luttel* is zeldzaam.

ienege ienegte *eenige.*

sumege sumegte, soms **sumegste sumeste** *sommige.*

vershoe *verscheidene* (onveranderlijk).

vershilege *verschillige.*

méneh ménege *menig, -e.*

vél *veel* (onveranderlijk) : **vél minsen** *vele menschen.*

mier *meer*, **miest** *meest;* **den miesten uep** spr. **de** — *de meeste hoop* d. i. *de meeste.*

minder minst; **min** in de spreekwijzen **nitemin** *niettemin*, **min of mier** — *meer*, **min voef** — *vijf*, enz.; **minst** beteekent *klein*, *gering* in b. v. : **den minsten wèrekman** *de geringsten werkman.* — **minstens.**

al, meer **alen** of **aln**, adv.; cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, §§ 374 en volg.

al et volek *al het volk*, **alen et volek, al de minsen**, *menschen* of **alen de minsen**. Ook adj. in **ale volek**, dat meer **van ale volek** luidt. Subst. is **al** in : **den al**; daarnaast **ales** *alles* en, voor *allen*, **alegū** Mnl. *alle gader*, **alemū** *altemaal* : **ze zén alegū** of **alemū dued** *ze zijn alle(n) dood.*

49. HET LIDWOORD. (49)

1° *Het bepalend lidwoord.*

Enkelv.

	Mannel.	Onzijd.	Vrouwel.
nom. acc.	**den**	**ed, d, et, t**	**de**
gen.	(**'ds < ts, s**)		(**der**)
dat.	(**den**)		(**der**)
Meerv.		**de**	

AANM. De vormen die tusschen haakjes geplaatst zijn, worden alleen nog in zekere vaste spreekwijzen gebezigd : **ts ūvens** of **s ūvens** *'savonds*, enz. (Wan-

(49) neer het volgende woord met eene **z** begint valt de **s** van 't lidwoord weg, doch hare sandhiwerking blijft bestaan : **sondūs** voor **s zondūs.**) De **s** van **s wiịkeloɪks** *wekelijks*, **s möndeloɪks** *maandelijks* en **s ɟūrloɪks** *jaarlijks* is het gevolg der analogie. Andere voorbeelden van verbuiging zijn : **boe der and** *bij der hand*, **nūderand** *naderhand*, **den ues uet** *den huize uit*, **vé den éten** *vóor het eten*, **uet den ielen** *uit den heele*, enz.

Het man. enkelv. **den** wordt **de** vóor andere consonanten dan **b d t r.**

De onzijd. vormen **ed d** worden gebruikt vóor **b-** en vocaal-anlaut : **et, t wèrek** *het werk*, **ed, d brued** *het brood*, **ed, d ues** *het huis*.

Aanm. Bij zekere man. en vrouw. woorden met **s**, **z**-anlaut : **shōl** *school*, **shoef** *schijf*, **slūp** *slaap*, **stad**, **zolder**, schijnt het vrouw. lidw. **de** tot **t**, **et** overgegaan te zijn; vóor en na de voorzetsels **in**, **nū** *naar*, **up** *op*, doch ook zonder die voorzetsels bij **shōl**, **shoef** en **stad** :

in (e)**t shōl** *in de school*, **nū** (e)**t shoef** *naar de schietschijf*, **in t slūp** *in slaap*, **nū** (e)**t stad** *naar de stad*, **nū** (e)**t zolder** *naar den zolder*, of (e)**t stad in** *de stad in*, (e)**t zolder up** *den zolder op;* ook (e)**t shōl és uet** *de school is uit* en (e)**t shoef**, (e)**t stad és vèr** *de schietschijf, de stad is verre*. Onder den invloed van (e)**t** is **shoef** tot het onzijdig geslacht verloopen. Wat **shōl** betreft, men zegt wel (e)**t shōl és uet**, maar **en(e) guɟ shōl** *eene goede school*, **de èrem shōl** *de arme school* spr. **d èrem** ... We hebben natuurlijk in (e)**t** niet te doen met het onzijdig lidwoord, en de prothesis van de **e** kan alleen aan de *analogie* met het -lid woord toe te schrijven zijn.

Hoe nu de gevallen **nū t shōl** enz. uitgelegd? Is er eenig bezwaar aan te nemen dat die **t** werkelijk uit **de** met geapocopeerde **e** komt? Zeker is het dat de anlaut-**s** hier eene rol speelt, en dat de verbindingen **de shōl** < **t shōl** ons toelaten te denken aan het Mnl. proclitisch genitief-artikel *des*<*ts*, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 350, *d*, 2°. In phonetisch opzicht zijn de twee wijzigingen van denzelfden aard. **(49)**

Het verschijnsel komt nagenoeg overeen met hetgeen door Prof. COLINET, *op. cit.*, **47** en **60**, breedvoerig is behandeld geworden.

Voor het onzijd. **et**, enz. cf. **50**, 2°, Aanm. 4.

In **man**, dat ook soms als onzijd. gebruikt wordt, kwam het geslachtsverloop uit de uitdrukking : **en man**, waar **en** de vroegere sterke vorm van **(e)nen** is, doch als het onbep. neutr. lidw. wordt opgevat : vandaar niet **ed man**, maar spreekwijzen als **ed vīs man**, enz.

2° *Het niet bepalend lidwoord :*

Man.	Onz.	Vrouw.
(e)nen	**en**	**en(e)**

cf. *Sandhi.*

50. HET PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD. **(50)**

1° *Subject-casus.*

	Emphatisch.		Enclitisch.		Suppletorisch.
	vóor	na 't wkw.	vóor	na 't wkw.	
Sing. 1ste p.	**iḳ**	**eḳiḳ** (**eḳiḳe** (1)	**k**	**ek**	**k** of **iḳ** ... **eḳiḳ** (**eḳiḳe**)
2de p.	**goe**	**e goe**	**ge**	**e**	**ge** » **goe** ... **goe**
3de p. m.	**oe**		**o**	**em(en)**	**o** » **oe** ... **oe**
3de p. vr.	**zoe**		**ze**		**ze** » **zoe** ... **zoe**
3de p. onz.	...		**et, et, ed, d**		......
Plur. 1ste p.	**woelen**		**me**		**me** of **woelen** ... **woelen**
2de p.	**goelen**	**e goelen**	**ge**	**e**	**ge** » **goelen** ... **goelen**
3de p.	**zoelen**		**ze**		**ze** » **zoelen** ... **zoelen**

(1) **eḳiḳe** wordt alleen *in pausa* gebruikt.

(50) *Gebruik der vormen.* De ***emphatische*** vormen worden in den hoofdtoon gebezigd, de ***enclitische*** in pro- en enclisis; in de ***suppletorische*** heeft het wkw. den klemtoon: **ge** of **goe gūd goe** *gij gaat (gij)*. Ze dienen om meer nadruk aan den *ʒin* te geven. De suppletorische vormen kunnen ook ***emphatisch*** worden wanneer, door het enclitisch pronomen voorafgegaan, het werkwoord door het betoonde en volle pronomen gevolgd wordt: **ge gūd goe** gij *gaat (niemand anders)*. Die vormen zijn reeds in 't Mnl. bekend, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 211. Er dient opgemerkt te worden, dat men nooit zegt: **goe gūd goe.**

AANM. 1. Naast **ik** bestaat ook een **ike** (cf. den Mnl. vorm *icke*) dat, zooals in 't Aalstersch, aan 't Fr. *moi* beantwoordt.

AANM. 2. **e** *ge* komt van een oud **i > ji**, cf. Mnl. *i* en Holl. *je*; het doet zich ook in den emphatischen vorm vóor: **e goe** = *ge gij*, **e goe-len** = *ge gijlieden*: **éd e goelen?** *hebt gijlieden?*

AANM. 3. *Lieden* dat in 't Leuv. **'līn<lī** werd is in de enclisis na het mv. pronomen tot **len** gereduceerd.

AANM. 4. *Ik ʒelf*, enz. wordt in 't Lv. vertaald door **ik zèlef**, **ik zèleven** of **ik zèlever.**

AANM. 5. Het enclit. **me** *we* komt uit den vragenden vorm (cf. Mnl. *verstame* uit *verstaen + we*, VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 213, *opm.*).

2° *De object-casus.*

		Emphatisch		Enclitisch
Sing.	1ste p.	**moe**		**me**
	2de p.	**ā**		**ū u**
	3de p. m.	**ém**		**em, en**
	3de p. vr.		**ér**	**ze**
	3de p. onz.			**et, t, ed, d**
Plur.	1ste p.		**ons**	
	2de p.		**ālen**	
	3de p.		**élen, én**	

Aanm. 1. Deze vormen dienen zoowel voor den acc. als voor den dat.. Uitzondering maakt uit 't enclitisch **ze** dat alleen den acc. uitdrukt; **élen** wordt meer in den platten tongval gebruikt. (50)

Aanm. 2. **ā** komt uit een vroeger ***au**>***ou** (cf. Mnl. en Holl. *jouw* en **17**); **ū** (**u**) is moeilijk te verklaren : die klank beantwoordt inderdaad in 't Leuvensch aan eene vroegere *oe>ô;* **ér** beantwoordt regelmatig aan *heur*, cf. **10**, 4°. **ālen**, **élen** zijn samengesteld uit **ā**=*uw*, **é**=*heur* en **len**=*lieden.*

Aanm. 3. Het enclitische subject-pronomen werd breedvoerig door Prof. Colinet, *op. cit.*, **60, D**, *b)* behandeld.

Het komt hier voor als **em**, soms **en**, hetgeen ons den oudsten vorm aan de hand doet.

Nagenoeg dezelfde sandhi-werkingen hebben vóor dit pronomen in 't Leuvensch en 't Aalstersch plaats; men zegt b. v. : **és em?** *is hij?* **was em? as em komd** *als hij komt*, **gūt em?** *gaat hij?* **gaf em?** *gaf hij?* waar wij, volgens de gewone regele (**43**) **ez, waz, az, gūd, gav** zouden verwacht hebben; cf. de sandhivormen : **éz oe?** *is hij?* **was oe?** *was hij?* **az īder** *als ieder*, enz.

Wij moeten met Prof. Colinet aannemen, dat **em en** vroeger van eene dentaal voorafgegaan was, welke nu nog, zooals dit bij het pron. en adv. **er** geschiedt, haren invloed op de voorgaande consonanten uitoefent (**der** n. **er** is een veelgebruikte vorm). Het subject-pronomen maakt *altijd* stemloos den voorafgaanden stemhebbenden auslaut-consonant; de theoretische voorganger van **en** kan dus ook, in die gevallen (1), niet zijn dan ***thèn** of ***ten**;

(1) Andere gevallen zooals **kan em** *(hij)*, enz. zijn alleen door een ***den** te verklaren.

(50) want beide vormen kunnen de aangeduide sandhi-verschijnselen verwekt hebben, en 't is niet onmogelijk dat die verschijnselen zouden ontstaan zijn in een tijdvak toen de dentale spirant nog uitgesproken werd; wat er van zij, ***ten** dient in 't vervolg om den conjecturalen vorm voor te stellen.

Voor het object-pronomen **ém** (emphatisch) **em** (enclitisch) zijn, meen ik, de zaken anders gelegen dan in 't Aalstersch; **ém em** stamt klaarblijkelijk van 't Oudnfr. pron. 3[den] p. dat. en acc. *imo* af; de sandhi vóor **ém** wijst inderdaad onveranderlijk op een vocaal-anlaut : **oe éz ém vé** *hij is hém voor (niet een ander)*, **ik gav ém** *ik gaf hém*, **oe komd ém ūlen** *hij komt hém halen*, enz.

Vóor **em** is er eene weifeling in den sandhi :

Men zegt **oe éz em vé, ik gav em, oe komd em ūlen**, enz.; doch ook : **oe és em vé, ik gaf ém.**

In de laatste reeks voorbeelden, met stemloozen auslaut vóor **em**, schijnt **em** niet tot *imo*, maar weer tot eenen vorm met dentaal terug te gaan, zooals in het subject. pronomen.

Doch, indien het waar is dat, in de eerste reeks, **oe éz em vé, ik gav em** ook op eenen vorm ***dem** kunnen wijzen (**éz *dem<éz em, gav *dem< gav em** zijn in overeenkomst met de sandhi-wetten), zoo moet men nochtans opmerken, dat in : **oe kemd em ūlen, em** in geen geval tot ***dem** kan teruggaan (**komd *dem** ware altijd **komt em** geworden). Het is dus waarschijnlijk, dat het enclitisch object-pronomen twee vormen had : den eenen met vocaal-anlaut, d. i. eenvoudig een enclisis-vorm van **ém** > *imo;* den anderen met dentaal-anlaut. Welke was nu deze laatste vorm? We hebben gezien dat het subject-pronomen gewoonlijk **em** luidt, waarin de

m ongetwijfeld eene analogie van het ***object***-pronomen vertoont. (50)

Kan de dentaal-anlaut, waarvan we in het object-pronomen het vroegere bestaan hebben vastgesteld, ook niet eene analogie van het *subject*-pronomen zijn?

En om de redeneering te verduidelijken, als we aannemen dat de oorspronkelijke vormen van subj. en obj.-pronomen respect. ***ten** en **em** waren, mogen we dan niet besluiten dat de verwarring, door de enclisis vergemakkelijkt, naast de reeds bestaande, een gemeenschappelijken analogie-vorm in 't leven riep, d. i. ***tem.**

De hypothese :

subj. pron. ***ten** obj. pron. **em**

(t)em

verklaart al de moeilijkheden.

Aanm. 4. Indien men, om de natuur van een anlaut vast te stellen, op de sandhi-werkingen mag voortgaan welke dit anlaut vóor zich doet ontstaan — zooals wij tot hiertoe gedaan hebben, en het is waarschijnlijk, dat die methode vertrouwbaar is —, dan kan het Leuvensch pronom. **et t**, **ed d** niet verklaard worden dan door 't oud pron. neut. **ĭt.** Inderdaad het wkw.-suffix **d** en al de auslaut-**d**'s in **44**, **B**, *b)* aangehaald blijven vóor **et** onveranderd en men zegt : **komd et?** *komt het?* **gūd et?** *gaat het?* ... **dad et komd** *(ik ʒeg) dat het komt*, enz.

Het artikel **ed d**, **et t** verkeert, voor de sandhi-werkingen van zijnen anlaut, volkomen in denzelfden toestand als het pronomen. Het gaat waarschijnlijk tot een ***ded**, ***det** terug, zooals door Prof. Colinet, *op. cit.*, **60** is vooruitgezet geworden. Doch nergens vinden we nog 't spoor van eene vroegere anlaut-**d** weer.

(50) 't Eenig onderscheid dat we tusschen pronomen en artikel bespeuren komt in den AUSLAUT voor.

In den *voortoon*, vóor vocaal-anlaut van 't wkw., verschijnt 't pronomen bijna uitsluitend als **t**, minder als **et** : (e)**t és niks** *'t is niets*, (e)**d ied geriegend** *'t heeft geregend*, (e)**t ā gedonderd** *'t had —*, (e)**t ōd up** *het houdt op*, (e)**t öld en shrlevd** *'t huilt en schreeuwt*, (e)**t ued ales af** *'t hoort alles af*, enz., doch meer : **ed iekt** *'t jeukt* dan : **t iekt**.

In dezelfde omstandigheden doet zich 't artikel bijna uitsluitend voor als **ed**, **d** : (e)**d āveloık** *'t huwelijk*, (e)**d éten** *'t eten*, (e)**d èt** *'t hart*, (e)**d im** *'t hemd*, (e)**d ōt** *'t hout*, (e)**d oes** *'t ijs*, (e)**d oezer** *'t ijzer*, (e)**d ue** *'t hooi*, (e)**d ues** *'t huis*, (e)**d ūr** *'t haar*, enz.

In den *natoon* vóor vocalen heeft 't pron. den vorm **ed** zooals 't artikel : **és ed īt** *is het iets?* **ōd ed up** *houdt het op?* **ued ed ales af** *hoort het alles af?*

Op te merken is dat de auslaut-dentaal van **et ed** vóor consonanten blijft, hetgeen niet het geval is met **dad**, enz., en wellicht aan den invloed van de alleen staande **t d** toe te schrijven is.

AANM. 5. De vormen sing. m. **duen** f. **dū** n. **dū** pl. **dū**, met gewonen adjectivischen uitgang, worden in de volgende en soortgelijke spreekwijzen gebruikt : **duen klānen dégenīt!** *gij kleine deugeniet!* **dū stōte tun!** *gij stoute tong!* **ę** (1) **dū buht!** *o gij guit!* **dū lufers!** *gij laffe kerels!* Zou hier niet het oude pronomen 2de p. sing. *du* schuilen, dat als vocatief gebruikt, van lieverlede zijne be-

(1) Wellicht het Fr. *hein;* ook met de Fr. beteekenis : **ę?** *hein?*

teekenis verloor en **nu** als een soort van demonstratief opgevat wordt? Die opvatting van het pronomen als adject. laat zich des te gemakkelijker verklaren, daar het possessieve **uen ū** *uw* denzelfden klank vertoont. (50)

In beide woorden levert die klank dezelfde moeilijkheid op; doch, neemt men aan, dat **uen ū** aan *uw* beantwoordt, hetgeen, meen ik, aan geen twijfel onderhevig is, dan mag men ook vrede hebben met de hypothese **duen** > *du*. Welk eene reeks klankwijzigingen **uen** van *uw* en **duen** van *du* ook scheide, toch is het dus niet te gewaagd de formule **duen** : *du* = **uen** : *uw* aan te nemen.

51. De reflexieven. (51)

		Betoond					Bijtonig
		1		2		3	
Sing. 1ste p.		**moe,**	**men**	**+zèleven,**	**+oıģen,**	**+oıģen zèleven;**	**me**
2de p.		**ā,**	**ū**	»	»	»	**ū, u**
3de p.	m.	**èm,**	**em**	»	»	»	**em**
	v.	**ér,**	**ér**	»	»	»	**ér**
	onz.	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Plur. 1ste p.		**ons,**	**ons**	»	»	»	**ons**
2de p.		**ālen,**	**ālen**	»	»	»	**ū, ālen**
3de p.		**élen,**	**élen**	»	»	»	**én, élen**

Aanm. De vormen **men zèleven** enz. zijn betrekkelijk zeldzaam; doorgaans wordt **men oıģen**, enz. gebruikt. Men bezigt 1, 2 of 3 naar gelang van den nadruk dien men op het pronomen wil zetten.

Het Nl. *elkander* wordt in 't Lv. door **malkander, malkanderen** uitgedrukt.

(52) **52.** De possessieven.

			Betoond		Bijtonig
1ste *pers.*					
α) mijn.	Sing.	m.	moenen, (moen)		menen, (men)
		vr.	moen(e), (moen)		men(e), (men)
		onz.	moen		men
	Plur. der drie	gesl.	moen(e)		men(e)
β) ons.	Sing.	m.		onzen, ons	
		vr.		ons (1)	
		onz.		ons	
	Plur. der drie	gesl.		ons	
2de *pers.*					
α) uw.	Sing.	m.	āven, (af)		uen
		vr.	āf		ū
		onz.	āf		ū
	Plur. der drie	gesl.	āf		ū
β) uw.	Sing.	m. } vr. } onz. }	ālen		ū
	Plur. der drie	gesl.	ālen		ū
3de *pers.*					
α) zijn; haar.	Sing.	m.	zoenen, (zoen);	éren (ér)	zenen (zen); éren
		vr.	zoen(e), (zoen);	ér	zen(e) (zen); ér
		onz.	zoen;	ér	zen; ér
	Plur. der drie	gesl.	zoen(e);	ér	zen(e); ér
β) hun.	Sing.	m.		énen (én), élen	
		vr.		én(e), »	
		onz.		én, »	
	Plur. der drie	gesl.		én(en), »	

(1) De **e** van 't fem. **ons** heeft apocope geleden en oefent geen invloed meer uit. Daarom wordt ze in de spelling weggelaten.

AANM. 1. De tusschen haakjes geplaatste vormen : **moen, men, āf, ons, zoen, ér, én** worden alleen gebezigd vóor verwantschapsnamen en zijn overblijfsels van de vroegere sterke verbuiging : **moen, men vūder** spr. **moe, me** — *mijn vader*, enz. naast **moenen, menen ond** *mijn hond*, enz. (52)

AANM. 2. Ik hoorde ook soms voor **uen, ū** : **ūven, ūf.**

Als pronomina gebruikt, worden ze :

Sing.	m.	**den moenen**	**den āven**	**den zoenen**	**den éren**
	vr.	**de moen(e)**	**de āf**	**de zoen(e)**	**de ér(e)**
	onz.	**t, et moen**	**d, ed āf**	**t, et zoen**	**d, ed ér**
Plur.	m.	**den onzen**	**den ālen**	**den énen** of **élen**	
	vr.	**de ons**	**de āl(e)**	**de én(e)** » **él(e)**	
	onz.	**d, ed ons**	**d, ed ālen**	**d, ed én** » **élen**	

AANM. De **n** van **den** in 't sing. m. valt weg vóor consonanten, zooals de **e** van **de** in 't sing. en pl. f. vóor vocalen.

53. DE DEMONSTRATIEVEN. (53)

			Adject.	Pronomina
1°	DEZE.	Sing. m.	**dézen**	**den dézen**
		vr.	**dés**	**de dés**
		onz.	**dés**	**et dés** of **tés**
		Pl. der 3 gesl.	**dés**	**de dés**
2°	DIE.	Sing. m.	**doenen**	**den doenen**
		vr.	**doe**	**de doe**
		onz.	**dad**	**dad, date, da** (beide laatste *in pausa*)
		Pl. der 3 gesl.	**doe**	**de doe**

AANM. Voor de **oe** van **doenen, doe**, cf. **23**, Aanm. 1. De uitgang is het gevolg der analogie van de andere adjectieven en in 't bijzonder van de possessieven, b. v. **moenen, zoenen.**

(53) **Did** is niet anders meer gebruikt dan in de spreekwijze **did én(e) dad** *dit en dat;* men zegt ook soms **diten én(e) date**, cf. Mnl. *ditte, datte,* VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 349. **Da** is eenvoudig de sandhi-vorm waarin de eind-**d** wegvalt (vóor consonanten) : **dad gūd** spr. **da**, en waarvan het gebruik zich ook *in pausa* heeft gevestigd. — Van *gene* blijft er niets over dan de vorm **etg̣én** spr. **eṭhén**, die meestal **ṭhén** wordt : **ṭhén dad ek iḳ gezīn ém** *hetgeen (dat ik) ik gezien heb;* men spreekt meestal uit : **ṭhén da ḳ iḳ...**, enz. — **Der** en **er** zijn nog als genitief behouden : **dū wūren der** of **er** *daar waren er.* Het adverbiale **der, er** is met het pronomen phonetisch samengesmolten en hunne gemeenschappelijke vorm **er** levert in den sandhi zekere moeilijkheden op welke reeds in **50**, 2°, Aanm. 3 ter sprake kwamen en door Prof. COLINET, *op. cit.*, bl. 184 en vv. verklaard werden.

Der wordt nooit in den aanvang van den zin gebruikt; men zegt : **dū** of **du zén** *daar zijn;* ook **dū** of **du zén der** of **zén er.**

De weifeling in den sandhi van zekere verbindingen, als : **ik shroev er** en **ik schroef er** *ik schrijf er,* **ik shréf er** en **ik shrév er** *ik schreef er* dwingt ons ook voor het Lv. twee vormen aan te nemen : **der** en **'ter** of **'ther**, cf. **50**, Aanm. 3.

3° DEZELFDE.

Sing. m.	**den**	**zèlefsten**	**zèlevden**	**zèleven**
vr.	**de**	**zèlefste**	**zèlevden**	**zèleve**
onz.	**et**	**zèlefsten**	**zèlevden**	**zèleven**
Plur. der 3 gen.	**de**	**zèlefste**, enz.		

zèlefsten, enz. worden ook door **dézen** en **doenen** voorafgegaan wanneer men met meer nadruk spreekt.

DE EIGENSTE. (53)

den oıgesten wordt zooals **zèlefsten** verbogen en insgelijks door **den, dézen** of **doenen** voorafgegaan.

Beide worden bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

4° ZULKE, ZOODANIG.

		Adjectief.		Pronomen.
Sing. m.	**zuenen**	**zuenen**	**dūnegen**	**zuienen**
vr.	**zuen**(e)	**zuen**(e)	**dūnege**	**zuien**(e)
onz.	**zuen**	**zuen**	**dūneh**	**zuien**
Plur. der 3 gen.	**zoken**	**zuen**	**dūnege**	**zoken**

AANM. **zuenen** en **zuienen** zijn samengesteld uit **zue** en het niet bepalend lidwoord.

zuenen dūnegen (elk woord afzonderlijk verbogen) beantwoordt aan Nl. *zoodanig*.

dūneh *danig* als adv. en adj. wordt ook afzonderlijk gebruikt.

zoken komt uit een ***zolken**, cf. de Ohd., Mhd. en Nhd. vormen met **o**.

54. DE RELATIEVEN. (54)

Sing. m. f.				n.
n. acc. **dī** (**di**)				**dad**
g.	**van wī dad**	**wu van dad**	**wu dad... van**	
d.	**on** » »	» **on** »	» »	**on**

Voorbeelden : **den man dī...** *de man die...*, **den man van** of **on wī dad ek sprék, wu van** of **on dad ek sprék, wu dad ek van** of **on sprék** *van wien ik spreek*.

De laatste vorm **wu dad... van** of **on** *waar dat... van* of *aan* is nagenoeg de meest gebruikte.

Met andere voorzetsels dan **van** en **on** is hij, om zoo te zeggen, regel : **de bank wu dad ek up zat** *de bank waarop ik zat*.

Men bezigt zoowel **dad** voor den acc. m. en fem. als voor het neut.; doch niet omgekeerd **dī** voor **dad** : **de**

(54) **vrā dad k gezīn ém** *de vrouw die ik gezien heb*, **(e)nen man dad ek ḳin** spr. **daḳin** *een man dien ik ken.*

Soms wordt **dī**, **dad** als aanwijzend vnw. gebruikt in pleonastische spreekwijzen, als : **de dé di gūd nid tū** *de deur gaat niet toe* spr. **de dé di gū ni tū.**

De Nl. relatieven *wie* en *wat* worden in 't Lv. vertaald door : **wī dad** en **wad dad** : **wī dad, wad dad ek gezīn ém** *wie, wat ik gezien heb.*

(55) **55.** DE INTERROGATIEVEN.

	Adject.	Pronom.
Sing. m.	**wad enen** of **wa nen** *wat een* = *welke?*	— **ienen**
f.	**wad en(e)**	— **ien(e)**
n.	**wad en**	— **ien**
Pl. der 3 g.	**wad**	— ...
Sing. m.	**wad ver en** spr. **waferen** *wat voor een* = *welke?*	— **ienen** spr. **waferiene**
f.	» » — » **wafer**	— **ien(e)**
n.	» » — » »	— **ien**
Pl. der 3 g.	» » — » »	— ...
Sing. m.	**wad vé** of **ver** (e)**nen** spr. **wafer** of **wafé nen** *wat voor een?*	— **ienen** spr. **wafé iene**
f.	» » » en(e) » » » » en	— **ien(e)**
n.	» » » en » » » » en	— **ien**
Pl. der 3 g.	» » » » » » »	— ...
m.	**wī** *wie?*	
f.	**wī**	
n.	**wad**	
Pl. der 3 g.	**wī**	

wadenen, enz. en **waferen**, enz. worden onverschillig gebezigd in den zin van *welke?* Om bepaaldelijk het Nl. *wat voor een* te vertalen, gebruikt men **wad vé** of **ver** (e)**nen** en dan meestal scheidbaar; **wad vé ienen**, enz. is insgelijks scheidbaar.

wī heeft een gen. dat men onder twee vormen ziet (cf. Mnl. *wies*) voorkomen **wins** en **wies**. Meestal nochtans gebruikt men de omschrijving met **van**. (55)

Voorbeelden :

wad enen ring[2], **wanen ring**[2] of **waferen ring**[2] *welke ring?* **wad vé** (e)**nen ring**[2] **was dad** *wat voor een ring was dat?* of ook **wad was dad vé** (e)**nen ring**[2], enz.

wins ūd és dad of **van wī és doenen ūd?** *wiens hoed is dat?*

> Aanm. 1. Men gebruikt **dad** en **date** na **wī** (nooit na **wad**) om meer nadruk aan de vraag te geven ; **wī dad? wī date?** Fr. *qui celà?*
>
> In de onrechtstreeksche vraag gebruikt men nooit **wī** en **wad** alleen ; steeds wordt **dad** erbij gevoegd : **k wét nid van wī dad ek et gekrégen ém** *'k weet niet van wie ik het gekregen heb;* **wad dad er alemū gebéd és...** *wat er altemaal gebeurd is...* enz.
>
> Dit gebruik is ook nog algemeen in de volgende interjecteerende spreekwijzen, die men tot de onrechtstreeksche rede kan terugbrengen : **wī dad dū és!** Fr. *qui voilà!* **wad dad ge dū zégd!** *wat ge daar zegt!*
>
> Aanm. 2. Om hetzij welke vraag kracht bij te zetten, gebruikt men het partikel **de** op het einde van den zin. Dat **de** komt van **den** en is een enclisisvorm van **dan** : **wate de?** *wat dan?* **wu és em dū de** *waar is hij daar?*

56. De indefinita. (56)

a) de *zelfstandige :*

ze (3e p. sing. pron.) *zij* voor *men* : **ze bèlen** *men belt.*

In plaats van het gewone **ze** voor *men* kan men ook in

(56) zekere gevallen (e)**nen mins** *een mensch*, **de minsen** *de menschen* zeggen.

īmand *iemand*, **nīmand** *niemand*, met hunnen genitief **īmands**, **nīmands**.

īt *iets*, **niks** *niets;* men zegt ook (**e**)**nen nīt** *een niets*, *niets*.

ewad, īt én(e) ewad, īt én(e) niks of **iteniks** adverb. en subst. *ietwat*, *een weinig*, met resp. krachtiger beteekenis : **oe és ewad** enz. **gruter** *hij is ietwat grooter*.

en bẹ́ken spr. **ebẹ́ken** *een beetje*, *een weinig*.

malkanderen en **makanderen**, ook zonder den uitgang **-en** : **malkander**, met zijn genitief **malkanders**.

īder *ieder* met zijn genitief **īders**; **enīder** *eenieder* met **enīders**.

īderien *iedereen*, met **īderiens**; **enīderien** *eenieder*, met **enīderiens**.

élkendien (**élek ˙énde ien**) ˙*elk ende een* = *elkeen*, met **élkendiens**.

īderendien *iedereen*, met **īderendiens**; uit **īder**, **˙énde** en **ien**.

élek *elk*.

enander *een ander (man)* in **up enander** *elders*, enz.; **enandermans** alleen in den genitief gebruikt : **enandermans klīḳen passen** *een anders kleedje passen*, *van iemand kwaad spreken*.

b) de *adjectievische :*

ander.

élek *elk*.

īder *ieder*.

gien *geen*.

iel *geheel* : **ed iel ues** *heel het huis;* **gans** is niet overgebleven dan in **ielegans** *heel en gansch*.

Deze adjectieven worden verbogen volgens **45**, 1° *a*, 3) en **47**, 2.

Aanm. Ik gebruik noch **īderendien** noch **élkendien**, en in mijne omgeving hoor ik die vormen zelden of niet. De platte tongval bezigt ze zeer gewoonlijk.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het werkwoord.

De Lv. vervoeging komt nagenoeg met de Aalstersche overeen. Verschil bestaat er alleen in de bijzaken. Om de vergelijking met het Aalstersch te vergemakkelijken, heb ik dezelfde paradigmen voorbeelden gekozen als Prof. Colinet, *op. cit.*

De subjonctief is overal verdwenen behalve in den 1ste p. sing. praet. van **zoen** *zijn* : **wūr** dien ik soms heb gehoord.

Ook is de 2de p. sing. imper. verdwenen behalve in **kom**, **ném** *neem*, **sé̜g** of **sé̜k̜** *zeg*, **sī** en **se** (1) *zie*, die veeleer als interjecties dan als imper. gevoeld worden.

> Aanm. **ném** komt ook voor als **nè** in den zin van *ziedaar*, en wordt gebezigd wanneer men iemand iets toereikt. De vormen op **s** voor **z** hebben wellicht, onder den invloed van hunne interjectionsele beteekenis, de oorspronkelijke stemlooze spirant behouden.

57. Het praesens. **(57)**

De suffixen **-d** en **-t** worden gebruikt zooals in 't Nl. Voor de, volgens de sandhiwetten, onregelmatige **t**, cf. de hypothese van Prof. Colinet, *op. cit.*, **55.**

De persoonsuitgangen zijn :

		Indicatief	Imperatief	Particiep
Sing.				
	1.	—		— **enden**
	2.	...		
	3.	— **d, t**		
Plur.				
	1.	— **en**		
	2.	— **d, t**	**d, t**	
	3.	— **en**		

(1) Of is **se** in verband met Got. *sai?*

	Spréḳen *spreken*	**druen** *draaien*	**wuenen** *wonen*	**woezen** *wijzen*	**éfen** *heffe*
Pr. Ind.	**Iḳ spréḳ**	**iḳ drue**	**iḳ wuen**	**iḳ woez**	**iḳ éf**
	ge sprékt	**ge dröd**	**ge wund**	**ge woezd**	**ge éft**
	oe sprékt	**oe dröd**	**oe wund**	**oe woezd**	**oe éft**
	me spréḳen	**me druen**	**me wuenen**	**me woezen**	**me éfe**
	ge sprékt	**ge dröd**	**ge wund**	**ge woezd**	**ge éft**
	ze spréḳen	**ze druen**	**ze wuenen**	**ze woezen**	**ze éfe**
Imp. Sg.	**sprèkt**	**dröd**	**wund**	**woezd**	**éft**
Pl.	**lot ons spréken**	**lot ons druen**	**lot ons wuenen**	**lot ons woezen**	**lot ons**
	sprékt	**dröd**	**wund**	**woezd**	**éft**
Part.	**al sprékenden**	**al druenden**	**al wuenenden**	**al woezenden**	**al éfen**

Vragende vorm.

Pr. Ind.	**sprék ek**	**drue k**	**wuen ek**	**woez ek**	**éf ek**
	sprékt e	**dröd e**	**wund e**	**woezd e**	**éft e**
	{ **sprékt em**	{ **dröd em**	{ **wund em**	{ **woezd em**	{ **éft em**
	{ » **ze**	{ » **ze**	{ » **ze**	{ » **ze**	{ » **ze**
	{ » **et**	{ » **et**	{ » **et**	{ » **et**	{ » **et**
	spréken me	**druen me**	**wuenen me**	**woezen me**	**éfen me**
	sprékt e	**dröd e**	**wund e**	**woezd e**	**éft e**
	spréken ze	**druen ze**	**wuenen ze**	**woezen ze**	**éfen ze**

Aanm. De sandhi-wetten in **44** en **45** opgegeven worden regelmatig toegepast.

-d wordt altijd **-t** vóor **em**; **-n** verdwijnt vóor **me** en **ze** : **dröt em**; **spréke me**, **spréke ze**; enz.

-d, **-t** verdwijnt in den 3den p. sing. fem. en neut. van den vragenden vorm, wanneer de stam van 't wkw. op eene consonant uitgaat : **sprék ze sprèk et.**

	Snoen *snijden*	slueten *sluiten*	luepen *loopen*	zīn *zien*	(57)
Pr. Ind.	**Ik snoe**	**ik sluet**	**ik luep**	**ik zīn**	
	ge snäd	**ge slöt**	**ge lupt**	**ge zīd**	
	oe snäd	**oe slöt**	**oe lupt**	**oe zīd**	
	me snoen	**me slueten**	**me luepen**	**me zīn**	
	ge snäd	**goe slöt**	**ge lupt**	**ge zīd**	
	ze snoen	**ze slueten**	**zoe luepen**	**ze zīd**	
Imp. Sg.	**snäd**	**slöt**	**lupt**	**zīd**	
Pl.	**lot ons snoen**	**lot ons slueten**	**lot ons luepen**	**lot ons zīn**	
	snäd	**slöt**	**lupt**	**zīd**	
Partic.	**al snoenden**	**al sluetenden**	**al luependen**	**al zīnden**	

Aanm. Het gebeurt soms dat de 1ste en 3de p. plur. hunne eind-**n** verliezen in de wkw. met diphthong zooals **snoen**, b.v.; en men zegt : **ze snoe ed af** n. **ze snoen ed af** *ze snijden het af*. Men vergelijke met dit feit het volgende : de woorden die in 't Nl. op *-de* uitgaan nemen, zooals in **46**, 3, Aanm. is gezegd geworden, in 't Lv. **-den**, behalve wanneer in het dialect, door syncope van **d** eene diphthong ontstaan is : **wèden**, *waarde*, doch : **lue** *lade*.

Vragende vorm.

Imp. Sg.	**snoe k**	**sluet ek**	**luep ek**	**zīn ek**
	snäd e	**slöt e**	**lupt e**	**zīd e**
	{ **snäd em**	{ **slöt em**	{ **lupt em**	{ **zīd em**
	» ze	**» ze**	**» ze**	**» ze**
	» et }	**» et** }	**» et** }	**» et** }
	snoen me	**slueten me**	**luepen me**	**zīn me**
	snäd e	**slöt e**	**lupt e**	**zīd e**
	snoen ze	**slueten ze**	**luepen ze**	**zīn ze**

Aanm. De verkorting wordt, zooals men ziet, hier overal regelmatig toegepast, cf. **30**.

(57) Ik laat hier de vormen volgen van eenige **werkw. wel**ker vervoeging zekere moeilijkheden vertoont:

lèn *leggen* en **zèn** *zeggen.*

Ind. Pr.	**Iḳ lè,**	**zè**	*ik lig* of *leg, zeg,* enz.
	ge légd,	**zégd**	
	oe lied,	**zied**	
	me lèn of **lè,**	**zèn** of **zè**	
	ge légd,	**zégd**	
	ze lèn of **lè,**	**zèn** of **zè**	

Vragende vorm.

lè k,	**zè k**	*lig, leg ik? zeg ik?*
légd e,	**zégd e**	
lied em,	**zied em**	
lèn me,	**zèn me**	
légd e,	**zégd e**	
lèn ze,	**zèn ze**	

Imp. Sg.	**légd,**	**zégd** ook **ség** of **séḳ**
Plur.	**lot ons lèn**	**lot ons zèn**
	légd	**zégd**
Part.	**lènden**	**zènden**

De wkw. op **-āven** Nl. *-ouwen -uwen* hebben twee vormen voor den 2[den] p. sing. en plur. en den 3[den] p. sing. **-āvd** en **-ōd**:

Iḳ bāv	*ik bouw*, enz.	**Iḳ dāv**	*ik duw*, enz.
ge bāvd of **bōd**		**ge dāvd** of **dōd**	
oe bāvd of **bōd**		**oe dāvd** of **dōd**	
me bāven, enz.		**me dāven**, enz.	

Vragende vorm.

Bāv ek	*bouw ik?*	**dāv ek**	*duw ik?*
bāvd e of **bōd e**		**dāvd e** of **dōd e**	
bāvd em of **bōd em**, enz.		**dāvd em** of **dōd em**, enz.	

De wkw. op **-r** verliezen die **r** voor **-d** : (57)

Ik uer *ik hoor*, enz.	*Vragende vorm.*	**uer ek** *hoor ik*, enz.
ge ued		**ued e**
oe ued, enz.		**ued em**, enz.

De Nl. wkw. op *-eden* bij dewelke, in het Leuvensch, na syncope van **d**, samentrekking plaats greep, leveren ook eenige bijzonderheden op :

Ik smé of **smej** *ik smeed*, enz.	*Vragende vorm.*	**smej ek** *smeed ik?*
ge sméd		**sméd e**
oe sméd		**sméd em**
me smejen, enz.		**sméjen me**

De wkw. **bien** *bieden*, **bedien** *bedieden*, **sien** *scheiden* hebben regelmatig :

Ik bie > **'bīde**

ge bied > **'bīded**, enz.

58. Het praeteritum van de zwakke werkwoorden. (58)

De praeterit-suffixen **-den** en **-ten**, alsook de participiale **-d -t** worden gebruikt gelijk in 't Nl.

	Mūken	**wéden**	**druen**	**wūnen**
Praet. ind.	**Ik mokten**	**ik wéden**	**ik dröden**	**ik wunden**
	enz. voor de drie personen van de twee getallen.			
Praet. part.	**gemokt**	**gewéd**	**gedröd**	**gewund**

Vragende vorm.

Sing. 1ste p	**mokte k** / **mokten ek**	.... /	**dröde k** / **dröden ek**	**wunde k** / **wunden ek**
2de p.	....	....	....	....
3de p.	**mokten em** / **mokten ze** / **mokten et**	**wéden em** / **wéden ze** / **wéden et**	**dröden em** / **dröden ze** / **dröden et**	**wunden em** / **wunden ze** / **wunden et**
Plur. 1ste p.	**mokten me**	....	**dröden me**	**wunden me**
2de p.	....	....	....	....
3de p.	**mokten ze**	....	**dröden ze**	**wunden ze**

(58) De 1ste p. **mokte k, drōde k, wunde k,** enz. komen uit **mokten k,** enz. waarin de **n** weggevallen is.

Den 1sten p. van den vragenden vorm : **wéden ek** heb ik nooit gehoord. **Wéde k** kan verward worden met **wéd ek** *wed ik* en men zegt dan ook **ém ek gewéd.** Zoo worden al de vormen van het imperfectum die tot verwarring konden leiden, door het perfectum uitgedrukt; dus niet : 2de p. s. en pl. **mokte e < mokte,** dat met denzelfden p. praesens overeenkomt, maar **éd e gemokt;** niet **wéde e < wéde,** maar **éd e gewéd,** enz.

In 't ind. praet. stemmen **lèn** en **zèn** niet overeen.

lèn *liggen leggen*, heeft in het praet. de vormen :

	Vragende vorm.	
Ik lag *ik lag, legde*		**lag ek** *lag, legde ik?*
ge lūgd		**lūgd e**
oe lag		**lāg em**
me lūgen, enz.		**lūgen me,** enz.

zèn *zeggen* wordt vervoegd als volgt :

	Vragende vorm.	
Ik zā *ik zei*, enz.		**zā k** *zei ik?*
ge zod		**zod e**
oe zā		**zā em**
me zān, zā; ook **zāne**		**zān me**
ge zod		**zod e**
ze zān, zā; ook **zāne**		**zā ze**

Aanm. Cf. voor den vorm **zod** het praet. van **émen** *hebben*.

In 't partic. praet. hebben de twee wkw. denzelfden uitgang : **gelied** *gelegd* en **gezied** *gezegd*.

Aan 't Nl. *gelegen* beantwoordt regelmatig **gelégen.**

De wkw. op **-āven** vormen hun praet. op **-ōden** of **āvden**; dit laatste wordt minder gebruikt : **ik bōden** of **bāvden,** enz.

Zijn onregelmatig :

Brinen	*brengen*	**broht**	**gebroht**
dinken	*dunken*	**doht**	**gedoht**
kuepen	*koopen*	**koht**	**gekoht**
ziken	*zoeken*	**zoht**	**gezoht.**

Eenige infinitieven worden voor praeterita gebruikt en dan altijd met het hulpwerkwoord **émen** *hebben*; (Cf. COLINET, *op. cit.*. **55**). Het zijn : **bloeven** *blijven*, **dūn** *doen*, **gon** *gaan*, **ḳinen** *kunnen*, **kōmen** *komen*, **lieren** *leeren*, **lūten** *laten*, **mége̱n** *mogen*, **muten** *moeten*, **ston** *staan*, **tèren** *durven*, **ūeren** *hooren*, **wéten** *weten*, **wilen** *willen*, **ziten** *zitten*, **zīn** *zien*, b. v. : **me zén bloeven ziten** *wij zijn blijven zitten*, enz. (58)

Andere wkw. worden uitsluitend met **te** en den infinitief gebruikt : **be̱ginen** *beginnen*, **mānen** *meenen*, **pāzen** *peinzen* : **iḳ ém mānen, pāzen te kōmen** *ik heb het inzicht gehad te komen*.

De reden van dat verschijnsel werd reeds door Prof. COLINET, *op. cit.*, **55** aangeduid. De voortonige **ge-** van het particiep kon door analogie gemakkelijk wegvallen in de wkw., waar de infinitief en het particiep in vorm overeenkomen : **gon, kōmen, lūten, mége̱n, muten, ston, wéten, zīn** : het praefix is wel weggevallen in het vaak voorkomende **wézd** voor **gewézd** en in het uitsluitend gebezigde **lèn** voor ***gelèn**, waar de analogie van den infinitief geen invloed kon uitoefenen; en men hoort meestal in de kinderspraak, weliswaar, maar ook elders noch het praefix **ge-** als **e** : **edon** v. **gedon** *gedaan*, **ewézd** v. **gewézd**; **baken** in **nī-**, **ābaken brued** *nieuw-*, *oudbakken brood* behoort ook hiertoe en staat voor **gebaken.** Dit feit is te vergelijken met de behandeling van het **ge- gi-** praefix der part. praet. pass. in 't Engelsch : in 't Middelengelsch wordt dat praefix **i-(y-)**, en, zelfs reeds in 't Oudengelsch, vertoont de alliteratiepoesie vaak aphaeresis van het heele voorvoegsel (1); hetzelfde phonetisch verschijnsel levert het Friesch op; Cf. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, het zeer belangrijke nr **49.**

(1) H. PAUL, *Grundriss der Germ. Phil.*, bl. 906.

(58) Participiale vormen **i-** voor **ge-** zijn ook in 't Mnl. niet onbekend : *idaen*, *idragen*, *igeven*, *islagen*, *iweten*, enz.; cf. EELCO VERWIJS, (*Taalk. Bijdr.*, I, bl. 7), die ze aldaar ten onrechte *Flamandismen* of *West-Flamandismen* noemt. Ook vindt men vaak in 't Mnl. het part. pass. zonder praefix (1).

Men mag dus hier ook zeggen dat de phonetische wijziging de analogie in de hand zal gewerkt hebben.

59. HET PRAETERITUM VAN DE STERKE WERKWOORDEN.

A. *De vervoeging.*

Voor de **d** of **t** van den 2den p. pl. Cf. **57**.

		Indicatief	Particiep
Sing.	1	—	**(ge) — en**
	2	...	
	3	—	
Plur.	1	— **en**	
	2	— **d t**	
(59)	3	— **en**	

Voorbeelden :

	Zwoıgen *ẓwijgen*	**slueten** *sluiten*	**snoen** *snijden*	**luepen** *loopen*
Ind.	**Ịk zwéģ**	**iḳ slōt**	**iḳ snéofsnej**	**iḳ līp**
	ge zwéģd	**ge slōt**	**ge snéd**	**ge līpt**
	oe zwéģ	**oe slōt**	**oe snéofsnej**	**oe līp**
	me zwéģen	**me slōten**	**me snejen**	**me līpen**
	ge zwéģd	**ge slōt**	**ge snéd**	**ge līpt**
	ze zwéģen	**ze slōten**	**ze snejen**	**ze līpen**

(1) Cf. onder anderen EM. DE NEEF, *Klank- en Vormleer van het gedicht* **Van den VII Vroeden van binnen Rome, bl. 72** : ***vonden, comen, leden, bleven.***

Vragende vorm. (59)

Zwég̣	**ek**	**slōt**	**ek**	**snej**	**ek**	**līp**	**ek**
zwég̣d	**e**	**slōt**	**e**	**snéd**	**e**	**līpt**	**e**
zwég̣	**em**	**slōt**	**em**	**snej**	**em**	**līp**	**em**
»	**ze**	»	**ze**	**sné**	**ze**	»	**ze**
»	**et**	»	**et**	**snej**	**et**	»	**et**
zwég̣en	**me**	**slōten**	**me**	**snejen**	**me**	**līpen**	**me**
zwég̣d	**e**	**slōt**	**e**	**snéd**	**e**	**līpt**	**e**
zwég̣en	**ze**	**slōten**	**ze**	**snejen**	**ze**	**līpen**	**ze**

Aanm. **Zwég̣** vóor **em** en **ze**, luidt **zwéḥ** volgens de gewone sandhi-wetten. Voor **ej** cf. **2.**

60. **B.** *De Ablaut-klassen.* (60)

1° *Eerste klasse.*

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : **é è i**	**o (u)**	**o (u)**
bedéreven *bederven*	**bedirev** en **bedorev**, ook zw. **bedérevden**	**bedoreven**
bèsten *bersten*	zw. **bèsten**	**gebèsten**
biṇen *binden*	**boṇ**, **boṇk**	**geboṇen**, **geboṇen**
bliṇḳen *blinken*	**bluṇk**	**gebluṇken**
dèsen *dorschen*	zw. **dèsten**	zw. **gedèst**
driṇḳen *drinken*	**druṇk**	**gedruṇken**
dwiṇen *dwingen*	**dwuṇ**, **dwuṇk**	**gedwuṇen**
èlepen *helpen*	**olep**, **ilep**, ook zw. **èlepten**	**golepen**
g̣èlen *gelden*	zw. **g̣èlden**	**gegolen**
ḳèreven *kerven*	zw. **ḳèrevden**	**geḳèrevd**
klimen *klimmen*	**klum**, **klump** of zw. **klimden**	**geklumen**
kliṇḳen *klinken*	**kluṇk**	**gekluṇken**
krimpen *krimpen*	**krump** of zw. **krimpten**	**gekrumpen**

méleken *melken*	**molek,** ook zw. **mélekten**	**gemoleken,** zw. **gemélekt**
réḳen *rekken* zw.	**rékten,** ook st. **rok**	**geroken**
rinen *rinnen (van de melk)*	**ron,** ook zw. **rinden**	**geronen**
sḥinen ṣinen *schenden*	**shon**	**geshonen**
sḥilen ṣilen *verschillen*	**shol,** ook zw. **ṣilden**	**gesholen,** ook zw. **geṣild**
sḥiṇḳen ṣiṇḳen *schenken*	**shunk**	**geshunken**
smélten *smelten*	**smolt,** ook zw. **smélten**	**gesmolten**
spinen *spinnen*	**spon,** ook zw. **spinden**	**gesponen,** ook zw. **gespind**
spriṇen *springen*	**sprun, sprunk**	**gesprunen**
stéreven *sterven*	**stirev**	**gestoreven**
stiṇḳen *stinken*	**stunk**	**gestunken**
trèfen *treffen* zw.	**trèften**	**getrèft**
tréḳen *trekken*	**trok**	**getroken**
véhten *vechten*	**voht**	**gevohten**
vléhten *vlechten*	**vloht,** ook zw. **vléhten**	**gevlohten**
viṇen *vinden*	**von, vond,** meer **vonk**	**gevonen,** meer **gevonen**
vriṇen *wringen*	**vrun,** meer **vrunk**	**gevrunen**
wérepen *werpen*	**worep,** ook **wirep**	**geworepen**
winen *winnen*	**won,** meer **wond**	**gewonen**
zinen *zenden*	**zon, zond**	**gezonen**
ziṇen *zingen*	**zun, zunk**	**gezunen**
ziṇḳen *zinken*	**zunk**	**gezunken**
zwélen *zwellen*	**zwol,** meer zw. **zwélden**	**gezwolen**
zwélegen *zwelgen*	**zwélegden**	**gezwélegd,** ook **gezwolegen**
zwimen *zwemmen*	**zwum,** meer **zwump**	**gezwumen**

In plaats van **déleven** gebruikt men meestal **grūven** *graven;* en ik meen wel **gedoleven** gehoord te hebben, doch nooit **dolef.**

Twee werkw. hebben dus in het praeter. **i** naast **o** :

élepen *helpen* : **ilep** of **olep**, **wérepen** *werpen* : **wirep** of **worep.** De vormen met **i** zijn de meest gebruikte. Drie andere hebben uitsluitend **i** : **bedéreven** *bederven* : **bediref**, **stéreven** *sterven* : **stirev**, **wéden** *worden* : **wid**; cf. **9**, 1°, Aanm. 2; COLINET, *op. cit.*, **57**; VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 141. (60)

De wkw. met **i** + nasaal (cf. **13**, 2°) hebben in 't praet. en 't part. praet. **o** of **u** naar gelang van de daarachter volgende medeklinkers. Die welker stam in 't Nl. op *-ng -nk -m -mp* uitgaat, vormen hun praet. met **u**; die op *-in -ind* vormen hun praet. met **o.**

De wkw. **binen** *binden*, **vinen** *vinden*, **winen** *winden* hebben in hunnen consonantischen uitgang den invloed van **dwinen** *dwingen*, **sprinen** *springen*, **winen** *wingen*, en **zinen** *zingen* ondergaan. Doch de reeks **binen** heeft in 't praet. en 't part. praet. hare **o** behouden, hetgeen ons toelaat te gissen, dat de consonantische wijziging van betrekkelijk jonge dagteekening moet zijn en van na het vaststellen der **o** vóor **'nd.** Een wkw. heeft **u** en **o** in praet. en part. praet. : **winen.** Hier greep zeer waarschijnlijk verwarring plaats tusschen *wingen* en *winden*.

sinen *schenden* en **zinen** *zenden* zijn door de syncope van **d** na nasaal (**39**, *b)* 2)) geassimileerd geworden met de wkw. **rinen, spinen, winen.** De **d** is regelmatig in **zond** en analogisch in **wond.**

zwump is uit te leggen als **kwamp**; cf. **39**, **C**, 1°, *a)*.

beginen maakt praet. **begost**, part. praet. **begost.**

Voor de zwakke vormen van **bèsten**, **bedéreven**, **dèsen**, **kèreven**, **méleken**, **rinen**, **smélten**, **zwélen** en **zwélegen**, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, §§ 148, 150 en 151.

De vorm **élepten** n. **ilep** en **olep** wordt weinig gebruikt.

2° *Tweede klasse.*

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : **é ie ō**	sg. **a**, pl. **ū**; **ō**	**ō**
bréḳen *breken*	**brak brūken**	**gebrōken**
......	......	**gebōren**
kōmen *komen*	**kwam kwūmen** / **kwamp kwampen**	**gekōmen**
ṣieren *den baard scheren,* ook *bedriegen*	**shōr shōren** ook zw. **ṣieden**	**geshōren,** zw. **geṣied**
spréḳen *spreken*	**sprak sprūken**	**gesprōken**
stéḳen *steken*	**stak stūken**	**gestōken,** ook **gestéḳen**
stélen *stelen*	**stōl stōlen,** zw. **stélden**	**gestōlen**
vréḳen *wreken*	......	**gevrōken**
wéġen *wegen* trans. en intrans.	**wōg wōgen,** zw. **wéġden**	**gewōgen**
zwéren *zweren, een eed doen* en *etteren*	**zwōr zwōren,** ook zw. **zwéden**	**gezworen,** of zw. **gezwéd**

Die wkw. nemen in het praet. sing. de vocaal van het partic. over :

stōl, shōr en **zwōr.**

ṣieren *bedriegen* heeft den invloed van **ṣieren** *snijden* ondergaan; hetzelfde verloop van het zw. *besceren* = *bespotten* zien we in 't Mnl., cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 157, *b*. De zw. **ṣieden, geṣied, stélden, wéġden, zwéden gezwéd** zijn betrekkelijk zeldzaam.

ṣieden en **geṣied** zijn alleen gebruikt in den zin van *den baard scheren.*

wéġen is uit de 3de klasse tot de 2de overgegaan.

3° *Derde klasse.* **(60)**

Infinitief		Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : **é è ī i**		sg. **a**, pl. **ū**	**é**
éten *eten*		**at ūten**	**g̣éten**
genézen *geneʒen*	zw.	**genézden**	**genézen**
g̣éven *geven*		**gaf gūven**	**geg̣éven**
lézen *leʒen*	zw.	**lézden**	**gelézen**
lèn *leggen*		**lag lūgen**	**gelég̣en**
méten *meten*	zw.	**méten**	**geméten**
trèn of **trejen** *treden*	zw.	**tréden**	**getrèn** of **getrejen**
verg̣éten *vergeten*	zw.	**verg̣éten**	**verg̣éten**
wéven *weven*	zw.	**wévden**	**gewéven**
zīn *ʒien*		**zag zūgen**	**gezīn**
ziten *ʒitten*		**zat zūten**	**gezéten**

lèk̥en *leken* is zw. De korte **é** is ontstaan onder den invloed van den 3den p. sing. ind. praes., van het praet. en het part. praet., waar regelmatig verkorting plaats greep.

In pl. van het zw. **biden** zegt men veel meer **lézen**; men hoort soms ook wel **gebéden**, waar het onregelmatig behouden der **d** op eenen geleerden vorm wijst; het praet. van **biden** wordt zelden gebruikt.

Van *plegen* = *gewoon ʒijn* ken ik alleen het praet. **ploht.**

Voor het verloop van **genézden, méten, tréden, wévden,** cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 163. Ze zijn, met **lézden** en **verg̣éten**, uit te leggen door den, bij het geringe gebruik van 't praet., overwegenden invloed van den grondvorm des wkw.

4° *Vierde klasse.*

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : **oe** (oı)	**é** (eȷ)	**é** (eȷ)
Boeten *bijten*	**bét**	**gebéten**
benoen *benijden*	**bené** of zw. **benäden**	**benèn** of **beneȷen**
bloıḳen *blijken*	**bléḳ**	**gebléḳen**
bloeven *blijven*	**blév**	**gebléven**
broen *breien*, ook *met boter besmeren*	**bré** of zw. **bräden**	**gebrèn** of **gebreȷen**
droeven *drijven*	**drév**	**gedréven**
(ge)loıḳen *gelijken*	**(ge)léḳ** of zw. **(ge)läkten**	**geléḳen** of zw. **geläkt**
groepen *grijpen*	**grép**	**gegrépen**
groezen *grijnzen=weenen*	**grés**	**gegrézen**
koeven *kijven*	**ḳév** of zw. **koevden**	**geḳéven** of zw. **gekoevd**
kwoıten *kwijten*	**kwét**	**gekwéten**
loen *lijden*, *leiden*	**lé**	**gelèn** of **geleȷen**
moen *mijden*	**mé** of zw. **mäden**	**gemèn** of **gemeȷen**
noıg̣en *nijgen*	**nég̣**	**genég̣en**
noepen *nijpen*	**nép**	**genépen**
proezen *prijzen*	**prés** of zw. **proezden**	**geprézen** of zw. **geproezd**
roen *rijden*	**ré**	**gerèn** of **gereȷen**
roıg̣en *rijgen*	**rég̣**	**gerég̣en**
voezen *vijzen*	**véz**	**gerèzen**
shoenen *schijnen*	**sḥén** of **ṣén**	**gesḥénen** of **geṣénen**
shoeten *schijten*	**shét** of **ṣét**	**geshéten** of **geṣéten**
shroeven *schrijven*	**shrév**	**geshréven**
sloepen *slijpen*	**slép** of zw. **släpten**	**geslépen** of zw. **gesläpt**
sloeten *slijten*	**slét**	**gesléten**
smoeten *smijten*	**smét**	**gesméten**
snoen *snijden*	**sné**	**gesnén** of **gesneȷen**
spoeten *spijten*	**spét**	**gespéten**
stoıg̣en *stijgen*	**stég̣**	**gestég̣en**
stoeven *stijven*	**stév** of zw. **stoevden**	**gestéven** of zw. **gestoevd**
stroen *strijden*	**stré**, **stréd** of zw. **sträden**	**gestrén** of **gestreȷen**
stroıḳen *strijken*	**stréḳ** of zw. **sträkten**	**gestréḳen** of zw. **gesträkt**

verdwoenen *verdwijnen*	**verdwén**	**verdwénen**
vertoıgen *vertijgen*	**vertég**, zw. **vertoıgden**	**vertégen**, zw. **vertoıgd**
vroen *vrijen*	**vré**	**gevrén** of **gevrejen**
vroeven *wrijven*	**vrèf**	**gevréven**
woeten *wijten*	**wét** of zw. **wäten**	**gewéten**
woezen *wijzen*	**wés** of zw. **woezden**	**gewézen** of zw. **gewoezd**
zoıgen *zijgen, neerzinken*	**zég**	**gezégen**
zwoıgen *zwijgen*	**zwég**	**gezwégen**
bezwoıḳen *bezwijken*	**bezwéḳ**	**bezwéḳen**

Voor de zwakke vormen : **benöden**, **geläkten geläkt**, **proezden geproezd**, **woezden gewoezd**, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 167; zw. vormen van **koeven**, **stroen** waren ook reeds in 't Mnl. bekend, cf. *ibid.*, § 167.

broen *breien* is meestal sterk geworden; **broen** *smeren* komt van een *breiden*.

loen in den zin van *leiden* heeft ook een regelmatig praeter. **läden.**

noıgen *neigen* heeft ook analogisch n. **noıgden** en **nég**.

vertoıgen beteekent *in 't kaartspel niet volgen*, cf. SCHUERMANS, *Vl. Idiot.*

Er bestaat te Leuven eene neiging, die ongetwijfeld aan den invloed der school toe te schrijven is, de zwakke vormen van de sterke wkw. zooveel mogelijk te vermijden, en deze opmerking geldt voor al de ablaut-klassen.

5° *Vijfde klasse.*

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : **ue** (**uı**) **ī** (**ie**)	**ō** (**oȷ**)	**ō** (**oȷ**)
buıgen *buigen*	**bōg**, ook zw. **buıgden**	**gebōgen gebuıgd**
kruepen *kruipen*	**krōp**	**gekrōpen**
shueven *schuiven*	**shōf**	**geshōven**
slueten *sluiten*	**slōt**	**geslōten**
snueven *snuiven*	**snōv**, zw. **snuevden**	**gesnōven**, zw. **gesnuevd**
sprueten *spruiten*	zw. **spröten**	**gesprōten**, zw. **gespröt**
zuıgen *zuigen*	**zōg**, zw. **zuıgden**	**gezōgen**, zw. **gezuıgd**

zuepen *zuipen*	**zōp**, zw. **zōpten**	**gezōpen**
bien *bieden*	**boj**, zw. **bieden**	**gebojen**, zw. **gebied**
bedrīgen *bedriegen*	**bedrōg**	**bedrōgen**
genīten *genieten*	**genōt**, zw. **genīten**	**genōten**
gīten *gieten*	**gōt**	**gegōten**
kīzen *kiezen*	**kōs**	**gekōzen**
klīven *klieven*	**klōv**, zw. **klīvden**	**geklōven**, zw. **geklīvd**
līgen *liegen*	**lōg**	**gelōgen**
verlīzen *verliezen*	**verlōs** of **verlōr**	**verlōren**
rīken *rieken*	**rōk**	**gerōken**
shīten of **sīten** *schieten*	**shōt**	**geshōten**
vlīgen *vliegen*	**vlōg**	**gevlōgen**
vrīzen *vriezen*	**vrōs**	**gevrōzen**

Het wkw. **flueten** *fluiten* heeft soms de analogie van de sterke vervoeging ondergaan, en men hoort **flōt** naast **flöten**, **geflōten** n. **geflöt**; **pluezen** *pluizen*, **shuelen** *schuilen* zijn regelmatig zwak.

Voor *spruiten* waren reeds in 't Mnl. zwakke vormen bekend : *sprutede*, *spruytte*, *gespruut*, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 172.

boj van **bien** is onregelmatig en zou moeten **bōd** luiden; de analogie van 't praet. plur. en 't partic. is hier in 't spel. Hetzelfde geldt voor **verlōr**.

Het wkw. **stīven** *stuiven* wordt gansch zwak vervoegd. **Brāven** *brouwen* en **spāven** *spuwen* die vroeger tot deze klasse behoorden, hebben een zwak praet. en partic. De sterke part. **gebrāven** en **gespāven** zijn nochtans meer gebruikt dan **gebrōd** en **gespōd**. De analogie van deze wkw. en van **āven** *houden* en **vāven** *vouwen*, die tot de 7de klasse behooren, hebben bij andere wkw. op **-āven** een sterk part. doen ontstaan; men zegt :

dāven *duwen*	**dāvden** of **dōden**	**gedāven**
verkāven *verkouden*	**verkāvden** of **verkōden**	**verkāven**, doch meer **verkōd**
bāven *bouwen*	**bāvden** of **bōden**	**gebāven** of **gebōd**

6º *Zesde klasse.* (60)

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut : ū	ū	ū
drūgen *dragen*	**drūg**	**gedrūgen**
lahen *lachen*	zw. **lahten**	**gelahen**
grūven *graven*	zw. **grūvden**	**gegrūven**, zw. **gegrūvd**
jūgen *jagen*	**jūg**, zw. **jūgden**	**gejūgd**
mūlen *malen*	zw. **mölden**	**gemūlen**, zw. **gemöld**
slūgen *slaan*	**slūg**	**geslūgen**
ston *staan*	**stond**	**geston**
vūren *onstuimig toeschieten, varen* en *bevreemden*	zw. **vūden**	**gevūren** of zw. **gevūd**
vrūgen *vragen*	**vrūg**, zw. **vrūgden**	zw. **gevrūgd**

jūgden en **vrūgden** worden slechts weinig gebruikt. De vormen **gegrūven** en **gegrūvd** worden onverschillig gebezigd, doch het part. van **begrūven** *begraven* is altijd sterk.

De **g** van **slūgen** is aan de analogie van 't part. toe te schrijven.

vūren *onstuimig toeschieten* is den oorspronkelijken zin van 't woord nabij : **oe vūden nu ém** *hij schoot op hem toe;* zijn part. schijnt uitsluitend sterk te zijn.

Eenige voorbeelden zullen de andere beteekenissen van **vūren** en 't gebruik van het part. ophelderen : **oe és gūd gevūren** *hij is goed gevaren;* hier ook schijnt het sterk part. regel, alhoewel men soms **gevūd** hoort.

Integendeel in : **et ied ons gevūd** *het heeft ons bevreemd*, is 't zwakke part. het meest gebezigd.

(60) 7° *Zevende klasse* (de vijf laatste bij Cosijn, ***Nederlandsche Spraakleer***; cf. Colinet, *op. cit.*, **57**).

Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
āven *houden*	**īl**, zw. **āvden**	**gāven**
aŋen *hangen*	**iṇḳ** / **uŋk**	**gaŋen**
baken *bakken*	zw. **bakten**	**gebaken**
banen *bannen*	zw. **banden**	**gebanen**
blūzen *blazen*	zw. **blūzden**	**geblūzen**
bruen *braden*	zw. **bröden**	**gebruen**, zw. **gebröd**
gon *gaan*	**g̣iṇḳ** / **guŋk**	**gegon**
ieten *heeten*	zw. **ieten**	**g̣ieten**
lūten *laten*	**līt**	**gelūten**
luepen *loopen*	**līp**	**geluepen**
ruen *raden*	zw. **röden**	**geruen**
rūpen *roepen*	**rīp**	**gerūpen**
sḥépen, ṣépen *scheppen (maken)*	zw. **ṣépten**	**geshūpen**
sḥien, ṣien *scheiden*	zw. **sḥieden, ṣieden**	**gesḥien, geṣien**
slūpen *slapen*	**slīp**, ook zw. **slopten**	**geslūpen**
spanen *spannen*	zw. **spanden**	**gespanen**
stueten *stooten*	**stīt**, zw. **stuten**	**gestueten**
valen *vallen*	**vīl**	**gevalen**
vaŋen *vangen*	**viṇḳ, vuŋk** ook zw. **vangden**	**gevaŋen**
vāven *vouwen*	zw. **vōden** of **vāvden**	**gevāven** ook zw. **gevōd**
wasen *wasschen, wassen*	zw. **wasten**	**gewasen**
zōten *zouten*	zw. **zōten**	**gezōten**

De vormen **iṇḳ** en **viṇḳ** zijn zeldzaam, **giṇḳ** minder; doch **uṇk**, **vuṇk** en **guṇk** zijn de meest gebezigde. De analogie van de vormen op **-uṇk** der eerste klasse heeft ongetwijfeld deze drie praeterita tot stand gebracht. Cf. van Helten, *Mnl. Spr.*, § 180, *f*. (60)

De zw. **gebröd** en **slopten** zijn weinig in gebruik. Men hoort vaak **stuten** en **vangden**.

Voor **vāven**, cf. 5°, *vijfde klasse*.

In **wassen** zijn de twee oorspronkelijke wkw. des te gemakkelijker samengevallen, daar de **-h** in 't Lv. niet meer gehoord wordt.

61. Andere werkwoorden. (Cf. Cosijn, *Nl. Spr.*, § 279.) (61)

1° **dūn** *doen*.

		Vragende vorm.			Vragende vorm.
Ind. Pr.	**Ik dūn**	**dūn ek**	Praet.	**iḳ dé**	**deȷ ek** of **dèk**
	ge dūd	**dūd e**		**ge déd** of **déd**	**déd e**
	oe »	» **me**		**oe dé**	**deȷ em**
	ze »	» **ze**		**ze** »	**dé ze**
	et »	» **et**		**et** »	**deȷ et**
	me dūn	**dūn me**		**me deȷen** of **dèn**	**deȷen, dèn me**
	ge dūd	**dūd e**		**ge déd**	**déd e**
	ze dūn	**dūn ze**		**ze deȷen** of **dèn**	**deȷen, dèn ze**
Part. Pr.	**al dunden**		Praet.	**gedon**	

De wkw. **gon** *gaan*, **ston** *staan*, **zīn** *zien* hebben in het praes. dezelfde vervoeging: **ik gon, ge gūd**, enz.; **ik ston, ge stūd**, enz.; **ik zīn, ge zīd**, enz.

dunden met **u** > **ū** vóor **nd**; cf. **18**, 2°; **gedon** is eene analogie van **gegon** *gegaan* en **geston** *gestaan*, waar de verkorting uit de infinitieven **gon** en **ston** overgenomen is. De verkorting van deze infinit. zelf is aan de proclisis toe te schrijven; cf. **15**, 3°, *b)*.

(**iḳ, oe**) **dé** komt uit een *dede*; de niet-verkorting van (**ge**) **déd** is op rekening van den 1sten en 3den p. te stellen.

(61) Voor de vormen **dèn, dé** en **dẹjen** cf. **2**; **è** in **dèk** is wellicht door den invloed van **dèn** ontstaan.

Een overblijfsel, van het gebruik van **dūn** als tegensprekend bevestiging- of ontkenningsmiddel, (cf. Aalstersch **'k tūn**, enz.) is m. i. **tūt** *wel zeker*, Fr. *si*. Van de oude vervoeging **k dūn,** enz. is de derde pers. neut., wegens zijn menigvuldig gebruik, alleen overgebleven : **t dūd** < **tūd,** waarin de auslaut-**d** tot **t** moest overgaan : **tūt** wordt inderdaad meestal absoluut gebruikt en **d** word *in pausa* regelmatig **t.**

2° **ḳinen** *kunnen, (kennen).*

Ind. Pr.	**ik kan (ḳin)**	*Vragende vorm.*	**kan (ḳin) ek**	Praet. **ik kost (ḳinden)**	*Vragende vorm.*	**kost (ḳinde**
	ge ḳind		**ḳind e**	**ge » »**		**» e**
	oe kan (ḳind)		**kan (ḳind) em**	**oe » »**		**» em**
	ze »		**» ze**	**ze » »**		**» ze**
	et »		**» et**	**et » »**		**» et**
	me ḳinen		**ḳinen me**	**me kosten »**		**kosten me**
	ge ḳind		**ḳind e**	**ge kost »**		**kost e**
	ze ḳinen		**ḳinen ze**	**ze kosten »**		**kosten ze**

Part. Praet. **gekost (geḳind)**

ḳinen *kunnen* en **ḳinen** *kennen* verschillen alleen in den 1sten en 3den p. sing. van 't ind. praes. en in 't praet. Vandaar soms eene natuurlijke verwarring, zelfs in het praet., waar **kost** ook *kende* beteekent : **kan, kost em zen lès?** *kent, kende hij zijne les?* naast : **ḳind, ḳinden em,** enz.

Het gebeurt nochtans dat eene zinschakeering beide wkw. scheidt : **oe kan dad līḳen** beteekent *hij kan dat liedjen zingen*, **oe ḳind dad līḳen** *hij kent dat liedjen, hij hoorde het reeds zingen*. De bijzondere vormen van **ḳinen** *kennen* worden in geen geval met de beteekenis *kunnen* gebezigd.

3° **mé̜gen** *mogen*. **(61)**

				Vragende vorm.						Vragende vorm.	
Ind. Pr.	**Ik̥**	**mag**	**mag**	**ek**	Praet.	**ik̥**	**moht**	**moht**	**ek**
	ge	**mé̜gd**	**mé̜gd**	**e**		**ge**	»	»	**e**
	oe	**mag**	**mag**	**em**		**oe**	»	»	**em**
	ze	»	»	**ze**				»	**ze**
	et	»	»	**et**				»	**et**
	me	**mé̜gen**	**mé̜gen**	**me**		**me**	**mohten**	**mohten**	**me**
	ge	**mé̜gd**	**mé̜gd**	**e**		**ge**	**moht**	**moht**	**e**
	ze	**mé̜gen**	**mé̜gen**	**ze**		**ze**	**mohten**	**mohten**	**ze**

Part. Praet. **gemoht** of **gemé̜gen**

é̜ beantwoordt hier aan de lange **ŏ** (cf. **10**, 3°). De twee participiale vormen waren reeds in 't Mnl. bekend, cf. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 231.

mé̜gen heeft, buiten zijne gewone beteekenis, ook die van *gaarne eten of drinken*.

4° **wéten** *weten*.

			Vragende vorm.		
Ind. Pr.	**Ik̥**	**wét**	**wét**	**ek**	Praet. **Ik̥ wist**
	ge	**wét**	**wét**	**e**	**ge** »
	oe	»	»	**em**	**oe** » , enz.
	ze	»	»	**ze**	Part. Praet. **gewéten**
	et	»	»	**et**	
	me	**wéten**	**wéten**	**me**	
	ge	**wét**	**wét**	**e**	
	ze	**wéten**	**wéten**	**ze**	

Part. Pr. **al wétenden**

Voor **ge wét**, cf. Mnl. *gi wet;* **oe wét** is een analogie-vorm.

5° **tèren** *durven*.

			Vragende vorm.		
Ind. Pr.	**Ik̥**	**tèr**	**tèr**	**ek**	Praet. **ik̥ tist**, enz. zooals **wist**
	ge	**tèd**	**tèd**	**e**	Part. Praet. **getist** en **getèd**
	oe	»	»	**em**	
	ze	»	»	**ze**	
	et	»	»	**et**	
	me	**tèren**	**tèren**	**me**	
	ge	**tèd**	**tèd**	**e**	
	ze	**tèren**	**tèren**	**ze**	

(61) **tèren** beantwoordt, behalve de **t**, regelmatig aan 't Mnl. *darren*; cf. **8**, 3°, en ook den Mnl. vorm *der* voor *dar*. Voor de verklaring van **t**, cf. COLINET, *op. cit.*

tist beantwoordt met hetzelfde voorbehoud aan 't Mnl. *durst*, met **i** = **ŭ**, cf. **13**, 4°.

Het praesens werd gevormd naar den stam van den infinitief : **tèr** —, zooals het praesens van **wéten** naar **wét** —.

tist heeft als bijvormen **tést** en **tèst**, waarvan de laatste minder gebruikt wordt.

De grondvorm van **tést** was een **dorste* met **or** < **ó** vóor conson., cf. **9**, 5°; **tèst** kan, volgens de gewone regels, niet ontstaan zijn dan uit eenen vorm op *e*, *i* of *a*; cf. **7**, 1°, 2°, 3°. Ik tref in VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 230, een vorm op *e* aan : *hi derst;* doch het is niet uit te maken, of de *e* hier niet van *o* vóor *r* + conson. afkomstig is.

6° **muten** *moeten.*

Ind. Pr.	**Ik mut**	**mut ek**, enz.	Praet. **ik most**, enz.
	ge »	*Vragende vorm.*	zooals **kost**
	oe »		Part. Praet. **gemuten**
	ze »		
	et »		
	me muten		
	ge mut		
	ze muten		

De korte **u** is alleen regelmatig in **ge mut**; **mut** in de andere vormen is misschien aan de proclisis toe te schrijven en dan zou **muten** een analogie-vorm zijn. Of is de verkorting op rekening te stellen van een vorm ***mutne?**

Men hoort zeer dikwijls **u** in plaats van de regelmatige **u** der verkorting; cf. **18**, 2°.

7° **wilen** *willen*. **(61)**

Ind. Pr. **Ik**	**wil**	*Vragende vorm.*	**wil ek**
ge	**wild**		**wild e**
oe	»		**wild em**, enz.
ze	»		
et	»		
me	**wilen**		
ge	**wild**		
ze	**wilen**		

Het suffix-**d** van den 3den p. sing. is eene analogie van den 2den p.; Cf. Mnl. *hi wilt*.

8° **'zélen** *zullen*.

Ind. Pr. **Ik**	**zal**	*Vragende vorm.*	**zal ek**
ge	**zéld**		**zéld e**
oe	**zal**		**zal em**, enz.
ze	»		
et	»		
me	**zélen**		
ge	**zéld**		
ze	**zélen**		

é is voor **ŏ** uit **o**, **u**; cf. **9**, 5°; VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 221 en COSIJN, *Nl. Spr.*, bl. 106.

zéle zélde is, zooals in 't Aalstersch, het Belgisch-Fransch *savez-vous*.

9° **zoen** *zijn*.

Ind. Pr. **Ik bén** of **zén**	*Vragende vorm.*	**bén** of **zén ek**	Praet. **ik was**	*Vragende vorm.*	**was ek**
ge zoed		**zoed e**	**ge wūd, wod**		**wūd, wod e**, enz.
oe és		**és em**	**oe was**		
zé »		» **ze**	**ze** »		
et »		» **et**	**et** »		
me zén		**zén me**	**me wūren**		
ge zoed		**zoed e**	**ge wūd, wod**		
ze zén		**zén ze**	**ze wūren**		

(61) Het analogisch **ik̩ zén** is veel in gebruik, **me, ze bén** zijn betrekkelijk zeldzaam.

Het spreekt vanzelf dat, in Leuven, zooals dit in Aalst nu nog het geval is, de toonlooze en betoonde vervoegingen van **zoen** eens naast elkaar hebben bestaan en dat men zei : **ge *zäd** n. **ge zoed, me *zoen** n. **me zén**, enz. Van die twee vervoegingen bleef slechts voor iederen pers. de meest gebezigde vorm leven, en zoo is het onderscheid van toonloos en betoond verdwenen. Nu is er nochtans eene neiging de vormen **zen, es** als toonlooze en **zén, és** als betoonde te bezigen; doch het gebruik staat niet vast.

wūd *waart* is regelmatig uit een **wārd** met syncope van **r** vóor **d. Wod** is waarschijnlijk eene vroegere enclisis-vorm : **wā(r)d<wō(r)d<wod.** Men gebruikt onverschillig de twee vormen.

In mijne omgeving is **wūd** zeldzamer.

10° **émen** *hebben.*

			Vragende vorm.	
Ind. Pr.	**Ik̩**	**ém**	**ém**	**ek**
	ge	**éd**	**éd**	**e**
	oe	**ied**	**ied**	**em**
	ze	»	»	**ze**
	ed	»	»	**ei**
	me	**émen**	**émen**	**me, ēme** of **éme**
	ge	**éd**	**éd**	**e**
	ze	**émen**	**émen**	**ze**

De oorsprong van den infinitief **émen** is wellicht te zoeken in den verbogen vorm *hebne* of in den vragenden 1sten p. pl. ***ébe(n) me<ébme**, cf. Colinet, *op. cit.*, **58**, 7°.

De 1ste p. s. **ém** is naar den inf. gevormd; **éd** komt van ***ébed<*ébd**; in **ied>*avid** voor ***ievd** hebben we met denzelfden umlaut te doen als in **bieter** *beter*, en en de syncope van **v** vóor **d** is zooals in **ued** *hoofd* en in **blid**, van de spreekwijze **wa blid e** *wat belieft u.*

Bij **émen** is het voor de toonlooze vervoeging hetzelfde gelegen als bij **zoen.** Het onderscheid tusschen toonloos en betoond is niet vast bepaald en de vormen **em**, **ed**, **emen** kunnen in beide gevallen voorkomen; alleen **ed** *heeft* wordt uitsluitend als de toonlooze vorm van **ied** gebezigd en kan nooit in den hoogtoon verschijnen; **ied** integendeel kan ook als toonlooze vorm gebruikt worden : **oe ied et gepakt** *hij heeft het genomen* (bevestigend), **oe ed** of **ied et gepakt** *hij heeft het genomen* (niet *gekregen).* (61)

11° Het praeteritum van **zèn** *zeggen*, **wilen** *willen*, **zélen** *zullen* en **émen** *hebben*.

	zèn — zélen	wilen	émen
Ind.	**Ik zā**	**Ik wā**	**Ik ā**
	ge zod	**ge wod**	**ge od**
	oe zā	**oe wā**	**oe ā**
	me zā(ne)	**me wā(ne)**	**me ā(ne)**
	ge zod	**ge wod**	**ge od**
	ze zā(ne)	**ze wā(ne)**	**ze ā(ne)**
Part.	**gezied** *gezegd*	**gewild**	**gad**

Vragende vorm.

zā	**k**	**wā**	**k**	**ā**	**k**
zod	**e**	**wod**	**e**	**od**	**e**
zā	**em**	**wā**	**em**	**ā**	**em**
»	**ze**	»	**ze**	»	**ze**
»	**et**	»	**et**	»	**et**
»	**me**	»	**me**	»	**me**
zod	**e**	**wod**	**e**	**od**	**e**
zā(n)	**ze**	**wā(n)**	**ze**	**ā(n)**	**ze**

De **ā** is regelmatig in **zā zā(ne)**, **wā wā(ne)**; ze beantwoordt inderdaad volgens **5**, 1° en 2° aan Nl. *ei (zeide)* en Nl. *ou (zou, wou)*; onregelmatig in **ā ā(ne)** *had(den)*, Eene **ā** kon wel is waar uit het primitieve ***āvede**<***āvde**,

(61) en, met syncope van **v**, zooals in **ied** *heeft*, < **āde** ontstaan; maar hoe uitgelegd, dat deze **ā** niet met de andere tot **ū** is overgegaan (***vāder**<**vūder**), indien we niet aannemen dat de analogie van **zā** en **wā** den phonetischen gang van **ā** heeft kunnen stremmen?

De **o** is regelmatig in **zod** *zoudt* (1) en ook in **wod** *woudt* en *waart*, cf. **61**, 9°; onregelmatig in **zod** *zei*, waar de gewone verkorting een ***zăd** had moeten vormen (**lădt** *leidt*); onregelmatig is ook **od** *hadt* dat, in geval van verkorting, volgens den regel **ŏd** zou moeten luiden (**lŏdt** *laadt*). Hier ook heeft de analogie dus blijkbaar al de heterogene vormen samengesmolten.

Wūd is de regelmatige vertegenwoordiger van *waart* met syncope van **r** vóor **d**.

Wod is ook een regelmatig verkorte vorm, cf. **15**, 3°.

De gewone meervoudsvormen van **zā**, **wā**, **ā** zijn **zān**, **wān**, **ān**, waarvan de **n** naar haren oorsprong, behandeld wordt gelijk die der onbetoonde lettergrepen, cf. **45**. Zelfs valt ze soms vóor vocalen weg, en in mijne omgeving hoor ik dikwijls : **me zā em** *wij zeiden* of *zouden hem*, enz. Dit feit kan worden verklaard door de contaminatie van de vragende sandhi-vormen **zā me**, **ze** *zeiden wij*, *zij*, enz. Omgekeerd hoort men **zāne**, natuurlijk uit ***zānen** en daarom beter **zāne(n)** geschreven (2) waar de parasietische uitgang **-en** eene analogie is van de andere wkw.

Zānen komt, meen ik, nooit voor, hetgeen zich laat verklaren doordat de auslaut-**n** *in pausa* en vóor consonanten, volgens den sandhi-regel, wegvalt en dat men vóor vocalen den vorm **zān** gebruikt.

Wilen heeft ook een zwak praet. **ik wilden**, enz.

(1) De ō van *ou* enz. wordt wel is waar niet verkort dan in deze gevallen; doch uit het feit dat de lange van **o** ō is, mag men, hoop ik, afleiden dat ō>*ou* in **o** moest worden verkort.

(2) In **58** en hierzelf verschijnen de 1ste en 3de p. pl. praet. van **zèn**, **zélen**, **wilen**, **émen** in hunnen sandhi-vorm.

12° Al de wkw., welker stam op eenen consonant uitgaat, kunnen het suffix-**d**, **-t** van den 2den en 3den p. ind. praesens en soms praeterit, alsook van den 2den p. imper. vóor het subject- en object-pronomen en, doch minder, naar het schijnt, vóor 't artikel **et** verliezen : **ge wil, win et** (**gèld**) *gij wilt, wint het (geld)* n. **wild, wind**; **ge won et geld** *gij wont het geld*. (61)

Kup ed ues *koop het huis*, n. **kupt**; **mok et klied** *maakt het kleed*, n. **mokt**; **oe, ge woez, shroev et** (**wōd**) *hij, gij wijst. schrijft het (woord)*, n. **woezd, shroevd**; **ge wéz, shrév et** *ge weest, schreeft het*, n. **wézd, shrévd**; **oe, ge kroıg et**, *hij, gij krijgt het*, n. **kroıgd**; **ge krég et** *ge kreegt het*, n. **krégd**, enz. Men bemerke dat, in tegenstelling met hetgeen in 't Aalst. gebeurt, de verkorting zelfs na de apocope van 't suffix blijft voortbestaan.

De werkwoordelijke vormen, waarin **-g** het **-d**-suffix vóor **et** vervangt, worden in mijne omgeving niet gebruikt en behooren min of meer tot den platten tongval. Ze komen voor bij **dūn** *doen*, **gon** *gaan*, **ston** *staan*, **zīn** *zien*, **émen** *hebben*, **ueren** *hooren* en bij zekere wkw. op vroegere **-wen** : **āven** *houden*, **spāven** *spuwen*, **dāven** *duwen*, **vāven** *vouwen*, **shrieven** *schreeuwen*, **snieven** *sneeuwen*.

Voorbeelden zijn :

oe, ge dūg, dég et *hij, gij doet het, deed het*, n. **dūd, déd**; **ūs gūg, stūg et** *hoe gaat, staat het*, n. **gūd, stūd**; **oe ıg, āg ed ues gekoht** *hij heeft, had het huis gekocht*, n. **ied, ā**; **oe ueg et** *hij hoort het*, enz.

ōg et *houdt het?* of *houd het*, n. **ōd**; **spōg et** *spuwt het?* of *spuw het*, n. **spōd**; **oe dōg et** *hij duwt het*, n. **dōd**; **ge vōg et** (**lūken**) *ge vouwt het laken*, n. **vōd**; **shrıg et** *schreeuwt het*, n. **schrievd** of **shried**, **snıg et** *sneeuwt het?* n. **snievd** of **snied**.

Voor de eerste reeks : **dūn**, enz., kunnen de verkla-

(61) ringen van Prof. Colinet, *op. cit.*, **54** en **58**, 6° en 9° gelden. Voor de wkw. op **-āven** is er een bezwaar, en hier valt te betwijfelen, dat de **g** uit eene **v** zou zijn ontstaan; inderdaad de vervoeging is :

		Vragende vorm.
Ind. Pr.	**Iḳ spāv**	**spāv ek**
	ge spōd, spāvd	**spōd e, spāvd e**
		spōd em, spāvd em
	oe spōd, spāvd	**spōd ze, spāvd ze**
		spōd et, spōg et, spāvd et, spāv et
	me spāven	**spāven me**
	ge spōd, spāvd	**spōd e, spāvd e**
	ze spāven	**spāven ze**

In den vorm **spōd** heeft de **u** van de vroegere diphthong **au** zich niet tot **v** ontwikkeld, maar is met de **a** tot ō samengesmolten, cf. **17**, 3°, Aanm.; de formule **g** > **v** aannemen is dus hier niet mogelijk. Daarenboven, hoe dan uitgelegd dat **spāv et** geen doublet **spāg et** zou ontwikkeld hebben?

shrieven en **snieven** hebben vier vormen : **shrievd et, snievd et**; **shried et, snied et**; **shriev et, sniev et**; **shriıg et**; **sniıg et**, en in deze gevallen zou de **g** wel uit de **v** kunnen komen.

(62) **62.** De samengestelde vervoeging. Voor al wat die vervoeging betreft, cf. Colinet, *op. cit.*, **59.** 't Aalstersch en 't Leuvensch stemmen hier volkomen overeen.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

I. NEDERLANDSCHE PHILOLOGIE.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN DER KONINKL. VLAAMSCHE ACADEMIE, 1897.

K. de Flou en E. Gailliard drukken, bl. 373-502, hun « *Derde Verslag* houdende opgave en beschrijving der handschriften en boeken door hen, op last van het Belgisch Staatsbestuur en op verzoek van de Kon. Vlaamsche Academie, in Engeland onderzocht ten jare 1896 ». Evenals de vorige maal (*Cf.* Leuv. Bijdr., II, 77) gingen zij voort met « nasporingen omtrent mnl. en andere hss. van belang voor de geschiedenis onzer letteren », hoofdzakelijk in het *British Museum*, daarnaast in enkele andere bibliotheken, waar zij echter niets belangrijks gevonden hebben. In hun « Verslag » beschrijven zij een dertigtal hss. uit het British Museum, en deelen uit verschillende er van uittreksels mede; zij achten dat, na dit derde onderzoek, hun werkzaamheid in genoemd Museum zoogoed als voltrokken is.

E. van Even, *De vlaamsche dichteres Catharina Boudewijns*, bl. 176-201. Schr. hervat en volledigt een opstel, dat reeds van 1852 dagteekent; hij deelt mede wat wij weten aangaande het leven van Cath. Boudewijns (zij leefde van 1575-1603, was een zeer ontwikkelde vrouw, trouwde met Nicolaas de Zoete, Secretaris van den Raad van Brabant), en weidt uit over de door haar uitgegeven gedichten (zij schreef « Spelen van zinne », en liederen die zeer aardig zijn, en waar Schr. enkele van overdrukt).

In een ander opstel, bl. 667-670, handelt dezelfde schrijver over een onbekenden Vlaamschen dichter uit de 15e eeuw, nl. *Jan Amoers*, monnik van Vlierbeck. Hij leefde in het midden der 15e eeuw, en schreef voor het tooneel; uit de stadsrekeningen van Leuven vernemen wij dat het schrijven van een tooneelstuk hem meer dan eens door het stedelijk bestuur werd opgedragen. Schr. vraagt, op grond van zekere opgaven uit de stadsrekeningen, of het gewaagd is te ver-

moeden dat Jan Amoers de dichter is der « *Bliscappen* » van Maria, waar er ons twee van bewaard zijn.

L. Willems' opstel, *Nieuwe bijzonderheden over de werken van Jacob van Zevecote*, bl. 737-759, werd geschreven naar aanleiding van het ontdekken, op het stadsarchief te Gent, van een papieren hs. met latijnsche gedichten van Zevecote, voor het grootste gedeelte reeds uitgegeven. Er komt echter ook een onuitgegeven latijnsch treurspel over Conradijn van Zwaben in voor (de dichter heeft er heele brokken van ingelascht in zijne *Esther*); het hs. werpt meer licht op de wijze waarop Zevecote zijne tooneelwerken vervaardigde; het leert ons nog dat hij, in verschillende latijnsche gedichten (*Eleg.* I, 6, 7; *Sylv.*, II) de fransche *Magdeleine* van den capucijner Remi de Beauvais (1617) navolgde, enz.

P. Génard, *De zinnebeeldige taal der oude Rederijkers*, bl. 11-53. Het is een soort van woordenboek, vrij onvolledig, getuigt de Schr., van de voornaamste teekens, welke door de Rederijkers der 15e eeuw als symbolische beeldspraak werden gebruikt. Om aan te toonen hoe de Rederijkers daarmede te werk gingen, legt hij het blazoen uit dat, in 1561, de Antwerpsche *Violieren* samenstelden en totnogtoe onverklaard was gebleven.

H. Claeys, *Het jaar* 1840 *in het leven van Ledeganck*, bl. 579-605. Het is een uitvoerige bespreking van bijzonderheden uit 's dichters leven; het jaar 1840 merkt voor hem een « gewichtig, werkzaam en bewogen tijdstip »; « onder overlast van arbeid, tusschen velerhande indrukken en aandoeningen, door bange worstelingen voor geest en hart heen » liep het ten einde voor Ledeganck en tot deze slotsom : het knakken van zijn gezondheid. — Bij dit opstel sluit zich een van F. de Potter aan, nl. *Onuitgegeven en weinig bekende gedichten van Ledeganck*, bl. 606-622. Schr. deelt eenige liederen, gelegenheidstukjes, een epigram, albumverzen, enz. mede, allen zonder veel letterkundige waarde, meestal behoorende tot het eerste tijdperk van 's dichters letterkundig leven.

In zijne lezing *Over oude liedekens*, bl. 113-135, wil J. Bols spreken « over zulke oude Vlaamsche liedekens, die tot hiertoe nooit gedrukt of geschreven werden, en dus enkel bestaan in het geheugen van sommige meestal bejaarde lieden »; zijn doel is « een levendiger belang voor die liederen op te wekken, en, als practisch gevolg, tot eenen vurigen iever aan te sporen om die zangen en woorden aan te teekenen ». Het opstel bevat twee deelen; in het eerste wijst Schr. er op hoevele liederen nog op de lippen van het volk leven,

welke door geen der vroegere verzamelaars werden opgeschreven (hij zelf heeft er dergelijke aangetroffen); in het tweede spreekt hij over de middelen welke men gebruiken kan tot het verzamelen en opteekenen van zulke liederen en welke vruchten dien arbeid beloonen; o. a. het uitgeven van een « Algemeen Nederduitsch Liederboek »; het uitschrijven van prijsvragen; tot het volk gaan — inz. tot bejaarde lieden van den geringen stand — en van hen trachten te vernemen wat ze weten; vooral letten op de zangwijzen (Schr. zelf heeft drie zangwijzen van de *Drij Koningsdochterkens* gevonden, verschillende van de door de Coussemaker, Lootens en Feys, Erk en Böhme opgeteekende; evenzoo verscheidene varianten van *Naar Oostland zullen wij rijden*).

J. ten Brink, *De oorsprong van den Graal*, bl. 54-80. Schr. begint met er op te wijzen hoe bij Tennyson een neiging bestaat het Christelijk bestanddeel in de Arthursagen zooveel mogelijk op den voorgrond te doen treden; Tennyson spreekt overal van den « heiligen » Graal. Doch wat Tennyson verricht, is reeds lang voor hem begonnen: Robert de Borron, in de 13e eeuw, heeft aan de Graalgeschiedenis (in zijn « Joseph d'Arimathie » en « Merlin ») eene specifiek Christelijke kleur gegeven. Hij was het die aan Jozef van Arimathea zulke belangrijke rol deed spelen, naar aanleiding van de oude Britsche sage, volgens welke Jozef het Christendom en den Avondmaalsbeker naar Engeland zou gebracht hebben. Die toegebrachte verandering is merkwaardig; oorspronkelijk was de *Graal* eene magische schotel, samenhangende met de tooverketels, waar herhaaldelijk over verteld wordt in Wallische en Iersche legenden; hij is dus van Kymrisch-Ierschen oorsprong. de Borron kende die volksverhalen uit zijne latijnsche bronnen (de « Historia Brittonum » van den zoogen. Nennius, Monmouth's « Historia Regum Britanniae » enz.); hij veranderde dien magischen schotel in den beker, van welken Christus zich zou bediend hebben op het laatste Avondmaal. Dit « verchristelijken » moet veel hebben bijgedragen tot het verspreiden der Graal- en Arthur-legenden. Boven die zonderlinge dooreenmenging van Kymrische en Christelijke bestanddeelen, zooals Robert de Borron ze tot stand bracht, munt verre uit de hoogst dichterlijke voorstelling, door Chrétien de Troyes reeds vroeger (einde 12e eeuw) van de sage gegeven, nl. het zoeken van Percheval naar den Graal. Zij heeft allengs geleid tot een Graalmystiek (Wolfram von Eschenbach. Sir Thomas Malory, Tennyson), waarin van de oorspronkelijke Graalsage bijna alles is verloren gegaan.

De redevoering over *De nederlandsche welsprekendheid*, door wijlen

P. Willems uitgesproken, bl. 693-709, is een vlugge blik op de geschiedenis der welsprekendheid in de Nederlanden, bepaaldelijk sedert de 17e eeuw.

HANDELINGEN EN MEDEDEELINGEN VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN, *over de jaren* 1895-1896 *en* 1896-1897.

In de « Handelingen en mededeelingen » over het jaar 1895-1896 deelt J. Verdam *Een wedergevonden fragment van de tweede bewerking der « Rose »* mede, bl. 192-228 (in de afdeeling « Mededeelingen »). Dit fragment van 1200 verzen was vroeger door Leiser op de Universiteits-bibliotheek te Leipzig ontdekt, doch sedert zoek geraakt. Onlangs, bij het overbrengen der Bibliotheek naar een ander gebouw, werd het teruggevonden. « Het belang der vondst valt in het oog : het fragment overtreft — daar het een aaneengeschakeld geheel vormt — al de tot heden gevondene in uitgebreidheid, en men kan dus nu met zekerheid oordeelen over taal en stijl en over de wijze waarop de dichter in zijne bewerking te werk is gegaan. » Wat het eerste betreft, komt het aan Schr. voor « dat de verzen van de tweede bewerking in gehalte weinig van die van Hein van Aken verschillen » ; en wat de wijze van vertalen aangaat, hier vertoont de bewerker een groote mate van vrijheid, die men zelfs willekeur zou mogen noemen.

In het laatst verschenen deel van gezegde « Handelingen » staat een opstel van H. Kern, *Over Bilderdijks Darthula in verband met de oude Iersche sage van Derdriu en de zonen Usnechs*, bl. 3-31 (in de afdeeling « Mededeelingen »). Onder Bilderdijks vertalingen van Macphersons Ossian komt een gedicht voor, « Darthula » getiteld. Dit gedicht is een zwakke nagalm van eene beroemde Iersche sage, die tot den cyclus van Conchobar behoort. Zij werd ons bewaard in verschillende redacties, die van elkander afwijken in omvang en ten opzichte van ettelijke bijzonderheden, maar in hoofdzaak overeenstemmen. Schr. begint met den inhoud van het Iersch verhaal mede te deelen, volgens de redactie door Whitley Stokes in zijn « Irische Texte » uitgegeven, en onderzoekt dan wat die oude sage, naar vorm en inhoud, in Macphersons bewerking (en Bilderdijks vertaling) is geworden. Vooreerst blijkt het dat Macpherson de twee Iersche sagenkringen (de hooger gemelde van Conchobar en die van Fingal) met elkander heeft verward : dat bewijst een groote onkunde.

Verder merkt men dat de inhoud van Macpherson's verhaal weinig overeenkomst vertoont met dien van de Iersche sage; dat geheel zijn gedicht verward is; dat er van de nevelachtige gestalten zijner personages niets in de onvervalschte sage te ontdekken is; dat hetgeen hij wil doen doorgaan voor echte, oude Keltische poëzie, niets anders is dan « salonpoëzie » der achttiende eeuw, met een exotisch tintje gekleurd; Macpherson nl. heeft « bij de achttiende-eeuwsche denkbeelden en gevoelens door hem uitgedrukt een zeker mengsel van vreemde ingredienten toegevoegd, genoeg om een prikkelenden bijsmaak te verleenen ». Ten slotte moet er nog op gewezen worden dat in Macphersons verhaal het epische karakter der sage geheel verloren gaat.

C. H. den Hertog, in zijne voordracht *Onvrede in taal- en letterwereld*, bl. 30-60 (in de afdeeling « Handelingen »), doelt op den tegenwoordigen toestand onzer letteren, die zich lucht geeft in allerlei twisten over misverstanden, over van slechts éene zijde beschouwde verschijnselen, over slecht gestelde vraagstukken. Dat merkt men zoo goed op het gebied der *taal-* als op dat der *letterkunde*. Schr. bestrijdt het zoogen. « taalindividualisme » en de formule « taal is klank »; hij weidt uit over het antagonisme tusschen de letterkundige kunst en de letterkundige wetenschap ('t is onzinnig : wetenschap en kunst zijn twee verschillende zaken, die wel naast elkaar anders dan in vijandelijke houding kunnen bestaan), enz.

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTERKUNDE, 1897.

C. Huysmans handelt over *Een onuitgegeven hekelschrift van het einde der 16e eeuw*, bl. 44-70. Dit hs., gevonden te Hasselt, werd geschreven tusschen de jaren 1570 en 1574, en is waarschijnlijk afkomstig van een gereformeerd advocaat, in het Graafschap Loon woonachtig. De bewaarde tekst — vermoedelijk het oorspronkelijke van den schrijver — is niet volledig bewaard. Het is een hekelschrift, zonder veel orde, en dat niet geheel afgewerkt schijnt. De satyrist hekelt zijn eigen confraters; de soldaten, die vuile ziekten oprapen in Spanje, Napels en België; de studenten van Leuven; de priesters en de kloosters; in het algemeen zekere openbare ambtenaars (doch zonder iemand te noemen) en bepaalde instellingen; verder de woekeraars, en inzonderheid de vrouwen. De schrijver was een ongeloovige spotter met demokratisch gevoel; zijn hekelschrift is een zeer realistisch tafereel, maar het gaat mank aan synthesis. Na de be-

spreking van het stuk, wordt de tekst er van afgedrukt en nogal uitvoerig toegelicht.

J. Verdam deelt, bl. 294-305, een *Fragment van een onbekenden ridderroman* mede; ongeveer 380 ten deele geschonden verzen, uit de nalatenschap van wijlen M. de Vries, en die tot nog geen bekenden mnl. roman behooren. Volgens Prof. Kalff hebben wij te doen met een staaltje van mnl. ridderromans van eigen maaksel; de letterkundige waarde er van is gering; maar er komen eenige opmerkelijke woorden in voor, zoodat het stuk in opzicht van taal niet zonder belang is.

Verder drukt dezelfde schrijver eene kleine verzameling *Onbekende rijmspreuken* af, bl. 306-309, naar een hs. te Leiden, alsmede *Ene bevelinghe*, bl. 309-313, welke voorkomt in een Parijsch hs., en waarvan de tekst min of meer overeenkomt met andere reeds bekende gedichten.

P. Leendertz eindigt zijne beschrijving van het *Zutfensch-Groningsche handschrift*, bl. 25-43, 129-141 (zie Leuv. Bijdr., II, 80). Hij deelt een gedicht van 184 vv. mede, *van den ʒeven ghetiden* (het zou uit het Duitsch vertaald zijn); vervolgens een *Kalender*, door een geleerde monnik vervaardigd, ten deele naar den « Compactus » van Joh. Sacroboscanus (opgesteld 1232), ten deele naar andere bronnen (met uitvoerige verklaringen, waarvan Schr. de juistheid prijst); eindelijk een stuk van ongeveer 300 vv., dat hij *van der manen ʒeden* heet. Een tweede tekst daarvan komt voor in een hs. te Wolfenbüttel; Schr. geeft er de afwijkende lezingen van. Het stuk is belangrijk, zoowel voor onze kennis van de taal, als voor die van het geestelijk leven onzer voorouders.

J. H. Gallée geeft een *Collatie en verbeteringen op Hs. III*, 13, *Sem. Bibl. Trier*, bl. 142-148. Dit hs. bevat nl. verschillende neder-, middel- en hoogduitsche glossen, welk Schr. in een vorigen jaargang (1894) van het « Tijdschrift » heeft afgedrukt en nu opnieuw herziet.

In de *Bijdragen tot de kennis der uit het Fransch overgenomen woorden in het Nederlandsch* (zie Leuv. Bijdr., II, 83), handelt ditmaal J. J. Salverda de Grave over *de uit Latijnsche* c *ontstane klanken in het Nederlandsch*, bl. 81-104. Hij bespreekt eerst de lat. *c* in het Centraalfransch (vóór een consonant, vóór *u* en *o* blijft deze onveranderd; vóór *a*, *e*, *i* ontwikkelt zij een *yod*; *cj* > *tj*, en verder nog *ch*, *s*, *ts*, *its*). Daarna wordt de lat. *c* in de Noordelijke dialecten behandeld (met de daareven gegeven ontwikkeling komt, van de Noordelijke dialecten, het Waalsch, in het O. van Zuid-België, meest overeen, het Picardisch [ten Westen van het Waalsch, tot Binche-

Charleroi] heeft, o. a., *c* voor *a* in plaats in *ch*, ook *ch* in plaats van *ts*, en *is* in plaats van *its*). Eindelijk wordt de lat. *c* in mnl. woorden besproken. Hier komen verschillende gevallen voor; 1° lat. *c* blijft *k*; b. v. : *kaart*, *kapitein*, *caveerne* (merkwaardige uitzondering is *gordijn*; wellicht ontstaan uit een franschen dialectischen vorm); 2° lat. *c* wordt Ofr. *ch* (*tsj*), blijft dialectisch *k*; aldus o. a. *kampioen*, *kameel*, *kastanje*, *kous*, *kasteel*, enz., waarbij *sjerp*, *sjalot*, *roke* naast *rootse*, *toke* naast *toortse*, e. a.; 3° lat. *c* wordt Ofr. *ts*, dialectisch *ch* (*tsj*); aldus b. v. Ndl. *ciment*, *cirkel*, *prins*, *saus*, *fatsoen*, *officier*, enz.; ofwel wordt Ofr. *its*, Picardisch *is*, als in Ndl. *patrijs*. In het « Aanhangsel » worden eenige afzonderlijke groepen van overgenomen woorden besproken (o. a. *plaats*, *muts*, *gratie*, *plantsoen*, *kaatsen*, *schorsen*, enz. waarin lat. *t* voor *e*, *i* in hiatu). — Welke gevolgtrekkingen mag men uit het verhandelde maken? De overgenomen woorden werden ontleend, niet aan het Centraalfransch, maar aan Noordfransche dialecten, bepaaldelijk aan het Picardisch. Wanneer werden ze ontleend? Terminus a quo is de klank *ts* in de Mnl. woorden : in de 13e eeuw is deze in het Pic. *s* geworden; de ontleening moet dus vóór dien tijd geschied zijn.

J. Verdam, in zijne *Dietsche Verscheidenheden*, bl. 1-20, 163-175 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 81), bespreekt eerst eene reeks nieuwe of minder bekende woorden uit een haagschen bijbel van 1360, (een hs. in folio, in de Koninkl. Bibl. van Den Haag, zeer belangrijk uit een taalkundig oogpunt). De vertaler of afschrijver was waarschijnlijk een Oostvlaming uit de streek van Aalst; zijn werk is van groot gewicht omdat het ons toelaat verschillende onverstaanbare of bedorven plaatsen uit den Delftschen Bijbel van 1477 te verklaren of te verbeteren. Schr. behandelt de merkwaardigste woorden, die wij uit dezen Bijbel leeren kennen, met de noodige toelichtingen. Verder heeft hij het over eenige Mnl. en Ndl. woorden, nl. *bordelen* (is hetzelfde als « borrelen »: het woord, totnogtoe niet gevonden bij een schrijver, komt in den hooger besproken Bijbel voor); *nijdnagel* (er zijn twee verschillende woorden « nijdnagel »; het eene van *nagel* = lat. *clavus*, zooveel als *klinknagel*; het andere van *nagel* = lat. *unguis*, en beteekenende « uitwas der nagelwortels ». Die beide beteekenissen zouden tot éene kunnen teruggebracht worden. Het tweede « nijdnagel » zou eigenlijk zijn : een nagel met zijn wortel in het vleesch vasthechtende. Het eerste deel van het woord, *nijd-* behoort tot *ni(e)den*, d. i. « omklinken, vasthechten »); *walm* (het woord is gevormd van den stam van *wallen*, « koken »; het

beteekent dus oorspronkelijk « het koken »; verder « waterwel », « opstijgende damp », verder « stroobus », inz. « brandende stroobos, toorts ». Maar in dien laatsten zin hebben wij met een ander woord te doen, nl. *walm* van *wallen*, *wellen* in den zin van « rollen ». Plaatsen, waar het woord met die verschillende beteekenissen voorkomt, worden besproken); en ten slotte *do(e)m* (daarmede wordt bedoeld de « naaf van een wiel »; wij hebben het woord nog afzonderlijk en in 't bekende « dommekracht »; *duim* is ermede verwant).

Van denzelfden schrijver komt ook een bijdrage voor : *Over werkwoorden op -ken en -iken (-eken)*, bl. 175-211. In het *Woordenboek der Frequentatieven* van De Jager staan reeds verschillende aldus gevormde ww. opgeteekend; Schr. bespreekt eene reeks andere (o. a. grinniken, hinniken, alsmede vele zonder den toonloozen klinker, b. v. balken, bulken, hurken, lonken, enz.). Zij zijn alle gevormd met een *k*-suffix, oorspronkelijk een verkleiningsuitgang. Het zijn dus eigenlijk diminutieven (te vergelijken b. v. met lat. *cantillare* van *cantare*), later ook frequentativa; doch soms, vooral bij die op *-ken*, is tegenwoordig noch de diminutieve, noch de frequentatieve kracht van het suffix meer voelbaar. Het grootste gedeelte der door den Schr. belandelde ww. behoort tot het gebied der volkstaal (dialecten); daarom is het van groot belang ze systematisch op te teekenen, eer ze verdwijnen of uitsterven.

Verschillende andere opstellen van dezen jaargang van het *Tijdschrift* loopen over verklaringen van woorden of uitdrukkingen. Zoo wijst P. Leendertz op het zeldzame woord *geerde*, bl. 24, dat in A. Bormeesters « Infidelitas ofte Ontrouwe Dienstmaagt (Amsterd. 1644) voorkomt, en « gordel » beteekent, waarvan fig. « maagdom ».

A. Beets deelt, bl. 80, eenige plaatsen mede waar het adj. *aper* met de beteekenis « open, onbeheerd » voorkomt. Met dit woord (naar 't schijnt thans een uitsluitend Utrechtsch bnw.) is het Mnl. « apergoet » samengesteld. — Op bl. 320 geeft hij een recept *Om Slabberaen-beulingen te maken*, uit de 17e eeuw, ter verklaring van het woord « slabberaen » in Bredero's *Moortje*. — *'t Alleluia is geleid*, bl. 290-293, beteekent, volgens denzelfden Schr., « de vreugd is ten einde ». De uitdrukking is ontleend aan een kerkelijk gebruik, en de vertaling van het lat. « deponere Alleluia »; men weet nl. dat, van Septuagesima tot Paschen, de juichtoon « Alleluia » in de mis wordt weggelaten. — *De mijl op zeven gaan*, verklaart hij, bl. 251, als wellicht staande voor « de mijl op zeven vierel gaan » (dus een elliptische uitdrukking), naar het analogon « den weg op vijf vierel nemen ». De zegswijze

moet dan beteekenen : in plaats van een mijl, zeven vierendeelen van een mijl afleggen, den weg dus door omloopen onnoodig verlengen.

A. Kluyver, *Malloot*, bl. 159-162. Dit woord is geruimen tijd aangezien geworden als possesieve samenstelling van *mal* en *hoot* (Brabantsche vorm van « hoofd »). Franck beschouwde het, in zijn *Etymol. woordenb.*, als « een afleidsel met romaanschen uitgang ». Schr. nu wil bewijzen dat het een Fransch woord is, nl. het znw. *malote*, « wesp, hommel », ook overdrachtelijk volgens Jaubert : « jeune fille qui a des allures, des goûts de garçon ». Het heeft dus oorspronkelijk niets met ons adj. *mal* te maken, maar later werd het er in verband mede gebracht. — Het werkwoord *moeskoppen* wordt door denzelfden medewerker, bl. 237-239, verklaard als misschien oorspronkelijk beteekenende « eene geldkist openbreken » (*Moos* is een welbekend woord voor « geld », en *kippe*, *kuppe*, *kuffe* staat bij Avé-Lallemant met den zin van « kist, kast »). — *Schorremorrie*, is, volgens hem, bl. 239-240, geen eigenlijk joodsch woord, en de oorsprong er van moet men niet in den Bijbel zoeken. Het is afkomstig uit het Oosten, en beteekende, in vele Oosteuropeesche talen « alles door elkaar », ook « verward gepraat ».

J. W. Muller, *Brandemoris en eene plaats uit Bredero*, bl. 105-120. « Brandemoris » is een boertige benaming voor « brandewijn », en een vervorming daarvan. Doch hoe ontstaan? Schr. meent uit het verkleinwoord « brandewijntje », met woordspeling op zekeren bekenden vrouwennaam : *brande Wijntje* (men denke aan aardigheden als *dikke ton* voor « *dukaton* », *ouwe vaar* voor « ooievaar », enz.). Aanleiding daartoe gaven allerlei « brandes » als *brande amours*, *brande ronde*, enz. (waarin « brande, branle » de benaming is van een dans). Men had ook *brande Maurice* (naar Graaf Maurits aldus geheeten, en daarnaast *brande mor(r)is*, welk laatste woord de naam is van een zekeren dans, in Engeland zeer geliefkoosd. Een van die twee woorden deed de woordspeling ontstaan; de weg was daartoe gebaand door het hooger gemelde *brande Wijntje*, opgevat als benaming van eene danswijze, naar analogie van werkelijk bestaande, als *brande Lijsken*, *brande Mayken*, enz. — Naar aanleiding van deze verklaring van *brandemoris*, bespreekt Schr. eene plaats uit Bredero's « Lucelle » (2e bedrijf, 4e tooneel), plaats waar op sommige dansen toespelingen gemaakt worden, en die tot dusverre nooit geheel opgehelderd was.

In een ander opstel heeft dezelfde Schr. het over *Brandaris en*

Sint-Brandarius, bl. 274-282. « Brandaris » is bepaaldelijk en uitsluitend vanouds de naam van den vuurtoren op het eiland Terschelling. In de 16e en 17e eeuw achtte men den toren en de daarbij gelegen kapel gewijd aan eenen Sint-Brandarius. Doch een dergelijke heilige bestaat niet. Men moet niet aan verwarring denken met Sint-Brandanus; onze preudo-heilige heeft zijn ontstaan te wijten aan een misverstand. De toren zelf heeft vanouds *brandaris* geheeten (dit woord zal wel op eene of andere wijze met *brand* in verband staan; doch hoe, is vooralsnog niet aan te wijzen); de kapel, die in de nabijheid stond, werd vermoedelijk « brandaris-kapel » genaamd, en het volk zag later hierin den naam van eenen heiligen *Brandaris* of *Brandarius*.

Verder wordt door Schr. nog gesproken over de *Brandewijnsteeg en Clarensteeg*, bl. 283-286, twee Leidsche straatsnamen. De laatste naam werd, meende men vroeger, aan de straat gegeven naar aanleiding van een kapel der H. Klara, die er oudtijds in stond; later, toen de Leidenaars aan geen H. Klara meer dachten, vatten ze op « Klaresteeg » (klare = jenever). De straat werd verlengd; het volk heette spelenderwijs het verlengstuk « Brandewijnsteeg », in in tegenstelling met de « Klaresteeg ». — Schr. nu toont aan dat de benaming *Clarasteeg* een verbastering is van Sint-Nicolaassteeg of Claessteeg.

De uitdrukking *Vertrekken of weggaan met Farao's bokken*, die bij Langendijk voorkomt, wordt door A. Hendriks verklaard, bl. 149-153. Hij vat « Farao's bokken » op als « geld, buit », en meent dat de zegswijze behoort tot die uitdrukkingen waarvan de in het tweede gedeelte vermelde handeling of toestand een contrast vormt met de woorden van de eerste helft. Die verklaring wordt in een opstel van J. W. Muller, bl. 155-158, verworpen. Deze bekent echter er geen betere in de plaats voor te kunnen geven; hij vraagt of wellicht het bekende *faro*-bier of het kaartspel, in de 17e en 18e eeuw onder den naam *Pharao(n)* bekend, niet ten grondslag kunnen liggen aan het spreekwoord?

H. Kern stelt een nieuwe afleiding voor van het woord *Hengst*, bl. 268-271. De oudste beteekenis is die van mannelijk paard in het algemeen, geschikt om als lastdier gebruikt te worden. De oudste vorm is die uit de « Lex Salica », nl. *chengisto*; daarnaast *chanzisto* (de *z* duidt de gemouilleerde, Romaansche uitspraak der *g* vóór *i* aan. Schr. meent er een superlatief in te mogen zien, en wel van een adjectief, dat verwant is met Sks. *çakra*, « machtig »;

in 't Got. hadde het **haihst-s* geluid (overeenkomstige vorm in het Sks. ware **çankistha*). Got. **hahist-s* zou staan naast *hangists*, als **juhists* naast *jungist* in andere Germaansche dialecten.

Dezelfde Schr. bespreekt ook het subst. *Limoen* (vruchtnaam), bl. 271-273. Dit w. zou het Ndl. aan het Fransch ontleend hebben; daarin zou het gekomen zijn uit een Zuid-Europeesche taal (Ital., Spaansch of Portug.). De verdere oorsprong is te zoeken in het Maleisch-Polynesisch; vandaar zou het gekomen zijn, over Hindostan in het Perzisch, vervolgens in het Arabisch, en aldus in Europa.

Verevenhouten, dat in Bredero's « Spaanschen Brabander » voorkomt, en tot dusver door de uitgevers niet voldoende werd verklaard, moet, volgens F. A. Stoett, bl. 318-319, beteekenen: met « evenhouten » verspelen, d. i. met een soort een *kegelspel*. Het spel werd « evenhouten » geheeten, blijkens een plaats uit Winschooten's *Seeman*, « om dat men aan neemt een effen getal van Keegels of Houten om ver te werpen ». Tot nadere bevestiging van die verklaring deelt Schr. een paar plaatsen mede, waar van zulke *even houten* spraak is.

Om een voor enkele jaren door Fruin gegeven verklaring te staven van het bekende rijmpje « Op den eersten April verloor Alva zijnen bril » (zie Tijdschr., XI, 25 *sqq.*), dat in de plaats is gekomen van « Alva kreeg een bril op zijn neus », deelt P. Leendertz, bl. 70-71, mede, dat er inderdaad een afbeelding bestaan heeft van Alva met den bril op den neus, naar een plaats uit de « Mémoires » van Aubéry (Parijs, 1680); maar die schilderij schijnt verloren gegaan.

In zijn opstel *Nog een en ander over de Oudoostnederfrankische en de Middelfrankische Psalmen*, bl. 72-79, trekt W. L. van Helten zijne theorie in over het overstaan daarvan (*Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 82-83), en erkent het zeer waarschijnlijke van Cosijns stelling. Verder bekent hij eene niet-Nederfrankische « Vorlage » voor onze Nederfrankische redactie aan te nemen; hij twijfelt er aan of dit Ndfr. noodzakelijk aan het Saksisch gebied moet hebben gegrensd, daar wij zoo weinig van het Oostnederfrankisch en Middelfrankisch van de 10e eeuw weten. Vervolgens stelt hij ook vast dat beiden, hij nl. en Cosijn, in hoofdzaak de theorie van Jostes hebben bestreden. Ten slotte geeft hij tekstverbeteringen als vrucht van een nieuwe collatie van het hs. van Diez.

Van de bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde noem ik in de eerste plaats L. Willems' *Reinaerdiana*,

bl. 252-267. — I. Meyerus van eene dwaling vrijgepleit. J. te Winkel, in zijn *Maerlant*, zegt dat Meyerus, de bekende Vlaamsche geschiedschrijver, den « Reinaert » aan Maerlant toeschreef. Schr. toont aan dat dit eene vergissing is : in zijne « Annales Flandriae », na zijnen dood (1552) voortgezet en in 1561 uitgegeven, staat enkel dat Maerlant den wolf Isengrim noemt. Hij wijst er verder op hoe een ander geschiedschrijver, de Franschman Baluze (gestorven 1718), uit dit gezegde van Meyerus afgeleid heeft dat Maerlant de schrijver is van den « Ysengrinus »; ten gevolge daarvan staat op een ingebonden Ysengrinus in de Bibl. Nat. te Parijs : *Rhytmi Jacobi Merlanti*, hetgeen ten slotte weer aanleiding was dat Kervijn de Lettenhove in zijn « Histoire de Flandre » (1847) aan Maerlant een tweede Reinaert-roman toegeschreven heeft! — II. Isengrinus en Blauwvoeten. Dit waren de namen van twee politieke partijen in Westvlaanderen, in het begin der 13e eeuw. Men heeft « blauwvoet » verklaart als een synoniem met « vos »; Grimm deed dat de eerste, op grond van het Zweedsch *Blafot;* maar de tegenwoordige geleerden (Noreen) verwerpen die verklaring. Blauwvoet, meent Schr., kan niets anders wezen dan de roofvogel van dien naam. Met dien uitleg van Blauwvoet valt ook die van *Flaventinos vel Flampedes* uit Du Cange weg; die woorden dienen geschrapt te worden. — III. De vervaardiging van den Reinaert. *Hoe* en *wanneer* is hij ontstaan? Aangaande de tweede vraag is Schr. het eens met J. W. Muller om, op grond van de taal, de eerste helft der 13e eeuw aan te nemen (niets nieuw dus); wat het *hoe* betreft, hij meent dat de moeielijkheid zit in de onduidelijke verzen 5-6 van den *prologhe*. Hij wil ze onveranderd behouden, en vat *onghemaket* op als « onafgemaakt »; dientengevolge neemt hij voor Reinaert I twee bewerkers aan; het eerste gedeelte zou loopen tot v. 1750, en ouder zijn dan hetgene daarop volgt.

J. Bolte bespreekt de *Verdeutschungen van Jacob Cats' Werken*, bl. 241-251. In 1641 reeds vermeldt een Duitscher (Harsdörffer) verschillende werken van Cats; in 1642 haalt Titz, in zijn werk over duitsche dichtkunst, plaatsen aan uit den « Trouringh », noemt Cats als voorbeeld voor dichters naast Opitz, Heinsius en Kamphuyzen, en vertaalt twee liefdesverhalen uit den gemelden bundel. Ook andere duitsche dichters vertalen uit den « Trouringh », en weldra worden nog andere van 's mans gedichten in het Duitsch overgebracht. Uit dit alles blijkt hoezeer Cats in Duitschland gewild werd. Schr. maakt een lijst op van die vertalingen; uit den « Trou-

ringh » werden tien brokstukken vertaald in de 17e eeuw; door Barthold Feind uit Hamburg werden, in het begin der 18e eeuw (van 1710 tot 1717) Cats' volledige werken in het Duitsch overgebracht.

G. Kalff, *Ontstaan en groei van Vondels gedichten*, bl. 212-236. Het grootste gedeelte van Vondels werken ontstond natuurlijk uit zuivere aandrift; dat geldt in de eerste plaats voor zijne bijbelsche drama's en die werken welke aan geloofsijver het aanzijn te danken hadden (b. v. *Altaergeheimenissen*, *Maria Stuart*, *Heerlyckheyd der Kercke*, enz.), maar ook voor zijne lyrische stukken. Wat inzonderheid de bijbelsche drama's betreft, blijkt dit duidelijk o. a. uit de opdracht der *Gebroeders*: Vondel had er lust toe om eenige bijbelsche stof te verwerken. — Een ander aanzienlijk deel van 's dichters werken is ontstaan door de inwerking van de wereld en het leven rondom hem op zijn gemoed (b. v. *Palamedes*, de hekeldichten, *Geboortklock*, enz.). Maar er is niet veel verband tusschen Vondels tooneelwerk en zijne uiterlijke levensomstandigheden; wellicht zijn de treurspelen over *David* geschreven onder den indruk van het verdriet over zijnen zoon; misschien ook is de *Gijsbrecht* een naklank van zijn eigen gelukkig huwelijksleven. — Verschillende andere gedichten werden hem opgedragen (b. v, de *Gulden Winckel*, de *Warande der Dieren*, inzonderheid bruiloftsdichten). *Joseph in Dothan* en de *Batavische Gebroeders* hebben hun ontstaan te danken aan den invloed der beeldende kunst; aan eerstgenoemd stuk ligt het zien van een plaat tot grondslag. Doch men moet dien invloed van andere personen of van sommige omstandigheden niet te hoog aanslaan; in de meeste gevallen is dat *aanleiding* geweest voor den dichter, doch zelden *oorzaak*. — De groote werken van Vondel, als *Joannes de Boetgezant*, zijn langzamerhand in des dichters geest gegroeid; van sommige kan men dat aantoonen, o. a. van de *Maeghden*, waarvan de kiem reeds ligt in den *Olyftack aan Gustaaf Adolf* en in den *Rynstroom*. Vondel getroostte zich veel moeite om de stof, door hem ter behandeling gekozen, meester te worden; maar of een werk lang gereed was, eer hij het ter perse liet gaan, en of zijn gedichten al spoedig hun definitieven vorm kregen, dat is moeilijk aan te toonen. De dichterlijke gedachten, voorstellingen en vergelijkingen bleven lang in zijn geest hangen; een sprekend voorbeeld is de vergelijking tusschen het graan en het lichaam van den mensch : in het *Pascha* reeds is zij uitgewerkt, en later breeder in de *Altaergeheimenissen*. Dezelfde motieven en toestanden vinden wij in verschillende lyrische gedichten en in zijne tooneelstukken terug;

zoo b. v. den zingenden stroomzwaan in een lyrisch gedicht van 1632 (*Olyftack*) en in een van 1656 (*Verlossinge van Valencyn*); in verschillende drama's, de komst van een engel aan het slot van een stuk, enz. Vooral in *Salmoneus* vindt men veel herhalingen van vroeger gebruikte motieven.

In zijn opstel *Starters « Menniste vryagie » en « How a man may choose a good wife from a bad »*, bl. 121-128, wijst A. E. H. Swaen op het feit dat een episode van het Engelsch stuk, in 1602 misschien door Joshua Cooke gedicht (te vinden in deel IX van Dodsley's « Old English Plays[4], 1874), zoowel in bijzonderheden als in hoofdzaak overeenkomt met Starters blijspel, zooals blijkt uit de twee teksten, die Schr. tegenover elkaar overdrukt. Die overeenkomst kan niet toevallig wezen. Starter heeft wellicht het Engelsche stuk als knaap zien spelen, of heeft er later van zijne Engelsche vrienden een gedrukt exemplaar van bekomen.

F. C. Wieder, *W. van Harens « Friso »*, bl. 21-24. Mededeelingen betreffende een exemplaar van den tweeden druk van *Friso*, op de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam voorhanden, en waarin allerlei tekstveranderingen voorkomen, door den dichter zelf toegebracht : een bewijs, dat van Haren gedacht heeft aan een derde, verbeterde uitgaaf, die echter niet verschenen is.

NOORD EN ZUID, 1897.

K. Poll verklaart *Eenige oude uitdrukkingen*, bl. 140-142, alsmede een paar andere woorden, bl. 442, 451, 557-558, nl. 1º) *Een brief bestellen* = « Een glas in één teug ledigen »; 2º *Een Rotterdamze fooij* = « Een pak slaag »; 3º *In de Kreupelstraat gewoond hebben* = « Uitgeslapen, geslepen, slim zijn »; 4º *De hont zit op de tas* = « Er wordt niets gegeven »; 5º *Praten uit het manckje* = « Vuile praat uitslaan »; 6º *Goet ouwers zijn* = « Op jaren zijn »; 7º *Met een slab loopen* = « Zot zijn »; 8º *Op 't soutvat spelen of singhen* = « Niets te eten hebben », enz. Bij elke uitdrukking worden plaatsen van oude schrijvers aangehaald waar zij voorkomt. Verder bespreekt hij nog *Beleken* = « Kwaadaardig vrouwpersoon »; *De witte Doelen* = « Het bed »; *Maskie* = « Het kan me niet schelen » (ontleend aan het *pidgin Engelsch*).

Volgens C. Bake beteekent « vierkant » in *Iemand vierkant de deur uitgooien*, bl. 116, hetzelfde als het Fransche « carrément ».

Taco H. de Beer behandelt de geschiedenis en de beteekenis

van *Meistreel*, bl. 432-435 (wijst op de verkeerde verklaringen vroeger gegeven, en geeft die van het *Mnl. Wdb.*), en verder het woord *bralbank*, bl. 443-444 (het moet « schitterende baak » beteekenen).

M. K. de Jong toont aan, bl. 524, waarom *Zondagskind* « Gelukskind » beteekent (de Zondag geldt als een geluksdag, omdat op dien dag o. a. merkwaardige gebeurtenissen uit het Nieuw Verbond plaats gehad hebben, zooals de overlevering wil; b. v. Jezus' geboorte, zegetocht in Jerusalem, opstandig, enz.). — Elders wil hij een nieuwe verklaring geven van de bekende uitdrukking *Er loopt iets van Ste Anna onder*, bl. 410-415. Hij wijst de gegeven uitlegging van A. Beets (in « Taal en Letteren », D. IV) af; hij beweert dat het verhaal van de geboorte der H. Maagd, zooals het staat in het Evangelie van Pseudo-Mattheus, een « voordehand liggende verklaring van de zegswijze » geeft, deelt derhalve dit verhaal *in extenso* mede, doch, zooals A. Beets terecht in een *Naschrift* op het artikel, bl. 454, opmerkt, blijkt het volstrekt niet hoe uit het medegedeelde eene « nieuwe » verklaring kan worden afgeleid. Beets wijst er op, hoe daarentegen zijn eigen opvatting door het opstel van de Jong wordt bevestigd.

Men heeft, tot in den laatsten tijd, nog al eens de beteekenis van de benaming *Sinnespel, spel van sinne* besproken. F. van Veerdeghem wil, bl. 445-446, door een voorbeeld uit een Kopenhaagsch hs. van bet *Gemoraliseerd kaatsspel* aantoonen, dat de door Kalff gegeven verklaring juist is; *sin* werd reeds vóór de 16e eenw gebruikt als synoniem met *moraliteit*. Dus « sinnespel » is hetzelfde als « moraliteitspel ».

De uitdrukking *Een heilig boontje*, is, naar F. A. Stoett betoogt, bl. 449, een verbastering van het vroeger gebruikte *heilig bontje*, d. i. « een heilig (schijnheilig) weesje », later meer algemeen « iemand die uiterlijk vroom is » (komt o. a. voor in J. van Effen's *Spectator*).

J. Anspach, *Hoorndrager, bedrogen echtgenoot*, bl. 450. Schr. zoekt den oorsprong van de benaming in de middeleeuwen; het volk zou aldus schertsenderwijze de gehuwde edellieden geheeten hebben, die bij hunne tehuiskomst van een Kruistocht, hun kroost met een nieuwgeborene vermeerderd vonden.

J. Wolthuis handelt, bl. 452-453, over het woord *Snoer*, eigenlijk « meetwerktuig », vandaar « afgemeten deel, erfelijke bezitting » (Vgl., voor de begripsontwikkeling, « roede »). Hij meent dat men het niet moet in verband brengen met *hengelsnoer*.

Een medewerker, die P. teekent, heeft het over *Brandhelder*, bl. 130-132. *Brand* heeft de twee tegenover elkaarstaande beteekenissen van « licht » en « donker »; als activum was het in het Mnl. « schitterend voorwerp » (inz. « zwaard »); als passivum « bruin, donkerkleurig » (*Cfr.* bij Kiliaen « brandvos, brandslang », enz., d. i. « vos, slang », enz. van donkerbruine kleur). Aldus komt het dat in het Mnl. naast *swart als brande* (d. i. pikzwart) men *claer gelyc enen brande* (ons « brandhelder ») zeggen kon.

Eindelijk worden, in verschillende meestal korte, ongeteekende opstellen, een tamelijk groot getal andere woorden en zegswijzen uitgelegd, omschreven of bewijsplaatsen er voor aangehaald. Zoo o. a. de woorden *hakkebord*, bl. 66, *haverkorntje* (d. i. « pruikje »), bl. 142, *Haagsche hopjes*, bl. 136, *laarzen* (d. i. « de matrozen straffen met slagen op het achterdeel »), bl. 415, *let spelen* (d. i. « Krijgertje spelen), bl. 524, enz.; verder uitdrukkingen als *een leventje als God in Frankrijk*, bl. 28 (in Duitschland ontstaan, in Frankrijk geheel onbekend); *de hand in den boezem steken*, bl. 83 (d. i. « aan eigen feilen denken »); *kolen vuur op iemands hoofd hoopen*, bl. 333 (d. i. « kwaad met goed vergelden », ontleend aan eene plaats uit de *Brieven* van den H. Paulus); *naar Kuilenburg gaan*, bl. 351 (d. i. « sterven », met woordspeling op *kuil*); *het is kool*, bl. 409 (d. i. « het is de moeite niet waard », ook nog « vervelend geklets » of « aperij »; ontleend aan Juvenalis, VII, 154); *dat riekt naar de lamp*, bl. 454, enz.

In een uitvoerige bijdrage, *Losse aanteekeningen op de « Nederlandsche Letterkunde », de voornaamste schrijvers der vier laatste eeuwen; zevende, gewijzigde druk, bewerkt door* L. Leopold, behandelt F. A. Stoett, bl. 193-252, een aanzienlijk getal plaatsen uit die bekende « bloemlezing »; bij sommige wordt eene naar des Schr. oordeel noodige verklaring gegeven; bij andere wordt die van den bewerker verbeterd of aangevuld. Het doel van dien arbeid — voor nadere ontleding hier niet vatbaar — is, naar Schr. verklaart « het boek van vele fouten te zuiveren, om daardoor de bruikbaarheid er van te verhoogen »; terzelvertijd is het stuk een niet onbelangrijke bijdrage tot betere kennis en verklaring van een menigte taalkundige bijzonderheden.

C. Bake bespreekt eene plaats uit Huygens (een wijs Hoveling, 315-316), bl. 137-138; *maer wind en volghtse niet* beteekent niet, zooals Eymael beweerd heeft : « Wat uit de gedachten volgt is geen wind », maar wel : « gedachten gaan veel sneller dan de wind ».

Dezelfde Schr. wijst nog, bl. 138-139, op een zeker getal voorbeelden van *Zinssamentrekking bij Hooft*.

Op bl. 139 deelt K. Poll plaatsen uit kluchtspelen der 17e en 18e eeuw mede, ter opheldering van den « Roggestiaert in ou jaers » bij Bredero (Sp. Brab., v. 1873).

D. van Oostveen verklaart, bl. 527-528, *twee moeielijke plaatsen bij Huygens* (in de gedichten « Borstel « en « Aan sommige Predikers »).

J. C. Groothuis vervolgt en eindigt zijn commentaar op *Potgieter's « Lief en leed in het Gooi »*, bl. 29-38, 103-116 (losse aanteekeningen en woordverklaringen). *(Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 90). — P. H. van Moerkerken schrijft een opstel over *Staring's « Vampyr »*, bl. 163-172; M. Sabbe een over *Hildebrands « Familie Kegge »*, bl. 402-409; J. Ligthart, in zijn *Lezen en Verklaren* behandelt ditmaal de « Jamben » van Starring, bl. 507-520.

J. te Winkel, *Geschiedenis der Nederlandsche taal*, bl. 1-28. In deze vijfde paragraaf zet de Schr. zijn betoog over de « klankveranderingen » voort (zie Leuv. Bijdr., II, 87). Hij begint met de stelling dat « bij klankovergangen van zuiver physiologischen aard geene uitzonderingen kunnen voorkomen », dat er slechts schijnbare uitzonderingen bestaan, welke te verklaren zijn door invloed eener tegenwerkende kracht. Hij zet dan de zoogen. wet van Grimm uiteen, zooals men er zich tegenwoordig de werking van voorstelt, bespreekt meer in het bijzonder de germaansche klankwetten, om over te gaan tot een overzicht van verschijnselen, met toepassing op de geschiedenis van het Nederlandsch : de invloed der medeklinkers of voorafgaande klinkers (het gevolg er van is veeltijds klinkerverkorting geweest; verder zijn daar nog aan te wijten de palataliseering, de umlaut); de wederzijdsche invloed van onmiddelbaar op elkaar volgende klinkers (monophthongeering); de verschillende soorten van assimilatie.

J. C. Alberdingk Thijm geeft wederom eene *Nalezing*, d. i. eene lijst van verbeteringen en aanvullingen op de nieuwe (vierde) uitgaaf van Van Dale's Woordenboek, bl. 416-421 *(Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 88). Zij betreft wederom woorden (uit de letter D ditmaal), met betrekking tot de leer, de gebruiken, de geschiedenis der R. K. Kerk.

J. Bergsma begint eene bijdrage over *de voorvoegsels der werkwoorden*, bl. 97-99. In dit eerste artikel handelt hij over het voorvoegsel *be-* (oorsprong, beteekenissen, gebruik). — P. Voerman schrijft

[illegible] wijs. [illegible] — J. C. G[illegible] [illegible] « Nieuwe [illegible] » [illegible] vertaling [illegible] als o. a. het [illegible] subst. [illegible] bijw. be-[illegible] [illegible] en cor-[illegible] *Woordenboek* [illegible] als reclame-[illegible] kinderen van [illegible] en [illegible] Schr. [illegible].

J. A. W[illegible], *De bronnen van den Trouringh van Cats*, bl. 39-66. Aan welke schrijvers Cats de verhalen van zijn *Trouringh* heeft ontleend, geeft hij [illegible] in het werk op; verder vinden wij belangrijke mededeelingen in een Latijnsche briefwisseling tusschen hem en Caspar van Baerle. Ook van verschillende verhalen wordt de bron niet vermeld. Cats' werk is, zooals men weet, in vier afdeelingen verdeeld; in de eerste drie daarvan komen een [illegible] « [illegible]-gevallen » voor. Schr. tracht de bronnen op te sporen die de dichter gebruikte, en gaat daarna tot de bespreking van elk der verhalen over. Op uitvoerige wijze wordt het meest bekende stuk, het zoogenaamd *Spaensch heydinnetje*, besproken en met de bron vergeleken; ook van andere verhalen geeft Schr. een vergelijking met de bron, om den lezer in staat te stellen, zich gemakkelijk een denkbeeld te kunnen vormen van de wijze waarop Cats werkte. Dit onderzoek heeft voor gevolg te doen uitkomen hoe Cats een eigenaardigen tact bezat, om uit allerlei werken uit te kiezen, wat in den smaak zou vallen zoo wel van geletterden als van het groote publiek; zijne bronnen waren de Bybel; schrijvers der Oudheid, als Herodotus, Diogenes Laertius, Athenaeus, Aelianus, Plutarchus, Titus Livius, enz.; sommige werken in zijn tijd zeer verspreid, als de *Gesta Romanorum*; verder vreemde schrijvers, als Boccacio, Ser Giovanni en Italiaansche novellen; voor het « Spaensch Heydinnetje » gebruikte hij een Italiaansche vertaling van Cervantes' novelle *la Gitanilla*; eindelijk van enkele gedichten heeft Schr. de bron niet kunnen ontdekken. Wat aangaat de wijze, waarop Cats

zijne bronnen gebruikte, valt er op te merken dat hij er meer dan eens verschillende opsomt, wanneer hij er nochtans slechts ééne volgt. Elders duidt hij eene bron aan, maar geeft daarvan een geheel vrije bewerking.

Van denzelfden schrijver komt nog een ander interessant opstel voor, nl. *Drama's en kluchten naar den « Decamerone »*, bl. 385-401. Na er op gewezen te hebben dat, met uitzondering der grootste en beroemste klassieke schrijvers, Boccacio, de vader van de « novelle », de schrijver is die wellicht meest invloed op alle Europeesche litteraturen heeft gehad, vermeldt hij met een enkel woord eenige feiten, waaruit blijkt dat onze middeleeuwsche dichters *(Minnen loep, boerden)* reeds met den *Decamerone* bekend waren. — Wat nu de Nederlandsche drama's betreft, waarvan de stof aan een der honderd novellen der italiaansche verzameling ontleend is, het oudste is de *Vriendts-Spieghel* van Zacharias Heyns (gedrukt in 1602) [achtste novelle van den tienden dag]. Doch Schr. meent dat Heyns niet rechtstreeks Boccacio's verhaal als bron gebruikte; hij kende wel Coornhert's vertaling van den *Decamerone* en gebruikte die, maar zijn stuk is een bewerking van een Latijnsch drama, ons onbekend gebleven. Het tweede drama is de *Harcilia* van Van Millert (1632) [eerste novelle van den vierden dag]. De dichter heeft waarschijnlijk zijne stof uit het Italiaansch werk gehaald, maar hij was tevens met het Fransche herdersspel bekend, dat dezelfde geschiedenis behandelt. Een derde drama is Jan van Arp's *Chimon* (1639) [eerste novelle van den vijfden dag]. De Nederlandsche dichter volgt nauwkeurig de Italiaansche novelle; de afwijkingen zijn van weinig beteekenis, en er is somtijds eene bijna woordelijke overeenkomst. — Nu bespreekt de Schr. de kluchten aan Boccacio's werk ontleend. De eerste, volgens tijdsorde, is die van W. D. Hooft, *Andrea de Piere Peerde-kooper* (1628) [vijfde novelle van den tweeden dag]. Hooft volgt zijn voorbeeld van zeer nabij; het eenige bemerkenswaardige is dat hij hier en daar aan zijn stuk een plaatselijk tintje trachtte te geven, wat slechts gedeeltelijk lukte. — Daarop komt chronologisch Bormeester's *Klucht van Doeden* (1643) [vijfde novelle van den zevenden dag]. Bormeester heeft het onderwerp ongeloofelijk ruw en plat behandeld. — Iets minder ruw is de *Hans van Tongen, Razende-Liefdens Eynd* van J. Noseman (1644) [vijfde novelle van den negenden dag]. Wederom volgt de kluchtspeldichter het oorspronkelijk op den voet, doch vertaalt eigenlijk niet; zijn stuk is een vrije bewerking, zonder evenwel afwijkingen van belang. — Uit de 17e eeuw hebben wij verder nog M. Gramsbergen's *Klucht van de Levendighe Doodt*,

of Bedroogen kassier (1649) [achtste novelle van den derden dag], waarvoor de opmerking geldt daareven voor Noseman's stuk gemaakt, en Jan Van Breen's *Bedroogen Jalouzy* (1659) [achtste novelle van den achtsten dag], waar nog al belangrijke afwijkingen van Boccacio's verhaal in voorkomen. — In de 18e eeuw ontleende Reynier Dorema de Vries de stof voor een paar kluchten aan den *Decamerone*, nl. *De regter van Florentiae* [vijfde novelle van den achtsten dag], de *Aerdige Reyse van Mr. Simon na Madame Vuylendreta* [negende novelle van den achtsten dag] en *Calandryn of de man in baarens nood* [derde novelle van den negenden dag]; die kluchtjes zijn akelig flauw en staan ver beneden de novelles, die er de stof voor leverden; al de aardige trekjes van deze worden er in gemist. Veel beter geslaagd is *De gehoorende filosoof, door slagen bevredigd* aan C. G. Moering toegeschreven (1738). Het stuk werd bewerkt naar den inhoud van de zevende novelle van den achtsten dag, doch vermoedelijk niet rechtstreeks naar het Italiaansch werk; het schijnt een vertaling of bewerking van een Fransch tooneelstuk (de comedie *Le mari cocu, battu et content* [?] van De Castre de Wiege [1738]). — Deze opsomming, zegt Schr. aan het slot van zijn opstel, is zonder twijfel niet volledig; maar meer heeft hij tot dusver niet gevonden. Opzettelijk heeft hij geene melding gemaakt van de talrijke kluchten en blijspelen, van welke het bekend is, dat zij slechts zijdelings met den *Decamerone* in verband staan, of die alleen een of ander motief aan eene novelle er van ontleend hebben.

W. K. — *Ledeganck*, bl. 352-360 — Schr. herdenkt Ledeganck in de eerste plaats als strijder voor onze taal en hare rechten; hij wijst er op hoe Ledeganck, in de dagen toen in Vlaanderen het Fransch de moedertaal dreigde te verdringen, voor het behoud dezer laatste al zijne krachten heeft ingespannen. Als dichter heeft Ledeganck nog al gebreken : zijne hartstochtelijkheid vooreerst, die dikwijls tot overdrijving slaat. Dan het hyper-romantische (dat zit vooral, zooals Schr. nader aantoont, in 's mans eerste verhalen, als *Het Burgslot van Zomergem*, een stuk, waarvan wij ons thans moeielijk kunnen voorstellen, dat het eenmaal met aandoening en bewondering werd gelezen, en waar, in later tijd, Ledeganck zelf met medelijden op nederzag). Het best is de Vlaamsche dichter geslaagd in de elegie : hier komen zijn eigenaardig talent en zijn rijkdom van gevoel ten volle tot hun recht. Zijn beroemdst stuk, de trilogie *De drie Zustersteden*, vertoont insgelijks gebreken, al getuigen zij, door de keurige taal, door de kunstige strophenbouw, van overwonnen moeilijkheden : de beide

eerste deelen gelijken te veel op elkander; in *aan Antwerpen* zit iets gekunstelds : de innige taal van het gemoed spreekt daar niet meer....

Ten slotte vermeld ik de voortzetting van A. S. Kok's *Arenlezing*, bl. 289-308 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 90). Schr. handelt over het « oudste Sonnet in de Nederlandsche letteren », en wil daardoor eene bijdrage leveren tot de geschiedenis van het Sonnet. Die kunstvorm doet bij ons zijne intrede met de Renaissance; weldra werd niet alleen het Italiaansch sonnet, maar ook het zoogenaamd Shakespeare Sonnet bij ons nagevolgd, zooals blijkt uit verschillende voorbeelden daarvan bij Vondel. In de Zuidelijke Nederlanden werd het eerst beoefend (Lucas d'Heere); Carel Van Mander en Coornhert maakten het in Noord-Nederland bekend. Het is dus eene dwaling te beweren dat de klinkdichten van laatstgenoemden humanist de eerste zijn die in het Nederlandsch werden vervaardigd.

TAAL EN LETTEREN, 1897.

Dr. Salverda de Grave, *Over de fransche tweeklanken* ai, oi, ui *in onze uit het Fransch overgenomen woorden*, bl. 77-109, 129-144. Het doel van den Schr. is « de uitkomsten neer te schrijven van [zijn] onderzoek naar de veranderingen die ten onzent de fransche tweeklanken *ai*, *oi* en *ui* hebben ondergaan, en te trachten uit te maken welke wijzigingen op rekening van het Fransch, welke op die van het Nederlandsch zijn te stellen. » Het opstel wordt verdeeld in vier hoofdstukken.

I. *ai*, *oi*, *ui in het Centraalfransch*. De oorsprong en ontwikkeling er van worden als volgt voorgesteld : 1° *ai* ontstond uit : α) lat. *a* vóór enkele nasaal (b. v. *main*); oorspronkelijk *a*+*i* uitgesproken, werd die diphthong in de 16e eeuw tot nasale *è*; β) lat. *a*, gecombineerd met *yod* (b. v. *plaire*); dit *ai* ging eerst in *èi* over, later in *è*; γ) in Oostelijke en Noordelijke dialecten is *ai*=*a*. — 2° *oi* is ontstaan uit : α) lat. *au*+*yod*, b. v, *joie*; die tweeklank was in den beginne *òi*, doch werd in de 13e eeuw *òè*; β) lat *ō*+*yod* of *ū*+*yod*, b. v. *angoisse*; oorspronkelijk was die tweeklank *ói*, en is later met *òi* samengevallen; γ) lat. *ē*, *ĭ*, b. v. *roi*; hier staat *oi* voor ouder *ei*; *oi* was eerst *òi*, en had dezelfde ontwikkeling als de onder α) besproken *oi*; δ) lat. *ŏ*+*yod*, doch alleen in sommige dialecten, terwijl het Centraalfransch hier *ui* heeft, b. v. *ennui*. In de 15e-16e eeuw zijn de verschillende *oi*'s tot *wè*, *wà* geworden. —

3°) de tweeklank *ui* komt uit lat. $\bar{u}$ + *yod*, of, en dit in het Centraalfransch, uit lat. $\breve{o}$ + *yod*. Van deze *ai*, *oi*, *ui* zijn te scheiden die Fransche *ai*, *oi*, *ui* welke later ontstaan zijn uit lat. *a*, *o*, *u* + *yod*, na het tijdstip waarop de woorden, waarin ze voorkomen, in het Nederlandsch werden overgenomen. Zij moeten derhalve afzonderlijk behandeld worden. (*Cfr.* IV.)

II. *De overgenomen woorden met ai, oi, ui.* Schr. onderscheidt vier gevallen in het lot der tweeklanken naar gelang van hare plaats in het overgenomen woord, nl. 1) de tweeklank ofwel aan het eind van het woord en voor vocaal, b. v. *paaien*, *prooi*; 2) vóór enkele nasaal, b. v. *kastelein*, *plein*; 3) vóór *s*, *t*, *r*, *l*, zooals in *paleis*, *pleit*, enz., 4) vóór consonantenverbindingen, b. v. *pleister*, *oester*, enz. — Schr. gaat van elk dezer woorden de verschillende voorkomende schrijfwijzen na, uit welk dialect en in welken tijd het woord is ontleend, maar komt niet tot eene in alle gevallen bevredigende verklaring.

III. *Vergelijking van de fransche met de mnl. vormen.* In hoeverre beantwoorden die voorkomende schrijfwijzen aan een werkelijk bestaande of bestaan hebbende uitspraak? Welke veranderingen hebben plaats gehad reeds in het Fransch, welke eerst na de ontleening? — De fransche *ai* is in het Mnl. gewoonlijk *aa*, *aai* (in den auslaut en vóór *s* in het Westvl.) en *ei*; de fr. *oi* wordt door *oo*, *ooi* (in den auslaut en vóór *s*), en de fr. *ui* door *uu* vertegenwoordigd In het Mnl., evenals in Noordelijke fransche dialecten, is het *i*-bestanddeel van die tweeklanken opgegeven; mnl. *a*, *o*, *u* zijn de vertegenwoordigers van *ai*, *oi*, *ui*. De woorden met *ei* (b. v. *paleis*) kunnen eerst zijn overgenomen nadat in het Fransch *ai* tot *ei* was geworden; zij zouden dus jonger zijn. Doch ze behoeven dat niet te wezen; ze kunnen ontleend zijn aan een ander gedeelte van het mnl. taalgebied, nl. het Westmnl., dat uit het Picardisch putte. In het Picardisch bleef *ai* langer als tweeklank, en kon dus in het Westmnl. *a* geven naast meer Oostelijk bestaande *ei* (*palaes* naast *paleis*). Daarna worden andere werkelijke of schijnbare verschillen tusschen de fransche woorden en de daaraan beantwoordende vormen in het Mnl. besproken (*wambas*, *fornoys*, *vernoien* en *verneien*, *basine*, *froit* naast *fruut*, enz.).

IV. *De jongere ai, oi, ui.* In een bepaalde groep van fransche woorden, nl. die welke uitgaan op *-arie*, *-orie*, *-avie*, *-alte*, *-olie*, enz., heeft de lat. *i* in hiatu de voorafgaande consonant gemouilleerd, en deze gemouilleerde consonant dikwijls een *i* ontwikkeld, welke

met den voorafgaanden klinker de tweeklanken *ai*, *oi*, *ui* vormde. In het Mnl. werden sommige van deze woorden overgenomen op een tijd toen de *i* zich nog niet met den voorafgaanden klank had verbonden (*Cfr*. mnl. contrarie, historie, malie, tronie, enz.).

Welke algemeene besluiten mag men trekken uit bovenstaande feiten? Ten eerste, wat den datum van het overnemen der behandelde woorden aangaat, geeft Schr. de 12e en 13e eeuwen aan; wat den oorsprong betreft, de verschillende vormen van deze woorden wijzen op een dubbele herkomst : zij zijn voor den deel aan een meer Westelijk, voor een deel aan een meer Oostelijk dialect ontleend.

In een met veel gezonden zin geschreven opstel : *Vreemde woorden*, bl. 201-208, begint R. A. Kollewijn met de opmerking dat dit onderwerp behoort tot diegene, welke altijd nieuw blijven, ofschoon er al eeuwen en eeuwen wordt over getwist. Men meent vrij algemeen dat « vreemde » woorden gemakkelijk van inheemsche te onderscheiden zijn. Nochtans is het gemakkelijk aan te toonen dat het Nederlandsch vroeger tal van vreemde woorden heeft opgenomen (b. v. aap, appel, brief, boter, beest, uur, folteren, enz.), die nu geheel Nederlandsch zijn geworden, en die niemand aarzelt te gebruiken. De afkeer van vreemde woorden spruit dus niet voort uit den vreemden oorsprong er van. Hij kan evenmin voortkomen uit de onduidelijkheid er van; *Schr*. toont aan, dat vele vreemde woorden begrijpelijker zijn dan echt Nederlandsche; eenieder verstaat gemakkelijker de vreemdelingen *telegram*, *horloge*, *publiek*, enz. dan de goed Nederl. woorden *bakstag*, *darink*, *gaal*, *hot*, enz. De duidelijkheid toch heeft met den oorsprong van een woord niets te maken; zij is eenvoudig een gevolg van meer of minder gebruik. De reden van dien afkeer zal wel liggen in het onnederlandsch voorkomen er van, inzonderheid in de spelling; *kleur* heeft niets ongewoon, maar *couleur* is hinderlijk. De gevolgtrekking ligt voor de hand : de vreemde woorden, die wij noodig hebben, moet men op z'n « nederlans » spellen, en dan niet angstvallig te werk gaan. — Zoo dan, de deur wagenwijd opengezet voor alle vreemde woorden? Dat is de bedoeling niet. Men weze voorzichtig in het afkeuren van vreemde woorden; er zijn er die beter zijn dan de daaraan beantwoordende Nederlandsche (zoo verdienen o. o. *genie*, *ideaal*, *provintie* den voorkeur boven de er van voorgestelde vertalingen); andere staan niet overbodig naast de Nederlandsche (b. v. *koket* en *behaagziek*); maar men schrome niet een vreemd woord te gebruiken

als men het *noodig* heeft, d. i. wanneer er geen gelijkbeteekenend in het Nederlandsch bestaat.

J. H. van den Bosch, *Over de « neiging tot differentiëring » en noch iets*, bl. 211-217. Het opstel is geschreven naar aanleiding van een artikel van Prof. J. te Winkel over het bekende taalverschijnsel dat men « differentiëering » heet. Schr. toont door eenige voorbeelden aan wat dat is. *Cfr.* b. v. *buur* naast *boer*, *gouden* en *gulden;* het zijn dubbelvormen uit verschillenden tijd en van verschillende herkomst, die in de algemeene taal naast malkander blijven gebruikt worden. Maar hij ontkent dat er een opzettelijke neiging tot dergelijke differentiëering bij de spraakmakende gemeente bestaat, zooals Prof. te Winkel had beweerd; hij wil niet toegeven dat b. v. opzettelijk *vers* als *vaers* (*ae* = gerekte open *e*) zou uitgesproken worden om verwarring met *versch* te voorkomen.

J. G. Talen zet zijne *Beknopte spraakleer van 't beschaafde Nederlands* voort, bl. 341-351 (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, bl. 96), en handelt ditmaal over de verbuiging en het gebruik van het adjectief. Van denzelfden schrijver komt nog een ander opstel over de spraakkunst voor, nl. *De comparatie*, bl. 27-42; 77-96.

Uit de nalatenschap van J. A. F. L. Baron van Heeckeren (*Cfr.* Leuv. Bijdr., I, 94; II, 93) wordt een studie medegedeeld *Vondels zang op Oldenbarneveld*, bl. 271-284. De dood van Oldenbarneveld heeft een diepen indruk op Vondel teweeggebracht, ja, een keerpunt in zijn leven. « Van dat oogenblik is hij waarlijk Vondel en onze grootste en meest Nederlandsche dichter geworden ». Vóor dien tijd werden zijne vrije bewegingen belemmerd door de romeinsche wapenrusting, die hij aan Vergilius en Ovidius ontleende. Zoolang hij leefde heeft hij gewezen op den moord van Oldenbarneveld, en dien met de krachtigste woorden gelaakt. Van al de gedichten, waarin hij den grijzen staatsman bezongen heeft, is het *Jaargetijde* het schoonste. Door een doorloopende beschouwing van dit stuk wordt dit nader uiteengezet.

In *Een en ander over den Warenar van P. C. Hooft en S. Coster*, bl. 175-198, verdedigt F. A. Stoett tegenover P. Leendertz de stelling dat Hooft alleen de schrijver van het bekende blijspel is; terzelvertijd bespreekt hij een aantal plaatsen, naar aanleiding van Leendertz's onlangs verschenen uitgaaf. — P. Leendertz, *Nog eens de Warenar*, bl. 356-371, erkent de juistheid van sommige verklaringen door Stoett gegeven, maar handhaaft zijne meening, nl. dat de Warenar aan de samenwerking der twee schrijvers zijn ontstaan heeft te wijten.

J. Koopmann, *Maerlant-studiën*. — I. *De Rijmbijbel*, bl. 219-254. De Schr. bespreekt uitvoerig het werk van Comestor, Maerlant's bron, en de wijze waarop de vlaamsche dichter hetzelve navolgt. Hij toont aan dat de *Rijmbijbel* een vrije, populaire bewerking is van de *Historia Scolastica;* dat dit boek noch de Vulgaat, noch de protestantsche Bijbel is, maar òf geschiedenis, òf geïnterpreteerde geschiedenis. Desaangaande treedt hij in nadere beschouwingen, wijst er verder o. a. op hoe de feiten van de ongewijde historie aan het slot van elk hoofdstuk der *Historia* synchronistisch worden medegedeeld als aanhangsel; hoe de inhoud van het Oude Verbond in verband met Christus' leven en leer wordt gebracht, en door het Nieuwe verklaard; hoe ook in christelijken zin de heidensche geschiedenis en literatuur uitgelegd worden, enz.; op welke wijze Maerlant de feiten uit het Nieuwe Verbond voorstelt : het is een synoptisch verhaal van de vier Evangeliën. Dit alles wordt zeer breedvoerig aangewezen, maar merkwaardige bijzonderheden vernemen wij niet.

Van denzelfden schrijver komt ook een opstel voor *Over de geschiedenis van onze middeneeuwse Kruissage*, bl. 321-337, naar aanleiding van Dr. F. Kampers, in 1897 verschenen werk. De legende van het Kruishout is in het Mnl. bekend uit Maerlants *Rijmbijbel* en het gedicht *Dboec van den Houte*. Dit laatste werk bevat de legende in een veel verder stadium van ontwikkeling. Na den inhoud van het mnl. gedicht medegedeeld te hebben, wijst hij op het feit dat de sage uit heterogene bestanddeelen is samengegroeid, dat ze niet bestond vóor de 12e eeuw. In de *Legenda aurea* hebben we nog geen aaneengesloten verhaal, maar een samenvoeging van eenige, soms tegenstrijdende, berichten. Allengs zijn die verschillende bestanddeelen met malkaar in verband gebracht; er ontstond een latijnsche prozabewerking, die door geheel Europa verspreid werd, en overal nagevolgd. Onze mnl. bewerking was het die, van de zooveel en zoovele nationale vertalingen en navolgingen, zich door eenheid van opvatting en poëtische gedachte, het meest in de liefde der Westersche volken mocht verheugen.

Dr. Swart Abrahamsz., *Multatuli als Indo-Europeaan*, bl. 43-61; 65-76. In korte trekken wil de Schr. aantoonen, dat Multatuli *niet* een democraat, een radicaal was; dat hij geen strijd voerde tegen toestanden in de Europeesche samenleving, maar tegen de Europeesche menschheid zelve, die hij niet kon uitstaan. Dat is bij hem het gevolg geweest van zijn verblijf in den Oost, van het eigenaardige proces van psysische vervorming, dat de Europeaan

in Indië, ondanks zich zelven, ondergaat. De kennis van de Europeesche samenleving in Indië is derhalve eene eerste vereischte om de persoonlijkheid van Multatuli te leeren begrijpen. — Breedvoerig wordt dan uiteengezet hoe de Europeaan verandert in de binnenlanden van Java en de buitenbezittingen; hoe hij andere denkbeelden krijgt van maatschappelijke en politieke toestanden, andere inzichten in godsdienst en zedelijkheid, uit een ander oog standverschillen beschouwt, enz. Ook het gemoedsleven van den Europeaan verandert in Indië, bij den eenen meer, bij den anderen minder; bij Multatuli is het zeer veel veranderd. Multatuli was op ende op een Indo-Europeaan geworden, zonder het zelf te weten of er zich rekenschap van te geven. Dit verklaart hoe hij, in Europa teruggekeerd, geen vrede meer kon hebben met Europeesche zeden, gewoonten en beschaving. « Multatuli is een van die schapen geweest, die op den overgang van de eene naar de andere kudde is gestoord geworden, en de Nederlandsche kudde heeft verbaasd, betooverd of geërgerd met een vreemdsoortig geblaat ».

J. Postmus, *Een « nieu Christelick Liedt » in* 1569, bl. 285-308. Onverholen afkeer en tegenzin van de Roomsche Kerk is schering en inslag van de geuzenliederen; daar zijn er echter die getuigen van geloof en vertrouwen. Zulk een is het *Wilhelmus*, in 1569 uit Frankrijk door de Nederlanden verspreid : het is een geloofslied, een gebed, geen loflied op den Prins. Na den inhoud er van ontleed beschouwd te hebben, onderzoekt de Schr. de vraag naar den dichter er van. Zekerheid hebben wij niet. De overlevering noemt verschillende personen als de vervaardigers van 't *Wilhelmus* : Marnix, Coornhert. Maar wij weten stellig dat zij het niet vervaardigd hebben. Schr. meent dat waarschijnlijk een soldaat de dichter was, wellicht een van de manschappen uit het leger van den Prins; van uit dit leger vond het lied zijn weg door het land. In de 16e eeuw was het slechts de hymne der kleine Calvinistische lieden; in de 17e wordt het gemeenzaam onder den ambachtsstand; na 1700 nemen ook de hoogere standen het over.

Potjebeuling, dat in Langendijk's « Wederzijds Huwelijks-Bedrog » voorkomt, wordt door De Boer verklaard, bl. 340, als zijnde « meel en melk, vermengd en gekookt »; Dr. Stoett, in een « Naschrift » daarop, meent dat het, in de 18e eeuw, een *gortspijs* moet geweest zijn; Langendijk heeft er dus dit mede bedoeld.

J. H. van den Bosch verklaart de « *bleeckheyt des ghedaents* » in v. 1332 van Hooft's Granida, bl. 209, als : « bleekheid van gelaat door hartstochtelijke liefde voor Daifilo ».

G. A. Nauta, bl. 256-257, legt *Pots longeren*, een bastaardvloek in vele kluchten voorkomende, uit als « Gods longen », zooals hij reeds door J. te Winkel was opgevat geworden, op eene plaats bij Bredero's *Klucht van de koe*.

W. van der Heide verklaart historisch en taalkundig Starings gedicht *Hertogs Willems Bedevaart*, bl. 107-122; 155-160. Hij geeft de bronnen aan van het gedicht, bespreekt er den inhoud van, en eindigt met de tekstverklaring.

J. Koopmans bespreekt *Een paar bruiloftzangen van Vondel*, bl. 161-174, nl. een van 1604 en een van 1636. In het eerste treedt het didactisch bestanddeel sterk op den voorgrond; de vorm er van is nog het tyrannieke kleed van de « refereinen » der Rederijkers. Het tweede getuigt van meer klassiciteit. Bij alle twee dient gewezen te worden op het verband tusschen die zangen en de symbolische beteekenis, die men nog vrij algemeen in de 17e eeuw aan het huwelijk hechtte. — Na die algemeene beschouwingen wordt de inhoud der twee gedichten besproken en toegelicht.

Dr. C. C. Uhlenbeck, in zijn opstel, *De voorgeschiedenis der Indogermaansche volken*, bl. 1-25, behandelt de volgende punten : 1°) *vroegere woonplaatsen* (in de dagen van Herodotus woonden de Kelten meest Westelijk; de Germanen tusschen Weichsel en Rijn, in Denemarken en Scandinavië; de Italiërs en Grieken in Zuid-Europa; de Illyriërs in het Noordwesten van het Balkanschiereiland, terwijl in het Oosten daarvan de Thraciërs gevestigd waren; ten Noorden van de Karpathen en ten Westen van den Weichsel woonden de Slaven, tot den Don; in Azië de Armeniërs, Iraniërs en Indo-Ariërs); — 2° *het stamland* (taalkundige gegevens, o. a. de woorden *meer*, *brak*, *eik*, *berk*, *wilg*, *den*, *beer*, *wolf*, *otter*, *bever*, *haas*, *muis*, enz., in overeenstemming met historische waarschijnlijkheid, wijzen op woonplaatsen in de gematigde luchtstreek, maar zij laten ons niet toe die nader te bepalen); — 3° *de opeenvolging der cultuurstadiën* (de mensch is oorspronkelijk vegetariër, wordt weldra jager en temt den hond. Uit de jacht ontwikkelt zich de veeteelt, uit het zoeken naar vruchten en wortels de landbouw. De taal heeft herinneringen bewaard aan den verren voortijd, toen de hond het eenige huisdier was, nl. het woord *vee* zelf. Veeteelt en landbouw bestonden reeds in het steentijdperk. Toen kende men reeds den *wagen*, den wagenmaker en den timmerman; toen ook reeds kende men het weven, spinnen en naaien). — 4°) *de veeteelt* (deze heeft zich zeer vroeg onder de Idg. volken verspreid; op de oudheid daarvan

[illegible] *schaap*, [illegible] — [illegible] vergelijkin-gen [illegible] Indogermaanschen [illegible] eigenlijk is er niet [illegible] verspreid: [illegible] *wonien*, [illegible] de Indogermanen [illegible] koper. — De [illegible] het geink van [illegible]

[illegible] HOLLAND. [illegible]

[illegible] *Alkmaarsche Rederijkers*, bl. [illegible]. In [illegible] Alkmaarsche Rede-rijkers [illegible] H. Bloed van [illegible] Later komen [illegible] verschijnen in 1587 met een *Spel van sinnen* ter gelegenheid van [illegible] binnen hunne stad. In [illegible] Alkmaarsche Kamer [illegible] *Lauwerier* « In [illegible] » [illegible] Rederijkerskamer *De [illegible]* te Vlissingen [illegible], en wel met vijf stukken, als antwoord op [illegible] prijs met [illegible] « Vlissings Redens-Lust-Hof » [illegible]. Deze [illegible] te Vlissingen is het eenige [illegible]

H. C. Rogge [illegible] het *Album van Emanuel Van Meteren*, het [illegible] van al de [illegible] Het berust thans in de Bodleian Library te Oxford en werd daaraan vermaakt door Francis Douce [illegible]. Dit « album » is het tweede [illegible] door Van Meteren werd aangelegd; een ander exemplaar uit vroeger jaren, dat zeer veel belangrijke aan-teekeningen bevatte, is verloren gegaan. Het bewaarde is een boek-deel in folio met den titel « Album amicorum »: er komen lofdichten, wapenen, enz. in voor « van hun, van alle de geleerdste mannen ende verscheyde potentaten ende groote personagies van syn tyt ». Door Schr. worden talrijke uittreksels medegedeeld en besproken.

ARCHIEF VOOR NEDERLANDSCHE KERKGESCHIEDENIS, D.VI, 1897.

G. H. van Borssum Waalkes deelt, bl. 274-291, *Een trac-taat, misschien door H. Mande opgesteld* mede. Het stuk is ontleend

aan een hs. op papier, dat thans op de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam berust (306 bladen), en twaalf stukken van geestelijken inhoud in proza bevat. Het zevende daarvan « van den gheesteliken opganc der sielen ende van hoere vuericheit » (bl. 216-233) wordt medegedeeld. Wellicht behoort het tot de geschriften van Hendrik Mande, die tot hiertoe nog niet te voorschijn kwamen. Schr. meent dit op grond van den inhoud te mogen onderstellen; wij vinden inderdaad in dit werk een en ander terug, dat ons onwillekeurig aan Mande denken doet; zoo o. a. komen daarin voor dezelfde godsdienstige geest en vroomheid, dezelfde blijken van uitgebreide bijbelkennis; verder treft men overeenkomst van sommige bijzonderheden aan, als het beeld van het kruid van myrre; het geven van vreemde verklaringen van eigennamen (berch Galaad, Carmelis); de zonderlinge beeldspraak (b. v. de haren van de bruyt), enz. Doch schijnt dit alles aan Schr. niet voldoende om de gestelde vraag bevestigend te beantwoorden; hij blijft bij een onderstelling.

J. C. Breen, *Stichtelijke liederen van Laurens Jacobszoon Reael*, bl. 355-382. Als aanvulling op een vroeger verschenen bijdrage van denzelfden Schr. worden hier, naar een Gentsch hs., een reeks onuitgegeven liederen van Reael medegedeeld. Die liederen zijn ontstaan tusschen de jaren 1581 en 1591, toen de dichter uit het ballingschap was teruggekeerd; zij « dragen den stempel van de onder het kruis geboren liederen », hoewel ze niet uit den eersten tijd der Hervorming dagteekenen. Zij werden waarschijnlijk voorgedragen in de samenkomsten der oude Amsterdamsche Kamer « in Liefde bloeiende », waar Reael lid van was. Men merkt dan ook in die liederen een streven naar taalzuivering (het weren van bastaardwoorden[1], evenals allerlei « halsbrekende toeren ». Schr. weet niet of Reael's gedichten eenigen invloed hebben gehad, doch twijfelt er aan. De hier medegedeelde liederen zijn : een vijftal Kerst- en Nieuwjaarliederen, één Paasch-, één Pinkster- en één Meilied; één morgen- en één avondzang, benevens drie liederen uit het Duitsch vertaald (naar Luther).

Eindelijk meld ik nog dat, op bl. 217-273, een herdruk voorkomt van *Kerstliederen en leisen*, door wijlen J. G. R. Acquoy. Dit opstel was reeds in 1887 verschenen (Verslagen en mededeelingen der Konink. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). « Het was, zegt Rogge in een aanteekening vooraan het stuk, sedert lang [het] voornemen [van Acquoy, het werk] te laten herdrukken in het « Archief », als één geheel uitmakende met zijn studie over het Geestelijk Lied in de Middeleeuwen,... aangevuld met hetgeen hij sedert over dit onder-

werp aanteekende ». Rogge gebruikt voor dezen herdruk het door Acquoy voor dit doel bestemde exemplaar, benevens een aantal bijlagen, onder de papieren van Acquoy gevonden.

DE GIDS, 1897.

In D. I, bl. 138-162, komt een belangrijk opstel voor van D. C. Hesseling over *Het Hollandsch in Zuid-Afrika*. De taal, welke thans in Zuid-Afrika gesproken wordt, is ontstaan uit der Hollandsch der eerste kolonisten. Zij vertoont tal van eigenaardigheden; wat haar inzonderheid kenmerkt, is haar hyperanalytisch karakter, dat moet verklaard worden door der invloed van andere talen. Men heeft beweerd (nl. J. te Winkel en Stoffel) dat het Fransch een grooten invloed gehad heeft, zoowel op de klankleer, flexie en syntaxis als op den woordvoorraad, en dat onder dien invloed het tegenwoordig karakter der Zuid-Afrikaansche taal ontstaan is. Schr. meent dat de invloed van het Maleisch-Portugeesch (nl. door het terugkeeren uit Indië van matrozen en soldaten) veel sterker heeft gewerkt : daaruit kunnen vele eigenaardigheden worden verklaard; zoo, b. v., constructies als « ek is honger; ek heb ver kom gezien », woorden als tronk, paai, maai, nooy, enz. Het hyperanalytisch karakter zal wel te wijten zijn aan de Hottentotten en de slaven, aan wie de kolonisten hunne kinderen toevertrouwden. In deze eeuw heeft bovendien het Engelsch een machtigen invloed verkregen. Er is een beweging ontstaan om haar van dag tot dag veldwinnende macht te keer te gaan door het zoogen. « Hoog Hollandsch », d. i. ons Nederlandsch; doch dat is een vruchteloos streven. Ons Nederlandsch is bijna een vreemde taal geworden voor de Zuid-Afrikaners; de toekomst is aan de levende, gesproken taal van het volk zelf : daarin alleen kan zich een nationale litteratuur ontwikkelen. Het is verkeerd te meenen dat er redding kan komen door het kunstmatig invoeren van een geschreven taal, die niet uit de gesproken is ontstaan; hoe toch zou deze kunnen leven in het hart der natie? Het redmiddel is dus aangewezen : het schrijven der volkstaal.

DIETSCHE WARANDE, 1897.

G. Segers zet zijne reeks studiën voort over *Vondels karakters*, d. i. de karakters van Vondel's werken *(Cfr.* Leuv. Bijdr., II, 99). Hij handelt ditmaal over *Attila*, bl. 116-128; 227-242, dien Vondel in zijne « Maeghden » doet optreden. Hij begint met te zeggen hoe

dit gansche treurspel een van Vondels eigenschappen doet uitkomen, nl. « zijne ongeëvenaarde belezenheid, zijne nauwkeurige zorg, om, alvorens een dichtwerk aan te vangen, de minste bijzonderheden te bestudeeren, welke daar betrekking op hebben ». Nadere bewijzen worden daar echter niet van gegeven. Met eene juistheid en eene aanschouwelijkheid, die wij niet genoeg kunnen bewonderen, beweert Schr. verder, stelt Vondel ons de Hunnen voor. Attila, hun aanvoerder, is in de eerste plaats krijgsman van top tot teen. Bij zijn verschijnen leeren wij hem dadelijk kennen : hij is hardvochtig en wreed, maar tevens zeer gevoelig, wat « stellig het dramatisch belang van [Vondel's] held verhoogt ». Hij heeft een licht ontvlambaar gevoel; spoedig bemint hij Ursula met een hartstochtelijke liefde : vandaar een hevige tweestrijd in zijn gemoed. Maar de « gehechtheid aan zijn nationaal geloof » wint het ten slotte. Wel geeft Schr. toe, dat « de inmenging der Romeinsche godenleer, en enkele uitweidingen, welke al te veel praatgraagte verraden, het karakter van Attila ontzenuwen », maar niettemin houdt hij het stuk, waarin de Hun optreedt, voor een van Vondels prachtigste scheppingen; « [het] slaat mij met verrassing, zegt hij, omdat de groote Joost aan Attila waarlijk dichterlijke gevoelens toekent », en dat juist is « een geniale greep ». Een onderzoek naar de bronnen, die Vondel gebruikte, wordt door Schr. niet gemaakt; hij zegt enkel dat de « Maeghden » een stuk van « romantischen aard » is, waar Vondel de bouwstof voor vond in de kronijk van Siegbert van Gembloers. Het doel van Schr. is « te doen zien, op welke wijze de dichter Attila opvat »; doch hoe zal hij dat bereiken, wanneer hij niet vooraf weet welke Attila aan Vondel door de overlevering bekend was?

H. Roes, *Een liederenhandschrift*, bl. 261-288; 381-393; 446-461. Het is een beschrijving van een bundel met liederen, dagteekenend uit het laatst der zestiende eeuw. Het hs. telde oorspronkelijk 326 bladzijden, maar de eerste 34 er van zijn verloren gegaan; het bevat nog 66 geestelijke liederen in het Ndl., en eenige in het Fransch. Het grootste getal van die liederen zijn van de zestiende eeuw; enkele dagteekenen uit de vijftiende; vele er van werden door rederijkers vervaardigd. Schr. geeft een volledige inhoudsopgave van het hs.; de eerste twee regelen, het getal strophen, en, in het voorkomend geval, de wijze, worden medegedeeld; enkele aanteekeningen over de liederen zelf en de zangwijzen worden er bij gevoegd, waar o. a. uit blijkt dat verschillende dezer liederen reeds gekend zijn. Van de overige worden er een twintigtal afgedrukt, « diplomatisch

getrouw », d. i., zonder dat Schr. zich dorst « wagen » aan eene « verbetering van oorspronkelijke schrijffouten », maar evenwel met weglating van sommige gedeelten, zooals hij zelf bekent, aangaande welke weglatingen nochtans geen nadere verklaring wordt gegeven.

In een lang artikel *J. van Lennep's uitgave, « herzien en bijgewerkt » door J. W. Unger*, waarvan de eerste helft voorkomt in de « Dietsche Warande » van 1896, bl. 629-635, en de laatste in den hier besproken jaargang, bl. 603-642, behandelt L. W. de Vreese op uitvoerige wijze en met groote nauwlettendheid gemelde uitgaaf. Hoewel eigenlijk een boekbeschouwing, mag het artikel hier niet onvermeld blijven, omdat het terzelvertijd een bijdrage is tot het beter vaststellen en (in meer dan een geval) tot het verbeteren en verklaren van Vondels tekst. Het besluit, waartoe Schr. noodzakelijker wijze komt door een ernstig onderzoek van Unger's uitgaaf, is dat deze als geheel mislukt te beschouwen is; het schijnt niet overbodig dit hier te herhalen.

C. LECOUTERE.

BERICHT. — In de *Indogermanische Forschungen, IX Band. Anzeiger, 1tes und 2tes Heft*, bl. 63 *sqq.*, schrijft Prof. J. Franck eene recensie over de « *Leuvensche Bijdragen* », 1896, 1e Aflev., en in het bijzonder bespreekt hij COLINET, *Het dialect van Aalst.*

Prof. J. Franck is ten eenen male ontevreden over de in dit werk gevolgde methode en over andere zaken meer. Hoewel de geleerde schrijver van de *Mittelniederländische Grammatik* met onze tegenwoordig gesproken dialecten niet persoonlijk bekend blijkt te wezen, en dientengevolge weinig bevoegd schijnt een beslissend oordeel over Nederlandsche dialectkunde te vellen, zullen wij nochtans, naar aanleiding van zijn artikel, in de eerstvolgende aflevering der *Leuvensche Bijdragen* onze methode uitvoeriger uiteenzetten, zonder daarbij gemelde recensie te vergeten.

De objectieve reden, welke ons aanzet van de daartoe geboden gelegenheid gebruik te maken, is het feit, dat de korte, doch zeer wel bepaalde verklaringen, welke aangaande die methode in gezegde aflevering, bl. 2, gegeven worden, misschien te beknopt zijn. Dat is ten minste het geval geweest voor J. Franck, die, waarschijnlijk, uit hoofde der « Kopfschmerzen » welke hij zich « thatsächlich » gehad heeft, ze niet heeft begrepen. Bovendien, de monographiën van dialecten, die op « *het dialect van Aalst* » zullen volgen, worden naar dezelfde vastgestelde en overlegde methode bewerkt, onder voorbehoud dat redenen van bijzonderen aard het afwijken er van in enkele gevallen kunnen wettigen. Het schijnt dus van belang opnieuw de aandacht der lezers te vestigen op die methode en op het « waarom » er van, daar juist een artikel als dat van J. Franck van aard is op dit alles een valsch licht te werpen en het aldus scheef te doen beoordeelen en miskennen.

PH. COLINET.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Partikels.

63. HET BIJWOORD. — **(63)**

A. In de vorming van het bijwoord bestaat er slechts weinig verschil tusschen ons dialect en het Nederlandsch.

Al de bijvoeglijke naamwoorden kunnen in hunnen onverbogen vorm als bijwoorden voorkomen; zoo ook hunne comparatieven. De superlatieven hebben zooals in 't Nl. het onzijdig bepalend lidwoord vóor zich en gaan meestal op **en** uit (**e** vóor consonanten en *in pausa*) : **et vèdste gon** *het verst gaan*, **ed ètste luepen** *het hardst loopen*, **ed bésten éten** *het best eten*, enz.

De **en** is hier wellicht eene analogie van de adjectieven (1).

Het Nl. *om het* gevolgd door een superlatief, komt in 't Lv. vóor als **um ter** : **um ter miesten** *om het meest*, enz.

Eenige superlatieven kunnen **ten** vóor zich nemen : **ten uehsten** *ten hoogste*, enz. Voor 't overige, cf. wat over zekere adjectievische superlatieven **47,** 4 gezegd is geworden.

Bijwoordelijke uitdrukkingen hebben wij reeds aangetroffen onder de naamwoorden (**46**, **B** en **47**, 1) :

alever ien, — **twie** *half een* — *twee (uren)*, **bèrevuts** *barrevoets*, enz. De adverbiale **-s** komt dikwijls vóor, (ook daar waar het Nl. ze niet kent), b.v. : in **andes** *anders*, **dikels** *dikwijls*, **is** *eens*, **links** of **slinks**, **onlang²s** *onlangs*, **rèhs** *rechts*, **shöns** *schuins*, **tuns** *toen*, **vuts** *voort*, *voorts*, **iestes** *eerstens*, **twides** *tweedens*, enz.; in het

(1) De **n** verschijnt niet vóor **b**, **d**, **t**, **r**.

(63) achtervoegsel **-lăks** *-lijks* der bijwoorden van tijd; in den verkleiningsuitgang **-eke(n)s** *-ekens;* in bijwoordelijke uitdrukkingen als : **in lanes** *sedert lang*, **va vès** *van verre*, **va wăds** *van wijd (verre)*, **van véres** *te voren*, *vroeger*, **van jung's** of **klăns af** *van jongs*, *kleins af;* in **flés** *fluks* cf. KILIAEN *vleughs (volando)*, *vleus*, *vlus (mox)*, **wile(nd)s én(e) wéte(nd)s** *willens en wetens;* wellicht ook in **ūs én(e) woes** spr. **ūzénwoes** *hoe*, *op welke wijs* uit **ū** *hoe* en een vroeger **wie** dat door monophthongeering door ***wī** tot ***woe** zal overgegaan zijn.

Bijwoorden worden nog gevormd door **-gewoes** *-gewijze :* **lahe(n)sgewoes** *lachensgewijze.*

Bijwoorden van graad zijn : **iel** *zeer*, **noih** *'nijdig = zeer*, **zue** *zoo*, **te**, emphatisch **té**, **vé te** *veel te*, **bekăns(t)** *bijna*, enz.

B) Bijwoorden van tijd, plaats en voorstellingswijze :

1) *Bijwoorden van tijd.*

Bij de namen der dagen voegt men **en** (1) : **en donderdah**, **en mŏndah** (spr. **e**) *verleden of toekomenden donderdag*, *maandag;* men zegt ook **verlèn donderdah**, enz. **tūkōmenden donderdah** of **en donderdah dī komd** enz.

's zondaags enz. wordt vertaald in 't Lv. door **t zondūs** of **s zondūs** spr. **sondūs**; **ts mŏndūs** of **s mŏndūs**, **t dèstūs** spr. **tèstūs**, **t gunstūs** of **s gunstūs**; **t donderdūs** spr. **tonderdūs**, **t vroedūs**, **t zūterdūs** of **s zūterdūs** spr. **sūterdūs**.

De **t** is niet zelden door eene **e** voorafgegaan : **et zondūs**, enz., waardoor blijkt dat men in die vormen met het lidwoord **ed**, **et** meent te doen te hebben. Dat echter **ts**, **t** en **s** uit den genitiefvorm van ditzelfde lidwoord **tes** afkomstig zijn, lijdt geen twijfel; cf. COLINET, *op. cit.*, **60, B.**

(1) De **n** van **en** wordt behandeld zooals de onbetoonde **n** der adjectieven, cf.

daags voor *des daags* is in 't Lv. **tūhs** d. i. **dz d...** < **ts d...** < **tt...** < **t**, **te naht** is *verleden* of *toekomenden nacht*; men zegt ook **verlèn**, **tūkōmenden naht.** (63)

ts nahs en **s nahs**, ook wel **et s...** zooals hooger, is 't Nl. *'s nachts*. Zoo is het ook het geval bij **mère-gend**, **nūn**, **ahtenūn**, **ūvend**; **te mèregend**, **te nūnend**, **t ahtenūn**, **t ūvend**, en **ts mèrengen(d)s**, enz.

Men kent slechts twee jaargetijden **winter** en **zōmer** : **in**, **mé den winter...** *in*, *met den winter...*; voor de *lente* zegt men **ed uetkōmen van t sezūn.**

Men zegt : **te nöste wiḳ**, **mönd**, **jūr** *toekomend jaar*, enz.

wekelijks, *maandelijks*, *jaarlijks* worden vertaald door **wiḳeloiḳs** of **s wiḳeloiḳs**, enz., in welk laatste geval de **s** eene analogie van de elders regelmatige genitief-**s** zal zijn.

van den vóor een naamwoord van tijd en beteekenend : *in den loop van* wordt doorgaans door 't adj. **iel** gevolgd : **van den ielen dah**, **naht**, **winter**, **zōmer**; **van de iel wiḳ**, **mönd**, **van d iel jūr**, *van den heelen dag*, *nacht*, *winter*, *zomer*, *van de heele week*, enz.

Eén bijwoord is met **van** alleen gebruikt : **vandūh** *vandaag*.

De uren worden aangeduid door **um** *om* en ook **ten** : **um ien īr**, **um twie** enz. **īren**; **ten twie** enz. **īren** en analogisch **ten ien īr.**

De halve uur wordt aangeduid door **alever** : **alever ien** *half een*, enz.

Koti(r) *kwartier*, **menīten** *minuten* en **segonden** *seconden*. Men zegt b.v. : **kotī nū** of **vé den ienen**, **twie** *kwaart na* of *vóor een*, *twee uren*.

Zooals in 't Aalstersch, komen ook in 't Leuvensch **tèwōdeh** *tegenwoordig* en **terwoelent** *onderwijl* met de voorafgaande genitief-**s** vóor en worden : **sèwōdeh**, **ség̣ewōdeh** en **swoele(n)s**, **serwoele(n)s** of zelfs **selwoene(n)s** uit : **'des woele(n)s** en wellicht **'des g̣ègen** (1) cf. Colinet, **60**, **B.**

(1) Men verbetere in dien zin **39**, **C**, 1°, *b*.

(63) Andere bijwoorden van tijd die nog eenig belang op-leveren laat ik hier in alphabetische orde volgen :

reeds wordt overal door **al** vervangen : **al lang**[2] *reed lang*, enz.

alöst *alhaast* heeft den zin van *weldra*.

anie *alineen* (*aaneen* is Lv. **onien**) verschijnt dikwijls vóor **bēzeh on** *bezig aan* of eenvoudig **on**; waar het Nl. zegt : *hij is bezig met schrijven* zal het in 't Lv. luiden : **oe ès anie (bézeh) on t shroeven.** (Cf. Verdam, *Mnl. Wdb.*, v° *een*, *k*.)

astrien *'achtereen* beteekent *straks* (voor 't verleden en de toekomst); cf. *laster* en *lachter*.

boe toed, sumtemèts, sumtèds, semoelen, sumte-moelen, *bij tijd, somtemets, somtijds, somwijlen.*

voor *eensklaps* zegt men **en** of **in iene(n) kie(r)** *in eenen keer.*

ielgisteren *eergisteren* vertoont *l/r*-dissimilatie.

mèregen *morgen.*

nunt gewoonlijk **nunt nid** *nooit* waarvan het eerste **nunt** eene verkorting van *nooit niet* is; in het tweede wordt, door de bijvoeging van een nieuw ontkennings-woord, het afgesleten **nunt** versterkt.

In **nunt ne mie** *nooit meer* is **ne** de toonlooze vorm van **nid.**

voor *opnieuw* zegt men **up e nīf** en in 't plat **up e vè**

ōvermèregen *overmorgen* is de eenige Lv. spreekwijze waar **ōver** de toekomst aanduidt; overal elders wordt daardoor het verleden uitgedrukt : **ōver twie mönd** *vóór twee maanden*, enz.

rès *reis, even*, wordt meer in de platte taal gebruikt, doet zich dan ook vóor als **ès** en **rèskes èskes** *eventjes*; **ès** kan in eene vroegere verbinding **'mūr rès** *maar even* ontstaan zijn (cf. Colinet, *op. cit.*, **60, F**), alhoewel men nu nog alleen **mū ès** hoort. Ik gebruik **mū iest** *maar*

even in den zin van *slechts vóor weinigen tijd;* **dū iest** (63)
en **dū vès** vertalen *daar even* (**vès** is *versch*, *frisch*).

ȥelden wordt vertaald door **rūl** *raar*.

sêdert luidt ook **sétert.**

ternū *daarna* en **tervérent** *te voren*. De inlassching van de **r** is hier uit te leggen zooals in **ofterwél** *ofte wel*, enz.; cf. **41**, **B**, Aanm. De **t** van **ter** uit **der** is zeer waarschijnlijk aan de analogie van **tervérent** toe te schrijven.

voor *daarna* gebruikt men nog **nudūtem** letterl. *nadatum*.

tiseboe *tusschenbeiden*, *van tijd tot tijd*, ook **van toed tod toed.**

in tä̈ds of **tèds** beteekent *op tijd*.

het is hoog tijd wordt in 't Lv. **t és uegen toed.**

voor *intusschen(tijds)* zegt men **tisemidelentwie** dat bestaat uit *tusschen midden* en *twee?*

wanie *wanneer* is alleen vragend; **wanie dad** is conjunctie.

2) *Bijwoorden van plaats.*

wū *waar?* **ī** *hier*, **dū** *daar*, **ginder** *ginder*, **īverans** *ergens* **ieverhands*, **nīverans** *nergens*, **īverans andes** *elders*, **benèn** of **benę** *beneden*, **bōven**, **bueten**, **binen**, **ahter**, **vé** *vóor*, **buetensues** *buiten huis*, **ewéḥ** *weg*, **vuts** *voort*, **shönsōver**, **nīsōver** spr. **shönz... nīz...** *schuins over* (voor **nīs** cf. Kiliaen *nuesch*, *noesch = obliquus*), **néven**, **néfe(n)s** *nevens*, **rèht ṣenōver** *recht tegenover* uit *rechtsgegen* — met **sg<sḥ<ṣ.**

wuénen *waarheen?* **duénen** *daarheen*, **nu ī** *naar hier*, **ner ues** *naar huis*, enz.

lang's wū *langs waar?* **rèhs** *rechts*, **(s)liṇks**, **rèḥt dé** *recht door*, **rèhs af**, enz.

van wū *van waar?* **van ī**, **van dū**, **van onzentwégen**, enz.

bèregup *bergop*, **strumup** *stroomop*, enz.

né *neder*, ook **néne** : **zit néne** *ȥit neder* = *ȥet u*, enz.

3) 3) *Bijwoorden van voorstellingswijze* (cf. COSIJN, *Nl. Spr.*, § 299) :

a) Het bevestigend *ja* heeft in 't Leuv. zooals in 't Aalstersch verschillende vormen, die met de klankwetten van 't dialect niet overeenstemmen; hetgeen zeer verklaarbaar is, daar dit woord iets van de natuur van het tusschenwerpsel heeft. Het is onmogelijk al de schakeeringen der gedachten of gemoedsbewegingen op te sommen die door de verschillende vormen kunnen uitgedrukt worden; ik zal me hier bij eenige algemeene trekken bepalen :

jā of **ja** is goedkeurend, ook betwijfelend en schertsend; **jā?** drukt de verwondering en den twijfel uit; **jā de** *ja dan* de verwondering en het misnoegen; **jè**, **jè de** zijn afkeurend en geven den tegenzin weer; **jū** is de regelmatige vorm, hij keurt goed of betwijfelt, b.v. in : **jū, dad kind e pāzen!** *ja, dat kunt ge denken!* **jū?** drukt verwondering of twijfel uit; **jū mū** *ja maar* betwist. Men hoort ook dikwijls **jā ja, ja ja** die bevestigen of ironisch zijn.

zéker, **zékers** zijn bevestigend.

tūt>t dūd met den zin van *zeker* werd reeds onder **61**, 1° besproken.

gèren of **jèren** *gaarne;* **līver** *liever.*

b) Het ontkennend *neen* heeft zooals *ja* verschillende vormen in 't Lv. : **nie** is de eenvoudige ontkenning of weigering; zoo ook **nie nie** en **neje**; **nè nè** of **nę nè** weigert. De platte vorm van **nie** en **neje** is **naje.** Zeer opmerkelijk is hier de overgang van **i** tot **ej** en **aj**, die eenigszins mag vergeleken worden met den overgang der Mnl. ī tot Nl. **ij** (**ai**).

Het ontkennend **en(e)** wordt niet algemeen gebruikt; men zegt : **ik ém et nid**, zeldzamer **ik en(e) ém....** *ik heb het niet.*

c) Vragende bijwoorden zijn : (63)

de *dan* eindigt meestal de vragende zinnen : **wū gūd e énen de?** spr. **wū gūd éne de?** *waar gaat ge naartoe, zeg?* Men voegt ook soms **sék** *zeg* bij **de.**

zue, zue zue *zoo? zoo zoo?* **zue de** *zoo (dan)?* **ne wū** of **nū** *niet waar?* **émes** ook **umes** *immers.* **Dad** of **date** versterkt zekere vragende bijwoorden : **ūs dad, date** *hoe dat?* **wū dad, date** *waar dat?* **wanie date** *wanneer dat?* Soms voegt men er nog **de** *(dan)* bij : **ūs date de?**

d) Twijfelende bijwoorden zijn :

masin *misschien* met vroegere **a, sumtèds, semoelen, sumtemoelen** *somtijds, somwijlen*, **mégeloik, zéker, zékers.**

e) Onder de bijwoorden van verschillenden aard zijn nog op te merken :

gelak, lak *gelijk* in de spreekwijzen : **ge zoed gelak** of **lak genézen** *het schijnt dat gij genezen zijt,* enz.

rumedum ook **rond rumedum** *rondom* uit *rondom ende om;* **ōveréndwé** *heen en weer* uit **ōver 'énde** en **wé**; **sūmen** *samen;* **wejal, wèl** *weeral;* **zis en zue, — of —** *zus en zoo, — of —.*

64. Het voorzetsel. — (64)

Ziehier de voornaamste voorzetsels :

ahter *achter;* drukt meestal eene plaatselijke betrekking uit; de betrekking van tijd komt alleen vóor in **astrien** *'achtereen* dat *straks* beteekent, **ahtenūn** *achternoen*, **ahterōvermèregen** *achterovermorgen* en wellicht nog twee of drie andere vaste spreekwijzen.

baleven *behalve.*

boe *bij;* in vaste spreekwijzen met den datief : **boe der and** *bij de hand, handig;* wordt **be** in **bekäns** *'bijkans = bijna;* **boe** beteekent *door* in **boe manīr van spréken** letterl. *bij manier van spreken.*

(64) **dé** *door;* **dérèndedé** *'door ende door.*

in; in vaste uitdrukkingen **in täds** of **in tèds** *op tijd;* met den toonloozen vorm in : **en iene(n) kie(r)** *eensklaps.*

jége(n)s *jegens.*

lang²s of **lang²st, lans** of **lanst** *langs.*

mé, méd *met;* in vaste uitdrukkingen met den datief, **méd der öst** *met der haast;* de vorm **méd** is betrekkelijk zeldzaam, hij word **med** in : **med vréden** spr. **me fréden** *met vrede* b. v. **lot em mefréden** *laat hem....*

néven, néfen *nevens;* men hoort ook de vormen met **-s** en die met **-st : néve(n)s néve(n)st,** enz.

nū *na;* drukt de betrekking van plaats uit; in vaste uitdrukkingen met den datief : **nū den éten** *na het eten,* ook **nū ed....**

nū, ner *naar;* drukt de beweging uit : **nū Paroes** *naar Parijs;* **ner** komt vóor in **nerues** *naar huis.*

nūvenant *naar verhouding,* uit *na avenant.*

on *aan* met vaste **n.**

onder

ongönden *aangaande.*

ontrint *omtrent* met de beteekenis van tijd en plaats.

ōver *over;* als vz. van plaats komt zijne beteekenis in 't Lv. en in 't Nl. overeen, wat niet het geval is wanneer het den tijd uitdrukt. Alleen in **ōvermèregen** *overmorgen* duidt **ōver** de toekomst aan; elders altijd het verleden : **ōver twie dūgen** *vóor twee dagen,* enz.

rond wordt ook gebruikt om den tijd uit te drukken : **rond zéven īren** *omstreeks zeven uren,* men zegt zelfs : **rond de kanten van zéven īren** in dezelfde beteekenis.

rumedum *rondom* is soms ook voorzetsel.

tégen *tegen;* met locale en temporale beteekenis.

tisen *tusschen*, ook waar *onder* 't Nl. gebruik is. (64)

tod beteekent *te* en *tot* : **tod Léven** *te* en *tot Leuven;* vóor consonanten verliest alleen **tod** *te* zijne **d.** Vóor vocalen blijft **d** in beide gevallen : **ıḳ bén to Léven, iḳ gon tod Léven** *ik ben te Leuven..., ga tot...*; *naar* is **nū.**

uet *uit*; in vaste spreekwijzen met den datief : **uet der and** *uit der hand,* **uet den ues** *uit den huize,* **uet der zīren....**

um *om*.

up *op*.

van, dikwijls **va** *van*; **vawégen** *vanwege.*

volege(nd)s *volgens*.

vé́, vér of **ver** *voor;* **vé́** is op verre na de meest gebruikte vorm; **ver** komt altijd vóor in **ver nīt** *voor niet,* **ver gūd, -kūd** *voor ernst, -scherts;* wordt dikwijls gebruikt waar 't Nl. *om* bezigt.

zonder.

65. Het voegwoord. — Cf. Cosijn, *Nl. Spr.*, § 305. (65)

a) Nevenschikkende voegwoorden :

1) aaneenschakelende :

én(e) *en*, soms nog **énd, énde** b. v. in : **ōver énd wé** *over en weer* = *heen en terug*, **dér énde dé** *door en door*, enz.

uek *ook*, **zuewel — as** *zoowel — als*, **nid alien — mū** *niet alleen — maar*; **noh — noh** *noch — noch*; **dan, vuts** *voorts*, **duup** *daarop;* **ten iesten** *ten eerste*, **ten twiden** *ten tweede*, enz., **dūboe** *daarbij* = *overigens*, enz.

2) tegenstellende :

mū *maar*, **intégendiel** *integendeel* minder gebruikt dan **te** of **ter kontrūren** Fr. *au contraire;* **toh** *toch*, **nitemin** *niettemin*, **pertan** Fr. *pourtant* = *nochtans;* **of** en **oh** *of*, ook nog als **ofte** in : — **ofte nid** — *of niet*, **of terwél** *ofwel* met ingelaschte **r**, **tsoe** — **of, oh** *hetzij* — *of*; enz.

(65) 3) redengevende (causale) : **want, toh** *toch*.

4) gevolgtrekkende (conclusieve) : **zuedis** *zoo dus*, **boegevoleh** *bijgevolg*, **dūvé** *daarom*, enz.

5) doeluitdrukkend (finaal) : **dūvé** *daarom*.

b) Onderschikkende voegwoorden :

1) redengevende : **umdad** *omdat*, **dédad** *doordat*, **vermits dad** *vermits*, **ongezīn dad** *aangezien*, **nā dad** *nu*, **nūvenant dad** *volgens*.

2) gevolgtrekkend : **zuedad** *zoodat*.

3) doeluitdrukkend : **umdad** *opdat*, **dad** *dat*.

4) tijdbepalende (temporale) : **as** (1) *als*, *toen*, *wanneer*, **gelak** of **lak dad**, **gelak** of **lak as dad** *zoodra*, **nā dad** *nu*, **zue gā as dad** *zoo gauw*, *zoodra*, **terwoelend dad** of **swoele(n)s dad** *terwijl*, **vé dad** *vóordat*, **tod dad** spr. **totat** *totdat*, **iedad** *eerdat*, **sédert dad** *sedert*, **nūdad** *nadat*.

dad in verbinding met de persoonlijke voornw. wordt : **dad ek** of **da k**, **dad ekik** of **da kik** *dat ik*, **dad ge, goe, goelen** spr. **da h...** *dat gij*, *gijlieden*, **dad ze, zoe** spr. **da s... dad ed** *dat het*, **dad (t)em** spr. **datem** *dad hij*, **dad me, woelen** spr. **da...** *dat wij*, *wijlieden*, **dad ze, zoelen** spr. **da s...** *dat zij*, *zijlieden*.

5) toegevende (concessieve) : **alwūtent dad**, ook, doch veel minder : **alūwél dad** *alhoewel*, **al és ed dad** spr. **aléstat** *al is het dat*, **nitége(n)stŏnde dad** *niettegenstaande dat*.

6) voorgaandelijke (conditionale) : **as** *als*, *indien*, **tenzoe dad** *tenzij*, beter **of ed zā muten zoen dad** *of het zou moeten zijn dat*.

7) vergelijkende (comparatieve) : **zue min as** *evenmin als*, **zuas** *zooals*, **gelak** of **lak** met of zonder **as** *gelijk*; **as** *dan* met de comparatieven; **jist of dad, persīs of dad** *alsof*.

---

(1) Na **as** luidt de 2de p. s. **ge** niet **e** : **as ge**.

8) verhoudinguitdrukkende (proportionale) : **ū — dèste** **(65)**
of **zuevél te** *hoe — deste* of *zooveel te;* **ū — ū** *hoe — hoe.*

9) beperkende (restrictieve) : **vé zuevél as dad** *voor zooveel,* **baleven dad** *behalve dat,* **zonder dad.**

66. HET TUSSCHENWERPSEL. — **(66)**

a) Gevoelsklanken zijn voor :

de *vreugde* : **ā!**

de *smart* en *pijn* : **aj! ajejaj! ajejajejaj! uj! ujeuj!**
oh! — ā! ā me! drukken in 't bijzonder de lichamelijke pijn uit.

het *beklag* : **ohèreme!** *och arme!*

de *bewondering* : **ō²!** zooals in 't Aalstersch komt deze klank niet elders voor; hij zweemt naar de **a.**

de *verwondering* : **ō²! ohō²! jè! jède!**

de *goedkeuring* : **bravō!**

den *afschuw* en de *walging* : **fuj!** *foei!* **è! èk!** en in de kindertaal **èkefuj! — hō²!**

den *twijfel* en de *scherts* : **ō²! jā! ę goe! oho! alé! alejalé! olo** of **alo de!** (Fr. *allez, allons*).

b) Klanknabootsingen zijn :

voor het *vallen* en *stooten* of *slaan* : **bots! flèts! pardaf! up** of **epla!**

voor het *schieten* : **pif! paf! poef!**

voor het *luiden der klokken* : **bim** of **bum bam! tam tam!**

voor het *schellen* : **tinenin(enin)!**

voor het *trommelen* : **rubedubdup!**

voor *dierengeluiden* : **mia** of **mią! kwèk kwék! bè!** (1)

c) Klanken waardoor men iemand iets te verstaan geeft of gebiedt :

om *te roepen* : **é! éla!** ook **élaba!** (uit 't Fr. *eh là — bas!*
pst! st!

---

(1) In de kindertaal heet men een lam : **en lèmeken bè**.

(66) om *tegen te houden* : **ō! ook ōla! alt!** *halt!*
om *stilzwijgen op te leggen* : **st! ṣt! silạs!**
om *te waarschuwen* : **gar!** (Fr. *gare!*) **garewèḥ! ep! hep!**
als men aan iemand iets geeft : **nè! arè! tenè!** (Fr. *tenez*) **se!** *zie!* **dū se!** *zie daar!*
om *aan te wakkeren* : **alé! olo** of **alo!** met of zonder **tū!** ook **tū tū!** of **gedon!** (letterl. *gaat aan* d. i. *weg*), in den zin van 't Fr. *va!* Voor dit laatste een voorbeeld : **ged on! ge most em nekie rūpen** *gij moest hem eens roepen.*
kom! — kom! kom! wordt ook in dien zin gebruikt.
om de *verachting*, de *gramschap* enz. uit te drukken bezigt het volk het zeer platte : **furt!** dat aan *voort!* beantwoordt.
om *uit te sjouwen* : **u, u! aurt!**

Die reeks is natuurlijk niet volledig; het zal dan ook genoegzaam zijn de voornaamste tusschenwerpsels te hebben vermeld.

(67) **67.** De woordvorming. —

Daar er geen wezenlijk verschil bestaat tusschen het dialect en het Nl., hoeven hier slechts enkele bijzonderheden besproken te worden. De rechtstreeksche afleiding van naamwoorden uit werkwoorden is zeer gemeen en alle dagen hoort men b. v. :

goe komd nid uet as vé den ém én(e) den kroiḥ *gij houdt alleen aan hebben en krijgen.*
(e)nen gujen rös *eene goede ruisching, wrijving.*
oe shōt in (e)nen groes letterl. *hij schoot in een geween,* van **groezen** d. i. *grijnzen = weenen.*
oe ied der den ét of zeer plat **den frèt** *hij eet er voor niet.*
oe mut zènen klap, rūs, babel émen *zonder klappen, razen, babbelen kan hij niet leven.*

oe zit wé on zénen shroef *hij is weer bezig aan 't schrijven.* (67)

In de afleiding door de achtervoegsels **-loık** *-lijk* en **-nis** is op te merken dat er altijd eene svarabhakti-**e** vóor het suffix ingelascht wordt : **dīfeloık** *dieflijk*, **vrieseloık** *vreeselijk*, Ohd. *vreislîh*, **èrfenis** *erfenis*, enz.

De eenlettergrepige adjectieven die uitgaan op **-f**, **-k**, **-p**, **-t**, **-l**, **-m**, **-n**, **-r** vormen hun naamwoord niet met het suffix **-oed** *-heid*, maar met **-egoed** *-igheid*; die op **-s** nemen ook **-oed** aan; die op **-h** eindigen nooit op **-egoed**, maar op **-ten** : **duevegoed** *doofheid*, **līvegoed** *lievigheid*, **nīvegoed** *nieuwigheid*, enz.; **dikegoed** n. **dikten** *dikte*, **frankegoed** *vrankheid=stoutheid*, **zwakegoed** *zwakheid*, enz.; **rapegoed** **rapheid=snelheid*, **slapegoed** *slappigheid*, enz.; **ètegoed** *hardheid*, **nategoed** *nattigheid*, **stōtegoed** *stoutigheid*, **vètegoed** *vettigheid*, enz.; **smalegoed** *smalligheid*, **vuelegoed** *vuiligheid*, **lamegoed**, *lammigheid*, **stumegoed** *dommigheid*, enz.; **foenegoed** *fijnigheid*, **shuenegoed** *schoonheid*, enz.; **fieregoed** *fierheid*, **zwūregoed** n. **zwūten** *zwarigheid=zwaarte*, enz.; **dwūzegoed** *dwaasheid*, **iezegoed** n. **iesoed** *heeschgoed*, **struezegoed** n. **struesoed** **struischheid*, doch **woesoed** *wijsheid*, enz.; **druehten** *droogte*, **liıhten** *laagte*, **mīhten** *vermoeidheid*, **uehten** *hoogte*, enz.

-igheid en **-egoed** zijn natuurlijk eene analogie van de menigvuldige naamw. op *-igheid* uit adjectieven op *-ig*.

Voor de samenstelling, cf. Colinet, *op. cit.*, **64**, 2°.

TEKST.

HET SPOOK.

N. B. Deze tekst is, met enkele wijzigingen, overgenomen uit H. CONSCIENCE, *Avondstonden*, *De Geest*. De Leuvensche vertaling — in het oorspronkelijke gebruikt de schrijver de Antwerpsche platte taal — wordt tweemaal gegeven; de eerste maal staat ieder woord in den ***normaalvorm;*** in den tegenoverstaanden tekst wordt de werkelijke uitspraak voorgesteld door het phonetisch uitdrukken van al de Sandhi-wijzigingen, die in den eersten tekst niet in aanmerking genomen zijn. De « Sprechtakte » zijn in dit werk niet behandeld, en worden ook door het schrift niet weergegeven; de woorden blijven van elkander gescheiden.

De derde tekst is de vertaling van ieder woord — zooveel dit mogelijk is — in het Nl., of liever de omkleeding van ieder woord in den Nl. vorm; ***het Nl. taalgebruik wordt natuurlijk niet in acht genomen.***

Alleen de met vette letters gedrukte woorden beoogen eene phonetische voorstelling van de uitspraak.

(Cf. COLINET, *op. cit.*, bl. 223.)

NORMAALTEKST.

BALTE. **Awél, ịk zal ālen en vertélịnsken vertélen dad** (1) **gebéd és up de klān(e) mèt, en békẹn vèder as de Konoene(n)poep, in t** (2) **Frans gezied** *la pipe de lapin.*

KOBE. *Lapin?* **ge zoed abīs, dad és en(e) kat.**

BALTE. **ę dū flābeṣied**(3)**!** *Lapin* **és dad en(e) kat! Nie, pūs és en(e) kat in t Frans. Ze rīpen émes altoed tégen doenen āven Fransman uet de Mèneke(n)sstrūt :** *voleur de* **pūs, katendīf! Dad wild tégen moe gon Frans klapen! ę duen kuejun! éd e goe van zen lieven in Brisel gewèrekt** (4) **? ied ū gruetvūr saldūt gewézd in den toed van de Fransen? Zwoıgd nā, zél(d) e, want ịk begin up en nīf. Awél, dū stont dan in doe strūt en ues mé vīr stözens zonder den zolder, zue gruet en zue shuen as et paloes van den ḳéniṇg².**

B. Eh wel! ik zal ulieden een vertellingsken vertellen dat gebeurd is op de Kleine markt, een beetje verder als de Konijnenpijp, in 't Fransch gezeid ***la pipe de lapin.***

K. *Lapin?* Ge zijt abuis (mis), dat is eene kat.

B. O gij flauw bescheid (snul)! *Lapin* is dat eene kat! Neen, poes is eene kat in 't Fransch. Ze riepen immers altijd tegen dien ouden Franschman uit de Mannekensstraat : *voleur de poes,* kattendief! Dat wil tegen mij gaan Fransch klappen! O gij kwâjongen! Hebt je gij van zijn (uw) leven in Brussel gewerkt! Heeft uw grootvader soldaat geweest in den tijd van de Franschen? Zwijg nu, zult je, want ik begin op een nieuw. Eh wel! daar stond dan in die straat een huis met vier ***stagies,***

SANDHI-TEKST (5).

**Awél, ik sal ālen e vertélinske verté-
le da hebéd** (6) **éz ub de Klān mėt, e béḳe
vėder az de Konoenepoep, in t Frans heziet** *la
pipe de lapin.*

Lapin? **ge zoed abīs, dad éz** (7) **en** (8) **kat.**

ẹ dū flābeṣiet! *Lapin* **éz dad en kat!**
**Nie, pūz éz en kat in t Frans. Ze rīpen émez
altoe tége doenen āve Fransman ue te Mène-
kestrūt :** *voleur de* **pūs, katendīf. Da wil té-
ge moe gon Frans klape! ẹ due kuejun! éd
e goe van ze lieven im Brisel gewèrekt? ied ū
gruetvūr saldūt hewést, in den toet fan de Franse?
Zwoıḥ na zél e, want ig^{2} begin up e nīf.
Awél, dū ston tan in doe strūt en ues mé vīr** (9)
**stöze sonder de zolder, zue gruet en zue shuen
az et paloes fan de ḳéniṇḳ.**

---

zonder den zolder, zoo groot en zoo schoon als het paleis
van den Koning.

---

(1) Ook **dī.**

(2) Of **et.**

(3) **Flābeṣied** *flauw bescheid, geesteloo͡ze kerel* of *vrouw, snul.*

(4) Ik wijzig den tekst dewijl 't Lv. woorden mist om 't oorspronkelijke te vertalen.

(5) Al de woorden tusschen twee *pausen* behoorden aaneen geschreven te worden; doch dit zou het lezen van den tekst uiterst lastig maken. Daarom laten wij, waar de uitspraak het vereischt, van twee op elkaar volgende consonanten de auslaut-cons. wegvallen : **altoed tégen = altoe tégen.**

(6) Ook **hebét.**

(7) Of **da z.** (8) Of **en.**

(9) Of **mé fīr** van **méd vīr.**

Mū dū en(e) wā nīmand in dad ues nid wuenen, én(e) ed blév jūren lang[2] liịh ston, want et spukten (d)erin.

Sus. **ā! dad zal shuen zoen.**

Balte, *gestoord.* **Siląs! ōd uen moṇen(1) tū. Awél : up slah van twèlef īren kwamp er īderen kie(r) en spuek dī ed ues van onder tod bōven aflīp, én(e) as dad dan al lang[2] genuh gedīd ā, dan kwamp et spuek tégen ien īr ahter de pōt van de strūt ston én(e) begost zue dierloiḳ te uelen en te shrieven, dad der īderien kompasen mé krég.**

Kobe, *met bange stem.* **Zoed e goe dad, Sue, dī dū ziḥt?**

Frans. **Ai! oe ied vervied; oe bévd, ik wéd et gewūr. Wad (e)nen labekak!**

Balte. **As Kōben zenen mond nid tū en(e) ōd dan stamp ek em van de broe af.**

Awél, dū tist toh nīmand in dad ues nid ingon, alwūtend dad et spuek nid en(e) dé as rūpen : verlost men(e) zīl! verlost men(e) zīl!

Dū wid dan gezied, én(e) ik geluev ekiḳ wél dad et zue waz, dad et de zīl waz van den lésten

---

Maar daar en wou niemand in dat huis niet wonen, en het bleef jaren lang ledig staan, want het spookte erin.

S. Oh! dat zal schoon zijn.

B. *Silence!* houd uwen mond toe. Eh wel : op slag van twaalf uren kwam er iederen keer een spook die het huis van onder tot boven afliep, en als dat dan al lang genoeg geduurd had, dan kwam het spook tegen één uur achter de poort van de straat staan en begon zoo deerlijk te huilen en te schreeuwen, dat er iedereen compassie mede kreeg.

K. Zijt je gij dat, Soo, die daar zucht?

Mū dū wā nīmand in dad ues ni wuenen, én ed bléf jure lank liṇḥ ston, want et spukten erin (2).

ā! da sal shuen zoen.

Silạs! ōd ue moṇe tū. Awél :
up slah fan twèlev īre kwamp er īdere kie
e spueg[2] di ed ues fan onder to bōven aflīp,
en az da tan a lank henu hedīt (3) **ā, dan kwamp et spuek tégen ien īr ahter de pōt fan de strūt ston én begost sue dierloıḳ t uelen én te shrieve, da ter īderien kompase mé kréḥ.**

Zoed e goe da, Sue, dī dū ziḥt?

Ai! o ie (4) **ferviet; oe béft; k wéd et hewūr. Wa ne labekak!**

As Kōbe zene mont ni tu en ō tan stamp ek em van de bro af.

Awél, dū tis toh nīmand in dad ues nid ingon, al wūten tad et spuek nid en dé as rūpe :
verlos men zīl! verlos men zīl!

Dū wi tan (5) **gezied, én ik heluev eḳig[2] dad et sue was, dad e te zīl was fan de lésten**

F. Ai! hij heeft vervaard (is bang); hij beeft, ik word het gewaar. Wat een labbekak!

B. Als Kobe zijnen mond niet toe en houdt, dan stamp ik hem van de breide (trottoir) af.

Eh wel! daar dorst toch niemand in dat huis niet ingaan, al ware het dat het spook niet en deed als roepen : verlost mijne ziel! verlost mijne ziel!

Daar werd dan gezeid, en ik geloof ik wel dat het zoo was, dat het de ziel was van den laatsten

(1) Ook **mōṇen.** (2) Ook **spukte derin.**
(3) Nooit **gedīd ā.** (4) Of **o e ferviet.**
(5) Of **tan** zooals in al de soortelijke gevallen.

ier van wī dad ed ues gewézd waz, én(e) dad (t)em uet g̦iregoed (e)nen ielen uep g̦èld ewéggestōken ā. Én(e) ge wét wél, as er īmand stérevd mé ewéggestopt g̦èld up zén(e) konsjènsen, dad (t)em dan zue lang[2] in de él mut bloeven branen, tot dad et g̦èld wégevonen wéd.

As da nā zue al iel lang[2] gedīd ā, dan kwamp er (e)nen kie(r) (e)nen āven saldūt van den ōrloht.

Doenen saldūt ieten stèreken Jan, én(e) doenen ā gezied in en(e) èrebèreh, dad (t)em vé en(e) ḳést brued, jā, zèlef vé zen plezīr alien, (e)nen naht in dad liıḥ ues zā wilen slūpen, as ze ém onderd g̦ilen up avans wān g̦éven.

Den būs van den ues dī zā tég̦en Jan : és dad wū(r)? Tèd e goe in dad ues slūpen?

Jū zéḳer, zā Jan, want ik viıg̦ men(e) boten, zā (t)em, on al de spueken én(e) on al de dīvels van den ielen wiereld. Etḥén dad God bewūd, és wel bewūd.

Awél, zā den būs, g̦év me dū en(e) and up, zā (t)em; me zén tod akōd. Wad mut ek ū g̦éven?

---

heer, van wie dat het huis geweest was, en dat hij uit gierigheid eenen heelen hoop geld weggestoken had. En ge weet wel, als er iemand sterft met weggestopt geld op zijne conscientie, dat hij dan zoolang in de hel moet blijven branden, tot dat het geld weergevonden wordt.

Als dat nu zoo al heel lang geduurd had, dan kwam er eenen keer (eens) eenen ouden soldaat van den oorlog.

Dien soldaat heette sterken Jan, en dien had gezeid in eene herberg, dat hij voor eene korst brood, ja, zelfs voor zijn pleizier alleen, eenen nacht in dat ledig huis zou willen slapen, als ze hem honderd gulden op *avance* wouden geven.

ier van wī dā ded ues hewés was, en dat em uet ḥiregoet nen ıelen uep jèld (1) ewéhestōken ā. Én ge wét wél, as er īmant stéref meȷ ewéhestop jèld up sén konsiènse, dat em dan zue lank in d él mud bloeve branə, to ta ta ḥèld hevone wét.

Az da nā zu al ie lank hedīt ā kwamp er ne kie nen āve saldūt van den ōrloht.

Doene saldūt iete stèreke Jan, én o ā geziet (2) in en èrebèreh, dat em veȷ en (ver en) ḳéz bruet, jā, zèle fé ze plezīr alien, ne naht in da lıŋ ue sā wile slūpen, a s ém ondert ḥilen up avans wā jéve.

Dem būs fan den uez dī zā tége Jan : éz da wū? Tèd e go in dad ue slūpe?

Jū zéḳer, zā Jan, want ik fıḥ mem (3) bote, zā em (4), on al de spueken en on al de dīvels fan den iele wierelt. Etḥén da hod bewūd és wél bewūt.

Awél, zā dem būs, jéf me dū en ant up; me zén tod akōt. Wa mut ek ū jéve?

Den baas van het huis dien zei tegen Jan : Is dat waar? Durft je gij in dat huis slapen?

Ja zeker, zei Jan, want ik vaag mijne botten, zei hij, aan al de spooken en aan al de duivels van den heelen wereld. Hetgeen dat God bewaart is wel bewaard.

Eh wel! zei den baas, geef mij daar eene hand op, zei hij; we zijn tot akkoord. Wat moet ik u geven?

(1) Om het gebruik der **j** voor **g** of **ḥ** te verklaren, schrijf ik **j** overal waar de uitspraak tusschen beide weifelt; hier **j** of **ḥ**.

(2) **gezied** is zeldzaam. (3) Ook **men.**

(4) Of **zā m** ofwel **zā tem**; voor **tem,** cf. *Aanhangsel.*

ued, zā Jan, ģèv me mū al, vé te beģinen, en(e) guj(e) vraht gekapt ōt, en dozoen flèsen woen, en flès ẓenoevel, (e)nen pot vol diıḥ, én(e) en(e) guj(e) pan vé men(e) kuken in te baken.

Dad zéld e émen, zā den būs, én(e) as (t)em em dad geģéven ā, trok Jan téģen den ūvend, mé zen(e) provizen ed ues binen.

As et nā vīr īren geslūgen waz, drūg (t)em zen ōt én(e) zenen pot mé diıḥ in en(e) kumer up de ieste stö-ẓen, wū(r) dad (d)er noh en(e) tūfel stont mé twie stūlen.

Oe begosṭ dū(r) en vi(r) te mūken gelak vé ed ues in brand te stéḳen én(e) oe zat zenen pot (d)ernéven vé de diıḥ dūn up te gon.

Terwoelent dad de diıḥ nā on t gon waz, begost Jan de flèsen ien ver ien den nèḳ te krūken, én(e) oe kréģ me dé den dīr en stiḳ in zenen krūh gelak (e)nen āven Zwitser; — mū oe was toh van zenen sèn-ter nid, zéld e, én(e) oe wist iel gūd wad dad (t)em dé.

Dad was nā gūd, mū as (t)em nā al lang[1] genuh gedrunken ā, begost zenen bier te dansen. Oe zat dan zen(e) pan up et vi(r) én(e) oe lapten dū (e)nen

---

Hoort, zei Jan, geeft mij maar al, voor te beginnen, eene goede vracht gekapt hout, een dozijn flesschen wijn, eene flesch genever, eenen pot vol deeg, en eene goede pan voor mijne koeken in te bakken.

Dat zult je hebben, zei den baas, en als hij hem dat gegeven had, trok Jan tegen den avond, met zijne provisie, het huis binnen.

Als het nu vier uren geslagen was, droeg hij zijn hout en zijnen pot met deeg in eene kamer op de eerste *stagie*, waar dat er nog eene tafel stond met twee stoelen.

Hij begon daar een vuur te maken gelijk voor het

uet, sā Jan, jéf me mu al vé te bejinen, en guj vraht hekapt ōt, e dozoen flèse woen, en flè ṣenoevel, ne pot fol diŋ̧ én en guj pan vé men kūken in te bake.

Da séld éme, zā dem būs, én as em ém da hejéven ā, trok Jan tég̣e den ūvent, mé zen (1) provīzen ed uez bine.

Az et nā vīr īre geslūge was, drūh em zen ōt én zene pot mé diŋ̧ in en kumer ub d ieste stöṣe, wū da ter nog en tūfel stont mé twie stūle. Oe begos tū e vī te mūke gelak fé ed uez im bran te stéḳen, en oe zat sene pot ernéve vé de diŋ̧ dūn up te gon.

Terwoelen ta te diŋ̣h na on t hon was, begos Jan de flèsen ien ver ien de nèḳ te krūken én oe kréḥ me dé den dīr e stiḳ in zene krū helak nen āve Zwitser; mū oe was toh fan zene sénter ni, zél e, en oe wist iel gū wa tat em dé.

Da was nā gūt; mū as em nā a lank henu hedrunken ā, begost (2) senem bier te danse; oe za tan sen pan up et fī én oe lapte dū ne

---

huis in brand te steken en hij zat (zette) zijnen pot daarnevens voor de deeg doen op te gaan.

Terwijl dat de deeg nu aan het gaan was, begon Jan de flesschen een vóor een den nek te kraken, en hij kreeg me door den duur een stuk in zijnen kraag gelijk eenen ouden Zwitser; — maar hij was toch van zijnen *center* niet, zulle, en hij wist heel goed wat dat hij deed.

Dat was nu goed, maar als hij nu lang genoeg gedronken had, begon zijnen beer te dansen. Hij zat (zette) dan zijne pan op het vuur en hij lapte daar eenen

(1) Ook **zem** zooals in al de soortgelijke gevallen.
(2) Ook **bego.**

gujen poléper diịh in. Nā begost den kuk te ḳèsteren én(e) et rōk er zue foen as s nūnens on de ḳélder-vinster van en roıḳ ues.

Awél, dad es nā gūd; Jan zénen kuk was lanst den ienen kant shuen bruen gebaken én(e) oe smét em emueh in de shā vé em ūm te druen.

Mū gelak (t)em na wé up et vī(r) stont, vald er me en ienen kie(r) īt uet de shā; én(e) pardaf! in zen(e) pan, én(e) den kuk in de asen . . . . .

. . . . .

. . . . .

īderen kie(r) dad Jan (e)nen kūk uet de pan wā paken, vīl (d)er d ien of d ander minse(n)bien in, én(e) dad dīden tot dad (d)er up t lésten (e)nen dudskop in vīl.

Jan dī shōt me in en(e) Franse koléren, én(e) oe wirep den dudskop zue vèr as dad (t)em vlīgen wā. Nā begost (t)em grist te baken, én(e) oe ā al en(e) shōtel vol kuken up tūfel gezét vé gon te éten.

As (t)em nā gūd on tūfel zat, én(e) smūkeloıḳ on t

---

goeden pollepel deeg in. Nu begon den koek te karsteren (kissen) en het rook er zoo fijn als 's noens aan de keldervenster van een rijk huis.

Eh wel, dat is nu goed; Jan zijnen koek was langs den eenen kant schoon bruin gebakken en hij smeet hem omhoog in de schouw voor hem om te draaien.

Maar gelijk hij nu weer op 't vuur stond, valt er mij in eenen keer iets uit de schouw; en pardaf! in zijne pan, en den koek in de asschen . . . .

. . . .

. . . .

guje poléper diŋ in. Nā begos te kuk te ḳèsteren en et rōk er zue foen a snūnez on de ḳélder-vinster van e roıḳ ues.

Awél, dad és nā gūt; Jan zéne kuk was lans ten iene kant shuen bruen gebaken, én oe smét em emueg in de shā vej em um te drue.

Mū gelak em na wej up et fī stont, valt er m en iene ḳi īt ue te shā; én pardav (1)! in zem pan, én de kuk in d ase . . . .

. . . .

. . . .

īdere ḳie dah Ja ne kuk ue te pan wā pake, vīl er d ien ov d ander minsebien in, én da tīde to ta ter up t lèste nen dutskop in vīl.

Jan dī shōt m in en Franse koléren, én oe wireb den dutskop sue vér az dat em vlīge wā. Nā begost em gris te baken én o a al (2) en shōtel vol kuken up tūfel gezét fé gon t éte.

As em nā gūd on tūfel zat, én smūkeloıḳ on t

Iederen keer dat Jan eenen koek uit de pan wou pakken, viel er 't een of 't ander menschenbeen in; en dat duurde totdat er op 't laatst eenen doodskop in viel.

Jan die schoot mij in eene Fransche *colère;* en hij wierp den doodskop zoo ver als dat hij vliegen wou. Nu begon hij gerust te bakken, en hij had al eene schotel vol koeken op tafel gezet voor te gaan eten.

Als hij nu goed aan tafel zat, en smakelijk aan 't

(1) Of **pardaf!** indien er *pause* is.
(2) Of **āl.**

knabelen én(e) on t zuigen waz, ued (t)em en ienen ḳie(r) (e)nen slah — Jan télden, én(e) et waz twèlef īren.

Mū Jan zīd emueh én(e) oe zīd dū in den uk, wū dad (t)em de bienen gesméten ā, en lilek gerémten ston . . . .

. . . . .

Komd e van God, spréḳt! Komd ė van den dīvel, vertréḳt! rīp Jan. Mū den ġiest blév ston, én(e) oe en(e) dé nid as tiḳen dūn mé zen(e) viṇeren, dad Jan boe ém most kōmen. Mū Jan gunk vuts mé éten, én(e) oe en(e) zag nū et spuek nemie um . .

. . . . .

. . . . .

Nā wid Jan ver gūd kūd; oe wā den ġiest vastpaken, én(e) up den grond slūgen, mū dad en(e) gunk nid; want as (t)em mänden dad (t)em em vast ā, dan vilden (t)em niksmandalen nemie.

Past up, rīp (t)em, dad dīd nā al lang[2] genuh; ge kind ī mū agā (e)nen kie(r) zè, se, wad dad ge van moe mut émen. Wuvé komd e goe ī rīzen ziḳen

---

knabbelen en aan 't zuigen was, hoort hij in eenen keer eenen slag. — Jan telde, en 't was twaalf uren.

Maar Jan ziet omhoog en hij ziet daar in den hoek, waar dat hij de beenen (beenderen) gesmeten had, een leelijk geraamte staan . . . .

. . . .

Komt je van God, spreekt! Komt je van den duivel, vertrekt! riep Jan. Maar den geest bleef staan, en hij deed niets als teeken doen met zijne vingeren, dat Jan bij hem moest komen. Maar Jan ging voort met eten, en hij en zag naar 't spook niet meer om. . . . .

knabelen én on t suıge was. uet em en iene kie ne slah. — Jan télden én et was twèlev īre.

Mū Jan zīd emueg én oe zī tū in den uk, wū da tem de biene gesméten ā, e lilek herémte ston . . . .

. . . . .

Komd e va God, sprékt! Komd e van den dīvel, vertrék! rīp Jan. Mū de giez bléf ston, én o en dé nid as tiıken dūn mé zen vinere, dah Jan bo ém mos kōme. Mū Jan guɲk futs meȷ éten, én ōe zah nu et spuek nemi um . . . . .

. . . . .

. . . . .

Nā wit Jan ver gū kūt; oe wā de gies faspaken én ub de gront slūge; mū dad en guɲk nit; want as em mände da tem em vast ā, dan vilden em niksmandale nemie

Past up, rīp em, da tī na a lank henuh; ge kind ī mu agā ne kie zè, se, wa ta he va moe mut éme Wuvé komd e go ī rīze zike

---

. . . .

. . . .

Nu werd Jan voor goed kwaad; hij wou den geest vastpakken en op den grond slagen (slaan); maar dat en ging niet; want als hij meende dat hij hem vast had, en voelde hij niemendal niet meer.

Past op, riep hij, dat duurt nu al lang genoeg; ge kunt hier maar algauw eenen keer (eens) zeggen, zie, wat dat ge van mij moet hebben. Waarom komt je gij hier ruzie zoeken,

de? k en(e) ém eķiķ mé ā of mé ū familen ģien(e) afèren. Lot me dan grist, én(e) gūd on.

Mū den ģiest dé nid as wiņķen én(e) nū de dé woezen.

Dé den dīr pakt Jan zénen kandelier, én(e) oe zied téģen den ģiest : olo, lot is zīn wad dad ge mut émen Gūd vér up, ik zal ū volegen.

Et spuek dé de dé ōpen, én(e) wéz nū benèn; mū Jan waz vél slimer as dad, én(e) oe zā altoed : gūd zèlef vé (vejaf, veraf); want ā oe den iesten gegon, dan ā et spuek ém iel zéķer den nèķ gekrokt.

Ten lanen lésten kwampen ze dan toh benèn, īn den gang², en dū lag (e)nen zèrek mé (e)nen oezeren riņg², dī der vast in waz. Et spuek wéz on Jan, dad (t)em doenen zèrek most upéfen. Mū Jan dī begost te lahen : jā, zā (t)em, ge āvd zéķer mé moe den zot, briķen! As ge ģien gerīf in ū tès en(e) éd, dan zéld e goe noh al lang² méģen wahten. éft (e)nen ķie(r) zèlef den stien up, want iķ en(e) kan dad nid. Den ģiest éft den stien up, én(e) duonder waz (t)er

---

dan? 'k en heb ik met u of met uwe familie geene *affaires*. Laat me dan gerust, en gaat aan (d. i. weg).

Maar den geest en deed niets als wenken, en naar de deur wijzen.

Door den duur pakt Jan zijnen kandelaar, en hij zegt tegen den geest : allons! laat eens zien wat dat ge moet hebben. Gaat voorop, ik zal u volgen.

't Spook deed de deur open, en wees naar beneden; maar Jan was veel slimmer als dat, en zei altijd : gaat zelf vóoraf; want had hij den eersten gegaan, dan had het spook hem heel zeker den nek gekraakt.

de? k en ém eḳiḳ mej ā of mej ū famile jien afère. Lot me dan grist en gūd on.

Mū de ġies té nid as winḳen é nū de dé woeze.

Dé den dīr pak Jan zéne kandelier én oe zie tége de ġiest : olo, lot i sīn wa ta he mut éme. Gū fer up, ik sal ū volege.

Et spueg[2] dé de dej ōpen én wés nū benè; mū Jan was fél slimer az dad, én oe za altoet : gū sèle fejaf; want a oe den ieste gegon, dan a et spuek em iel zéḳer de nèḳ he-krokt.

Te lane léste kwampe ze dan tog benèn (1), **in de gank, én dū lag ne zèrek mé nen oezeren rinḳ, dī der vast in was. Et spuek wéz on Jan, da tem doene zèrek most upéfe Mū Jan dī be-gos te lahe : jā, zā m, g āf séḳer mé moe de zod, briḳe! As he jie gerīv in ū tèz en ét, dan zéld e goe nog a lank mége wahte. éf ne ḳie zèlev de stien up, want iḳ en kan da nit. De ġiest éf te stien up, én duonder was er**

Ten langen laatste kwamen ze dan toch beneden, in den gang, en daar lag een zerk met eenen ijzeren ring, die er vast in was. 't Spook wees aan Jan, dat hij dien zerk moest opheffen. Maar Jan die begon te lachen : ja, zei hij, ge houdt zeker met mij den zot (ge houdt mij waarschijnlijk voor den zot), broerken! Als ge geen gerief in uwen zak en hebt, dan zult je gij nog al lang mogen wachten. Heft eenen keer zelf den steen op, want ik en kan dat niet. Den geest heft den steen op, en daaronder was er

(1) Of **benè.**

(e)nen grueten pit, wū dad (t)er droe gruete oezeren poten in stonten vol gāven gèld.

én(e) gelak as dad Jan et gèld gezīn ā, begost et spuek te sprékẹn. Zīd e dad gèld, vrūg ed on Jan?

Wél, goe vīzen patriot, rīp Jan, ge sprékṭ gelak Vloms. Na beginen me malkanderen te verston. Frans kan ek toh uek zéld e, want ik ém voef jūr gedind, en vīvat Napoljo! Jā, ik zīn al īt bliṇkẹn dad noıḥ trékṭ up stikẹn van twinteh fran.

Den giest ölden de droe poten gèld vé den dah dī (t)em ewéggestōken ā vé dad (t)em dued waz. Dad zén droe poten gèld dī ek ewéggestōken ém vé dad ek dued waz, zā (t)em

Vé dad ge dued wod! rīp Jan iel verwonderd. Zoed e goe dued? Dad en(e) zod e nid zèn, zéld e; k geluev dad ge me dū īt woes mokt. — Mū den giest en(e) lösterden dū nid énen, én(e) oe zā : k ém in de él zue lang[2] muten branen, tod dad doe poten gevonen widen, — én(e) goe éd me nā uet de él verlost.

---

eenen grooten put, waar dat er drie groote ijzeren potten in stonden vol met gouden geld.

En gelijk als Jan het geld gezien had, begon het spook te spreken. Ziet ge dat geld, vroeg het aan Jan?

Wel, gij vieze (in den zin van *grappig, aardig*) patriot, riep Jan, ge spreekt gelijk Vlaamsch (d. i. ik hoor dat gij Vl. spr.). Nu beginnen we malkander te verstaan. Fransch kan (d. i. ken) ik toch ook, zulle, want ik heb vijf jaar gediend, en vivat Napoleon! Ja, ik zien al iets blinken, dat nijdig (zeer) trekt op stukken van twintig frank.

ne gruete pit, wū da ter droe gruet oezere poten in stonte vol gāve jèlt

En gelak az dah Jan et jèlt hezīn ā, begost et spuek te spréḳe. Zīd e da ḥèld, vrūg ed on Jan?

Wél, goe vīze patriot, rīp Jan, ge sprék helak Floms. Nā bejine me malkandere te verston. Frans kan ek tog uek zél e, want ik ém voefjūr gedint (1), èn vīvat Napoljǫ! Jā, ik sīn al īd bliṇḳe, da noıḥ tréḳt up stiḳe van twinteh fran.

De ģiest ölde de droe pote jèlt fé den dag di em (2) ewèhestōken ā vé dat em duet was. Da sen droe pote jèl ti ek ewéhestōken ém vé da g^{2} duet wa, sā m.

Vé da he duet wot! rīp Jan iel verwondert Zoed e goe duet? Dad en zod e ni sè, zél e; k heluev da he me du īt woes mokt. — Mū de ģiest en lösterde dū nid énen en oe zā : ḳ ém in d él zue lank mute brane, to ta toe poten gevone widen, — én go ét me na ue t él verlost.

De geest haalde de drie potten geld voor den dag die hij weggestoken had, eerdat hij dood was.

Dat zijn drie potten geld, die ik weggestoken heb, vóordat ik dood was, zei hij.

Vóordat ge dood waart! riep Jan heel verwonderd. Zijt je gij dood? Dat en zoudt je niet zeggen, zulle; ik geloof dat ge mij daar iets wijs maakt.

Maar de geest en luisterde daar niet henen (naar), en hij zei : 'k heb in de hel zoolang moeten branden, totdat die potten gevonden werden, — en gij hebt mij nu uit de hel verlost.

(1) Of **gedind**. (2) Of **dītem**.

ém ekiḳ ā uet de él verlost! rīp Jan. Dū ém ek nā spoet van, se. Ge zoed noh al (e)nen shuenen jun! Iḳ zal mū zwoıgen, want men blūd beģind al te kōken. Nā en(e) bran ek nemie, zā den ģiest. Arė, dū és men and; tast (d)er is on, t és kōd.

Ge zoed bedankt van ū gūtoed, zā Jan, āvd ū polépers mū stileke(n)s tues. Zue woeneh komplemėnten mégeloıḳ. Iḳ ḳin ū, vōgel, ge zoed den dīvel te plat, goe.

Se, zā t spuek, van doe droe poten gōd, verzīḳ ek ū van der ienen on den èremen te ģéven, ienen on de ḳérek, vé misen te dun vé men(e) zīl, én(e)...

ōla, rīp Jan, dad zīd e van ī. Od e me ģisteren ģīd, iḳ ā vandūh uen knèḥt gewézd. Ge mokt dū en(e) shuen(e) rııḳeniṇ; én(e) wad zal ekiḳ dan émen? Nie, mū as (d)er en klān béḳen driṇḳgèld ōverṣit, dan zāl ek et dūn. Ge zoed toh roıḳ genuh, alwūtent dad ge zue slèht geklied lupt, én(e) dad noh al in den winter. Awél, wad zégd e de? Den dèrden pot, zā den ģiest, és vé ā.

Vé moe, rīp Jan, zue bloe as īt; wél ṣiemené toh!

Heb ik u uit de hel verlost! riep Jan. Daar heb ik nu spijt van, zie. Ge zijt nogal eenen schoonen jongen! Ik zal maar zwijgen, want mijn bloed begint te koken.

Nu en brand ik niet meer, zei de geest. Daar, daar is mijn hand; tast er eens aan, 't is koud.

Ge zijt bedankt van uwe goedheid, zei Jan, houdt uwe pollepels maar stillekens thuis. Zoo weinig komplimenten mogelijk. Ik ken u, vogel, ge zijt den duivel te plat (slim), gij.

Zie, zei 't spook, van die drie potten goud verzoek ik u van er eenen aan den armen te geven, eenen aan

ém ekiķ a ue t él verlost! rīp Jan. Du ém ek nā spoet fan, se. Ge zoe nogal ne shuene jun! Ik sal mū zwoıge, want me blūd begind al te kōke. Na en bran ek nemie, zā de giest. Arė, du ės men ant; tas ter iz on; t ės kōt.

Ge zoe bedank fan ū gūtoet, sā Jan, āvd ū polépers mū stilekes tues. Zue woeneh komplemėnten mégeloıķ. I ķin ū, vōgel, ge zoe ten dīvel te plat, hoe.

Se, zā t spuek, fan doe droe pote gōt, ferzīķ ek ū van er ienen on den ėreme te jéven, ienen on de ķėrek, vé mise te dūn vé men zīl, én....

ōla, rīp Jan, da sīd e van ī. Od e me jistere gīd, iķ ā vandūg ue knė hewést. Ge mok tū en shuen riıķenin; én wa sal eķig[2] dan éme? Nie, mu as er e klā béķe drinķjėlt ōverșit, dan zal ek e tūn. Ge zoe toh roıķ henuh, alwūten ta he zue slė hekliet lupt, én da nogal in de winter. Awél, wa segd e de? Den dėrde pot, sā de giest, ės fej ā.

Vé moe, rīp Jan, zue bloe az īt; wél șiemené toh!

---

de kerk, voor missen te doen voor mijne ziel, en....

Hola, riep Jan, dat ziet je van hier. Hadt je me gisteren gehuurd, ik had vandaag uwen knecht geweest. Ge maakt daar eene schoone rekening; en wat zal ik dan hebben? Neen, maar als er een klein beetje drinkgeld overschiet, dan zal ik het doen. Ge zijt toch rijk genoeg, alware 't dat ge zoo slecht gekleed loopt, en dat nog al in den winter. Eh wel, wat zegt je dan? Den derden pot, zei den geest, is voor u.

Voor mij, riep Jan, zoo blij als iets; wel Jesus Maria toch!

iḳ wéd der zot van. Komd ī, iḳ zal ū is kisen up ū poselānen kūken. én(e) Jan sprung² up van plezīr; mū oe struiḳelde én(e) zen liḥt waz uet. t Slūg ẓist ien īr. — Nā zat Jan in den dunker. Piḳen den dued, rīp (t)em zue èt as dad (t)em mū kost, wū zoed e?

éla, spuksken līf! Komd is ī, as eḳiḳ ū uet de él verlost ém, dan még̣d e goe moe uek wél uet dézen pit verlosen. Mū et spuek was ewéḥ.

Jan, dī krōp dan mé vél muten uet den pit, én(e) ropten zen(e) ḳès up.

Oe g̣ing² em ebéḳen verwèremen, én(e) as (t)em dad noh twie flèsen woen uetgedrunken ā, dan vīl (t)em in t slūp.

Ts anderendūs dé Jan etḥén dad den g̣iest em gezied ā. Oe gav (e)nen pot on den èremen, (e)nen pot on de ḳérek, én(e) oe īl (e)nen pot vej ém.

én(e) Jan wunden in en gruet ues, én(e) oe īl kuts én(e) pjèd, én(e) oe slīp up en flūren béd, én(e) oe drunk woen, én(e) oe gunk alen dūgen nū de èrebèreh, én(e) dū kwamp en vèreken mé (e)nen lanen snuet, én(e) men vertélinsken ès uet.

---

ik word er zot van. Komt hier, 'k zal u eens kussen op uwe porceleinen kaken.

En Jan sprong op van plezier; maar hij struikelde, en zijn licht was uit. 't Sloeg juist een uur. — Nu zat Jan in den donker. Pietje de dood, riep hij zoo hard als dat hij maar kon, waar zijt je?

He (Fr. eh là), spooksken lief, komt eens hier, als ik u uit de hel verlost heb, dan moogt je gij mij ook wel uit dezen put verlossen. Maar het spook was weg.

Jan, die kroop dan met veel moeite uit den put, en raapte zijne kaars op.

ik wé ter zot fan. Komd ī, ik sal u is kisen up ū poselāne kūken. én Jan sprunk up fan plezīr; mu oe struikelden én ze lih waz uet. t Slūh sist ien īr. — Nā zat Jan in den dūnker. Pike de duet, rīp em zu èt as da tem mū kost, wū zoed e?

éla, spukske līf! Komd iz ī; ém ekik u ue t él verlos, tan mégd e goe mo uek wél ue téze pit ferlose. Mū et spuek waz ewéh.

Jan, dī krōp dan mé vél muten ue te pit, én ropte zen kéz up.

Oe gink em ebéke wèremen, én as em da noh twie flèse woen uethedrunken ā, vīl em in t slūp.

S anderendūs dé Jan wa ta te giest em geziet ā. Oe gav ne pot on den èreme, ne pot on de kérek, én o īl ne pot vej ém.

En Jan wunden in e gruet uez, en o īl kuts en pjèt, en oe slīp up e flūre bét, én oe drunk woen, én oe gunk alen dūge nu d èrebèreh, én dū kwamp e vèreke mé ne lane snuet, én me vertélinsken éz uet.

Hij ging hem (d. i. zich) een beetje verwarmen, en als hij dan nog twee flesschen wijn uitgedronken had, dan viel hij in slaap.

's Anderdaags deed Jan hetgeen dat den geest hem gezeid had. Hij gaf eenen pot aan den arme, eenen pot aan de kerk, en hij hield eenen pot voor hem (zich).

En Jan woonde in een groot huis, en hij hield koets en paard, en hij sliep op een fluweelen bed, en hij dronk wijn en hij ging alle dagen naar de herberg; en daar kwam een varken met eenen langen snuit, en mijn vertellingsken is uit.

AANHANGSEL.

I.

ROMAANSCHE (1) ELEMENTEN IN HET LV. DIALECT.
(Cf. *Voorwoord.*)

De Romaansche — d. i. Waalsche, Fransche, soms wel Spaansche en Italiaansche — woorden die het dialect zich heeft eigen gemaakt zijn op verre na niet zoo talrijk als die woorden welke het meer verfranscht gedeelte der spraakmakende gemeente dagelijks aan het Fransch ontleent, om gedachten uit te drukken die de volksspraak niet uitdrukken kan. Op te merken is, dat het Fransch, niet het Nederlandsch den voorraad verstrekt. Geen wonder : het Fransch is tot nu toe de taal van het geletterd publiek geweest; het onderwijs, nu langzamerhand aan 't vervlaamschen, heeft dien toestand in de hand gewerkt, zoodat het Vlaamsch gesprek van geletterden meestal een vreemd mengelmoes is, waarin de bastaardwoorden eene groote plaats innemen. Onder die bastaardwoorden zijn er welke reeds lang deel uitmaken van ons dialect. Die alleen wenschte ik hier in 't kort te behandelen.

Het zou eenig belang opleveren de chronologie en de afkomst van iedere ontleening op te zoeken. Doch zulks kan ik hier niet ondernemen en zou wellicht eene lange

(1) Soms is 't al zeer moeilijk te beslissen of een woord uit het Latijn, niet uit het Rom., is overgenomen, en onder de aangehaalde woorden zijn er misschien wel enkele die rechtstreeks uit het Latijn afkomstig zijn?

en bezwaarlijke studie vergen. Wel is het mogelijk, wat de chronologie betreft, twee bepaalde tijdvakken te onderscheiden, volgens de mindere of meerdere assimilatie der Rom. woorden tot het dialect : zoo spreekt het vanzelf dat **salūd** Fr. *salade* (1), **antrūsen** *altération* in het dialect van vroegere dagteekening zijn dan **kalvakāden** *cavalcade* en **kāder** *cadre*. Maar het schijnt mij gevaarlijk daarover meer te willen zeggen. De volgende gegevens zullen eens, hoop ik, te stade komen aan iemand die, zooals de H. Salverda de Grave het reeds ten deele heeft beproefd (2), het vraagstuk der Rom. ontleeningen in het Nederlandsch wenscht te onderzoeken.

De Rom. vocalen in geklemtoonde lettergrepen (3).

Rom. **a**.

Lv. **a** beantwoordt aan *a*

in den uitgang : *-ance* **-ansen** : **distansen** *distance*, **fransen** *eau-de-vie de France*, **kitansen** *quittance*, **vakansen** *vacances*, enz.

-ant **-ant** : **briljant** *brillant* (*edelgesteente*), **galant** *galant*, **komersant** *commerçant*, **ramplasant** *remplaçant*, enz.

-aque **-ak** : **barak** *baraque*, **kazak** *casaque*, **lak** *laque*, **patrak** *patraque*, enz

-assion **-asen** : **kompasen** *compassion*, **pasen** *passion*, enz

(1) Gemakshalve wijs ik altijd op het Fransch terug zonder — natuurlijk — daarmee te willen besluiten dat elk woord dóor het Fransch tot ons zou gekomen zijn. — Waar 't Lv. woord niet geklemtoond is gelijk 't Rom., heb ik dit door cijfers aangeduid.

(2) Tijdsch. van Nl. T. en Lett., XV, 172 en XVI, 81.

(3) Voor de toonlooze lettgr., cf. **41**, **B** en **40**.

Lv. **ā** beantwoordt aan *a*

in den auslaut : **armōnekā** *harmonica*, **fā** *fa*, **sōfā** *sofa*, enz.

in : **petāt** *patate*, **rọjāl** *royal (vrijgevig)*.

in : **biljār** *billard*, **frās** *phrase*, **vās** *vase*.

Lv. **ū**>**˙ō**>**˙ā** beantwoordt aan *a*

in den uitgang : *-able* **-ūbel** : **komvenūbel** *convenable*, **onorūbel** *honorable*, **solvūbel** *solvable*, enz.

-al **-ūl** : **koperūl** *caporal*, **lokūl** *local*, **ẓénerūl** *général*. enz.

-aque **-ūk** : **pėstenūk** *pastinaque*.

-arde **-ūd** : **mostūd** *moutarde*.

-arte **-ūt** : **kūt** *carte*, **tūt** *tarte*.

-at **-ūt** : **avekūt** *avocat*, **délekūt** *délicat*, **saldūt** *soldat*, enz.

Lv. **ö**>**˙ō**>**˙ā** beantwoordt aan nu nog bestaande of vroegere *a*

in den uitgang : *-age* **-öẓen** (**öṣ**, **ös**) : **begöẓen** *bagage (kleergoed)*, **koröẓen** *courage*, **menöẓen** *ménage*, **petöẓen**, **petöṣ** of **petös** *potage*, **stöẓen** *étage*, enz.

-arge **-öẓen** (**öṣ**, **ös**) : **söẓen** enz. *sarge (sargie)*.

-asion **-öẓen** : **oköẓen** *occasion*.

-aigne, *-agne* **-öṇ** : **kastöṇ** *châtaigne*, **Spöṇen** *Espagne*.

-aille **-ölen**, **fölen** *faille*, **tölen** *taille*, enz.

Rom. **e**.

Lv. **é** beantwoordt aan *e*

in den uitgang : *-ette*, *-et* **-ét** : **alemét** *allumette*, **manṣét** *manchette*, **servét** *serviette*, **skelét** *squelette*, **tablét** *tablette*, **baṇḳét** *banquet*, **piḳét** *piquet (kaartspel)*, enz.

in den uitgang : *-êche* **és** : **depés** *dépêche*, **krés** *crêche.*
-ège **ézen** : **manézen** *manège.*

Lv. **é** beantwoordt aan *e*
in den auslaut : *-é* **é** : **ré** *ré*, **paté** *pâté (pastei)*, enz.
in den uitgang : *-ée* **é** : **alé** *allée*, **korvé** *corvée*, enz.
-er **-éren** of **é** : **marséren** *marcher*, **sadéren** *souder*, **tuséren** *toucher*, enz.; **diné** *diner*, **supé** *souper*, enz.
in : *eu* **é** : **afhrés** *affreux* (volksetym. naar *afgrijselijk*), **féter** *feutre*, **gés** *gueux*, **ké** *queue*, **kré** *creux* (Nl. *eng*), **flér** *fleur* (Nl. *fleur*), **kolér** *couleur*, **masér** *ma sœur* (*non* of *schoonzuster*), enz.
in den uitgang : *-et* **-é**, **ét** : **kadé** *cadet*, **korsé** *corset*, **komplét** *complet*, *couplet*, **sakrét** *secret (beste kamer).*
-el **-él** : **kremenél** *criminel* (adv. *schandelijk*), **pèrsonél** *personnel*, enz.
-èque **-ék** : **bibeljoték** *bibliothèque.*
-ème **ém** : **sistém** *système.*
-ène **-én** : **sén** *scène (tooneelscherm).*
-ère **-éren** : **minestéren** *ministère*, **mizéren** *misère*, **mistéren** *mystère*, **péren** *père.*
-ète **-ét** : **poét** of **pojét** *poète*, **profét** *prophète.*
-ètre **-éter** : **méter** *mètre*, **salpéter** *salpètre.*

Lv. **è** beantwoordt aan *e*
in den uitgang : *-el*, *-elle* **-èl** : **kolonèl** of **kornèl** *colonel*, **kramèl** *caramel*, **flanèl** *flanelle*, **frikadèl** *fricadelle*, **zavèl** *eau de javelle*, enz.

in den uitgang : *-ès*, *-esse*, *-ession* **-ès**, **-èsen** : **apsès** *abcès*, **asprès** *adv. exprès*, **kongrès** *congrès*; **adrès** *adresse*, **prinsès** *princesse*, **três** *tresse*; **konsèsen** *concession*, **prosèsen** *procession*, enz.

-este **-èst** : **indigèst** *indigeste*, **modèst** *modeste*, **pèst** *peste*, enz.

vóor nasaal+cons. : *-em* **-èm** : **èg²zèmpel** *exemple*, **tèmpel** *temple*, enz.

-ence **-ènsen** : **difrènsen** *différence*, **imposjènsen** (1) *impatience*, enz.

-ende **-ènden** : **amènden** *amende*.

-ent, *-ente* **-ènt** : **komplemènt** *compliment*, **monemènt** *monument*, **rèzemènt** *régiment*, enz.

-ension, *-ention* **-ènsen** : **dimènsen** *dimension*, **atènsen** *attention*, **intènsen** *intension*, **kontervènsen** *contraven-* enz.

in den uitgang : *-erce* **-èrsen** : **komèrsen** *commerce*.

Lv. **è** beantwoordt aan 1) *e* vóor *r*

in den uitgang : *-erme* **-èrem** : **fèrem** *ferme*, **tèrem** *terme*.

-erne **-èren** : **lantèrel** *lanterne*, **sistèren** *citerne*.

-erre **-èr** : **partèr** *parterre*.

-ert **-èr** : **desèr** *dessert*, **konsèr** *concert*.

2) *ai* vóor *r*.

in den uitgang : *-aire* **-èren**, **èr** : **afèren** *affaire*, **miletèr** *militaire*, **vestjèr** *vestiaire*, **volontèr** *volontaire*.

---

(1) Of **imposènsen**; cf. *Aanhangsel*, IV, **B**, **sj**<**s**.

Lv. **i** beantwoordt aan *en*
in : **mint** *menthe*, **rint** *rente*.

Lv. **oe** beantwoordt aan *-é -ée*
in : **lībertoet** *liberté*, enz , **plavoe** *pavé;* **kasoe** *chaussée*, (**lof**) **ferzoe** *fusée*.

Rom. **i.**

Lv. **i** beantwoordt aan *i*
in : **imbesil** *imbécile;* **familen** *famille*, **gril** *grille*, **pastil** *pastille*, **faljit** *faillite*, **vernis** *vernis*.

Lv. **ī** beantwoordt aan *i*
in den auslaut : **bōnī** *boni*, **Lévī** *Lévi*, **tripolī** *poudre de Tripoli*, enz.
in den uitgang : *-if* **-īf** : **aktīf** *actif*, **masīf** *massif*, **pozetīf** *positif* (adv.), **vīf** *vif*, enz.
-il **-īl** : **sevīl** *civil (billijk*, van prijzen).
-is **-īs** : **advīs** *avis*, **komīs** *commis*,
-it **-īt** : **abīt** *habit*, **bandīt** *bandit*, **biskwīt** *biscuit*, **kredīt** of **kerdīt** *crédit*, **sebīt** *subit* (adv.).
Ook in **kapesīn** *capucin*.
in de meeste open lettgr. : *-ice* **-īsen** : **ég²zersīsen** *exercice;* nochtans : **kapris** *caprice (beminde)*, **ospis** *hospice*, **polis** *police*.
-ide **īt** : **rapīt** *rapide*, **solīt** *solide*.
-ime **-īm** : **krīm** *crime*, **santīm** *centime*.
-ique **-īk** : **katolīk** *catholique*, **mezīk** *musique*, **peblīk** *publique*.
-ise **-īzen** : **kalandīzen** *chalandise*, ook **kalandīsen**, **marsandīzen** *marchandise*, enz.
-ite **-īt** : **kèrmelīt** *carmélite*, **vezīt** *visite*.

in de meeste open lettgr. : *-ision* -īzen : devīzen *division*, provīzen *provision*.
-ition -īsen : ambīsen *ambition*, edīsen *édition*, kompozīsen *composition*, kondīsen *condition*, enz.
-ie -ī : buzī *bougie*, kompanī *compagnie*.
-ir -īren : polīren *polir* (1).
-ir -īr : plezīr *plaisir*.
-ise -īs : prīs *prise (snuiftabak)*, valīs
-ive -īf : lokomotīf *locomotive*.

Lv. **oe** beantwoordt aan *i*
in den uitgang : *-in* -oen : fernoen *venin*, latoen *latin*, rozoen *raisin*, satoen *satin*.
-is -oes : anoes *anis*, paradoes *paradis*, rodoes *radis*, proes *prix*.
-it -oet : apetoet *appétit*, profoet *profit*, gekonfät (2) *confit*.
-ie -oe : fèrmeroe *infirmerie*, lōteroe *loterie*, partoe *partie*; sakerstoen *sacritie*, fléresoen *pleurésie*.
-ine -oen : begoen *béguine*, boboen *bobine*, gordoen *courtine*, kareboen *carabine*, médesoen *médesine*.
-ise -oes : boes *bise (regenvlaag)*.
-ite -oet : èremoet *ermite*.
-ive -oef : andoef *endive*.

Lv. **èm** beantwoordt aan *-im*
in : tèmber *timbre*.

(1) De meeste werkw. op *-ir* of *-ire* gaan in 't Lv. op **īzéren** of **iséren** uit : **floriséren** *fleurir*, **nuriséren** *nourrir*, **prodwizéren** *produire*, **tradwizéren** *traduire*; het zijn betrekkelijk nieuwe ontleeningen die men zelden uit den mond van het volk hoort.

(2) **ä** is verkorting van **ai** < **oe**.

Lv. **èṇ** beantwoordt aan *-in*

in : **arlekèṇ** *arlequin*, **basèṇ** *bassin*.

Rom. **o.**

Lv. **o** beantwoordt aan *e* in de meeste gesloten lettgr. :

kofer *coffre*, **ẓenofel** *girofle*, **kol** *col*, *colle*, **parasol**, **balon** *ballon*, **bataljon** *bataillon*, **kanon** *canon*, **vūgebond** *vagabond*, **fort**, **transport**, **komplot** *complot*, **kalot** *calotte*, enz.

Lv. **ō** beantwoordt aan *o*

in den auslaut : **ḳīpedō** *cupidon*, **lotō** *loto*, **paltō** *paletot*, **pirō** *pierrot*, **portō** *porto*, **Sīserō** *Cicéron*, **zérō** *zéro*.

in de meeste open lettgr. : **nōbel** *noble*, **oktōber** *octobre*, **sōber** *sobre*, **mōden** *mode*, **filozōf** *philosophe*, **strōf** *strophe*.

vóor *-rd -rt* : **akōd** *accord*, **pōt** *porte*, **sōt** *sorte*, **pōsen** *portion*.

Lv. **u** bsantwoordt aan *o*

vóor *m* : **gum** *gomme*, **lumer** *l'ombre*, **number** *nombre*, **pump** *pompe*, **trump** *trompe*.

Lv. **ue** beantwoordt aan *o*

in : **persuen** *personne*, **truen** *trône*, **pues** *pose*, **rues** *rose*.

Rom. **u.**

Lv. **i** beantwoordt aan *u*

in : **kadiḳ** *caduque*, **ẓist** *juste*, enz.

Lv. **ī** beantwoordt aan *u*

a) in den uitgang : *-us* **-īs** : **abīs** *abus* (adj. Nl. *mis*), **refīs** *refus*.

-ut **-īt**, **ī** : **bīt** *but*, **salī!** *salut!*

b) in de meeste open lettgr. : **despīt** *dispute*, **menīt** *minute*, enz.

Rom. **au.**

Lv. **ie** beantwoordt aan *au* > *el*
in : **flambie** *flambeau* (wellicht voor **flambiel**), **pènsiel** *pinceau*, **zewiel** *joyau*; nochtans **shabèl** *escabeau*.

Rom. **ie, ié.**

Lv. **ī** beantwoordt van *ie, iè*
in den uitgang : *-ier, -ière* **-īr** : **balansīr** *balancier*, **krejansīr** *créancier*, **éspesīr** (**swinkel**) *épicier*, **ofesīr** *officier*, enz.; **manīr** *manière*, **rapīr** *rapière*, **revīr** *rivière*, enz.
Nochtans : **fier** *fier*.

Rom. **oi.**

Lv. **ue** beantwoordt aan *oi*
in : **amplue** *emploi*, **fuer** *foire*, **ivuer** *ivoire*, **kofuer** *chauffoir*, **kontuer** *comptoir*, **rozuer** *rasoir*, **vues** *voix*, enz.

Rom. **ou.**

Lv. **ū** beantwoordt aan *ou*
in : **kūr** *cour*, **tambūr** *tambour*, **tūr** *tour*.

AANM. Ziehier eenige woorden die alleen staan : **frèn** *frange*, **pèner** *panier;* **afèkt** *effet*, **sizèkt** *sujet;* **zenoevel** *genièvre;* **statīt** *statue*.

De Rom. consonanten.

De stof is hierboven zoodanig behandeld dat ik over dit punt geene verdere verklaringen noodig acht.

II. Cf. 1.

Zooals ik reeds gezegd heb, zijn het over 't algemeen de vrouwen en kinderen der werkende klas die het plat dialect spreken. Hunne uitspraak bestaat, benevens andere minder gewichtige bijzonderheden, in het verzwakken van het expiratorisch accent, het *circumflexeeren* der lange klinkers en het vaster behouden der diphthongen. Het expiratorisch accent wordt verzwakt in dezen zin dat de toonlooze lettergrepen schier zooveel waarde krijgen als de andere; ja, ze worden dikwijls verlengd en men hoort b.v., in plaats van het gewone en zeer krachtig geklemtoond **zèle** *zulle* een **zélē**. De **e** van 't einde der woorden klinkt soms als **a** of **ā** : **zéla, zélā**, enz. In zekere deelen der omstreken is zulke uitspraak de regel.

De lange klinkers hoort men *circumflexeeren* :

a wordt **â** : **fla** *flauw* **flâ**, **plān** *plein* **plân**, enz.

e wordt [illegible] **èi** of **ai** [illegible] **aj** : deze laatste klank staat vast in [illegible] 68. [illegible] **geven** *geven*, **gèiven**, **gaiven**, enz.

[illegible] **2** [illegible] aangeduid, wijde **i**+nauwe **i**, [illegible] **èi ai**, die drie klanken verschijnen vooral [illegible] de woorden op **-i**, **èi** en **ai** bij het [illegible] : **bèi** voor **bī(r)** *bier* niet [illegible] gehoord. Maar men roept [illegible] *Sophie*.

[illegible] lange **o** wordt **ou** of **au** : [illegible]

[illegible] **ar** is die klank, naar men ziet, [illegible] diphthong afgeweken.

[illegible] **ne**, **ne**, **ne** laat de [illegible] hooren.

[illegible] diphthong met **i**, **u** voor- [illegible]

III.

(Cf. **9**, 5, Aanm. 1 en **13**, 2, Aanm. 1.)

e voor nasaal wordt in 't Lv. als **è** of **i**. De aan 't Fransch ontleende woorden op *-em*, *-en* werden reeds in dit Aanhangsel (I, Rom. *e*), behandeld. De andere woorden laat ik hier in eene zooveel als volledige lijst volgen :

Bétlejèm	*Betlehem*	**strèmen**	*stremmen*
brèmbés	*braambezie*	**témen**	*temmen*
ẓerīzalèm	*Jerusalem*	**drèmpel**	*drempel*
klèm	*klem*	**stèmpel**	*stempel*
stèm	*stem*	**ḳèmpen**	*Kempen*
dèmpeh	*dempig*	**Kūtertèmpelen**	*Quatertemper*
kèmp	*kemp*	**èlènden**	*ellende*
slèmp	*slemp*	**Ostènden**	*Ostende*
pèn	*pen*	**inwèndeh**	*inwendig*
ẓènt	*Gent*	**verflènsen**	*verflensen*
gewènd	*gewend*	**verwènsen**	*verwenschen*
vènt	*vent*	**slènter**	*slenter*
strèṇ	*streng*		
grèns	*grens*		
lèns	*lens*		
pèns	*pens*		
wèns	*wensch*		

IV.

(Cf. **35**, 2°, *b)*, Aanm. en **30**, Aanm. 11.)

De mouilleering wordt in 't Aalstersch nog algemeen toegepast, in Brussel leeft ze ook voort; te Leuven schijnt ze vroeger, bijna in dezelfde voorwaarden als te Aalst ten minste, haren invloed te hebben uitgeoefend. Menige sporen zijn ervan overgebleven, en, om ze beter na te gaan, stel ik over elkaar den toestand der mouilleering in Aalst en de feiten die daarmee in mijn dialect overeenkomen en die ik reeds in de hooger aangeduide §§ heb opgesomd.

A. (Aalst) Cf. Colinet, *op. cit.*, **25**, **A.**

l wordt gemouilleerd in de verbindingen **˙lt(d), ˙ld, ˙ls : noḷe** *naald*

n » » **˙nt(d), ˙nd, ˙nd : moṇḍ** *maand*, **moṇḍah** *maandag*

t » » **˙tt(d), ˙ts**

(Leuven)

l, **n**, **t(d)** komen in diezelfde verbindingen niet meer gemouilleerd voor; eene uitzondering maakt **nd** in zekere gevallen, cf. Aanm. 1; doch **lt(d)**, **ls**, **nt(d)**, **ns**, **tt(dt)**, **ts** brengen voorafgaande

˙ō < ū **ō**	tot **ö** in plaats van **o** die verschijnt vóor de andere verbindingen.
ū **ue**	tot **u** in plaats van **u** die verschijnt vóor de andere verbindingen.

b.v. **pölt** *paalt* (**pūlen**), **nöl** *naald*, **röls** *raars* (**rūl**), **pölt** *peult* (**pōlen**), enz. (cf. **30**, 10°); **mönd** *maand*, **möndah** *maandag*, **göns** *gaans*, enz. (cf **30**, 11°); **böd** *baadt*, **plöts** *plaats*, enz. (cf. **30**, 8° en 9°).

AANM. 1. Waar *nd* door *e* of *i* voorafgegaan en, zoo 't schijnt, door eene stomme *e* gevolgd werd, greep syncope van *d* en *n* plaats, welke mouilleering tot nu toe is blijven bestaan : **èṇ** *eend*, **iṇ** *end*, *eind*, **viṇen** *vinden*, **wiṇen** *winden*, enz. (cf. **39**, **B**, 2°, *b)*, 2).)

AANM. 2. In de verbinding **ts** is de mouilleering waarschijnlijk niet, zooals in 't Aalstersch, van **ṭṣ** tot **ṣ** overgegaan, die nu in 't Lv. **ṣ** of **s** zou luiden (**petöẓen** < **petöṣ** < **petös**) en 't Lv. heeft wellicht nooit voor **gruts** *grootsch* b.v., een **gruṣ** gekend.

B. (Aalst) cf. COLINET, *op. cit.*, **25**, **B**.

Mouilleering van **t, l, n, s** geschiedt, als deze van **j, i** gevolgd zijn : **goṭen** *gaatje*, **foḷe** *folie*, **kastoṇe** *kastanje*, enz.

(Leuven)

De gemouilleerde **'ṭ**>**'tj** is tot **ḳ** overgegaan in den uitgang *-tje* der diminutieven : **göḳen** *gaatje*, enz.

Vóor vroegere **lj, li** wordt zooals hooger **ö** gehoord in plaats van **o** en **u** in pl. van **u** : **fölen** *falie*, **shöl** *schalie*, **tröl** *tralie*, enz.

De mouilleering der **n** is nog overgebleven in woorden op **nd**, **nt** vóor **j** : **moṇen** *mond*, **oṇen** *hond*, (**16**, 1° *a)*); **kaṇen** *kant*, enz. (**6**, 1°, β)).

De **ṣ** komt voor in een bijzonder geval; de Lv. woorden op **sh** + palatale vocaal veranderen meestal hun anlaut in <**sḥ**<**sj**<**ṣ** : **sḥilder** **sjilder** en **ṣilder** *schilder* (cf. **34**, 4° en **36**, 1°, *b)*, *c)*).

sj, si verschijnt nog in de ontleende woorden waar ze tot **ṣ** overgaat : **pènṣenūt** Fr. *pensionnat*, enz. De **z** wordt in dit laatste geval ook tot **ẓ** : **oköẓen** Fr. *occasion*, enz.

Auslaut-**s** + anlaut-**j** worden ook soms **ṣ** in vaste spreekwijzen : **da ṣie nīs** *dat is geen nieuws*, uit **da (dad)s jien (gien) nīs**.

AANM. Al die feiten laten ons toe aan te nemen, dat de mouilleering eens als organische wet in 't Lv. heeft

geheerscht en dat de vermelde wijziging van **o** in **ŏ** en **u** in **u** bepaald een overgang der vroegere mouilleering op de voorgaande vocaal is, zooals reeds in **30**, Aanm. 11 gegist is geworden.

V.

(Cf. **46**, **A.**)

Bij een nader onderzoek over het geslacht der woorden in het Lv. dialect, ben ik tot het besluit gekomen den uit uitslag ervan in een afzonderlijk artikel mede te deelen.

VI.

(Cf. **50**, 2°, Aanm. 3 en Tekst.)

In drie gevallen kan men misschien het oude ***(t)em** nog terugvinden; het zijn : **zātem** *zei hij*, **dītem** *die hij* en **goetem** *gij hem*; b.v. : **jū, zātem** *ja, zei hij*; **de diṇen dītem gezīn ied** *de dingen die hij gezien heeft*, **zikt goetem** *zoek gij hem*, enz.

De twee eerste gevallen kunnen ook anders dan door ***(t)em** verklaard worden : **zātem** *zei hij* zou analogie zijn van **ziet em** *zegt hij* en **dītem** *die hij* van **dad (t)em** spr. **datem** *dat hij*.

Het laatste geval : **goetem** kan ik niet uitleggen dan door ***(t)em**.

De WOORDENLIJST bevat :

1° Al de woorden die in het werk besproken zijn behalve die van het *Aanhangsel;* voor de subst. wordt de sing.; voor de wkw. de infinitief aangegeven.

2° Daarenboven al de woorden die in FRANCK's *Etymologisch Woordenboek* behandeld worden, en die in dit werk niet ter sprake komen.

WOORDENLIJST.

N. B. 1. Het geslacht wordt slechts aangeduid als het dialect met het Nl. niet overeenstemt.
2. De cijfers wijzen op de bladzijden.
3. Theoretische vormen en woorden, die niet tot de algemeene taal behooren, worden met een sterretje aangeduid.

Aan **on**, 34, 80, 226.
Aanbeeld **ombéld.**
Aangaande **ongönden**, 226.
Aangezien **ongez̍īn**, 227.
Aanranden **onranen.**
-aar **-ier**, 111, 130.
-aard **-ūd**, 111, 131.
Aarde **jèr** (n.), 29, 72, 128.
Aardig **ūdeh**, 72, 138.
Aarsgat **jèsgat**, 29.
-aarster **-ès**, 16.
Abberdaan **aberdūn.**
Abrikoos **aperkōs, apelkōs**, 46.
Absoluut **apselīt**, 109.
Acht **aht**, 119, 140.
Achter **ahter**, 223, 225.
Achterdocht **ahterdoht.**
Achtereen **astrien**, 74, 108, 222, 225.
Achternoen **ahtenūn**, 222, 225.
Achterovermorgen **ahterōvermèregen**, 225.
-achtig **-èhteh**, 15.
Achttien **ahtīn**, 140.
Adem **ūsem**, 74.
Ader **ūr**, 57, 65.
Adriaan **Jūnen**, 135.
Advokaat **avekūt**, 109.
Afeten **aféten**, 114.
Afgrond **afgrond.**
Afgunst **afg̣inst.**
Afscheid **afshoed.**
Afvijlsel **afvälsel**, 53.
Afweeksel **afwäksel**, 50.
-age **-öẓen**, 55, 63, 64, 106, 111.
Ah! **ā!** 228.
Ai! **ai!** 228.
Ajuin **ajuen**, 53, 106.
Al **al**, 11, 141, 143
Alarm **alèrem** (m.), 126.
Albert **Bèren**, 135
Aleven **alieven**, 26, 28.
*Alever **aliever**, 28.
Alfons **Fons, Föṇen**, 34, 135.

Algauw **agā**, 108.
Alhaast **alŏst**, 222.
Alhoewel **aluwél**, 228.
Mnl. Alineen **anie**, 67, 108, 222.
Allerheiligen **Aleroelegen**, 73.
Allerliefst **alerlīfst**, 136.
Fr. *Allez* **alé**, 229.
Almanak **almenak**.
Almoes **alemus**, 38, 56.
Aloë **ūrewé**, 76.
Alom **alum** *in* **wèg alum** *omweg*, 106.
Als **as**, 66, 228.
Alsem **alsem**.
Fr. *Altération* **antrūsen** *vrees*, 108.
Altijd **altoed**, 113.
Aluin **aluen** (m.), 125.
Amandel **amandel**, 72.
Ambacht **ambak** *in* **stumen ambak** *stomme ambacht (een kinderspel)*, 67.
Ameldonk **ūmeldunk** (m), 126.
Ammelaken **amelūken**.
Amunitiebrood **amenis**, 109.
Anna **Ana**, 128.
Ander **ander**, 136, 141, 158.
Anderhalf **onderalef**, 141.
Anders **andes**, 219.
Andijvie **andoef** (m.), 125.
Anijs **anoes**.
Anker **anker** (m.), 126.
Antoon **Tōnen**, 135.
Antwoord **antwōd**.
Aperen **ūperen**, 123.
Apetijt **apetoet**, 108.
Apolina **Aplōna** *(Sinte)*, 109.
Apostel **apostel**, 130.
Apoteker **apetéker**, 109.
April **April**.
Fr. *à propos* **aperpō**, 109.
Ark **èrek**, 17.
(de) Arme **den èremen**, 138.
Arm **èrem**, 17.
Armoede **èremuj**.
Aspergie **aspèrzen**, 129.
Assche **asen**.
-atie **-ūsen**, 111.
Autaar **ōtūr** (m.), 36, 126.
-auwen **-āven**, 162, 186.
Averechts **ieverèht(s)**, 28.
Avond **ūvend**, 121, 122, 129, 143, 221.
Avontuur **aventīr**.
Azijn **azoen**.
Baafmis **Būmes**, 110.
Baai **bue** (m.), 46, 112, 125.
Baakster **būkster**.
Baan **būn**, 39.
-baar **-būr**, 65, 66.
Baar **būr**, 111.
Baard **būd**, 39, 64, 135.
Baars **būs**, 39.
Baas **būs**, 39, 51.
Baat **būt**.
Babbel **babel**, 230.
Babbelen **babelen**.
Bad **bad**, 52, 57, 71, 133, *135*

Baffen **bafen.**
Bagage **bagöẓen bogöẓen,** 55, 106.
Bajonet **bajonét** (n.), 128.
Bakhuis **bake(n)s.**
Bakken **baken,** 165, 176.
Bakker **bèḳer,** 15, 130.
Bal **bal,** 132.
Balans **bolans,** 106.
Baldadig **baldūdeh.**
Balein **boloen,** 106.
(blaas) Balg **blūsbalek.**
Balk **balek,** 59.
Ballast **balast.**
Balsem **balsem.**
Band **band,** 72.
Bank **bank.**
Bannen **banen,** 176.
Barak **barak.**
Barbara **Bèleber** *(Sinte)*, 14.
Barbier **barbīr,** 66.
Bareel **bariel,** 66.
Barmhartig **bèrmẹteh.**
Baron **baron.**
Barrevoets **bèrevuts,** 17, 52, 129, 219.
Bassen **basen.**
Bastaard **bastūd.**
Be- **be-,** 120, 123.
Bed **béd,** 20, 113, 132, 135.
Bedeesd **bediesd.**
Bedelaar **biedelier,** 26, 71.
Bedelaarster **biedelès,** 16.
Bedelen **biedelen,** 27, 71.
Bederven **bedéreven,** 19, 20, 52, 167, 169.
Bedieden **bedien,** 143, 163.
Bedillen **bedilen.**
Bedorven Hans **bedorvendans**= *bedorven kind*, 73.
Bedotten **bedoten, bedoden, bedodelen, bedoderen.**
Bedriegen **bedrīgen,** 174.
Beek **béḳ,** 25, 26.
Beek **bèld,** 22, 52, 72.
Been **bien,** 42, 114, 133.
Beer **bier,** 25, 27, 55, 66, 128
Beer (mannetjesvarken) **bier,** 42, 66.
Beer (drek) **bier.**
Beest **biest** (f.), 31, 55, 127.
Beet **bét,** 26.
Beet **biet.**
Beetje **béḳen,** 25.
Beet (plant) **biet;** 28.
Begeeren **beg̣ieren,** 27.
Begijn **begoen, bogoen.**
Begijnhof **begoenoft,** 70.
Beginnen **beg̣inen,** 67, 165, 169.
Behalve **baleven,** 107, 123, 225.
Beiaard **bajūd,** 9, 47.
Beitel **batel,** 11.
Beker **béḳer,** 25.
Bekken **bèḳen,** 15, 132.
Bekoren **bekōren.**
Bekwaam **bekwūm.**
Bel **bèl.**

Beleefd **believd.**
Beliefte **beliften,** 51.
Believen **belīven,** 51, 73, 182.
Belofte **beloften,** 51, 130.
Beloven **belōven,** 36, 51.
Bemoeien **bemujen,** 38.
Bende **bènden.**
Beneden adv. **benèn, benę, benejen,** 47, 223.
Benedictie **bénediksen,** 108.
Benefisie **bénefīsen,** 108.
Bengel **biṇer.**
Benijden **benoen,** 172, 173.
Berd **bèd,** 14, 64, 119.
Berg **bèreh,** 17, 18, 23, 58, 59, 114, 130.
Bergop **bèregup,** 223.
Berrie **béren,** 20.
Bersten **bésten,** 167, 169.
Beschamen **beshūmen,** 34.
Bescheid **beṣied,** 42.
Beschuit **beshuet,** 107.
Besproeien **besprujen,** 38.
Best **bést,** 20, 120, 219.
Betamen **betūmen.**
Beter **bieter,** 28, 136, 182.
Beteuterd **petéter** (**in**), 73.
Beugel **bégel,** 27.
Beuk **bīḳ,** 32, 33.
Beul **bél,** 27.
Beurs **bés,** 23.
Bevallen **bevalen.**
Bevel **bevèl,** 133.
Beven **béven,** 26.
Beving **bèviṇ,** 68.
Bezem **bèsem,** 14, 130, 134.
Bezie **bés,** 26; **bās** *in* **krakebās** *kraakbezie.*
Beziens **bezins,** 53.
Bezig **bézeh,** 222.
Bezoeken **bezīḳen,** 32.
Bezwijken **bezwoıḳen,** 173.
Bibberen **biberen.**
Bidden **biden,** 113, 171.
Biecht **biḥt,** 31, 51, 110.
Bieden **bien,** 43, 55, 57, 71, 74, 163, 174.
Bier **bī(r),** 32, 65, 113.
Bies **bīs.**
Bij **boe,** 105, 129, 142, 144, 225.
Bij subst. **bī,** 131.
Bijbel **Boebel.**
Bijgevolg **boegevoleh,** 227.
Bijkans **bekans, bekäns, bekänst,** 70, 220.
Bijl **boel** (n.), 128.
Bijten **boeten,** 6, 13, 44, 172.
*Bijterkens **bīterke(n)s** *tandjes (kinderwoord)*, 32.
Bijtijd **boetoed,** 222.
Bikkelen **piḳelen,** 73.
Bil **bil.**
Biljart **biljār,** 126.
Biljet **belét,** 107, 135.
Bim bam, 229.
Binden **biṇen,** 30, 33, 67, 72, 167, 169.
Binnen **binen,** 223.

Bisdom **bisdum.**
Bisschop **biskop**, 67.
Bitter **biter**, 30.
*Bittere **biteren** (m.), *suikerij.*
Berthem **Bjètem**, *een dorp*, 29.
Blaar **blūr.**
Blaasbalg **blūsbalek**, 67.
Blad **blad**, 39, 57, 133, 134, 135.
KIL Blaffetuere **plafetīr** (f.), 73.
Blaker **blūker**, 39.
Blaten **blèten.**
Blauw **blōt**, *enz.*, 36, 58, 76, 126, 138.
Blazen **blūzen**, 39, 176.
Blazoen **blazūn**
Bleek **bliik**, 42, 43.
*Bleik (bleekerij) **bloik**, 44.
Bleekerij **bloikeroe**, 43.
Blein **blān**, 12, 13, 57.
Bles **blès**, 16.
Blij **bloe**, 55, 139.
Blijken **bloiken**, 172.
Blijven **bloeven**, 44, 51, 54, 165, 172.
Blik **blék.**
Bliksem **bliksem.**
Blind **blind**, 63, 72, 138.
Blink **blink**, 61.
Blinken **blinken**, 167.
Bloed **blūd**, 42.
Bloeden **blujen**, 38, 48, 53
Bloeien **blujen**, 38.
Bloem **blum**, 41, 54.
Blok **blok** (m.), 33, 126.
Blokken **bloken**, 41.
Blond **blont**, 70.
Bloode **blie**, 43.
Bloot **bluet.**
Blootshoofds **bluetsuefs**, 129, 136; *weinig gebruikt; men zegt doorgaans* **in zénen blueten kop.**
Blusschen **blisen.**
Bluts **buts**, 37.
Bocht **buht**, 41, 126.
Bode **boj**, 48, 57, 74, 131.
Bodem **bojem**, 48.
Boedel **bul**, 37.
Boek **buk** (m.), 41, 54, 126, 130.
Boekweit **bukwoe**, 33.
Boekweitkoek, **bukebakuk**, 33.
Boer **būr**, 52, 65, 121.
Boer pas op! **būrebasup** *(een kinderspel)*, 73.
Boerin **borin**, 108.
Boersch **burs**, 37, 52, 64, 65.
Boete **būten**, 42.
Boetseeren **butséren.**
Boezem **būzem.**
Bok **buk**, 40.
Bokaal **bokal.**
Boksen **boksen.**
*Boksharing (bokking) **bukse-ring**[2], 110.
Bol **bol**, 59.
Bolsteren **bolsteren.**
Bom **bum**, 39.

KIL. Boncket **bukét, bokét** (f.), 107.
Bord **bond.**
Boodschap **buedshap.** 38; **budshap,** *dit laatste in :* **Ons Livrā** — *Onze Lieve Vrouwe* —
Boog **bōh,** 36.
*Boogen **buegen.** 46
Boom **buem,** 41, 66, 130
Boon **buen,** 39, 53.
Boor **bōr,** 36.
Boord **bōd** (m.), 36, 126
Boot **bōt.**
Boot **buet** m.), 38, 52, 125, 130.
Bord **bord,** 23, 64.
Bordes (plank) **bordès,** 23.
Borg **béreh.**
Bornput **bérepit.** 23.
Borst **bést,** 23.
Borstel **béstel,** 23, 134.
Bosch **bos** (m.). 74, 126.
Bot adj. **bot,** 113.
Boter **bōter,** 36.
Boterham **bōtram,** 111.
Botje (aan een wandelstok, enz.) **boken,** 35.
Bots **bots** m.), 125, 229.
Wa. *Botteresse* **potros.** 73.
Bout **bōt.** 36.
Fr. *Bouture* **botīr,** 108.
Bouwen **bāven,** 36, 162, 164, 174.
Boven **bōven,** 223.
Braaf **brāf,** 137.
Braak **brūk.**
(ver Bradden **verbroden.**
Braden **bruen,** 176, 177.
KIL. Braede **brue** (f.) *kuit,* 131.
Brak **brèk,** 16.
Braken **brūken,** 39.
Branden **branen,** 72.
Brasem **brūsem.**
Bravo **bravō,** 229
Breed **bried,** 42, 55, 71.
Breedte **brieten,** 55
Breekbaar **brékbūr,** 10.
*Breide **broe** (f.) *stoep,* 131.
Breien **broen,** 172, 173.
Breken **bréken,** 25, 54, 113, 170.
Brem **brém.**
Brengen **brinen,** 30, 33, 51, 164.
Breuk **brék** (m), 125.
Brief **brīf,** 31, 32, 51.
Bril **bril.**
*Brobbelen **brubelen,** 40.
Brodden **broden.**
Broeder **brī,** 31, 32, 33, 57, 65, 71, 132.
Broeien **brujen.** 38, 48.
Broek **bruk,** 41.
Brok **brok** (f), 127.
Brood **brued,** 71, 131, 132.
Broodsuiker **bruedsuiker,** 127.
Brouwen **brāven,** 75, 174.
Brug **brih,** 31.
Brui **brue,** 45.
Bruid **brued,** 71.
Bruidegom **bruedegum,** 39, 71.

Bruiloft **brueloft**
Bruin **bruen**, 45, 53.
Bucht **buht** z. bocht.
Buigen **buigen**, 54, 61, 173.
Buik **buik**, 8, 45, 61.
Buis **bues**, 45.
Buit **bīt, buet.**
Buiten **bueten**, 118, 223.
Bukken **biken**, 31.
Bult **bult**, 37.
Bunder **bunder**, 37.
Burcht **béreht**, 23.
Burgemeester **bérgemister**, 59.
Bus **bis.**
Bussel **bisel**, 31, 129.
Fr. *Camisole* **kamezōl**, 108.
Fr. *Caracole* **karekol**, 108.
Fr. *Caroline* **Karlīn**, 109.
Fr. *Casemate* **kazemat**, 108.
Fr. *Catéchisme* **katekīzemis**, 108.
Fr. *Chirurgien* **sererzoen**, 109.
Chocolade **sokolat** (m.), 109.
Christen **kristenen**, 66.
Christus **Kristes**, 111.
Cijfer **soefer** (m.), 126.
Citroen **sitrūn** (f.), 53, 107, 127.
Fr. *Civil* **sevīl**, 107.
Fr. *Comptoir* **kontuer**, 66.
Cornelis **Nélen**, 135.
Fr. *Corpulent* **korpelént**, 109.
Fr. *Courage* **korozen** (f.), 64, 108, 111.
Fr. *Criminel* **krimenél**, 108.
Fr. *Crucifix* **kruesefiks** (n.), 108.
Fr. *Cupidon* **Kīpedō**, 131.
Fr. *Curieux* **kerjés**, 108.
-d (**-t**), 185.
Daad **dūd**, 136.
Daar **dū**, 65, 105, 154, 157, 223.
Daarbij **duboe** *overigens*, 227.
Daarheen **duénen**, 223.
Daarna **ternū**, 70.
Daarop **duup**, 227.
Daarvoor **duvé** *daarom*, 227.
Dadel **vandad** (volksetym).
Dag **dah**, 69, 114, 129, 130, 133, 221.
Daghuur **dah(:)īr**, 10.
Dak **dak**, 133.
-dal (Meer) **-dūl** (**Mier**).
Damp **damp**, 39, 120.
Dan **dan**, 110, 157.
Danig **dūneh.**
(be)Danken **bedanken.**
Dans **dans.**
Dapper **daper.**
Darm **dèrem**, 17.
'Darren **tèren**, 17, 23, 70, 165, 179, 180.
Das **das.**
Dat **dat, dad**, 104, 113, 116, 117, 123, 154, 155, 156, 157, 224, 227, 228.
Dauw **dā**, 11, 76.
Daveren **dūveren.**
De (lidw.) **de**, 120, 121, 143.
Deeg **dih**, 42.

Deel **diel**, 12, 42.
Deelen **dielen, dālen**, 11, 12, 13.
Deerlijk **dierloik**.
Deftig **dèfteh**, 15.
Degen **diigen**, 122, 130.
Deinzen **dāzen**, 12.
Dekken **dèken**, 20
Deken **diiken**, 122.
Delven **dèleven**, 19, 168.
*Dempig **dèmpeh**, 15.
Den **dèn**, 26.
-de **-den**, 111.
Denken **dinken**, 30, 33, 51, 164.
Derde **dèrde**, 14, 64, 65.
*Derdens **dèrdes**, 141.
Deren **dieren**.
Dertien **dètīn**, 14, 140
Dertig **dèteh** 14, 65, 140,
Des **dès**, 220.
Deugd **dégd**, 27.
Deugen **dégen**, 51, 54.
Deur **dé(r)**, 27, 65, 112.
Deze **déze**, 153, 154.
Dezelfde **dezèleve, dezèlefde, dezèlefste**, 154.
Dicht **diht**, 120.
Dichten **dihten**.
Die **dī**, 44, 105, 153, 154, 155, 156.
Dief **dīf**, 32.
Dieflijk, **dīfeloik**, 59, 230.
Diefstal **dīfstal**.
Diefte **diften**, 51.
Diemit **démit**.
Dienen **dīnen**, 53.
Diep **dīp**, 32.
Diepte **dipten**, 51.
Dievegge **dīvin**, 107.
Dijk **doik**.
Dik **dik**, 61.
Dikte **dikten**, 130, 231.
Dikwijls **dikels**, 76, 111, 219.
Ding **ding**[2], 132.
Dinsdag **dèstah**, 17, 67, 117, 220.
Distel **distel**.
Dit **did**, 113, 154.
Dochter **dohter**.
Doek **duk**, 41, 54, 120.
Doel **dūl** (m.), 42, 126.
Doen **dūn**, 53, 69, 165, 177, 178, 185.
Doens **duns**, 37, 53.
Dof **duf**, 39.
Dog **doh**, 33.
Dokter **doktōr**, 135.
Dol **dol**.
Dolk **dolek**.
-dom **-dum**, 39.
Dom **stum**, 39.
Fr. *Domino* **dōmenō**, 131.
Dommelig **dum**, 39.
Dommigheid, 231.
Dompelen **dumpelen**.
Donder **donder**, 41.
Donderdag **donderdah**, 103, 220.
Donker **dunker**, 121, 126.
Dons **dons**.
Dood **dued**, 8, 46, 52, 57, 112, 127, 131.

Doodskop **dudskop**, 38, 52.
Doofheid, 231.
Dooien **duen**, 38, 47, 54, 57, 74
Dooier **dojer**, 9, 48, 57.
Doopen **duepen**, 33, 41, 46, 51.
Doopsel **dupsel**, 41, 51.
Door **dé(r)**, 25, 47, 65, 78, 225.
Doordat **dédat**, 227.
Doorgaans **dérgöns**, 107.
Doorn **déren**, 58.
*Doornuft **dérnift, dérnift** *slim*, 107.
Dor **dér**.
Lat. *Dormitorium* **dènter** (m.), 23, 67, 111.
Dorp **dérep**, 23, 103.
Dorpel **déleper**, 23.
Dorschen **dèsen**, 14, 167, 169.
Dorst **dést**, 23.
Dozijn **dozoen**.
Draaien **druen**, 35, 46, 53, 74, 160, 163.
Draad **drūd**. 164.
Dracht **draht**.
Draf **draf**.
Dragen **drūgen**, 42, 54 75.
Drang **dran**.
Draven **drūven**, 54.
Dreef **dréf**, 26, 125.
Dreigen **droıgen**.
Drek **drèk**, 13.
Drentelen **drèntelen**.
Drie **droe**, 44, 140.
Driegen **drīgen**, 54.
Driekoningen **droekéninen**, 109.
Drift **drift**.
Drijven **droeven**, 54, 172.
Dril **dril** (f.), 127.
Dringen **drinen**, 68, 69, 167.
Drinken **drinken**, 167.
Droef **drīf**, 32.
Dromedaris **rumedūres**, 70.
Droog **drueh**, 46, 126.
Droogte **druehten**, 231.
Droom **druem**.
Druif **druef**.
Drukken **driken**, 28.
Drukkersgast **drikersgast**, 128.
Druppel **dripel** (f.), 127.
*Du **dū**, 150, 151.
Dubbel **dobel**, 33.
Dubben **diben**.
Duif **duef**, 45, 51, 129.
(in)Duigen (**in**)**duıgen**.
Duiker **duıker**, 45.
Duim **duem**, 51, 133.
Duister **döster**.
Duit **duet**.
Duitsch **döts**, 36
Duivel **dīvel**, 32.
Duizend **dīzend**, 113, 140
Dun **din**, 31, 73. 138.
Duur adj. **dīr**, 65.
*Duren Hans **dīrendans**, 73
Duren **dīren**, 32
Dus **dis**, 227.
Duw **dā**, 131.
Duwen **dāven**, 11, 162, 174, 185.

Dwaas **dwūs.**
Dwaasheid **dwūzegoed**, 231.
Dwars **dwès**, 30, 58.
Dwingen **dwiṇen**, 167, 169.
-e, 111, 120, 121, 123.
ę Fr. *hein?* 229.
è, 229.
Echel **èḥel** (f.), 127.
Fr. *Écoute* **akut**, 107.
Eed **ied** *in* : **van den āven** — *van den ouden* —, 121.
Eed **ied.**
Eegenhoven **Iıgenōven**, 43.
Eekhoorn **iıkétel**, 43.
Een **ien, en**, 105, 118, 119, 121, 122, 140, 145.
Eend **èṇ**, 15, 63, 72, 135.
Eendracht **iendraht.**
Eenieder **enīder**, 158.
Eenige **ienege**, 70, 143.
Eenparig **ienpūreh.**
Eens **i(n)s**, 31, 56, 67, 219.
Eenzaam **ienzūm**, **ieneh.**
Eer **ier**, 42, 66.
Eerdat **iedad**, 228.
Eerder **ieder**, 73, 138.
-eeren **-ieren**, 106.
Eergisteren **ielgisteren**, 222.
Eerst **iest**, 16, 56, 222.
Eerstens **iestes**, 141, 219.
Eeuw **ie**, 43, 75.
Eeuwig **iefteh**, 70.
Eeuwigheid **ievegoed**, 70.
Effekt **afékt**, 107.
Effen **èfen**, 14.
Ei **ār** (f.), 11, 12, 127, 133.
-ei **-oe**, 106.
Eigen **oıgen**, 43, 151.
Eigenaar **oıgenier**, 43.
Eigenlijk **oıgentloıḳ**, 69.
Eigenste **oıgeste**, 155.
Eik **oıḳ**, 8, 43, 44, 61.
Eikeltje **iıkelḳen**, 42, 43.
Eiland **oeland**, 44
Einde **iṇ**, **ānden**, 30, 63, 72, 127.
èk! èkefuj! interj. van *afkeer*, 229.
-eken **-eken**, 134.
-ekens **-eke(n)s**, 220.
El **èl**, 13.
-el **-el**, 120, 121, 130.
éla! Fr. *ehla!*
Elders **ieveransande(r)s**, 158.
Elf **élef**, 25, 140.
Elk **élek**, 25, 158.
Elkeen **élekendien**, 158.
Elleboog **èlembōh.**
Ellende **èlènde**, 15.
-em **-em**, 121, 130.
Emiel **Milen**, 135.
Emmer **iemer**, 42.
En **èn(e)**, 20, 24, 103.
'En **en(e)** (negatief), 224, 227.
-en **-en**, 121, 130, 132.
Engel **iṇel**, 30, 130.
Engelsch **Iṇels**, 30.
-ens **-e(n)s**, 111, 122.
Er **er, der**, 110, 123, 147, 154.

-er **-er**, 120, 121, 130.
-eres **-ès**, 106.
Erfdeel **èrefdiel**, 17.
Erfenis **èrfenis**, 230.
Erfgenaam **èrefgenūm**.
Erg **èreh**.
Erwt **èt**, 16, 17, 76.
Esp **ésp**.
Eten **éten**, 25, 171.
Evenaaste **évenōsten**, 25.
Ezel **ézel**, 26.
Faas **vies**, 75.
Fabel **fūbel**.
Fabriek **fabrik** (n.), 128.
Fakkel **fakel**, 130.
Falie **fōlen**, 35, 53, 62.
KIL. Falsaris **valsūres**, 75.
Faro **fārō**.
Fatsoen **fetsūn**, 106.
Fr. *Favoris* **favries** *bakkebaard*, 109.
Fazant **fezant**, 106.
Feest **fiest** (f.), 127.
Feestdag **fiestdah**, 117.
Fierheid **fieregoed**, 231.
Fijn **foen**, 13, 73, 119, 138
Fijnigheid **foenegoed**, 231.
Fijt **foet**.
Fikfakken **fikfaken**.
Flambouw **flambie**.
Flansen **flansen**.
Flauw **flā**, 11, 76, 121.
*Flauws **flōs** *flauwigheid*, 36.
Fleemen **fliemen**.
Fleerbaard **flèbūd**, 18.
Flerecijn **flesoen**, 75, 108.
*Fleren (fleemen) **flèren**, 18.
Flesch **flès**, 16.
*Flets **flèts** (f.), 16, 229.
*Flik **flik** met den zin van *lust*.
Flink **flink**.
Flodderen **floderen**.
Floers **flūs**, 126.
Fluim **fluem**.
Fluisteren **flōsteren**.
Fluit **fluet**, 45.
Fluiten **flueten**, 52, 174.
Fluks **flés**, 27, 69, 75.
Fluweel, **flawiel**, **frawiel**, 107.
Fluwijn **flawoen**.
Foei! **fuj!** 229.
Foelie **fulen**.
Fontein **fontān**, 12, 13.
Fooi **fue**.
Foor **fuer**, 46.
Foppen **fopen**, 41.
Forneis **fernās**, 12.
Fort **fort**, 23.
Fortuin **fortīn**, 23.
Fraai **frue**, 46, 73, 75, 139.
Fraas **frūs**.
Frak **frak** (m.), 125.
Framboos **frambues**.
Franje **frèn**, 15.
Frank **fran**, 118, 134.
Frankrijk **Vrankroik**, 75.
Fransch **Frans**.
Fret **ferét**, 108.

Frisch **vès**, 66
(ver)Frommelen **verfrumelen**.
Frons **frons**.
Fruit **fruet**. 45.
Fuik **fuik**.
Fr. *Fusée* **ferzoe lof**) *vreugde-fusee*, 109
Gaaf **gief**, 28.
Gaan **gon**. 34, 40, 53, 61, 62, 69, 104, 105, 106, 113, 116, 117, 118, 121, 129, 165, 176, 177, 185.
Gaans **gōns**, 35, 53.
(boom)Gaard **buegūd**.
Gaarne **gèren**, 17, 30, 59, 61, 117, 224.
Gaat aan **gedon** *interjectie*. 229.
Gabberen **gaberen**.
Gader **gūr**, 57, 65.
Gadeslaan **gueslūgen**
Gaffel **gafel**.[1]
Gal **gal**.
Galei **galoe**.
Galg **galeh** (m.), 125.
Gang **gang**[2].
Gans **gans**.
Gansch **gans**, 110, 158.
Gapen **gūpen**.
Fr. *Gare!* **gar! garewèh!** 229.
Gareel **geriel**, 106.
Garen **gūren**.
Garnaal **gèrenūt** (m.), 125.
Gas **gās** (m.), 126.
Gast **gast**, 11.
Gat **gat**, 39, 133, 135.
Gauw **gā**, 11, 76.
Gauwte **gōten**, 36.
Ge **ge**, 120, 123.
Ge- **ge-**, 120, 123, 165, 166.
Gebed **gebèd**, 13, 25, 133, 135.
Gebeente **gebienten**, 55.
Gebied **gebīd**.
Gebod **gebod**, 71, 133.
Geboomte **gebumten**, 51, 111.
Geboorte **geborten**, 52.
Gebrek **gebrèk**, 133.
Gebroeders **gebrīs**, 128.
Gebuur **gebīr**, 32.
Gedachte **gedaht** (n.), 128.
Gedachtenis **gedahtenis**, 136.
Gedwee **gedwie**, 29.
Geel **giel**, 27.
Geen **gien**, 119, 158.
Geer **gier**, 42.
Geertrui **gitrue** (*Sinte*), 31, 56.
Geesel **giesel**, 42.
Geest **giest**, 42.
Geeuwen **gieven**, 43, 75.
Gehoorzaam **guerzūm**, 111.
Geit **gāt**, 11, 13.
Geld **gèld**, 13, 117, 119
Gelden **gèlen**, 19, 167.
Geleden **lèn**, 165.
Geleerd **gelied**, 114.
Gelei **zeloe**.
Gelijk **geloik**, **lak**, 11, 136, 225, 228.
Gelijken **geloiken**, 172, 173.
'Gelijks **golāks**, 107.

Geloof **geluef**.
Geluk **gelik**.
Gemak **gemak**.
Gemeen **gemān**, 11.
Gemeente **gemänten**, 13, 133.
Gemet **gemét**, 18, 135.
Gemunt **gemunt**, 37.
'Geneeren (zich) **genieren**, 28.
Genezen **genézen**, 25, 171.
Genieten **genīten**, 174
Genoeg **genuh**, 41, 56, 80, 129.
Genoffel **zenofel**
Genster **gènster** (f.), 15, 127
Geraadzaam **gerödzūm**, 111.
Gereed **geried**.
Gerief **grīf**, 60, 107.
Geronnen **geronen**.
Gersten **gèsten** (m.), 14, 126.
Gerust **grist**, 107.
Geschopt **geshupt**, 40.
Gesp **gésp**.
Gespuis **gespues**.
'Gesterken **gestèrkenen(t)**, 142
Gestoelte **gestulten**, 37.
Getrouw **getrā**, 11.
Getuigen **getuigen(en)**, 122, 130.
Getweeën **getwienen(t)**, 141.
Geus **gés**.
Gevaar **gevūr**.
Geval **geval**.
Gevel **gievel**.
'Gevelen **gevélenen(t)**, 142.
Geven **géven**, 7, 119, 122; 171.
Gewaarworden **gewūrwéden**.
Geweer **gewier**, 25.
Geweld **gewéld**, 20.
Gewennen **gewènen**, 15.
Gewest **gewést**.
Geweten **gewéten**
Gewicht **gewiht**.
-gewijze **-gewoes**, 128, 220.
Gewoon **gewuen**, 46.
Gewoonte **gewunten**, 121.
Gezel **gezél**, 20.
Gezicht **geziht**.
Gezusters **gezisters**, 128.
Giegelen **gihelen**.
Gierig **gireh**, 31, 56
Gieten **gīten**, 31, 174.
Gift **gift**.
(ver)Gift **vergif**.
Gij **goe**, 105, 110, 145, 146.
'Gijlie **goelen**, 145.
Gilde **gil**, 30.
Ginder **ginder**, 72, 223.
Gisteren **gisteren**, 61.
Glad **gelèteh**, 15, 60, 70.
Glas **gelas**, 60, 133, 134.
Glibberen **gliberen**.
Gloeien **glujen**.
Gloeiend **gelujeh**, 60.
'Gobbelen **gébelen**, 22.
Gobvol **gubvol**, 40.
God **God**, 33, 37, 48, 71, 128, 129, 133.
Goed **gūd**, 38, 42, 48, 114, 116, 121, 133, 136, 137, 138.
Goeds **guds**, 37.

Gom **gum**, 39.
Gonzen **gonzen**.
Goot **gōt**, 36.
Gordijn **gordoen**.
Goud **gōd**. 36.
Gouden **gāven**, 71.
Graad **grūd**, 71.
Graan **grūn**. 53.
Graat (m.) **grūt**.
Grabbelen **grabelen**.
Gracht **grèht**. 15.
Graf **graf**, 133.
Gras **gès**, 10, 14, 61, 66
Gratis **grātes**. 111.
Grauw **grā**, **grōt**. 11, 138.
Graven **grūven**, 168, 175.
Grendel **grinel**, 63, 72.
Griek **Grik**, 32. 50.
Grieksch **griks**, 31, 50.
Grijns subst. **groes** *ween*, 230.
Grijnzen **groezen**, 67. 172.
Grijpen (be- **groepen** (**be-**, 172.
Grijs **groes**.
Groeien **grujen**. 38, 48, 53, 71.
Groen **grin**. 32. 103.
Groenten **grinten**, 31.
Groep **grup**. 54.
Grof **grōf**.
Grollen **grolen**.
Grommelen **grumelen**.
Groot **gruet**, 120, 121, 125, 136, 139.
Grootsch **gruts**, 38.
Grootte **gruten**, 38.
Gruis **grues**
Gulden **gilen**, 31.
Gulzig **gilzeh**.
Gunst **gunst**, 37, 40, 41.
Guur **gīr**, 32.
Haag **ūh**, 135.
Haak **ūk**.
Haan **ūn**.
Haar **ūr**, 52, 131, 134
Haar adj en pron. **ér**, 146, 152, 153.
·Haarlie **élen**, 146, 147.
Haas **ūs**.
Haast **ōst**. 8, 35, 51.
Haat **ūt**.
Hagedis **artis**, **artis**; cf. **partès** *pachteres*.
Hagelen **nūgelen**. 67.
Haken **ūken**, 34.
Hal **al**.
Halen **ūlen**. 35. 123.
Half **alef**, 59, 219, 221.
Hals **als**. 114.
Halt! **alt!**
Ham **am**.
Hamer **ūmel**.
Hand **and** (n.), 13, 63, 72, 114, 128.
Handbooghof **ambegof**, 67, 103, 109, 118, 119.
Handel **andel**, 72.
Handelen **andelen**, 123.
Handschoen **anshūn**, 110, 11[illegible]9.
Hang **ang**[1], 68, 135.

Hangen **anen**, 40, 68, 69, 176, 177.
Hanteeren **antéren**.
Haperen **ūperen**.
Happen **apen**.
Hard **èt**, 14, 58, 64, 70, 120, 219.
Hardheid **ètegoed**, 231
Haring **ieringˢ**, 28.
Harnas **arnas** (f.), 127.
Harp **arep**
Hars **èst** (m.), 14, 70, 127.
Hart **èt**, 14, 58.
(af)Haspelen **afaspelen**.
Haten **ūten**.
Haver **ūver**.
'Heb subst. **ém**, 230.
Hebben **émen**, 9, 13, 20, 22, 24, 54, 69, 75, 104, 105, 118, 123, 164, 165, 182, 183, 184, 185.
Hecht adj. **èht**; subst. **and(·)éf** spr **antéf** van *hand* en '*heef*.
Heel **iel**, 8, 139, 158, 220.
Heer **ier**, 10, 25, 52, 55, 66, 121.
Heesch **ies**.
Heeschheid **iezegoed**, 231.
Heet **iet**, 42, 136.
Heeten **ieten**, 42, 176.
Heffen **éfen**, 20, 160.
-heid, -igheid **-oed**, **-egoed**, 44, 133, 231.
Heidekrekel **ākrékel**, 11.
Heilbot **ālbot**.
Heilig **oeleh**, 44.
Heimelijk **āmeloik**, 11.
Fr. *hein?* **ę**, 150.
Heinze **ās**, 12.
Hekel **ékel** *in* **ōver den ékel ūlen** *over den — halen.*
Heks **èks**, 15, 62.
Hekster **èkster**, 15.
Hel subst. **él**, 20.
Hel adj **èl** *licht*.
Held **éld**.
Helft **éleft**, 20.
Helm **élem**, 18, 19.
Helpen **élepen**, 14, 19, 26, 59, 167, 169.
Hem **ém**, 24, 110, 123, 146, 148.
Hemd **im**, 30, 132, 134.
Hemel **émel**.
Hen **én**, 24, 110.
Henen **énen**.
Hengst **inst**, 30.
'Her (van) **èr**, 18.
Herberg **èrebèreh**, 17.
Herbergier **èrebèregīr**, 32, 108.
Herder **èder**, **èrder**, 14, 64, 65.
Herfst **èrefst**, 17.
Herinneren **èrineren**; *meer* **rapeléren**.
Hersenen **èsenen**, 14, 130.
Hert **èrt** (m.), 14, 64, 126.
Hertog **ètoh**, 14.
Hesp **ésp**.
Het **et**, **ed**, 113, 114, 144, 146, 149, 150, 185.

Hetgeen **thén**, 154.
Heup **ōp** (cf. Mnl. *hope*).
Heuvel **émel** volksetymon in : **den uegen émel** *Collegium alticollense*.
Hiel **īl.**
Hier **ī(r)**, 65, 105, 112, 223.
Hij **oe**, 105, 110, 112, 145, 147, 148.
Hinde **in.**
Hinderen **inderen.**
Hinken **inken.**
(op)Hitsen **upitsen.**
Hitte **ieten**, 120
Hoe **ūs**, 105, 220.
Hoe — hoe — **ū — ū**, 228.
Hoe — deste — **ū — dèste**, 228.
Hoed **ūd**, 8, 38, 48, 57, 74, 132, 135.
Hoede **uj**, 48, 74.
Hoef(ijzer) **ūfoezer** spr. **ūvoezer.**
Hoek **uk**, 54.
Hoer **ūr.**
Hoes **us**, van Fr. *housse*.
Hoest **ust**, 51.
Hoesten **usten**, 37.
(pacht)Hoeve **pahtof.**
Hof **of**, 133.
Hol **ol** (f.), 127.
Holderdebolder **olderdebolder** *klanknabootsing*.
Holsblok **olemblok** (m.) volksetym. naar *hol*.
Holte **olten**, **ulten** *in* **ulten én(e) bulten** *holten en builen*, 37, 41.
Hond **ond**, 8, 34, 35, 63, 72.
Honderd **onderd**, 113, 140.
Honger **uner**, 40.
Honig **éning**[2], 67.
Hoofd **ued**, 75, 182.
Hoogdag **uehtah**, 117.
Hoogte **uehten**, 130, 231.
Hooi **ue**, 47.
Hoop (m.) **uep**, 129, 143.
Hoop (f.) **ōp.**
Hooren **ueren**, 163, 165, 185.
Hoorn **éren**, 23.
Hoovaardig **uevjèdeh**, 108.
Hoovaardij **uvèrdoe**, 108.
Hop! **uep! epla!** 229.
Hopen **ōpen**, 56.
Horloge **orelozen**, 107, 130.
Houden **āven**, 32, 72, 174, 176, 185.
Hout **ōt**, 8, 36.
(been)Houwer **bienāver.**
Houvast **avast**, 81.
Hovenier **ovenīr**, 32, 130.
Huidvetter **uevèter**, 57, 71.
Huif **uef**, 121.
Huilen **uelen.**
Huis **ues**, 8, 51, 134.
Huishouden **ues(·)āven**, 110.
Huishuur **ues(·)īr**, 10.
Hukken **iken**, 31.
Hulp **élep.**
Hun **én**, 110, 152, 153.
Huren **īren**, 32.
Hutsepot **utsepot** (m.), 37, 126.

Huwelijk **āveloık**, 114.
Ieder **īder**, 71, 158.
Iedereen **īderien**, 158.
Iemand **īmand**, 136, 158.
-ier **-īr**, 66, 80, 130.
Iets **īt**, 158.
Ietwat **ewat**, 158.
Iever **īver**, 32.
Ieverhands **īverans** *ergens*, 70, 223.
-ig **-eh**, 111, 120.
-ij **-oe**, 80.
IJl **oel**.
IJs **oes**.
IJver **īver**.
IJzer **oezer**, 44, 114.
Ik **ik** 30, 110, 118, 145, 146.
Immers **émes**, **umes**, 225.
In **in**, 105.
Ingewand **ingewand**, 72.
Inkt **ink**, 63.
Integendeel **intégendiel**, 227.
Intusschentijds **tisemidelentwie**, 223.
Inwendig **inwèndeh**.
Inzet **inzét**, 39.
Isidore **Doren**, 135.
-ist **-ist**, 106.
Ivoor **ivuer**.
Ja **jū**, **jā**, **jè**, **ja**, 224, 229.
Jaar **jūr**, 117, 129, 221.
Jaarlijks **jūrloıks**, 144.
Jacht **jaht**.
Jagen **jūgen**, 175.
Jakob **Kōben**, 135.
Jaloersch **zalūs**.
Janken **jènken**, 15.
Jas **jas**.
Jegens **jége(n)s**, 225.
Jenever **zenoevel** (m.), 126.
Jezus **zézes**, **siezes**, *enz.*, 10, 25, 26, 28, 64, 111.
Jeugd **jégd**, 27.
Jeuken **ııken**, 8, 43, 74.
Jeuksel **iksel**, 31.
Jicht **jiht**.
Jocht **juht**, 41.
*Joelen subst **jūlen** *die jolig is.*
Johanna **Wanen**, 13.
*Jol **zol** *gemaaktheid.*
Jong **jung**², 68, 220.
Jongen **jun**, 40, 68.
Jood **jōd**, **smōs**, 71.
Kil. Jouw **zō**, 64.
Juffrouw **ufrā**, **ifrā**, 39, 74, 112.
Juist **jist** rechtstr. uit 't Fr. *juste.*
Juweel **zewiel**, 108.
Kaak (wang) **kūk**.
Kaal **kūl**.
(be)Kaamd **bekomd**.
*(be)Kaamsel **bekomsel**.
Kaars **kès**, 30, 51, 58, 61, 64.
Kaart **kūt**, 59.
Kaas **kies** (m.), 28, 61, 115.
Kabbelen **kabelen** *(van de melk).*
Kabeljauw **kabeljā**.
Kabouter **Kabōter**(**maneken**)
Kachel **kahel**.

Kader **kāder.**
Kaf **kaf.**
Kakken **kaken.**
Kalbas **kalbas** *(soort van korf).*
Kalf **kalef,** 59, 133.
Kalfsooren **kalefsueren,** 114.
Kalk **kalek** (m.), 125.
Kalkoen **kalkūn** (f.), 127.
Kalm **kalem.**
Kam **kam,** 103.
Kameel **kémel** cf. Mnl. *kemel,* 103.
Kamenier **kamenīr.**
Kamer **kumer** (m.), 125.
Kameraad **kamerūd,** 71, 108.
Kamfer **kamfort** (m.), 70, 123.
Kamille **kamileblum.**
Kamizool **kamezōl.**
Kamp (strijd) **kamp.**
Kamp (veld) **et kamp** (*van Beverloo*).
Kan **kan.**
Kandelaar **kandelier,** 72.
Kandijsuiker **kandoesuiker,** 127.
Kaneel **kaniel** (m.), 126.
Kanker **kanker.**
Kans **kans.**
Kant **kant,** 13, 21, 63, 125, 128.
Kanteel **kantiel.**
Kantoor **kontuer,** 46.
Kap **kap,** 113.
Kapitein **kapetān,** 12.
Kapoen **kapūn.**
Kapot **kapot.**
Kappen **kapen.**
Kapper **kaper** *glas* (m.).
Kar **kèr,** 16, 17, 30, 52, 58.
Karaf **karaf,** 87.
Karakter **karaktèr** (m.).
Kardinaal **kardenūl,** 108.
Kareel **kariel.**
Karkas **karkas.**
Karonje **karön.**
Karot **karot.**
Karper **kèleper,** 14, 66.
Karpet **karpét** (f.), 127.
Kartuizers **Katuezers,** 45.
Kas **kas.**
Kassei **kasoe,** 106.
Kastanje **kastön,** 35, 53, 63.
Kastrol **kastrol,** 69.
Kat **kat,** 6, 13, 15, 21, 135.
Kateres **katrès,** 108.
'Katerol **katrol,** 108.
Katoen **katūn** (m.), 107, 126.
Kazuifel **kasuefel** (n.), 128.
Keel **kiel,** 27.
Keer **kie(r),** 65, 118, 141.
Keet **kiet,** 42.
Kegel **kégel,** 26.
Kei **koe,** 44.
'Keieren **kajeren** *keien,* 47.
Keizer **Koezer,** 44.
Kelder **kélder,** 18, 19, 22.
Kelk **kélek,** 21.
Kemel **kémel,** 103.
Kemelskam **kémelskam,** 103.
Kemp **kèmp,** 15.

-ken **-ken**, 130, 134.
Kennen **ḳinen**, 30, 67, 178.
Keper **ḳéper** (m.) *balk*, 125.
Kerel **ḳèrel**, 59.
Keren **ḳieren**.
Kerk **ḳérek**, 22, 58.
Kermen **kèremen**.
Kermis **ḳéremis**.
Kern **ḳèn**, 17, 30.
Kers **ḳès**, 14, 64.
Kersouwken **ḳèrsōken** *de naam der Lv. Rederijkkamer*.
Kerstdag **ḳèzdag**, 14, 58, 117.
Kerstenbrief **ḳèstenbrīf**, 14.
Kerstmis **ḳèsmis**, **ḳèsemis**, 14.
Kervel **ḳélever** (m.), 18, 19, 125.
Kerven **ḳèreven**, 167, 169.
Ketel **ḳḗtel**, 27.
Ketsen **ḳètsen**, 23.
Ketter **ḳèter**, 15.
Ketting **ḳétiṇ** (f.), 27, 127.
Keu **ḳḗ**.
Keuken **ḳéḳen**, 25, 27.
Keus **ḳés** (m.), 125.
Keutelen **ḳételen**.
Keuterhaak **kételūk**.
Kieken **ḳiḳen**.
Kiezen **ḳīzen**, 174.
Kijken **ḳīḳen**.
Kijven **koeven**, 172, 173.
Kilo **ḳilō**, 134.
Kin **ḳin**
Kind **ḳind**, 30, 63, 72, 116, 133.
Kinderachtig **ḳinderèhteh**, 15.
Kindsch **ḳinds**, 120.
Kindsgedeelte **ḳin(d)sgedielten**, 128.
Kinkhoest **koıḳust**, 44.
Kinnebak **ḳinebake(n)s**.
Klaar **klier**.
Klacht **klaht**.
*Klak **klak** *pet*.
Klam **klamp**.
Klandizie **kalandīzen**.
Klank **klank**
Klap **klap**, 230.
Klappen **klapen**.
Klaps **klaps**, 129.
Klater **klūter**.
Klauw **klā** (f.), 11, 127.
Klaveren **kalūveren**, 60.
Kleed **klied**, 42, 52, 133, 158.
Kleedsel **klidsel**, 52.
Klein **klān**, 11, 13, 73, 119.
Klem **klèm**, *in de —*
Klep (eener pet) **klip**.
Klepel **kléper**.
Kleppen **klèpen**, 15.
Klerk **klérek**, 18, 19.
Kletsen **klètsen**, 16.
Kletteren **klèteren**, 16.
Kleur **kolér** (n.), 108, 128.
Kliek (Fr. *clique*) **kliḳ**.
Klier **kalīr**, 60.
Klieven **klīven**, 174.
Klimmen **klimen**, 40, 167.
Klink **kliṇḳ** *deurklink*, *ook een kinderspel*.

Klinken **kliṇḳen**, 63, 167.
Kloek **kluk**.
Klok **klok**.
Klok(hen) **kluk**, 40.
Klomp **klump**, 39.
Klont **klont** (m.), 35, 126.
Kloof **klōf**.
Klooster **kluster**.
Kɪʟ. Klootje **kalöḳen** *vuurklapper*, 60.
Kloppen **klopen**.
Klotsen **klotsen**.
Klucht **kliḥṭ**.
Kluizenaar **kluezenier**.
Kluppel **kliper**, **kalufer**, 40, 60, 66.
Knaap **knūp**.
Knabbelen **knabelen**, 16.
Knagen **knūgen**.
Knak **knak**.
Knappen **knapen**.
Knapzak **knapzak**.
Knauwen **knāven**.
'Knebbel **knèbel**, 16.
Knecht **knèḥt**, 13.
Kneukel **knéḳel**.
Knevel **mustas** Fr. *moustache*.
(be)Knibbelen **beknibelen**.
Knie **knī**, 131.
Knielen **knīlen**.
Knikken **kniḳen**.
Knippen **knipen**.
Knobbel **knubel**, 39, 41.
Knoedel **knudel**, 71.
Knoeien **knujen**, 38, 48.
Knoffelen **knufelen**, 39.
Knoop **knuep**.
Knop **knop**.
Knorren **knèren**.
Knots **knots**.
'Kobber **ḳéber**, 23.
Koddig **kodeh**.
Koe **kuj**, 48, 112, 131.
Koek **kuk**, 41.
Koekeloeren **kukelūren**.
Koel **ḳil**, 73, 138.
Koelen **ḳīlen**, 32, 53.
Koest **kuṣ**, **kuṣtū** Fr. *couche, couche-toi*.
Koesteren **kusteren**.
Koets **kuts**, 37.
Koffer **kofer**, 41.
Koffie **kafé** (m.), 125.
Kogel **kōgel**.
Kok **kok**.
Koken **kōken**, 50, 56.
(inkt)Koker **iṇḳkōker** spr. **inkōker**; ook alleen, in den zin van *hoofd*.
Kolf **kolef** (m.).
Kolk **kolek** (m.), 126.
Kollebloem **koleblum**.
Kolokwint **kūlekwind**, 109.
Kom **kum**, 39, 59.
Kom! **kom!** interj., 230.
Komaf **komak**, 68.
Komedie **koméden**, 121.

Komen **kōmen**, 36, 51, 73, 159, 165, 169, 170.
Komfoor **kofuer**, 46.
Komkommer **kumkumer**, 39.
Kommissaris **komesūres**, ook **komesèr**, 108.
Komst **komst**.
Konijn **konoen**, 109.
Koning **kéning**².
Koningin **kénegin**, 108.
Koningskind **kéning's kind**, 128.
Konkel **kunkel**, 40.
Kont **kont**, 34.
Kooi **kue**, 47.
Kooksel **kōksel**, 50.
Kool (brandstof) **kōl**
Kool (gewas) **kuel** 53, 103
Koop **kuep**.
Koopdag **kuepdah**, 117.
Koopen **kuepen**, 33, 164.
Koopman **kuepman**, 118
Koor **kuer**, 46.
Koord **kōr**, 36, 46, 72, 127, 131.
Koorts **kétsen**.
Kop **kop**.
Koper **kōper**.
Kopij **kopoe**.
Koppel **kopel** (f.) *band*, 127.
Koren **kōren**.
Korf **kéref**, 23, 59.
Kornel **kolonèl**, 66
Kornis **kornis**.
Korporaal **koperūl**, 109.
Korst **kést** (m.), 126.
Kort **két**, 23.
Korzel **kézel**
Kost **kost**
Kosten **kosten**.
Koster **késter**.
Kot **kot**, 35, 133, 135.
Koud **kōd**, 36, 114.
Koude **kā**, 11, 57, 71, 131.
Kous **kōs**.
Kozijn **kozoen**, 53, 132.
Kraag **krūh**, 54, 134.
Kraai (vogel) **krue**.
Kraaien **kruen**, 35, 46, 53.
Kraak **krūk**.
Kraam **krūm** (n.), 51, 128, 130.
KIL. Kraemmicke **kramik**, 80.
Kraan **krūn**
Krabbe **krap**.
Krabben **kraben**, 113.
Kracht **kraht**, doch meer **maht**.
Kraken **krūken**.
Kram **kram**.
Kramer **kriemer**, 28.
Kramerslatijn **kriemerslatoen**, 28.
Kramp **kramp**.
Krans **krans**.
Kratsen **krètsen**, 16.
Kratser **krètser**, 16.
Krediet **kerdīt**, 107.
Kreeft **kréft** (f.), 21, 51, 127.
Krekel (heide-) **ākrékel**
Krent **korint**.
Krep **krép**.

Kreunen **krienen.**
Kreupel **krépel.**
Krevelen **krévelen.**
Kribbe **kréb**, 22, 123.
Kribbelen **kribelen.**
Kriek **krịk.**
Krieken **krịken.**
Kriekmoes **krịkmụs**, 38, 56, 63
Kriel **kril.**
Krielen **krilen.**
Krijg subst. **krouḥ** (van **krougen**. 230
Krijgen **krougen**, 54, 118.
Krijt **kroet** *stof*.
Krimp **krimp.**
Krimpen **krimpen**, 167.
Kring **krịn.**
Krinkelen **krịnḳelen.**
Kroep **krup** (m.), 126.
Krok **krōk.**
Krol **krol**
Krollen **krolen.**
Krom **krum**, 39
Kroon **kruen**, 46.
Kroonen **kruenen**, 38.
Krop **krop** (m.), 126.
Krot **krot.**
Kruchen **kréḥen.**
Kruid **krued.**
Kruik **kruịk.**
Kruim **kruem** (n.), 128
Kruin **kruen**
Kruipen **kruepen** 36, 51, 173.
Kruis **krues.**

Kruk **kréḳ**, 22, 23.
Krul **krol**, 33.
Kuch **ḳéḥ** (m.), 125.
Kuchen **ḳéḥen.**
Kudde **ḳiden.**
Kuieren **kujeren**, 46, 48, 74.
Kuiken **ḳiḳen**, 32, 132, 133, 134.
Kuiltje **kölḳen**, 36.
Kuip **kuep.**
Kuischen **kösen**, 36, 54, 74.
Kuithoek **kuetak**, 45.
Kuil **ḳil.**
Kunnen **ḳinen**, 67, 118, 165, 178.
Kunst **kunst**, 37.
Kus **ḳis bès** Fr *baise, baiser*)—
Kussen **ḳisen.**
Kuur **ḳir**, 32
Kwaad **kōd**, 8, 46, 57, 76, 106–114, 116, 117, 138, 139.
Kwaads **kōds**, 35, 52.
Kwabbe **kwab.**
Kwakkel **kwakel** (f.), 127.
Kwaken **kwèḳen**
Kwakkel **kwakel** (f.).
Kwalijk **kūlek**, 111.
Kwart **kūt.**
Kwartier **koti**, 65, 221.
Kwast **kwast.**
Kweeken **kwiḳen.**
Kween **kwèn.** 25
Kwellen **kwélen**, 20
Kwetsen **kwétsen**
Kwezel **kwézel.**
(ver)Kwijnen **verkwoenen.**

Kwijt **kwoet**, 75.
Kwijten **kwoeten**, 172.
Kwikstaart **kwiksèt**
Kwikzilver **kwikzilever**.
Kwispel **kwispel**.
(ver)Kwisten **verkwisten**
Laag subst **lūh**.
Laag adj. **liih**, 28, 62
Laagte **liihten**, 231.
Laars **lès**.
Laat **lūt**.
Labbekak **labekak**.
Labberdaan **aberdūn**, 66
Labberlot **lïberlot**
Labyrint **labrènt**, 109
Lachen **laben**, 129, 175.
Ladder **lier**, 25, 42, 57, 65.
Lade **lue**, 46, 131, 161.
Laden **luen**, 35, 46, 71, 184.
Laf **laf**
Lak subst. **lak**.
Laken **lūken**.
Lakmoes **lakmus**, 63
Lam subst. **lèmen**.
Lam adj. **lam**, 16, 113.
Lammigheid **lamegoed**, 231.
Lamp **lamp**, 120
Land **land**, 72.
Landbouwer **landbāver**, 118, 119.
Landdag **landdag**, 117
Lang **lang'**, 68, 117, 220, 222
Langs **lang's**, **lang'st**, **lans**, **lanst**, 70, 105, 223, 225.
Langwerpig **lang'wèrepeh**.
Langzaam **lan(g')zūm**.
Langzamerhand **lan(g')zūmerand**, 136.
Lans **lans**.
Lantaarn **lantèrel** (m.), 126.
Lap **lap**.
Lappen **lapen**, 15.
Lapper **lèper**, 15.
Last **last**.
Laster **laster**.
Lat **lat**.
Laten **lūten**, 34, 106, 165, 176.
Lauw **lā**, 6, 11, 76.
'Lauwerier **lavelīr**, 66, 75.
Laven **lūven**.
Lavoor **lavuer**, 66.
Lawei **lawoet**, 106.
Leder **lier**, 27, 28, 57, 65.
Ledig **liih**, 27, 28, 62.
Leed subst. **lied**.
Leed adj *plur. tant.* **lie**.
Leek **liik**.
Leelijk **lilek**, 31, 56, 111.
Leem **liem** (m.), 126.
Leenen **lienen**, 42.
Leeren **lieren**, 42, 65, 165.
Leest **liest** (m.), 55, 126.
Leeuw **lie**, 43, 75, 131.
Leeuwerik **liewèrek**, 18, 43.
Leggen (liggen) **lèn**, 57, 69, 162, 164, 171.
Leiden **loen**, 44, 57, 172, 173, 184.

Leken **lèken**, 19, 61, 171.
Lel **lèl**.
Lelie **lél**, 22.
Lellen **lèlen**.
Lende (f.) **lé**.
Lengte **linden**, 30.
Lente **ed uetkōmen van t sezūn**, 221.
*Lenzen **lènzen**, 17
Lepel **léper**, 27, 66, 120.
Les **lés**.
Letten, **léten**, 7, 20.
Letter **léter**
Leugen **légen**, 27, 122, 130.
Leunen **lénen**, 26
Leuren **léren**.
Leus **lés**.
Leuven **Léven**, 132, 133.
Leuvenaar **Lévenier**, 29, 130.
Leven **lieven**, 27, 113.
Levendig **liefteh**, 70.
Lever **liever** (m.), 27, 126, 127.
Leveren **léveren**, 26.
Lezen **lézen**, 25, 54, 171.
Lichaam **lihūm**, 31, 56.
Licht subst. **liht**, 31, 51, 120.
Licht adj. **liht**, 56.
Lichten **lihten** *(licht geven)*.
Lichten **lihten** *(opheffen)*.
Lid **léd** *pl.* **lédemūten**, 22, 25.
Lid (van een genootschap) **lid**.
Lieden **lī**, 32, 146, 147.
Liedje **līken**, 32, 57, 135.
Lief adj. **līf**.
*Lief subst. **līf** *(beminde)*.
Liegen **līgen**, 61, 174.
Lier **līr**.
Lies **līs**, 56.
Liever **līver**, 224.
Lievigheid **līvegoed**, 231.
Liggen **lèn**, 54, 162, 171.
Lijden **loen**, 57, 172.
Lijf **loef**.
Lijk **loık**, 44.
-lijk **-loık**, 69, 111.
Lijken **loıken**.
-lijks **-läks**, **-loıks**, 107, 220.
Lijm **loem** (m.), 126.
Lijmen **loemen**, 51.
Lijn **loen**, 13.
Lijnwaad **lāvūd**, 12, 67.
Lijnzaadmeel **loezemiel**, 67, 111
Lijnzaadolie **loezōlen**, 67, 111
*Lijpen **lèpen** *(uitgaan)*, 18, 51
Lijpoog **lèpueh**, 18.
Lijst **läst** m. (Fr. *cadre*), **lèst** (f. (Fr. *liste*), 51, 126.
Lijster **lèster**.
Likken **lèken**, 13.
Lindeblaren **lineblūren**, 63.
Linden **Linen**, 72
Link **link**.
Links **links**, 219
Linnen **linen**, 56.
Lint **lint**.
Lip **lip**.
Liter **līter**, 134.
Litteeken **lètiıken**, 25.

'Lobben **lèben**, 23.
Lobber **lober**, 41
Lobberen **loberen**
Lodder **loder** *in* (e'nen **gujen loder**.
Loeder **lūder**.
Loeren **lūren**, 65.
Loet **lūt**.
Lof m **lof** m *(kerkdienst)*, 109
'Loffer **lufer**, 40.
Lokken **loken**, 41.
Lollepot **olepot**, 66.
Lommer **lumer** (m), 39, 66, 126
Lomp **lump**, 40.
Lonken **lunken**, 40.
Lood **lued**, 70.
Looden **lueten**, 70.
Loof **luef**.
Look **luek** (m.), 126.
Loon **luen** (m.), 126.
Loonen **luenen**, 38.
Loopen **luepen**, 113, 129, 161, 166, 167, 176.
-loos **-lues**.
Loos subst. **lues** *long*.
Lootje **lȍken**, 135.
Loozen **luezen**. 54.
Los adj. **los**.
Lot **lot**, 133.
Louter **lōter**.
Lucht **loht**, 33.
Lui **lue**, 73, 112, 139
Luiden **lued**, 36, 45, 52.
Luis **lues**.
Luisteren **lȍsteren**, 36.
Luk **lik** (m.), 126.
Lukken **liken**, 31.
Luns **luns**, 37.
Luttel **litel**, **liter**, 143.
Maag **mūh**
Maagdeken **miedeken** 28, 71.
Maaien **muen**, 35, 46, 53,
Maak **mūk**.
Maaksel **moksel**, 34.
Maan **mūn**.
Maand **mȍnd**, 53, 221.
Maandag **mȍndah**, 35, 129, 220.
Maandelijks **mȍndeloiks**, 144.
Maar **mū**, 65, 105, 227.
Maart **mèt**.
Maat **mūt**, 35.
Kil. Machachel **mahuhel**, 64.
Machien **masin**, 128.
Macht **maht**.
'Madezoeteken **miezīdeken** *madeliefje*, 28.
Magazijn **magezoen**, 108.
Mager **mūger**.
Maken **mūken**, 34, 50, 114, 121, 163, 164.
Malen **mūlen**, 52, 175.
Malkander **malkander(en)**, 105, 121, 151, 158.
Malsch **mals**.
Mam **mèm**.
Mammetje **mèmeken**. 16.
Man **man**, 16, 59, 134, 138, 145.

Mand **man**, 72, 135.
Manen subst. **mūnen.**
Manen verb. **mūnen**
Manier **manīr.**
Mank **mank.**
Manken **manken.**
Mantel **mantel.**
Markt **mèt**, 14, 128.
Marktdag **mètdah**, 117.
Marmer **mèleber**, 14, 66.
Marsch **marṣ.**
Marsepein **masepoen.**
Martelaar **mètelier**, 14.
Marten **Mèten**, 14, 132.
Maskarade **maskrād** *vermomde persoon.*
Mat subst. **mat.**
Matras **matras.**
Matroos **matrues**
Mazelen **mūzelen** *(kinderziekte).*
Me **me**, 120, 123.
Mede praep **mej**, **méd**, 47, 57, 71, 74, 104, 112, 142.
Meel **miel**, 27.
Meenen **mānen**, 12, 13, 53, 117, 165.
Meer adv. **mier**, 42, 65, 66, 143.
Meerle **mèrel** (m.), 17, 126.
Meest **miest**, 55, 143, 219.
Meester **mister**, 31, 55.
Meesteres **mistès**, 16, 108.
Meet **mét**
Mei **moe**, 44.
Meineed **moenied.**
Meisken **masken**, 11.
*Meyssen **māsen**, 12.
Melden **mélen**, 19, 72.
Melk **mélek** (n.), 22, 128.
Melken **méleken**, 168, 169.
Memel (meluwe) **milefer**, 75.
Mengelen **miṇelen**, 30.
Menie **ménen**, 26.
Menig **méneh**, 27, 143.
Menigte **ménehten**, 69
*Menonkel **menunkel** *oom*, 40.
Mensch **mins**, 30, 120, 158.
Merg **mèrek**, 17, 67.
Mergpijp **mèrekpoep**, 67.
Merk **mèrek**, 17.
Merrie **méren**, 20.
Mes **mès**, 15.
Messing **mésiṇg**[2] (m.), 126.
Mest **mést** (n.), 22, 127.
Mesten **mésten.**
Met **mé**, **méd**, 226.
Met vrede **mefréden**, 226.
Metaal **metūl.**
Meten **méten**, 25, 52, 171.
Meter **méter.**
Metselaar **mètser.**
Metselen **mètser.**
*Metten **méten**, 15.
Meuk **muiḳ.**
Michiel **Maḥīl**, 107.
Middel **midel** (m.), 126.
Midden **midel.**
Mier **mīr.**

110, 146.
oen, 13, 44, 172.
.
moemeren.
n, 119, 136, 152, 153
t. moen.
ioenent, 70.
ege (van) moenent-
136.
: moet.
iiljūn, 140.
lter, 22.
inder, 30, 143.
nst, 143.
minste(n)s, 143.
ienīt, 221.
mis, 31.
dienst) mis.
misdūn, 107
ispel.
masin, 31, 56, 80,
isen.
t.
isval.
moder *slijk*, 33
id
īh, 32, 33, 62
iujer, mūder, 38, 57,
iujen, 53
uten, 38.
r (m.) *turfgrond*, 126.
eene schroef) mujer.

Moerbezie **mūrbés.**
Moeten **muten,** 34, 37, 52, 113, 119, 165, 180.
Moezen **mūzen** *pruilen*, 54.
Moffel **mufel,** 39
Mogelijk **mégeloik,** 225.
Mogen **mégen,** 27, 118, 165, 179.
Mol (dier) **mol**, 131.
Molen **mélen,** 27.
(ge)Mollig **gemoleh**
Mom (masker) **mumbake(n)s**
Momboor **mumbūr.**
Mompelen **mumpelen.**
Mond **mond,** 34, 35, 63, 72, 135.
Fr. *Mon frère* **momfré** *zwager*, 131.
Monster (gedrocht) **monster.**
Moor **muer** (Fr. *bouilloire*), 46, 52, 134.
Moord **mued** (f.), 46, 127.
Morel **morèl.**
Morgen **mèregen** (adv.) **mère-gend** (subst.), 18, 70, 121, 129 221, 222.
Morzeling **mézeling**[2], 23.
Mostaard **mostūd.**
Motregen **motriigen.**
Mout **mōt.**
Mouw **mā,** 11, 131.
Mug **mih,** 31, 113.
Muil **muel** (m.) *schoen*, 53, 126.
Muil **smūl** (m.) *bek.*
Muis **mues.**
Muizenissen **muezenésten.**

Munt **munt**. 37.
Munten (doelen) **in gemunt**.
Musch **mis**. 74.
Muts **muts**. 37.
Muur **mir**. 32. 32.
Muziek **mezik**, **muzik** (n.), 108. 128.
Muzikant **mizekant**, 109.
-n. 111. 121, 122.
-nd, 122.
Na **nā**. 105. 226.
Naad **nūd**.
Naaien **nuen**. 35. 46.
Naakt **nokt**
Naald **nōl**. 35. 72. 134.
Naam **nūm**, 129.
Naar praep. **nū**. 65, 105. 223. 226
Naast **nōst**.
Nacht **naht**. 114. 120. 129. 221.
*Nachtbrak **naht t brèk**.
Nachtegaal **nahtegūl**. 110.
Nadat conj. **nūdad**. 228.
*Nadatum adv. **nudūtem**, 223.
Nader **nūder**. 57.
Naderhand **nūderand**, 144.
Nagel **nūgel** 67.
Natie **nūsen**, 111.
Nattigheid **nategoed**. 231.
Nauw **nā** 11.
Navel **nūgelembuik** *volksetym.*, 69.
Mnl Navenant **nūvenant**, 226.
Neder **né**, **nénen**, 26, 65, 223
Neen **nie**. 42. 67, 119.
Neep subst. **nép** *van* **noepe**
Neet (luizenei) *plur. tant.* **néte**
Negen **négen**, 26, 121, 140.
Negentien **négen(n)tīn**. 140.
Negentig **négen-n-teh**, 140, 141
Neigen **noegen**. 173.
Nek **nèk**. 16.
Nemen **némen**. 25, 66, 73 113 114, 121.
Nest **nést** (m.), 18, 19, 126.
Nestel **néstel**. 20.
Nestelen **néstelen**.
Net **nét** (f.), 127.
Netel **nétel**. 27, 130.
Neus **nés**, 27, 51, 114.
Nevel **nievel**, 27.
Nevens **néven**. 18, 19. 25. 121, 223. 226.
Nicht **niht**.
Niemand **nimand**, 158.
Niemendal **niksmandalen**
Nier **nir**.
Niet **nit**, 31, 56. 105, 106, 113, 116, 117.
Niet subst **nit** (m.).
Niet alleen — maar **nidalien** — **mū**. 227.
Niets **niks**, 62, 136, 158.
Niettegenstaande dat .. **nitégen-stōnde dad...**, 228.
Niettemin **nitemin**, 227.
Nieuw **nif**, 32, 75, 114, 121, 137.
Nieuwigheid **nivegoed**, 231.

Nieuwjaar **nīvejūr** (m.), 126, 137.
Nieuwjaarsdag **nīvejūrsdah**, 109.
Nieverhands **nīverans nid**, 223.
Niezen **nīzen**.
Nijd **noed**.
Nijdig **noıḥ** *hevig*, *zeer*, 62, 71, 220.
Nijdnagel **noenūgel**.
Nijgen **noıgen**, 172.
Nijpen **noepen**, 172.
Nikkel **nikel**.
Noch **noh**, 227.
Noemen **nūmen**, 42, 51.
Noen **nūn**, 129, 221.
Nog **noh**.
Non **non**.
Nood **nued**.
Noode **nue**, 71, 129.
Noodeloos **nuelues**, 71.
Noodig **nuedeh**, 71.
Nooit **nuet**, **nunt**, 39, 47, 222.
Noorden **nōrden**, 36.
Noot (zangnoot) **nōt**
Nootje (vrucht) **nōken**, 35
Nu **nā**, 11, 104, 227, 228.
Nuchter **niḥter**.
Nummer **numerō** (m.), 39, 126.
ō²! interj. van *bewondering*, 229.
ō! interj. om *tegen te houden*, 229.
Fr. *Occasion* **okozen** *gelegenheid*, 64.
Och! interj. **oh!** 229.
Oefening **ūfenin**.
Oei! **oj! uj!** 228.
Oester **uster**.
Of **oh**, 142, 227.
Ofteniet **oftenit**, 227.
Oftewel **ofterwél** *ook* **oftewél**, 110, 227.
Offer **ofer** (m.) *(in de kerk bij lijkdiensten)*.
Offeren **oferen**, 41.
Officier **ofesīr**, 130.
Oker **ōker**.
Oksaal **toksūl**.
Olie **ōlen**, 46.
Olifant **ōlefant**.
Olm **olem**.
Om **um**, 8, 118, 136 221.
Omdat **umdad**, 227.
Om het + *superlatief* **um ter...**, 219.
Omtrent **ontrint**, **umtrint**, 67, 118, 142, 226.
Omver **umvèr**, 107, 118.
Onbekend **onbekind**, 67.
Onbeleefd **um-**, **onbeliefd**, 118.
'Onbeschofterik **onbeshufterik**.
Onder **onder**, 72, 226.
Onderdaan **onderdūn**.
Onderhevig **onderéveh**.
Ongelukkig **ongelikeg**, 118.
Onlangs **onlang²s**, 219.
Onnoozel **onuezel**, 107.
Onpaar **umpūr**, 67.
Onpas **onpas**, 67.
Ons **ons**, 41, 146, 152, 153.

Ontbijt **ontboet**, 67.
Ontkleeren **on(t)klieren**, 119.
Ontrieven **ontrīven**.
Ontvangen **ontvanen**, 40.
Ontzien **ontzīn**.
Onweder **onwier**, 67, 118.
Oog **ueh**, 135.
Oogst **ust**.
Ook **uek**, 227.
Oor **uer**, 114.
Oordeel **ōrdiel**.
Oorlog **ōrloht**, 70, 133.
Oorsprong **uersprung**[2].
Oorveeg **uervih**.
Oost **ust** (m.)
Op **up**, 40, 226.
Opdat **umdad**, 227.
Open **ōpen**.
Ophanden adv **upanen**.
Opnieuw **upenīf**, 222.
Oproer **uprūr**.
Oranje **orönen**, 53.
Oranjeschil **orönesél**, 35.
Orde **order**.
Orgel **éregel** (f.), 23, 127.
Os **os**.
Otter **oter**.
Oud **ōd**, 36, 120, 121, 136, 137.
Oudemarkt **āmèt**, 103.
Ouwel **āvel**, *meestal* **āvelken**.
-ouwen **-āven**, 164.
Oven **ōven**, 132.
Over **ōver**, 226.
Over en weer **ōverendwé**, 225.
Overblijfsel **ōverbläfsel**, 51.
Overhand **ōverand**.
Overmorgen **ōvermèregen**, 222.
Overspel **ōverspél**.
Paal **pūl**.
Paander **pèner**, 15.
Paap **pūp**.
Paar **pūr**, 66.
Paard **pjèd**, 8, 16, 29, 58, 72, 130.
Paardentuischer **pjèrentöser**, 121.
Paars adj. **pjèts**.
Paart **pūt**, 59.
Pacht **paht**.
Pachteres **partès**, 66.
Pad (dier) **pad**, 135.
Pak **pak**.
Pakdrager **pakdrūger**, 10.
Pakken **paken**, 183.
Paleis **paloes**.
Paling **pūling**[2].
Paljas **paljas**.
Palm(tak) **palem(tak)**.
Pampernoelje **kampernulen**.
Pan **pan**, 113.
Pand **pand**.
Paneel **paniel**.
Pantoffel **pantufel**, 39.
Pap **pap**.
Papegaai **pūpegue**.
Papier **papī(r)**, 65.
Paradijs **paredoes**, 108.
Parapluie **paraplī**, 121.

Pardaf! interj., 229.
Parelmoer **pèrlamūr.**
Park **pèrek**, 17.
Parochie **prohen**, 106.
Part **pèt**, 60.
Partij **partoe** *(schaamdeelen).*
Paruik **pariḳ.**
Pas **pas.**
Paschdag **Pūsdah**, 103, 109, 117.
Paschen **Pūsen**, 103.
Passen **pasen**, 120.
Passie (hartstocht *en* lijden) **pasen.**
Pastinak **pèstenūk** (m.), 109, 126.
Patrijs **potroes** (f.), 127.
Patroon **potruen** (m.) *model*, 46, 126.
Paus **pōs**, 36.
Pauw **pā**, 131.
Pedel **bedèldrūger** *volksetym.; ook* **bedèl.**
Pedestal **pieterstūl** *volksetym.*
Peer **pier**, 28.
Pees **pés**, 26.
Peet **piet** *(doopmoeder).*
Peinzen **pāzen**, 12, 67, 165.
Pek **pèḳ** (m.), 13, 126.
Pekel **péḳel** (m.), 126.
Pel **pél**, 18, 19.
Pelgrim **pélegrim.**
Pellen **pélen.**
Pels **péls**, 18, 19.
Pen **pèn.**
Penning **pèniṇg**².
Pens **pèns**, 15.
Penseel **pènsiel.**
Fr. *Pensionnat* **pènṣenūt**, 109.
Peper **pieper** (m.), 126.
Perel **pèrel**, 17.
Perkament **pèrkamènt.**
Pers **pès** *(pers en perzik)*, 14.
Persoon **persuen**, 46.
Pest **pèst.**
Petattenboer **petātenbūr**, 121.
Peter **péter**, 27.
Peterman **pieterman** (m.) *bier.*
Peterselie **pietersil** (m.), 109, 126.
Peulen **pōlen**, 35, 52.
Peuzelen **pézelen.**
Piepen **pīpen.**
Pif, paf, poef! **pif paf puf!** 229.
Pijl **poel**, 53, 62.
Pijn **poen.**
Pijp **poep**, 13, 50, 129.
Pik (wrok) **piḳ.**
Pikken **piḳen.**
Pil **pil.**
Pilaar **pelier**, 107.
'Pimpel **pimpel** *vlinder.*
Pin **pin.**
Pinken **piṇḳen.**
Pint **pint.**
Pioen **piūn.**
Pis **pis**, 126.
Pissen **pisen.**
Pistool (geweer) **pistōl** (n.), 46, 128.
Plaag **plūh.**

Plaat **plūt.**
Plaatje **plōken**, 35.
Plaats **plōts**, 52, 121.
Pladijs **pladoes** (m.), 126.
Fr. *Plaisant* **plesant**, 107.
Plak **plak** (Fr. *plaque*).
Plakken **plèken**, 15.
Plan **plan.**
Plank **plank.**
Plant **plant** (m.), 126.
Plas **plas.**
Plat **plat.**
Plavei **plavoe** (m.), 126.
Plegen **plégen**, 171.
Plein **plān**, 12, 13.
Pleister **plōster** (m.) *gips*, 126.
Pleiten **ploeten.**
Plek **plèk** *vlek*, 113.
Pletteren **plèteren**, 16.
Pleuritis **fléres**, 75.
Plicht **pliht** (f.), 127.
Plint **plint.**
Ploeg (landwerktuig) **plūh** (f.), 127.
Ploegen **plūgen**, 54.
Plonzen **plonsen.**
Plooi **plue**, 131.
Plooien **pluen**, 54.
Plotselijk **plotseloik.**
Pluim **pluem.**
Pluimen **pluemen**, 51.
Pluis **plues.**
Pluizen **pluezen**, 174.
Plukken **pliken**, 31, 40.
Plunderen **plunderen**, 37.
Pochel **puhel.**
Podding **boding²**, 73.
Poeder **pujer**, 57.
Poel **pūl.**
Poes **pūs**, 51.
Poesjenel **pusenèl**, 109.
Poetsen **putsen** *in* **de plūt** — *de plaat* —.
Pof **puf**, 39.
Poffen **pufen**, 39.
Pokken **puken**, 40.
Polder **polder.**
Pollepel **polépel.**
Pollevij **polevī** (m.), 126.
Pols **pols** (*slagader*).
Pomp **pump**, 40.
Pond **pond**, 134.
Ponjaard **ponār.**
Poort **pōt**, 36, 58, 64.
Poos **pues.**
Poot **puet.**
Poot (wortel) **puet.**
Pop **pup.**
Porselein **poselān**, 12.
Porselein (kruid) **poselān.**
Port (vracht) **port.**
Portie **pōsen**, 36, 134.
Fr. *Positif* **postif**, 109.
Post **post.**
Pot **pot**, 8.
Fr. *Potage* **petozen, petos**, 10, 35, 55, 56, 63, 111, 114.
Fr. *Pourtant* **pertan**, 108, 227.
Prang **pran** : **in de** —.

Praten **prūten.**
Precies **persīs,** 107.
Prei **paroe** (m.), 126.
Preken **prêken,** 62.
Present **prezènt.**
Pret **pèt,** 60.
Prevelen **prêvelen.**
Priëel **pariel,** 60.
(af)Priegelen **afprigelen** *afslaan.*
Priegeling **prigelin.**
Priester **prister.**
Prijs **proes,** 51.
Prijzen **proezen,** 54, 172, 173.
Prins **prins.**
Fr. *Prison* **prezon,** 107.
Proef **prūf.**
Proeven **prīven,** 32.
Fr. *Profiter* **profetéren,** 109.
Pronken **prunken,** 40.
Pronselen **pronselen.**
Proper **prōper.**
Fr. *Provision* **provīzen,** 121.
Pruik **parik,** 107.
Pruim **pruem.**
Prul **pril.**
Pruis **Prös,** 36, 54.
Pui **pue.**
Puimsteen **puemstien.**
Puist **pöst.**
Pulken **pileken.**
Punt **punt** (m.), 8, 37, 126.
Purper **pileper,** 31, 66
Put **pit,** 135.
Raad **rūd.**
Raadsel **grödsel,** 35.
Raaf **rūf,** 55, 134.
Raam **rūm** (f.) *van een venster,* 127, 134.
Raap **rūp,** 34, 50, 134.
Raar **rūl** *zeldzaam, zelden,* 66, 73, 222.
*Raas **rūs** *van* **rūzen,** 230.
Rabarber **rebèleber,** 15, 66.
Rad **rad,** 46, 71, 133, 135.
Raden **gruen,** 176.
Radijs **rodoes,** 106.
Fr. *Raison* **rezon,** 107.
Raken **rūken,** 50.
Ramenas **ramenäts.**
Rammelen **ramelen.**
Rand **rand,** 72.
Rang **ran.**
Ransel **ransel.**
(af)Ranselen **afranselen** *afslaan.*
Rap **rap** (f.) *roof eener wond,* 127.
Rapen **rūpen,** 34, 51.
*Rapheid **rapegoed** *snelheid,* 231.
Ras **ras** (f.) *gemeen volk,* 127.
Rasp **rasp.**
Rat **rat,** 13.
Ratel **rūtel** *ratel* en *reutel.*
Rattenvanger **ratevèner,** 15.
Rauw **rā.**
Ravotten **ravoden.**
Razen **rūzen,** 54.
Recht **rèht,** 13, 120.
Rechts **rèhs,** 62, 120.
Redden **rèden.**

Reden **réden**, 27, 71.
Ree (dier) **rie**, 42.
Reep **riep**, 42, 50, 134.
Reesem **riemen**, 130.
Regel **régel** (n.) *liniaal*, 26, 127.
Regen **rég̣en**, **riıg̣en**, 25, 26, 28, 122.
Regenen **rég̣enen**, **riıg̣enen**, 9, 123.
Reis **roes**, **rās** 12.
Reis, adv. **rès**, **ès**, **rèske(n)s**, **èske(n)s**, 222.
Rek (eind wegs) **réḳ** (f.), 127.
Rekenen **réḳenen**, 25, 26, 28, 122.
Rekken **réḳen**, 20, 168.
Relikwie **relīkwī**, 131.
Rente **rinten**, **rint**.
Reseda **rézeda**, 131.
Resoluut **rézolīt** *vrijgevig*, 109.
Rest **rést** (m.), 126.
Reu **ré**, 47, 127, 135.
Reuk **réḳ**,
Reus **rés**.
Ribbe **réb**, 22, 113.
Ridder **rider**, 56.
Rieken **rīḳen**, 31, 174.
Riem **rīm**, 51.
Riemen **rīmen**, 51.
Riet **rīt**.
Rijden **roen**, 44, 52, 71, 172.
Rijgen **roıg̣en**, 44, 54, 172.
Rijk (adj.) **roıḳ**, 121, 139,
Rijm (m.) **roem**.
Rijm (n.) **roem**.
Rijmen **roemen** *in de twee beteekenissen*, 51.
Rijnsch **rins**, 31.
Rijp **roep**.
Rijpen **roepen**, 51.
Rijs **roes** (f.).
Rijst **roes** (m.), 126.
Rimpel **rimpel**.
Ring **rig̣[2]**, 30, 62, 63, 68, 69, 135.
Rinnen **rinen**, 168, 169.
Ritselen **ritselen**.
Ritsig **ritseh**.
Rivier **revīr**.
Rochel **rohel**
Roede **ruȷ**.
Roeien **ruȷen**.
Roekeloos **rukelues**.
Roemer **ruemer**.
Roep **rūp**.
Roepen **rūpen**, 41, 42, 51, 54, 176.
Roer **rūr**.
Roeren **rīren**, 32.
Roest **ruster** (m.), 126.
Roet **rīt**, 32.
Roet (schoorsteen-) **zūt**.
Roffen **rufen**, 39.
Rog **roh**.
Rok **rok**, 41, 130, 135.
Rol **rol** (m.), 126.
Rome **Ruemen**, 46.
Rommelen **rumelen**.
Rommelpot **rumelpot**, 39.
Rond **rond**, 72, 226.

*Rondom ende om **rumedum**, 70, 225, 226.
Ronken **runken**, 40.
Rood **rued**, 46, 55, 71.
Roodsel **rudsel**, 38.
Rook **ruek**.
Rooken **rueken**, 41.
Roomsch **Rums**, 51.
Roos **rues**, 38, 46, 51.
Rooster **ruster**.
Rooven **rueven**, 54.
Ros **ros** (n.) in 't plat : *kwaad wijf* of *man*.
Ros adj. **ros**.
Rot adj. **rot**.
Rots **rots**, 41.
Rouw **rā**, 76, 131.
Rozijn **rozoen**.
Rubedubdup! rubededup! 229.
Rug **riḥ**, 32.
Ruig adj. **ruıḥ**, 62.
Ruig subst. **ruıḥ** (n.).
Ruilen **ruelen**, 53.
Ruim adv. **ruem**.
*Ruisch **rös** *ruisching*, 230.
Ruischen **rösen**, 36, 54, 74.
Ruit **ruet**, 52.
Ruiven **rueven**, 54.
Rundvleesch **rinsvlies**.
Rups **risp**.
Kil. Rusch **rés**, 23.
Rusten **risten**, 32.
Ruw **rā**, 11.
Ruzie **rīzen** *krakeel*.

Sabel **sūbel** (m.), 126.
Saffraan **sofrūn** (m.), 126.
Sajet **sajét** (m.), 126.
Sakrament **sakremènt**, 108.
Salade **salūd** (n.), 128.
Salet **salét**.
Salpeter **salpéter** (m.), 126.
Samen **sūmen**, 225.
Sammelen **sèmelen** *langzaam praten*.
Sap **sap**.
Sargie **sözen**, **sös**, **sös**, 35, 55, 63, 111.
Sas subst. **sas**.
Satijn **satoen** (m.), 126.
Saus **sōs**, 121.
Schaaf **shūf**, 55.
Schaak **kūk** *in* : **oe és kūk** *hij is schaak*, **kūk zoen** *schaak zijn*.
Schaal **shūl**.
Schaap **shūp**, 74.
Schaar **ṣier**, 25, 28.
Schaarslijper **ṣèreslīp**, 32.
Schaats **shūverdoen**.
Schabel **shabèl**.
Schabrak **ṣabrak**, 64.
Schacheren **ṣahelen**, 64.
Schacht **shaht**.
Schade **shue**, 46.
(ver)Schaffen **vershafen**.
(ver)Schalen **vershūlen**.
Schalie **shol**, 22, 35, 53, 62.
Schamel **shūmel** *in* **shūmelen èremen** *schamele arme*.

Schamen **shūmen**. 51.
Schamp **shamp** m...
Schamper **shamper**.
Schande **shan**. 72.
-schap **-shap**.
Schaper **ṣieper**. 28. 65.
Schapraai **shaprue**. 128.
Schapulier **shapelir**. 109
Schar **ṣèr** (f.).
Scharen **ṣèren**, 17.
Schat **shat**.
Schateren **ṣèteren**. 16.
Schaveling **shūfeling²**. 75.
Schaven **shūven**. 119.
Schavot **shavot**.
Schavuit **shavuet**.
Scheede **ṣie**.
Scheef **ṣief**.
Scheel **ṣiel**. 27.
Scheen **ṣèn**. 26. 27
Scheet **ṣèt**.
Scheiden **shoen**. **ṣien**. 42, 43. 44. 163. 176.
Schelde **ṣéld** (n.). 20.
Schelen **ṣilen**. 118
Schelling **ṣéling²**. 22.
Schelm **ṣèlem**. 15.
Schenden **ṣinen**. 30. 63. 72. 168, 169.
Schenken **ṣinken**. 30. 40. 62. 168
Schepen **ṣépenen**. 27. 122. 130.
Scheppen **ṣépen**. 20.
Scheppen (maken) **ṣépen**. 176.
Scheren **ṣieren**, 28, 170.
Scherf **ṣèref**. 18, 30.
Schermen **ṣèremen**, 18, 58.
Scherp **ṣèrep**, 18, 30.
Schetteren **ṣèteren**.
Scheur **ṣér**.
Schielijk **ṣiloik**. 111.
Schier **ṣir**.
Schieten **ṣiten**, 52, 174.
Schiften **ṣiften**.
Schijf (schietschijf) **shoef** (n.), 128, 144.
Schijn **shoen**.
Schijnen **shoenen**, 172.
Schijten **shoeten**, 172.
Schil **ṣél**. 10, 20.
Schillen **ṣélen**.
Schilder **ṣilder**, 63.
Schilderen **ṣilderen**.
Schilderen (op schildwacht staan, wachten) **ṣilderen**.
Schimmel **ṣimel**.
Schimpen **ṣimpen**.
Schip **ṣip**. 26, 30, 32, 133.
Schobbejak **shōbejak**, 39.
Schoelje **shul**, 53.
Schoen **shūn**. 43, 118.
Schoenmaker **shūmūker**, 118, 128
Schoffelen **ṣufelen**. 40, 64.
Schoft (schouder) **shoft**.
Schok **ṣok** (Fr. *choc*).
Schol (ijs-) **shol**.
Schol (visch) **shol**.
Schonk **ṣunk**, 64.

Schoof **shuef.**
School **shōl,** 46, 144, 145.
Schoon **shuen,** 46, 53, 73, 136.
Schoonheid **shuenegoed,** 231.
Schoot **shuet.**
Schoppen (bedriegen) **shupen,** 139.
Schork **shorek,** 23.
Schors **ṣés.**
Schorseneel **shorsenél,** 23
Schort **short,** 23, 64, 65.
Schot **shot,** 133.
Schotel **shōtel** (f), 127.
Schouder **shāver** (f), 127.
Schouw **shā,** 11.
Schrabben **shraben.**
Schrap **shrap.**
Schrede **shré,** 26.
Schreef **shréf.**
Schreeuw **shrie,** 75.
Schreeuwen **shrieven,** 43, 75, 185, 186.
Schrijnwerker **shroenwèreker.**
Schrijf subst. **shroef** van **shroeven,** 230.
Schrijven **shroeven,** 26, 54, 114, 172.
Schrik **shriḳ.**
Schroef **shrūf,** 41.
Schroom **shruem.**
Schudden **ṣiden.**
Schuif **shuef.**
Schuilen **shuelen,** 174.
Schuim **shuem.**
Schuimen **shuemen,** 36.
Schuins **shöns,** 53.
'Schuinsover **shönsōver** spr. **shönzōver,** 33, 223.
Schuit **shuet.**
Schuiven **shueven,** 40, 173.
Schuld **ṣild.**
Schup **ṣip.**
Schuren **ṣīren,** 32.
Schurft **ṣéreft** (n.), 23, 128.
Schurk **shorek.**
Schuur **ṣī(r),** 32.
Schuw **shā,** 11.
Seconde **segond,** 221.
Sedert **sédert, sétert,** 70, 223, 228
Seffens **sèfe(n)s.**
Seizoen **sezūn,** 107.
-sel **-sel.**
Selderij **sèlder.**
Fr. *Sel de soude* **sèldesū,** *ook* **sèldersū,** 109.
Serpent **serpènt.**
Servet **servét.**
Sijs **sès** *uit het meergebezigd verkleinwoord* **sèsken. Sès** *moest eigenlijk* **'soes** *luiden,* 51.
Simpel **simpel.**
Sinds **sint.**
Sint- **sint-,** 30, 110.
Sintel **siṇel.**
Sinxendag **sinsendah,** 117.
Sjaal **ṣāl,** 64.
Sjerp **ṣarep** (m.), 107, 126.
Sjoezel **ṣūzel,** 64.

-sken **-sken,** 130, 134.
Slaaf **slūf.**
Slaan **slūgen,** 39, 175.
Slaap **slūp,** 144.
*Slaapsel **slopsel,** 51.
Slabbakken **slabaken.**
Slabberdoek **slaberduk.**
Slabberen **slaberen.**
Slachten **slahten.**
Slachter **slahter.**
Slag **slah,** 133.
Slaghuis **slah(·)ues** *slachthuis.*
Slak **slèk.**
Slang **slan,** 68.
Slap **slap.**
Slapen **slūpen,** 176, 177.
Slappigheid **slapegoed,** 231.
Slaven **slūven.**
Slecht **slèht,** 62, 116, 117, 139
Sleep **slèp.**
Sleet **slét,** 26.
Slempen **slèmpen.**
Slenter **slènter** *(sleur).*
Slepen **slèpen.**
Slets **slèts,** 16.
Sleutel **sléter,** 27, 66.
Slibberen **sliberen.**
Slijm **sloem.**
Slijpen **sloepen,** 51, 172.
Slijpsteen **släpstien,** 51.
Slijten **sloeten,** 52, 172.
Slikken **sliken,** 40.
Slim **slim.**
Slinger **sliner.**
Slinks **slinks.**
Slip **slip.**
*Slobber **sluber,** 39.
Slodderen **sloderen.**
Slof **sluf** (m.), 39, 126.
Sloffen **slufen,** 39.
Slok **sluk,** 40.
*Slokker **sluker,** 40, 64.
Slons **slons,** 41.
Slot **slot,** 35, 133, 135.
Slorpen **slérepen.**
Sluier **sluer.**
Sluimeren **sluemeren.**
Sluis **slues.**
Sluiten **slueten,** 36, 161, 166, 167, 173.
Smaak **smūk.**
Smaken **smūken.**
Smal **smal.**
Smalligheid **smalegoed,** 231.
Smeden **smejen,** 47, 163.
Smeeken **smiiken,** 42, 55.
Smeer **smier,** 28.
Smelten **smélten,** 19, 168, 169.
Smetsen **smètsen** *smakken,* 16.
Smid **sméd,** 22, 133, 135.
Smids **smis,** 30, 72.
Smijten **smoeten,** 172.
Smodderen **smoderen.**
Smoel **smūl.**
Smoren **smōren** *rooken,* 36.
Smots **smots,** 41.
Smous **smōs.**
Smout **smōt,** 36.

Smullen **smulen**. **smilen**.
Snaar (koord) **snūr**
Snakken **snaken**.
Snappen **snapen**.
Snaps **snaps**.
Snater **snūter**.
Snede **snè**, 26, 47, 57.
Sneeuw **snie** (m.), 43, 76, 126.
Sneeuwen **snieven**, 185, 186.
Snijden **snoen**, 8, 9, 47, 57, 74, 161, 166, 167, 172.
Snik **snik**.
Snikken **sniken**.
Snip **snèp**.
Snippen **sniperen**.
Snoeien **snujen**.
Snoek **snuk**. 41.
Snoepen **snupen**. 41, 54.
Snorken **snèreken**.
Snot **snot**.
Snuffen **snufen**, 39.
Snuisteren **snusteren**, 38
Snuit **snuet**
Snuitje **snöken**, 36.
Snuiven **snueven**, 173.
Sober **sōber**.
Soep **sup**, 41, 54.
Sok **zok**
Sold **solden** (Fr. *solde*).
Soldaat **saldūt**, 107.
Som **sum**. 39.
Sommige **sumehte**, 143.
Somtemets **sumtemèts**, 222.
Somtijds **sumtèds**, 222, 225.
Somwijlen **sumoelen**, **semoelen**, 107, 222, 225.
Soort **sōt**, 36, 58.
Sop **sop** (n.), 128.
Fr. *Souder* **sadéren**, 108.
Fr. *Soudure* **sadīr**, 108.
Spaansch **Spöns**, 35, 53.
Spanje **Spönen**, 35, 53, 63.
Spannen **spanen**, 176.
Spar **spèr**.
Sparen **spūren**.
Spartelen **spètelen**, 14.
Specht **spèht**, 13.
*Speek **spiik**, 61.
Speeken **spiiken**, 42, 50.
Speeksel **spiksel**, 31.
Speelreis **spélrās**, 12.
Speen **spien**.
Spek **spèk**.
Spel **spél**, 22, 133.
Speld **spèl**, 13, 72.
Spellen **spèlen**.
Spelonk **spelunk**.
Spenen **spienen**, 28, 128.
Speten **spéten**, 26.
Spiegel **spīgel**.
Spijs **spoes**.
Spijt **spoet**,
Spijten **spoeten**, 172.
Spikkelen *in* **gespikeld** *gespikkeld en* **spikelinen** *spikkelingen*.
Spinagie **spinözen**, **spinös**, **spinös**, 111.
Spinnekop **spinekop**.

[illegible]

[illegible] **stak**

[illegible] **stal** [illegible].

[illegible] **stam** [illegible], 177, [illegible].

[illegible] **stat.**

[illegible] **stad,** 47, 133, 135, 144.

[illegible] **stadues** spr. **statues.**

[illegible] **staf.**

[illegible]

Stijfsel **stèsel** (m.), 17, 50, 51, 75, 126

Stijgen **stoigen,** 172

Stijl **stoel** *(stut)*.
Stijven **stoeven,** 172.
Stikken **stiken** *(verstikken* en *steken met de machien)*.
Stil **stil.**
Stinken **stinken,** 168.
Stoel **stūl,** 53.
Stof **stof,** 41.
Stoffen **stufen** *(pochen)*, 39, 129.
Stok **stok,** 41.
Stoken **stōken**.
Stolten **stolten,** 41.
Stom **stum,** 39.
Stompen **stumpen,** 40.
Stoof **stōf**.
Stoop **stuep**
Stoopken **stupeken,** 41.
Stoot **stuet.**
Stootje **stuken**, 38.
Stooten **stueten,** 176, 177.
Stop **stopsel** (n.) *(kurk)*.
Stoppen **stopen,** 41.
Storen **stieren,** 43, 54.
*Stort **stét,** 23.
Storten **stéten,** 23.
Stout **stōt,** 36.
Stoutigheid **stōtegoed,** 231.
Straal **strūl,** 135.
Straat **strūt.**
Straf adj. en subst. **straf**
Stram **stram.**
Stramien **stramoen.**
Streek **strék** (f.), 26, 127.
Streen **strén,** 25.
Streep **striep.**
Streng subst. **strin,** 30.
Streng adj. **strèn,** 15, 68.
Strijden **stroen**, 172, 173.
Strijken **stroiken**, 172.
Strik **strik**.
Stront **stront,** 34, 126.
Stroo **struet**
Strooien **struen,** 38, 47, 52, 54.
Strooisel **strutsel,** 52.
Stroom **strum,** 41.
Stroomop **strumup,** 223.
Stroop **sarōp** (m.), 107, 126
Strop **strop** (f.), 127.
Strot **strōt** (f.), 127.
Struik **stroik.**
Struikelen **struikelen**
Struisch **strues**.
Struischheid **struesoed,** ook **struezegoed,** 231.
Struisvogel **struesvōgel.**
Stuiken **stuiken,** 45, 50
Stuip (convulsie) *pl. tant.* **stuepen.**
Stuipkens **stōpeke(n)s,** 50.
Stuiven **stīven,** 174.
Stuiver **stuever**.
Stuk **stik,** 32, 142.
Suiker **suiker,** 126.
Suikerij **suikeroe.**
Sukkelen **sukelen,** 40.
Solfer **solefer**.
Taai **tue,** 46.
Taak **tūk.**
Taal **tūl.**

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] **tas** [illegible] **up den tas.**
[illegible] **tat.** [illegible]
[illegible] **tawel** [illegible] **tat wél** [illegible]
[illegible] **te** [illegible]
[illegible] **tier.** [illegible]
[illegible] **téf**
[illegible] **tiiken.** [illegible]
[illegible] **tiikenen.** [illegible]
[illegible] **tien.** 42.
[illegible] **tèr** [illegible] 126.
[illegible] **tieren.** [illegible]
[illegible] **tèrling**[2]. [illegible]
Tegen **tégen**, 69, 104, 226.
Tegenover **tégenōver**, 223.
Tegenwoordig **sèwōdeh**, 69. 74, 221
Teil **tal**, 12, 13, 57.
Teljoor **taluer** (f), 38, 127.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] *ook* : [illegible]
[illegible] 228.
[illegible] **tipel.** [illegible]
[illegible] **te** [illegible]
[illegible] **tieren.**
[illegible] **téren.**
[illegible] 67, [illegible]
[illegible] **terweelent.** 70, 108, [illegible]
[illegible] **tès.** [illegible]
[illegible] 126.
[illegible] **tè** [illegible] 126.
[illegible] **tin.** [illegible], 140.
[illegible] **tinden.** 130.
[illegible] **-teh,** 70
[illegible] **toed.** 44. [illegible]
[illegible] **toin**
[illegible] **touk.**
[illegible] **tāmus** *ook* **tāmus.**
Tik **tik** *schop, stamp*, 12, 63.
Tikken **tiken,** *een tik geven*, ook *een kinderspel.*
Timmeren **timeren.**
Tin **tin**
Tingelingeling **tineninenin.**
Tinkelen **tinkelen.**
Titel **titel.**
-tje **-ken,** 9, 130, 134.
Toch **toh,** 227.

*Toe (Ohd. *ʒu*) **tū**, 42, 229.
Toekomst **tūkomst.**
Toen **tūn**, **tun**, 37.
Toeten **tūten**, 39.
Toetsen **tutsen** 37.
Toeval **tūval** *in* **boe tūval** *bij* —
Toevlucht **tūvliḥt** (m.), 126.
*Toffelen **tufelen**, 40.
Ton **ton.**
Tong **tun**, 40, 67, 68, 135.
Toom **tuem.**
Toon **tuen**, 46.
Toonen **tuenen**, 38.
Toot **tōt** *kwaad geʒicht.*
Toovenaar **tuevenier.**
Top **top**, **ṣop**, 64.
Toppen **ṣopen**, 64.
Toren **tōren**, 46, 58.
Tortelduif **titelduef**, 24, 32.
Tot **tod**, 113, 116, 117, 226.
Totdat **totdad**, 228.
(leer)Touwer (huidvetter) **lie-tāver.**
Traag **trūh.**
Traan **trūn** *vocht uit de oogen* (f.) *en vischolie* (m.), 46, 126, 127.
Trachten **trahten.**
Tralie **tröl**, 22, 35.
Tram **tram.**
Trentelen **trèntelen**, 16.
Trap **trap** (m.), 126.
Trapsgewijze **trapsgewoes**, 129.
Trechter **tréfter.**
Trede **tré**, 26.
Treden **trèn**, 52, 171.
Treek **trék̬** *in* (e)**nen foenen** — *een fijne* —.
Treffen **trèfen**, 14, 168.
Trefter **tréfter**, 21.
Trein **trę**
Trekken **trék̬en**, 19, 168.
Trens **trèns.**
Troef **trūf**, 51.
Troep **trup**, 41, 54.
Troeven **trūven**, 54.
Trog **troh.**
Trom **trumel**, 39.
Troon **truen.**
Troost **trust**, 38, 51.
Trouw **trā** *huwelijk*, 76, 131.
Trui **truj** (Fr. *truie*) *scheldwoord.*
Truweel **trawiel**, 81.
Tuieren **tojeren**, cf. **28**, 2°.
(ge)Tuig **getuiḥ.**
Tuimelen **tuemelen.**
Tuischen **tösen**, 36, 54, 74.
Turf **téref** (m.), 23, 126.
Turk **Térek**, 23.
Tusschen **tisen**, 31, 226.
Tusschenbeiden **tiseboe**, 223.
Twaalf **twèlef**, 15, 140.
Twee **twie**, 42, 75, 140.
Tweede **twide**, 71.
Tweedens **twide(n)s**, 141, 219.
Tweedracht **twiedraht.**
Tweeling **twieling**[2].
Twijfel **twoefel.**
Twijfelen **twoefelen.**

Twintig **twinteh**, 140.
't Zij — of **tsoe** — **of**, 227.
U **ū**, **ā**, 42, 105, 146, 147.
Uier **uer**.
Uil **uel**.
Uit **uet**, 129, 144, 226.
Uitlijpsel **uetlèpsel**, 51.
Uitwendig **uetwèndeh**.
'Ulie **ālen**, 146.
Uur **ir**, 32, 121, 129, 221.
Uw **uen**, **āven**, 121, 136, 151, 152, 153.
Vaak **vūk** (m.).
Vaan **vūn**.
Vaandel **vōndel**, 15.
Vaars **vjès**, 29.
Vaart **vūt**.
Vaas **vās**.
Vademen **vèsemen**, 74.
Vader **vūr**, **vūder**, 34, 39, 57, 59, 65, 71, 128, 184.
Vadsig **vatseh**.
Vagen **vūgen**, 28, 54.
Vagevuur **vūgevī(r)**.
Vak **vak**.
Val (m. en f.) **val**.
Valk **valek**.
Vallen **valen**, 176.
Valsch **vals**, 75.
Van **van**, 79, 221, 226.
Vangen **vanen**, 176, 177.
Varen **vieren**, 28, 175.
Varken **vèreken**, 18.
Vas **fas**, 75.
Vast **vast**.
Vasten **vasten** (m.), 126.
Vastenavonddinsdag, **Vasten-ūvenddèsteh**, 103.
Vat **vat**, 11, 52, 133, 135.
Vechten **vèhten**, 19, 168.
Veder **vier**, 28, 65.
Vee **vie**, 43.
Veeg subst. **vih**.
Veel **vèl**, 26, 129, 143.
Veertien **vietīn**, 43, 140.
Veertig **fleteh**, 65, 75, 140.
Vel **vèl**, 14.
Veld **vèld**, 14.
Venijn **fernoen**, 75, 109.
Venster **vinster** (f.), 30, 127.
Vent **vènt**, 16, 117, 135.
Ver **vèr**, 7, 17, 58, 139, 219, 220.
Ver- **ver-**.
Verbeelden **verbèlen**, 72.
Verbouwereeren **verbaberéren**.
Verdedigen **verdédegen**.
Verdoemen **verdūmen**, 41, 54.
Verdriet **verdrīt**.
Verdwijnen **verdwoenen**, 173.
Verf **vèref**, 17.
Vergaderen **vergieren**, 28, 65.
Vergeten **vergéten**, 26, 171.
Verhuizen **veruezen**, 54.
Verkouden **verkāven**, 174.
Verlangen **verlanen**.
Verleden **verlèn**.
Verleiden **verloen**.
Verlies **verlīs**.

Verliezen **verlīzen**, 54, 174.
Vermiljoen **vermiljūn**.
Vermits **vermits**, 227.
Vermoeidheid **mīḥten**, 231.
Vermoeien **vermigen**, 33.
Vermoorden **vermueren**, 72.
Vernielen **vernīlen**.
Vernieuwen **vernīven**, 54.
Vernis **vernis** (m), 75, 126.
Verraden **veruen**.
Versch **vès**, 222.
Verscheidene **vershoe**, 43, 143.
Verschil **verṣil**.
Verschillen **verṣilen**, 168.
Verschillende **verṣilege**, 143.
Verschoonen **vershuenen**, 53.
Verstaan **verston**.
Vertijgen **vertoıgen**, 173.
Vervaard **vervied**, 29.
Verwittigen **verwitegen**.
Verwurgen **verwéregen**, 23.
Verzenen **vèsem**, 130
Vespers **vèspers**, 14.
Vest **vésten**, 20.
Vet **vèt**, 7, 16, 56.
Vettigheid **vètegoed**, 231.
Veulen **vélen**.
Vezel **vézel**, 75.
Vier **vīr**, 32, 43, 52, 66, 140.
Vierde **virde**, 31, 52, 64, 65.
Vierdeel **vérdiel**, 25.
Vieren **vīren**, 32.
Vies **vīs**, 32, 138.
Vijand **vaȷand**, 47, 74.
Vijf **voef**, 140.
Vijfde **vafde**, 11, 50.
Vijftien **vaftīn**, 50, 140.
Vijftig **fafteh**, 11, 75, 140.
Vijg **voıḥ**.
Vijl **voel**.
Vijlen **voelen**, 53.
Vijver **voever**.
Vijzen **voezen**, 172.
Viller **vilder**, 73.
Vinden **viṇen**, 30, 62, 63, 67, 68, 72, 168, 169.
Vinger **viṇer**, 128.
Vink **viṇḳ** (f.), 127.
Vinnig **vineh**, 112.
Violier **flīr**, 75, 108.
Viool (vedel) **viōl** *ook* **trèmp**.
Vischpaan **vispon**, 34.
Vits **fits**, 75.
Vlaag **vlūh**.
Vlaamsch **Vloms**, 51, 75.
Vlak adv. **flak**, 75.
Vlam **vlam**.
Vlas **vlas**.
Vlecht **vléḥt**.
Vlechten **vléḥten**, 19, 168.
Vledermuis **flīremues**, 75.
Vleesch **vlies**, 42, 56, 114.
Vlek **plèḳ**, 61.
Vleugel **vléger**.
Vlieg **vlīḥ**, 54.
Vliegen **vlīgen**, 174.
*KIL. Vlieme **vlim** (f) *visch-graat*, 56, 71.

Vlies **vlīs.**
Vloed **vlūd.**
Vloek **vluk,** 41.
Vloeken **vluken,** 50.
Vloer **vlūr** *(voorhuis).*
Vloo **vlue,** 131.
Vlucht **vliht,** 129.
Vluchten **vlihten,** 32.
Vocht **voht.**
Vod **vod,** 135.
Voeden **vujeren,** 37, 38, 52.
Voeder **vujer,** 9.
Voederen **vujeren,** 53
Voedsel **vudsel,** 52.
Voegen **vīgen,** 32.
Voelen **vīlen,** 31, 32, 52.
Voeren **vīren,** 32.
Voeren (van binnen bekleeden) **vujeren.**
Voet **vūt,** 52, 131, 133.
Voetganger **vūtgèner,** 15.
Vogel **vōgel,** 130.
Vol **vol,** 121.
Volgen **volegen,** 59.
Volgens **volege(nd)s,** 226, 227.
Volk **volek.**
Vondst **von(d)st.**
Vonk **vunk,** 40.
Vonnis **vones.**
Vont **Vunt,** 37.
Voor **vé, vér,** 25, 47, 65, 78, 120, 144, 223, 227.
Voordat **védad,** 228.
Voor (akkerbed) **vōr.**
Vooraf **vejaf,** 107.
Voorbij **verboe,** 107.
Voorniet **vernīt,** 107.
Voorop **vejup,** 107.
Voorschoot **véshuet** (m.), 65, 126.
Voort! **furt!** 230, 223.
Voorts **vuts,** 227.
Voorzichtig **verzihteh,** 107.
Voorzien **verzīn,** 107.
Voort **vuts,** 38.
Voos **vues,** 46.
Voren (te) **vérent (ter),** 70, 220.
Vork **ferkét,** 59, 75, 107.
Vorm **vérem**
Vormen **véremen.**
Vorming **véremin.**
Vorst **vést** (m.) *koude,* 23, 126.
Vos **vos.**
Vouw **vā,** 11, 131.
Vouwen **vāven,** 174, 176, 177, 185.
Vracht **vraht.**
Vragen **vrūgen,** 185.
Vrank **frank.**
Vrankheid **frankegoed** *(stoutheid),* 231.
Vrede **vré** (f.), 26, 47, 127.
Vreemd **vrimd,** 30, 31, 136.
Vrees **vries.**
Vreeselijk **vrieseloik,** 59, 230.
Vreezen **vriezen,** 54.
Vrek **vrèk.**
Vreten **frèten,** 14, 75.
Vriend **vrind,** 53, 63, 72.

Vriendschap **vrin(d)shap**, 119.
Vriezen **vrīzen**, 174.
Vrij **vroe**
Vrijage **vrajozen**, 74, 130, 134.
Vrijdag **vroedah**, 77, 220.
Vrijen **vroen**, 173.
Vroeg **vrih**, 31, 56, 106, 114.
Vroeten **vrīten**, 32.
Vrouw **vrā**, 11, 36, 131.
Vrucht **vriht**.
Vuil **vuel**, 73.
Vuiligheid, **vuelegoed**, 231.
Vuist **vöst**, 36.
Vullen **vilen**.
Vuur **vī(r)**, 31, 52.
Waag **wūh** *de plaats waar men weegt op de markt.*
Waaien **wuen**, 35.
Waaier **wuen**, 134.
Waal **wūl**.
Waalsch **wöls**, 35, 56.
Waar subst. **wūr**.
Waar adj., adv. **wū(r)**, 65, 66, 223.
Waarheen **wuénen**, 223
Ware subst. **wūr**, 121.
(niet) Waar? **newū ?** 65.
Waard Hgd. *wirt* **wèd**.
Waard adj. **wèd**, 30.
Waarde **wèden**, 30, 72, 161.
Waardig **wèd**, 72.
Waardij **wèrdoe**, 107.
Waarheid **wūroed**, 133.
Waarnemen **wūrnémen** *zorgen voor* — waarts — **wèts**.
Wacht **waht**.
Wafel **wūfel**.
Wagen subst. **wūgel**.
Waggelen **wagelen**.
Wak adj. **wak**.
Waken **wūken**.
Wakker **waker**.
Walin **wolin**, 108.
Walvisch **walevis**.
Wand **wand**, 72.
Wandelen **wandelen**.
Wankelen **wankelen**.
Wanneer **wanie**, 223.
Want subst. **want**.
Want conj. **want**, 227.
Wapen **wūpen**, 122, 132.
Wapenen **wūpenen**, 122.
War **wèr**, 17.
Warande **waranden** *eene plaats te Leuven.*
Warm **wèrem**, 7, 18, 23, 59.
Was **was** (m.), 126.
Wasch **was**, 126.
Waschdag **wāsdah**, 117.
Wasschen **wasen**, 176, 177.
Wassen **wasen**, 176, 177.
Wat **wad**, 104, 113, 116, 117, 136, 155, 156, 157.
Wat een? **wadienen**, 156.
Wat voor een? **waferen**, **waferienen**, 156, 157.
Water **wūter**.
Waterzooi **wūterzoj**, 112.
Web **wèb**, 14.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] **wingeren.**
[illegible] **wraken** [illegible]
[illegible] **wreneh** [illegible]
[illegible] **wikelouks** [illegible]
[illegible] **weken** [illegible]
[illegible] **wél** [illegible]
[illegible] **wilekum** [illegible]
[illegible] **wéleven.**
[illegible] **wémelen.**
[illegible] **wener**, 63.
[illegible] **winsbrâ.**
[illegible] **winken**, 30.
[illegible] **wêns.**
Wenschen **winsen.**
Wereld **wierold** [illegible] 28, 126.
Weren **wieren.** 25.
Werk arbeid en werk **wèrek.** 17.
Werken **wèreken.** 18.
Werkman **wèrekman,** 143
Werpen **wèrepen.** 19, 20, 52, 59, [illegible], [illegible].
Werven **wèreven.** 17.
Wesen **wèsen.** 18, 19.
Wet **wet,** [illegible]
Weten **weten.** [illegible], 75, 165, 179, [illegible].
Weven **wèven.** [illegible], 171.
Wezenlijk **wèsentlouk.** 69.
Wie **wi.** 52, 156, 155, 157.
Wies [illegible] **woes.** 44.
Wieden **wien.** 45.
Wieg **wih**
Wiek **wik**
Wiel **wil.**
Wierook **wirook.** 52.
Wij **me.** 145
Wijden **woeien.** 145.
Wijd **woed.** 8, 52, 55, 159, 220.
van Wijds **van wâds.** 52
Wijf **woef.** 44, 51.
Wijn **woen.** 44, 53, 129.
Wijs adj. **woes.**
Wijsheid **woesoed.** 231.
Wijten **woeten.** 173.
Wijwater **wâwûter.** 12.
Wijzen **woezen.** 69, 113, 160, 173.
in Wikkelen **inwikelen.**

Wil **wil**, 136.
Wild **wild**.
Willem **Lamen**, 135.
Willen **wilen**, 6, 11, 165, 181, 183, 184, 220.
Wind **wind**, 63.
Winden **wiṇen**, 67, 72, 169.
Wingen **wiṇen**, 169.
Winkel **wiṇḳel**.
Winnen **winen**, 168, 169.
Winter **winter**, 221.
Wip (zwaai) **wip**.
Wip **wip** (f.) Fr. *perche*.
Wisch **wis**.
Wissel **wisel**.
Wit **wit**, 31.
Wittebrood **witebrued**, 137.
Woelen **wīlen**, 32.
Woensdag **gunstah**, 37, 69, 70, 117, 220.
(asch)Woensdag **Asgunstah**, 103.
Wol **wol** (m.), 126.
Wolf **wolef**.
Wolk **wolek**.
Wonde **wond**, 41, 72.
Wonder **wonder**, 41, 72.
Wonen **wuenen**, 46, 160, 163, 164.
Woord **wōd**, 36.
Worden **wéden**, 20, 52, 113, 115, 169.
(ver)Worgen **verwéregen**.
Worm **wérem**.
Worp **wérep**, 23.
Worst **wèst** (m.), 23, 126.
Worstelen **wèstelen**.
Wortel **wétel**, 23, 130.
Wraak **vrūk**.
Wrong **vrun**.
Wrat **wèt**, 14, 66.
Wreed **vried**, 42, 71.
Wreken **vréḳen**, 75, 170.
Wrijven **vroeven**.
Wringen **vriṇen**, 168.
Wroeten **vrīten**.
Wrok **vrok**.
Wrong **vrung**[2].
Zaad **zūd**, 39, 46.
Zaag **zūh**.
Zaaien **zuen**, 35, 57.
Zaak **zūk**, 132.
Zaal **zūl** (m.), 126.
-zaam **-zūm**, 111.
Zabberen **zèberen**.
Zacht **zoht**, 33, 51.
Zadel **zūl**.
Zak **zak**, 129.
Zakken (dalen) **zaken**.
Zalf **zalef**, 114.
Zalig **zūleh**, 136.
Zalm **zalem**, 59.
(ver)Zamelen **verzūmelen**.
Zand **zang**[2], 68, 69.
Zat **zat**
Zaterdag **zūterdah**, 220.
Zavel **zūvel** (m.) *zand*, 126.
Ze **ze**, 120, 123, 146.
Zeden **zéden**, 71.

Zee **zie**. 112. 131

Zeel **ziel**. 42.

Zeemeermin **ziemèrmin**. 111.

Zeep **ziep**.

Zeer **zier**. 139

Zeever **ziever** m., 126.

Zegel **zégel** m.. 126.

Zegen **zégen**. 25. 122.

Zegenen **zégenen**. 122.

Zegening **zégenin**. 63.

Zeggen **zèn**. 5. 12. 57. 69. 118. 123, 159. 162, 164. 183. 184.

Zeiken **zoiken**. 44.

Zeil **zoel**. **zāl**. 12. 13. 44. 57.

Zeilen **zoelen**. **zālen**. 12.

Zeissen **zāsen**, 12. 44.

Zeker adj **zéker**.

Zeker adv. **zéker**. **zékers**. 224. 225.

Zelf **zèlef**. 14. 59. 146. 151.

Zemelen **zémelen**. 26.

Zenden **zinen**. 30. 63. 72. 168. 169.

(ver)Zengen **verzinelen**

Zenuwen **zénen**. 25

Zerk **zèrek** m. 18. 126

Zes **zés**. 18. 140

Zestien **zéstin**. 19. 140.

Zestig **sésteh** 19. 140.

Zetel **zétel**.

Zetten **zéten** cf. *zitten*

Zeug **zuh**. 42.

Zeven **zéven**. 26. 140.

Zeventien **zéve n tin**. 140.

Zeventig **séve n teh**. 140, 141.

Zicht **ziht**.

Ziedaar **dū se**. 230.

Zieden **zojen**. 35.

Ziek **zik**. 7.

Ziekte **ziktem**, 31. 50, 133.

Ziel **zil**.

Zien **zin**. 32. 69, 110, 113, 159. 161, 165. 171, 177. 185.

niet een. Zierken **ninzīken**. 32, 65.

Zift **zift**.

Zij **ze**. 105. 145, 157.

Zijlie **zoelen**. 145.

Zijde **zoe** *saeta* en *latus*.

Zijge **zoe**. 44. 57.

Zijgen **zoigen**, 173.

Zijn poss. **zoen**.

Zijn wkw. **zoen**. 10. 22. 24. 62, 118. 119, 136, 152. 153. 159. 165. 181. 182. 183.

Zilver **zilever**. 30.

Zilversmid **zileversméd**, 59.

Zin **zin**

Zingen **zinen**. 67. 68. 168, 169. 173.

Zink **zink** (m.). 126.

Zinken **zinken**. 168.

Zitdag **zitdah**, 117.

Zitten **ziten**. 7. 165, 171.

Zode. zooi **zoj**, 48.

Zoeken **ziken**. 31. 32, 33, 164

Zoet **zit** 32.

Zog **zoh**.

Zolder **zolder**, 144.

Zomer **zōmer**, 221.
Zon **zon.**
Zondag **zondah**, 109, 129, 220
Zonde **zonden.**
Zonder **zonder**, 72, 227.
Zonsondergang **zonenondergang**[1], 128.
Zoo **zue**, 224.
Zooals **zuas**, 228.
Zoodanig **zuedūneh**, 155.
Zoodat **zuedad**, 227.
Zoo gauw **zue gā (as) dad**, 228.
Zool **zōl** (m.), 35, 53, 126.
Zoom **zuem**, 51.
Zoomen **zuemen**, 41.
Zoon **zōn**, 35, 135.
Zoowel — als — **zuewél — as —** 227.
Zorg **zéreh**, 23.
Zot **zot**, 135.
Zout **zōt**, 36.
Zouten **zōten**, 176.
Zucht **ziḥt** (m.) *drift*, 126.
Zuchten **ziḥten**, 32.
Zuiden **zueden**, 71.
Zuigen **zuıgen.**
(ver)Zuimen **verzuemen**
Zuipen **zuepen**, 174.
Zuiver **zuever**.
Zulk **zoken**, 33, 66, 155.
Zullen **zélen**, 6, 11, 22, 23, 57, 72, 112, 121, 181, 183, 184.
Zurkel **sileker**, 66.
Zus **zis** *in* **zis én(e) zue**, 225.
Zuster **zister**, 32, 132.
Zuur **zīr**, 32, 65, 121.
Zwaan **zwūn** (f.), 127.
Zwaar **zwūr**, 65, 73, 139.
*Zwaarigheid (zwaarte) **zwūregoed**, 231.
Zwadderen **zwaderen** *schudden (van eene vloeistof)* ook *in lillende beweging zijn.*
Zwager **zwūger.**
Zwak **zwak.**
Zwaluw **zwolem** (m.), 34, 126.
*Zwans **spot**.
*Zwanzen **spotten.**
Zwart **zwèt**, 14.
Zweep **zwiep**.
Zweer (ettergezwel) **zwér** (m.), 126.
Zweet **zwiet**, 42.
Zwelgen **zwélegen**, 168, 169.
Zwellen **zwélen**, 19, 168, 169.
Zwemmen **zwimen**, 30, 73, 168, 169.
Zweren (*een eed doen* en *etteren*) **zwéren**, 26, 27, 170.
Zwerm **zwérem.**
Zwerven **zwèreven**, 17.
Zwijgen **zwoıgen**, 61, 166, 167, 173.
Zwik **zwiḳ** (f.), 127.
Zwikken **zwiḳen** *heen en weer bewegen (van iets plooibaars).*
Zwoord **zwōs** (f.), 74, 127.

ERRATA (1) ET ADDENDA.

Bl. 10, r. 1 en 2; **brékbūr, brég²būr**, *lees* : **brékbūr, brég²būr.**

» » r. 9; **g** kan meest altijd ...., » **g** kan in den anlaut meestal.

» 27, r. 2; **lépel**, » **léper.**

» 28, r. 9 v. o.; Nml , » Mnl.

» 29, r. 1; **verviet**, » **vervied.**

» 30, r. 18; **ing²st**, » **inst.**

» 31, r. 2 v. o.; *hukje, hurkje*, » *hukken* (pl. van *huk*).

» 39, r. 4 v. o.; **kumkumer**, » **kumkumer.**

» 41, 3°, Aanm. — Cf. **41**, **A**, Aanm.

» 56, r. 9; *almoes*, wordt **alemūs, almūs** uitgesproken en moet hier dus wegvallen.

» 57, r. 4; **e**ᵉ, *lees* : **è**ᵉ.

» 58, r. 10; **èd**, » **èt.**

» » r. 16; **sjét**, » **sjèt.**

» 62, 4°, *b*) Aanm., wordt gezegd dat volgende **t** de palatalisatie van **k** tegenwerkt; men zegt zoowel : **prékt** *preekt*, **sprèkt** *spreekt* als **prékt** en **sprèkt** en de **k** is dus in 'tzelfde geval als de **h.** Drie regels verder staat : In de wkw. op **-nen** wordt bij volgende **d** de palatalisatie verloren; hier geldt hetzelfde als voor **k** en **h** en men hoort **vind** *vindt* en **ving²d**. *Lees aldaar ook* : **zinen** in pl. van **zinen.**

---

(1) De welwillende lezer zal wel zelf de mindere drukfouten in den Nl. tekst verbeteren. Eenige gevallen waar **k g** voor **k g** voorkomen heb ik ook onverbeterd gelaten wanneer zij geen bijzonder belang opleverden.

Bl. [illegible] r. [illegible] *zeitje.* lees : *zi[illegible]tje.*
» [illegible] r. [illegible] v. [illegible] **ånken ônken** » **ånken ônken**
» » r. [illegible] v. [illegible] musiaur. [illegible]
» [illegible] r. [illegible]: **sachelen.** » **sahelen.**
» » r. [illegible]: **safelen** *gaan* » **safelen** *sukkel-schtig gaan*
» [illegible] r. [illegible] Mai *[illegible]meen.* » *[illegible]neen.*
» [illegible] r. [illegible]: **brued.** » **brued.**
» [illegible] r. [illegible]: *[illegible]nien.* » *[illegible]nden*
» » r. [illegible]: **ronde.** » **rone.**
» [illegible] r. [illegible] v. [illegible]: **bikkels.** » *bikkels.*
» » r. [illegible] v. [illegible]: **és.** » **éd.**
» [illegible] r. [illegible]: **schriev** spr. **schrief.** » **shriev** spr. **shrief**
» [illegible]: **42** » **41 .**
» [illegible] r. [illegible]: **güde.** » **güd e.**
» [illegible] r. [illegible] v. [illegible]: *roode voor.* » *roode.* voor.
» [illegible] r. [illegible]: **zier** is geen adj. en behoort niet hierbij.
» [illegible] Aanm.: in [illegible] verbinding met de getallen 1—9 worden **fafteh. sésteh. séve n teh** uitgesproken als **vafteh. zésteh** en **zéve n teh** : **ien én e vafteh** *een en [illegible].* enz. De reden van dat verschijnsel is me onbekend.
» [illegible] TWEEDE HOOFDSTUK. *lees* : DERDE HOOFDSTUK.
» [illegible] 58: **mūken wéden druen wūnen.** *lees* : **mūken** *maken.* **wéden** *weiden.* **druen** *draaien.* **wuenen** *wonen*
» [illegible] tusschen r. [illegible] en 9 v. o. *lasch in* : **drinen** *dringen* **drun gedrunen.**
» 17[illegible] r. [illegible]: **dèk.** *lees* : **dè k.**
» 220 r. [illegible]: **-läks.** » **-loiks.**
» 223. r. 6 v. o.: **slinks.** » **slinks.**
» 227. r. 8: voeg daarbij : *uit der zuren (met azijn).*
» 229. r. 5 v. o.: **kwék.** *lees* : **kwèk.**
» 231. r. 7 v. o ; *heeschgoed,* » *heeschheid.*

MIJN ANTWOORD AAN Dr FRANCK.

Over doel en methode onzer dialectstudiën.

De volgende uiteenzettingen zijn geschreven naar aanleiding van een artikel van Dr FRANCK, in *Indogermanische Forschungen*, *Anzeiger*, IX band, bl. 63. De schrijver, ondanks zijne verdiensten op het gebied der Middelnederlandsche philologie, schijnt zeer weinig bekend te zijn met onze Zuidnederlandsche toestanden (1) en ook zeer verwarde begrippen te hebben over dialectologie in het algemeen. Niettegenstaande het weinig zakelijk belang van zijn opstel hebben wij het nochtans noodig geacht (2) ietwat breedvoeriger te handelen over doel en methode onzer dialectstudiën, alhoewel de *Inleiding van het Tijdschrift* voor iederen aandachtigen en zaakkundigen lezer wel bondig, maar toch klaar genoeg, al het noodige daarover meêdeelt.

Wat de noodzakelijkheid der dialectstudiën aangaat, voor de geschiedenis der Nederlandsche taal, daarover is in dit Tijdschrift I, bl. VII, genoeg gesproken. Op een punt

(1) Op bl. 5 van zijne *Mittelniederländische Grammatik* staat te lezen : « ... **ae** ..., *eine Schreibung, deren die Belgier sich noch heute bedienen während die Holländer* **aa** *vorgezogen haben* ». Dit liet Dr J. FRANCK drukken — in 1883! — In *Taal en Letteren*, 8sten j., bl. 511 schrijft FR. met gerust gemoed : « *Sonst gilt westlich von der Maas die nl. Aussprache für anlaut-, inlaut- und auslaut-***sk** ».

De **š**-uitspraak, zoo wordt mij door een Limburgsch student bericht, bestaat te Opitter en te Bree, dit laatste op drie uren westelijk van de Maas. Ik zelf hoor ze hier dagelijks in Leuven; zie GOEMANS, L. B., II, bl. 62.

(2) Zie L. B., 2den J., 2de afl., Bericht, *in fine*.

nochtans dient hier de aandacht gevestigd te worden. Wel is onze middeleeuwsche taal, zooals aldaar gezegd wordt « eene gemeenschappelijke eenvormige taal », in dien zin namelijk en in die mate dat zij voor al de bewoners der « frankische Nederlanden » verstaanbaar was. In hoeverre evenwel « dialectische eigenaardigheden bleven voortbestaan » weten wij niet, hoofdzakelijk wat de uitspraak aangaat. Het is niet te gelooven dat er meer eenvormigheid was, dan heden in Vlaamsch-België. De historische oorzaken van dien toestand zijn klaar genoeg. Fr. zal daarover wel met ons eens zijn, al weet hij ons de uitspraak (1) der vocalen in 't Mnl. met bijna zooveel beslistheid te beschrijven, alsof hij met eigen ooren nog Mnl. had hooren praten.

De dialectstudiën der L. B. worden behandeld volgens een algemeen rijpelijk doordacht plan : van een zeker getal dialecten worden alle bijzonderheden onderzocht en beschreven door personen wien dat dialect eigen is. Zoo de beschrijving van mijn eigen Aalstersch dialect; zoo ook die van 't Leuvensch, door den Heer Goemans; zoo ook de studiën die naderhand verschijnen zullen, o. a. over het Gentsch, het Maastrichtsch, 't Brugsch. Schetsen van de dialecten uit de omgeving dier typisch-behandelde zullen zich dan bij de beschrijving dezer laatste komen aansluiten en opteekenen wat kenmerkend is voor de taal die gesproken wordt tusschen de verschillende typische dialecten in. Ook brengt dit plan mede dat de klanken zoo nauwkeurig mogelijk zullen beschreven worden, waarbij zal worden gebruik gemaakt van de benamingen van Sievers; waar 't noodig is zullen daarenboven mechanische proefnemingen worden ingesteld. Verder worden de klanken historisch behandeld in dien zin dat zij in verband ge-

(1) *Mittelniederländische Grammatik*, bl. 4 en 5.

bracht worden hetzij met het Nieuw- of Middelnederlandsch, hetzij met het Oudfrankisch of het Westgermaansch, al naarmate de persoon die zijn dialect bestudeert gewaar wordt dat dit dialect het best met het een of met het ander in verband te brengen is. Sluit zich nu een dialect op bijzondere wijze aan bij het Nnl. (en dit is het geval voor 't Aalstersch en 't Leuvensch), in dien zin dat de meeste klanken eene verdere ontwikkeling schijnen te zijn van het Nnl., dan is er geen reden meer om hooger op te klimmen. Was de historische grammatica van het Nl. verder gevorderd, dan zou dat hooger opklimmen overbodig zijn. Daar ze nu echter nog maar in hoofdtrekken bestaat, is de dialectoloog niet verplicht ze bij te werken. Maar waarom hierop aandringen? Alleen Fr. *schijnt* het maar niet recht te vatten, al is 't ook zoo eenvoudig. Ik zeg *schijnt*, want hij drukt zich zoo vaag en verward uit dat ik niet klaar inzie wat hij wil en mij afvraag of hij het zelf wel bepaald weet.

Kortom, onze monographieën zullen bouwstoffen zijn, en tegelijk historische *studiën*, naar een algemeen plan bewerkt in overeenkomst met wat wij weten over de geschiedenis van het Nederlandsch; *historische grammatica's* zullen ze *niet* zijn, en dat om algemeene redenen die het gezond verstand aanwijst en om bijzondere redenen die Fr. meer dan anderen zou dienen te kennen.

* * *

En nu, de recensie zelf. Vooreerst wat Fr. schrijft over methode : « *Bei dem Versuche die Entwicklung der heutigen Laute aus den früheren darzulegen ist dem Verfasser manches unklar geblieben. Der Leser wird dies Gefühl noch öfter haben* ». Het antwoord staat L. B., I, bl. 2, « wat de genetische verklaringen aangaat, enz » Is het niet beter te zwijgen of ten minste de zaken als twijfel-

achtig voor te stellen dan altijd maar alles te willen weten? Twee staaltjes van FR.'s alweterij zijn hooger, bl. 325, nota, aangehaald geworden (1). — « *Dabei wünschte man manchmal das Material vollständiger vorgeführt zu sehen.* » Dit zou het geval zijn op bl. 31. Daar wordt gezegd: **ō** = Nl. lange **a** verschijnt vóor **k**, **h**(**g**), **p**(**b**), **f**(**v**), **m**, terwijl vóor **t**(**d**), **s**, **l**, **r**, **n** het diphthongische **oi** verschijnt; verder wordt gezegd dat in het praet. der ww. **ō** voor **t** verschijnt. Van elk geval wordt éen voorbeeld aangehaald. Is dat niet genoeg? Moest ik hier nu alle Nl. woorden met lange **a** in hun Aalsterschen vorm opgeven? Wat zou de lezer daarbij meer geleerd hebben? Als FR. het nuttig achtte kon hij zelf uit een Nl. rijmwoordenboek alle dergelijke woorden bijeenbrengen, daarbij acht slaande op de nota 1, bl. 11 van L. B., 1n J. Dit belet hem echter niet eene andere verklaring dan de mijne te geven van den vorm **zōten**, die eene analogie zou zijn van **sprōken**; nu **sprōken** bestaat niet, maar wel **sprūken**. Dit laatste is Nl. *spraken*, en ik heb die uitzondering hier niet vermeld: mea culpa, de wijze ook valt zevenmaal per dag (1). Hij kon **sprūken** nochtans vinden in L. B., 1, 2de aflevering die lang verschenen was toen hij zijn artikel ter pers zond.

« *Vor allem habe ich auch eine für die historische Betrachtung und die Kritik unerlässliche von älteren Lauten ausgehende Uebersicht neben der Darstellung nach den Lauten vermisst* ». Zulk eene tafel kon waarlijk nuttig zijn. Ik had dus van de Nnl. klanken uitgaande de Aalstersche die eraan beantwoorden moeten bijeenschikken? Wel had ik dat *kunnen* doen, maar er moest zóo veel gedaan. Kan een aandachtige lezer zulk eene lijst niet zelf opmaken, bijzonderlijk als hij er zooveel prijs op

(1) Vgl. *Mittelniederl. Grammatik*, Lautlehre, *passim*.

stelt? FRANCK's vitterij doet denken op iemand die een geschenk krijgt en over de verpakking scheldt; ook wel op zeker Fransch spreekwoord.

« *Wahrscheinlich würde sich auch manches einfacher ansehen, wenn die Darstellung wirklich historisch wäre* » Hier zal nu FR. *zijne* methode over dialectologie uiteenzetten. « *Die heutigen Laute sollten auf die nächstliegende Stufe zurückgebracht sein, statt dass sie in Kategorien vorgeführt werden, die wenigstens bei einer nicht genügenden Beachtung der Zwischenstufen willkürlich gewählt erscheinen müssen* ». Ik heb iedere vocaal tot het Nnl. teruggebracht. Is dat niet « die nächstliegende Stufe »? Heb ik de klanken « in Kategorien vorgeführt »! Wat moet dat beduiden? Iedere vocaal werd toch afzonderlijk behandeld.

Wat er volgt bij FR. moet waarschijnlijk dienen tot staving van wat hij beweert. Vergeefs zoek ik den samenhang. Wie over methode « oraculeert » zou toch eerst zijne eigene begrippen zoodanig dienen te doorgronden en te schikken dat hij geen exegeet noodig heeft om verstaan te worden. « *Der Unterschied zwischen steert* « *Sterz* » (**steırt**) *und èrt* « *Herz* » *ist genau der von Mnl. steert und herte. Mit Rücksicht darauf fällt die versuchte Erklärung ohne weiteres um.* » Dat *mijne* gissing, met vele andere, zou omvallen zou mij niet verwonderen; ik verwijs opnieuw naar L. B., I, bl. 11; maar of dit omvallen zou geschieden « mit Rücksicht darauf », nl. op **Mnl.** *steert* en *herte?* Kent FR. *nauwkeurig* (vgl. *genau* hierboven) het onderscheid der *uitspraak* van **Mnl.** *steert* en *herte?* Dan mag hij een gelukkig man heeten Ik had willen weten wat hij daarover zegt in zijne *Mnl. Gr.*; maar daar ontbreekt een Register, en bij de uitstekende orde die in dat boek heerscht, heb ik het moeten opgeven.

« *Das Mnl. spielt überhaupt nicht die Rolle, die ihm*

zukommen müsste .... » Welke rol komt toe, bij het verklaren der eigenaardigheden van een levend dialect, aan eene taal met verwarde spelling en waarvan de nauwkeurige uitspraak ongetwijfeld van gewest tot gewest en van eeuw tot eeuw verschild heeft?... Wel konden de verschillende schrijfwijzen met onze tweevoudige uitspraak vergeleken worden; maar verder? Ook zie ik niet waarom mijne *gissing* daaromtrent zou omvallen, *mit Rücksicht darauf.* Onmogelijk is het niet dat die gissing door andere dialectische opzoekingen zoude bewaarheid worden en het Mnl. zou verklaren De grondige en — later — vergelijkende studie der dialecten zal waarschijnlijk veel licht werpen in de zware duisternis der Mnl. klankleer. Fr zelf schijnt het overigens te begrijpen, want verder spreekt hij van « *Rückschlüsse auf die mittelälterliche Sprache* », die hem bepaald geleerd hebben dat « *das Schriftmnl. von den Mundarten noch weit mehr abgestanden haben muss, als wir im allgemeinen wähnen* ». Fr. was op den goeden weg om met zijne « Rückschlüsse » tot het begrip te komen dat het Mnl. hier niet als gids kan dienen voor de dialectstudiën, maar wel omgekeerd.

« *.... und das ältere Limburgische, das vielleicht noch mehr zur Aufklärung beigetragen hätte, scheint dem Verfasser ganz entgangen zu sein obwohl es von Kern bequem hergerichtet war.* » *Vielleicht*, slechts *vielleicht?* Zou Fr. werkelijk getwijfeld hebben? Nu, zooveel te beter. Mijn antwoord is : « Das Limburgische ist mir nicht entgangen, ich aber bin dem Limb. entlaufen ». Met het oog op dialectische eigenaardigheden, is het Limburgsch, of liever zijn de Limburgsche dialecten van gansch anderen aard dan mijn Brabantsch dialect. Eene vergelijking met het Oudlimburgsch zou niet zoozeer historische als *vergelijkende* dialectstudie geweest zijn.

Nu de plechtige gevolgtrekking : « *Wir sind der Gefahr näher als wir wähnen dass die historische Grammatik uns unter den Händen zerrinnt* ». Het gevaar, of liever de ramp is daar; eigenlijke historische grammatica heb ik den heer Fr. niet eens in de handen willen geven, en krijgt hij ook verder niet. Daarop doceert Fr. : « *Historische Grammatik heisst doch nicht einen momentanen Sprachzustand mit irgend einem älteren auf Grund abstrakter Regeln und Grundsätze, es koste was es wolle, vereinigen sondern die zugänglichen Zeugnisse sammeln und ordnen und dann die Zusammenhänge nach der inneren Wahrscheinlichkeit aufsuchen* ». Dat mag al zeer waar zijn, en ziet er ook hoogst geleerd uit alhoewel het maar half verstaanbaar is. Maar op wie past Fr. die beschrijving eener slechte historische grammatica toe? Het eerste deel van dit artikel en het beknibbelde werk zelf toonen genoegzaam aan dat Fr. tegen windmolens schermt.

Nog een paar alleenstaande opmerkingen van den heer Fr. dienen besproken te worden. De twee eerste zijn kenmerkend voor den « état d' âme » van mijnen welwillenden criticus. « *Ich möchte*, zegt hij, *noch eine Einzelheit anführen, die, wenn sie in gleicher Weise auch kaum wiederkehrt, doch zeigt, dass der Verfasser von dem Ziel « durch die allgemeinen Gesetze des Sprachlebens, die uns durch die Mundarten bekannt werden zur Erklärung der Erscheinungen vergangener Jahrhunderte zu gelangen » noch weit entfernt ist.* » Die fijne ironie zinspeelt op de regels van de *Inleiding der L. B.*, (I, bl. VI) die beginnen met de woorden : « Voor de wetenschap der doode talen » en waarin de door Fr. aangehaalde passus voorkomt. Gansch in het algemeen wordt daar gesproken over het nut der dialectstudiën. Fr. zoekt den lezer den indruk te geven alsof 't mijn doel was geweest, bij 't be-

studeeren van mijn Aalsterschen tongval, « durch die allgemeinen Gesetze enz. ...... zu gelangen ». Met welke woorden zou FR. zelf zulk een handelwijze in zijnen *beschaafden* schrijftrant wel bestempelen?...

En nu zijn bewijs : « *S*. 30 *ist* **vrig** « *früh* » *(Nnl. vroeg, oe = u) mit kurzem* **i** *erwähnt;* « *aber* **vrīg**, *Nebenform van* **vrūg**, *Praeteritum von vragen; dies* **vrīg** *hat vielleicht sein* **ī** *dem früheren* ***vrīg** « *früh* », *woraus jetziger* **vrig** *entstanden ist zu danken. Diese Ungeheuerlichkeit....* »

Dat twee homonymen ***vrūg** = Nnl. *vroeg (fragte)* en *vroeg (früh)*, 't is te zeggen een werkwoord en een adjectief op elkander invloed uitoefenen is dus volgens FR. onmogelijk. Ik zegge *onmogelijk*, absurd, want hij noemt het een « Ungeheuerlichkeit » zulks als bloote gissing voor te stellen. FR. is dus zoozeer in de geheimen der taalpsychologie ingewijd dat hij ook hierover « oraculeert ». Ik spreek van *geheimen;* want die wetenschap is nog zoo weinig gevorderd dat het wel onmogelijk zou zijn eenen tweeden FRANCK te vinden om in deze zaken van absurditeit te spreken.

Als ik mijne gissing omtrent de lange **ī** van **vrīg** neerschreef, achtte ik die zelf zeer bedenkelijk. Het eenige wat er voor spreekt is dat *geene* eigenlijke verklaring te vinden is. Toch vermeldde ik haar, juist omdat zulk eene « Beeinflüssung » uit taalpsychologisch oogpunt mij zeer vreemd scheen. Het nut er van komt mij voor dit te zijn : dat daardoor de aandacht op zulk een — misschien niet onmogelijk — verschijnsel gevestigd en verdere waarnemingen uitgelokt worden.

FR. nochtans geeft eene *verklaring*, en eene zeer bepaalde, natuurlijk! : « *In Wirklichkeit ist* **vrīg** *Analogie nach der redupl. Klasse* ». En dat waarom? In het dialect

bestaat **vrūg** (1) naast **vrīg**, met het part. **gevrōgd**. Dat **vrōgen** rijmende op **drōgen**, een praet **vrūg** gelijk **drūg** meegebracht heeft, is zeer natuurlijk; maar dat een tweede sterk praeteritum, naar analogie der redupl. klasse zou ontstaan zijn, terwijl het verl. deelw. zwak bleef, is meer dan bedenkelijk. Ook is op te merken dat het dialect geen ander analogisch **ī**-praet. kent. Of nu de homonymiteit met **vrīg** « *früh* » en het bestaan van sterke **ī**-praeterita samengewerkt hebben om een praet. **vrīg** voort te brengen, is eene andere vraag. Deze nieuwe hypothese past uitstekend bij mijne eerste; maar meer als eene gissing mag ook zij niet heeten. Fr.'s « Wirklichkeit » past hier niet. De aldus door Fr.'s verlicht brein en welwillende gemoedsstemming geschapene « Ungeheuerlichkeit » « *rührt* — zegt hij — *doch daher dass man umgekehrt mit verkehrten Abstraktionen aus toten Sprachen die lèbendigen erklären will* ». Denk nu eens wel na, mijne waarde pedagoog, op het *mutato nomine de te fabula narratur*.

In het begin van zijne recensie worden door Fr. mijne woorden aangehaald uit de *Inleiding tot het Tijdschrift*, waar ik verklaarde dat de Nl. dialecten eene bijzondere plaats zullen innemen; « *und zwar die letzten im Sinne einer « genauen, haarfeinen, möglichst mechanischen Behandlung » nach der in des Abbé Rousselot Buch « Les modifications phonétiques du langage u.s.w.» empfohlenen Methode. So die von Ph. Colinet unterzeichnete Vorrede. Nicht ganz im Einklang damit betont desselben Colinet historisch-phonetische Studie über die mundart von Aalst ... ihren historischen Charakter* ».

---

(1) **Vrūg** is zelden. Bl. 160 wordt dit gezegd; wonder genoeg, heb ik daar vergeten te spreken van **vrīg**. Hoe gemakkelijk het is iets te vergeten, dat bewijst Fr. toch zelf, waar hij in den titel van het besproken Tijdschrift den naam van Prof. W. Bang vergeet.

Zoo licht Fr. zijne lezers in en stelt hun de zaken geheel anders voor dan ze klaar en duidelijk gezegd werden. In de *Inleiding tot het Tijdschrift* sprak ik van Rousselot's methode als van een ideaal, en voegde er aanstonds bij dat er in mijne monographie slechts een zeer bescheiden gebruik van wordt gemaakt, waarvoor ik ook de reden liet kennen. In de voorrede tot het dialect wordt dit « bescheiden gebruik » nader bepaald. Wat dient hier nu in twijfel getrokken, ofwel de bevoegdheid van iemand die over Ndl. werken bericht geeft en ze niet eens verstaat, of de eerlijkheid van den critikus die alles verdraait en zijne lezers een verkeerd denkbeeld geeft van het werk en van den schrijver? Fr. zelf mag kiezen.

Last not least, een woord over de klanknotatie, waarvan de grondbeginselen op bl. 249 te lezen staan « *Möglichst bei dem Gewohnten bleiben* » is de raad van Fr. Ons grondbeginsel is : « ons bij het Nl. aansluiten voor zooveel dit met het grondbeginsel der phonetische spelling kan overeengebracht worden ». Wie heeft gelijk? de notatie moet dienen voor de behandeling van eene reeks Nl. dialecten.... Verder zegt Fr. « . .. *auch andere Zeichen entsprechen möglichst wenig der Forderung einigermassen ein Bild von der Sache zu geben* ». Wat is die « *Sache* »? De uitspraak? Kent Fr. notaties die een « *Bild* » van de uitspraak geven, een echt « *Visible speech* » ? Of is die « *Sache* » iets anders ? Fr. heeft vooral in 't oog ı, het teeken voor een minimale vocaal, die telkens de kleur heeft van een volle voorafgaande vocaal waarmee ı een « onechte » diphthong uitmaakt en hij vreest dat men het teeken met i zou kunnen verwarren! Dat is toch wat erg, bijzonderlijk voor een Duitscher die dagelijks de zoogezegde *Duitsche* schrijfteekens leest, waar de « vliegenpootjes » het hoofdbestanddeel van uitmaken. Dat ı geeft « *kein Bild von der Sache* ». Als Fr. werkelijk iets symbolisch wenschte, dan kon hij het misschien vinden in dit allerkleinste teeken voor de minimale vocaal.

Wat de « *überflüssige Unterscheidungen* » aangaat : hoe kan Fr. oordeelen over wat « *überflüssig* » is of niet? Juist in de zaken, die voor een onkundigen of voor een oppervlakkigen lezer waardeloos zijn zal men dikwijls de verklaring van menig taalverschijnsel kunnen vinden. Die kleinigheden *moeten* — en zullen ook — in de volgende studiën met bijzondere zorg waargenomen en zooveel mogelijk genoteerd worden. Zonder die « nauwkeurige, haarfijne en zooveel mogelijk mechanische behandeling » is er gevaar dat de beste vruchten van deze later te vergelijken dialectstudiën niet rijp worden. Dat wij zoo iets beoogen is klaar genoeg uit de voorrede op te maken, en mocht een leermeester als Fr. niet ontgaan. Of onze notatie volmaakt is? met het oog op de gezamenlijke dialecten die moeten behandeld worden, zeker niet. Voor zooveel de dialecten mij *grosso modo* bekend waren, zijn die reeds in het oog gehouden. Maar Fr. weet misschien ook, dat er eene grondige studie toe noodig is om den klankvoorraad van een dialect te bepalen, bijzonderlijk als men naar eene « haarfijne » ontleding streeft. Was het mogelijk zoo iets te doen voor een aantal dialecten zoolang de eerste monographie niet uitgegeven was? Moest deze niet in dit opzicht de baan breken? Nu, wie de baan breekt, blijft meest niet vrij van schrammen en kneuzingen; vgl Fr.'s *Mnl. Gr.*, passim. De notatie *zal* dus somtijds inconsequent zijn, en *honni soit qui mal y pense*.

Tot slot hiervan deel ik een paar regels mee, eerst in mijn notatie, daarna in die van Sievers; de lezer zal aldus kunnen oordeelen of de « *Bilder manchmal geradezu schmerzhaft aufs Auge wirken* » en of die wel de schuld dragen van de « *Kopfschmerzen* » die Fr. « *thatsächlich beim Entziffern bekommen* » heeft.

Den giust olden de droė poten géld di (d)en wéhgestūken oé iurda(d) (d)en duyd waz.

Da(d) zen droė poten géld di 'k wéhgestūken oé iurda(d) 'k duyd waz, zoė (d)en (d)en. (L. B., bl. 258.)

Nu volgt de transcriptie in de teekens door SIEVERS gebruikt. Voor ı heb ik de kleine ^{i} gebruikt, die bij velen te vinden is, en die voor FR. het meer gewone zal zijn; het teeken voor de onduidelijke vocaal heb ik door het veel gebruikte **ə** moeten vervangen; de **ṙ** is door **r** vervangen, dewijl S. den klank niet door een afzonderlijk teeken verbeeldt; daarentegen noteert S. andere bijzonderheden der **r**-klanken, die niet gewichtiger zijn dan die van **r** en **ṙ** :

Dən gi^{i}st o^{2}l^{i}d^{i}ən də dro^{2}æ^{2} po^{2}tən ge^{2}l^{i}d^{i} di^{2}(d) (d)ən wé^{2}xgəstū'kən o^{2}e^{2} i^{i}rda^{2}(d) (d)ən du^{2ü}d wa^{2}z.

Da^{2}(d) zæ^{2}n dro^{2}æ^{2} po^{2}tən ge^{2}l^{i}d^{i} di^{2} 'k we^{2}xgəstū'kən o^{2}e^{2} i^{i}rda^{2}(d) 'k du^{2ü}d wa^{2}z, zo^{2}æ^{2} (d)ən (d(ən.

Is nu mijn spelling moeilijker dan de spelling welke FR. de voorkeur schenkt en voorgeeft zoo gemakkelijk te vinden? Zou wezenlijk *mijn* spelling de oorzaak zijn van FR.'s ontsteltenis? Ja, 't is en blijft een moeilijke zaak. Doch niet de spelling brengt hier de moeilijkheid mede, maar wel de zaak zelve; en zoo iemand daar ten volle van overtuigd is, — dan is 't wel eerst en vooral de schrijver van de studie over het dialect van Aalst, wien 't opstellen nog veel meer « Kopfschmerzen » heeft veroorzaakt dan aan FR. het lezen.

Wij hebben nu de recensie van FR. bijna geheel overgeschreven en besproken. Wie zou nu gaan denken dat het afgebrokene werk bij FR. « eine willkommene Gabe » heet. Of wil de « kluge » heer den lezers den indruk laten wel een gestrenge rechter te zijn, maar die toch enkel door waarheids- en rechtvaardigheidszucht genoopt zijne veroordeeling uitspreekt? Of wel is het eene dier onbewuste inconsequenties die FR. eigen zijn?

Nu om het even, het protest ligt naast het oordeel van onzen rechter, die onder anderen klaar genoeg bewezen heeft hoe gevaarlijk het is uitspraak te doen in zaken waarmêe men zoo weinig bekend is als hij met de Nl. dialectkunde.

PH. COLINET.

P. S. — Dit artikel was geschreven toen ik eindelijk een passus vond in FR.'s *Mnl. Gr.*, over Mnl. ***herte*** en ***staert*** (niet over ***steert***) (1). FR. heeft hier wel enkel de quantiteit in 't oog; mijn **steırt** schrijft hij eenvoudig ***steert***. Mijne verklaring zou aldus omvallen uit hoofde der Mnl. spelling ***herte*** en ***staert***. Nu, *zijne* hypothese valt werkelijk om, daar de feiten haar weerleggen, zooals VAN HELTEN uiteenzet (*Mnl. Spraakleer*, *bl.* 15). Het verklaren van het onderscheid tusschen **ėrt** en **steırt** is heel wat meer ingewikkeld dan FR. « *wähnt* ». Te raadplegen daaromtrent zijn GOEMANS, *L. B.*, *II*, *bl.* 29, en VAN HELTEN, aldaar aangehaald. Later zullen rijkere dialectische gegevens, op het vraagstuk nog meer licht werpen en, laten wij hopen, eindelijk verklaren. De hypothese van FR. over ***herte*** en ***staert*** is vreemd uit taalphysiologisch oogpunt. Maar dat is ook van weinig belang. Wat op dit gebied eene onmogelijkheid is — « eine Ungeheuerlichkeit » zou FR. zeggen — is moeilijk te bepalen. Overigens schijnt FR., op andere plaatsen, wondere begrippen omtrent klankleer te koesteren, waarvan de volgende « *Einzelheit*, — *wenn sie auch in gleicher Weise kaum wiederkehrt* », toch het aanhalen waard is. Op bl. 51 wordt eene gutturale **j** verkondigd die de **i** van *jicht* in **u** *(jucht)* verandert. Wat is eene gutturale **j**? Hoe kan dat onding eene **i** labialiseeren? *Cruelle énigme!*

PH COLINET.

(1) In een paragraaf over Svarabhakti!

Étude comparée des langues vivantes d'origine germanique, *par* Julien Melon, *professeur de langues vivantes à l'Institut de la Louvière. — Première partie : Loi des modifications de consonnes qu'éprouvent les mots envisagés du Néerlandais, à l'Allemand et à l'Anglais. Premier fascicule. Namur, Wesmaël-Charlier, 1898, (XXIII, 183 bl.).* Prijs **5** fr.

De voorrede (XXIII bl.) handelt over de noodzakelijkheid eener vergelijkende — niet gelijktijdige — studie van het Nederlandsch, het Duitsch en het Engelsch in het openbaar Onderwijs in België. De Schr. zet er ook zijn plan uiteen : » Ce premier fascicule contient, outre l'*Introduction* l'étude comparée des *Dentales*. Le deuxième fascicule traitera des *Labiales* et des *Gutturales*. Le troisième s'occupera des *Semi-voyelles* et des *Consonnes-voyelles;* il aura pour complément indispensable un *Index aphabétique* de tous les mots Néerlandais, Allemands et Anglais dans les trois fascicules. Dans ma pensée, cette première partie, si elle est accueillée favorablement sera suivie d'une autre sur la *Formation des mots (Dérivation et Composition)*. Les grandes lignes en sont déjà tracées. Resterait, pour que fût exploré en entier le vaste champ de la grammaire des langues germaniques, à traiter de la *Déclinaison*, de la *Conjugaison* et de la *Syntaxe*.

De Inleiding (bl. 1—53) bevat een overzicht der Germaansche talen in 't algemeen, en eene meer uitgebreide geschiedenis der drie behandelde talen. Daarop volgt het voornaamste over de klankleer en eene tamelijk lange bespreking van de verschillende klankontwikkelingen die in het leven eener taal voorkomen, toegelicht door voorbeelden ontleend aan de geschiedenis der Germaansche talen (wet van Verner, enz.). Aan de twee « Lautverschiebungen » wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd.

Nu komt Schr. tot zijn eigenlijke taak : de vergelijking der consonanten in de drie talen. Deze eerste aflevering behandelt de dentalen **t**, **d**, **z**, **s** en **sch**. Van het Nl. uitgaande spreekt Schr. ten eerste over Nl. **d** uit Oorg. « doorstreepte **d** » en duidt alsdan de overeenkomst aan tusschen Nl. **d**, Duitsch **t** en Engelsch **d**, en tusschen Nl. **d**, D. **d** en E. **d** telkens met aanhaling van vele voorbeelden,

en met eene opsomming, naar Klüge, Willmann en Paul, van al de gevallen waar het Duitsch **d** instede van de regelrechte **t** vertoont. Op dezelfde wijze behandelt hij Nl. **d** = Oorg., **th** (Nl. **d** = D. **d** = E, **th** en Nl. **d** = D. **d** = E. **d**). Dit onderzoek sluit met eene studie over de gevallen waar door grammatischen Wechsel of door de analogie afwijkingen tot stand worden gebracht.

In het tweede gedeelte van het hoofdstuk over **d** worden in alphabetische volgorde de toepassingen der vier klankovereenstemmingen in categoriën opgesomd; de afwijkingen worden in opmerkingen en nota's vermeld. Daarna worden de gevallen behandeld waar eene parasietische **d** in een der drie talen verschijnt.

Eene synoptische tafel sluit deze eerste aflevering. Voor de andere dentalen gebeurt hetzelfde als voor **d**, zoodat den lezer eene volledige studie aangeboden wordt over den woordenschat der drie talen, met betrekking tot de behandelde klanken.

PH. COLINET.

Zullen ontleed worden in de volgende aflevering :
Heinsius, De taal van den Statenbijbel.
J. Vogel, Het Leemen Wagentje.

Ook werd aan de L. B. 't werkje van den H. PEETERS over **Onze Krijgstaal** toegezonden; de aard van het tijdschrift stelt echter de Redactie in de onmogelijkheid eene ontleding van die studie in te lasschen.

INHOUD.

BLADZ.

I. L. GOEMANS. Het dialect van Leuven, eene phonetisch-historische studie.

Voorwoord 1

Eerste deel : Klankleer.

Eerste Afdeeling. *Algemeen karakter en klankvoorraad van het dialect* 5

Tweede Afdeeling. *Historische ontwikkeling der klanken* . . . .

Eerste Hoofdstuk. Klinkers en tweeklanken in hoofdtonige en bijtonige lettergrepen 11

Tweede Hoofdstuk. Wijzigingen van betoonde klinkers en tweeklanken 11 49

Derde Hoofdstuk. Medeklinkers in hoofd- en bijtonige lettergrepen. 61

Vierde Hoofdstuk. De klanken der toonlooze- en bijtonige lettergrepen. 103

Vijfde Hoofdstuk. Sandhi of zinphonetiek . 112

Tweede deel : Vormleer.

Eerste Hoofdstuk. De zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden 125

Tweede Hoofdstuk. De telwoorden, het lidwoord en de naamwoorden 140

Derde Hoofdstuk. Het werkwoord . . . 159

Vierde Hoofdstuk. De partikels 219

Tekst. Het spook 233

Aanhangsel I. *Romaansche elementen in het Lv. dialect. (Cf. Voorwoord)* 255

» II. *Cf.* **1** 264

» III. *Cf.* **9, 5,** *Aanm. 1 en* **13, 2,** *Aanm. 1.* 265

» IV. *Cf.* **35**, 2°, *b), Aanm. en* **30,** *Aanm. 11.* 266

» V. *Cf.* **46, A** 268

» VI. *Cf.* **50**, 2°, *Aanm. 3 en Tekst* . . 268

Woordenlijst 271

Errata et addenda 323

II. LECOUTERE. Overzicht van Tijdschriften. Nederlandsche philologie 77

» Overzicht van Tijdschriften. Nederlandsche philologie 187

III. PH COLINET. Mijn antwoord aan Dr J. FRANCK. — Over doel en methode onzer dialectstudiën 325

VI. » *Étude comparée des langues vivantes d'origine germanique*, par JULIEN MELON 339

4654
V.2

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM, TE LEUVEN.

2de JAARGANG. — 1ste AFLEVERING.

1897.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER

INHOUD.

BLADZ.

1. L. GOEMANS : Het dialect van Leuven, eene phonetisch-historische studie. 1
2. C. LECOUTERE : Overzicht van Tijdschriften. I. Nederlandsche Philologie 77

De « *Leuvensche Bijdragen* » verschijnen op onbepaalde tijden; 15 tot 20 vel druks vormen eenen jaargang, verdeeld over een onbepaald getal afleveringen. De jaargang kost **10** fr. (**5,50** gulden, **9** mark.)

Brieven, boeken ter bespreking (twee exemplaren) en alle andere stukken voor de « *Bijdragen* » in te zenden bij den Secretaris der Redactie, L. GOEMANS, 74, Blijde Inkomststraat, te Leuven.

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS
AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR
AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM,
TE LEUVEN.

2de JAARGANG. — 2de AFLEVERING.

1898.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER

INHOUD.

BLADZ.

1. L. Goemans : Het dialect van Leuven, eene phonetisch-historische studie *(Vervolg)* 104
2. C. Lecoutere : Overzicht van Tijdschriften. I. Nederlandsche Philologie 187
3. Ph. Colinet : Bericht 219

De « *Leuvensche Bijdragen* » verschijnen op onbepaalde tijden; 15 tot 20 vel druks vormen eenen jaargang, verdeeld over een onbepaald getal afleveringen. De jaargang kost **10** fr. (**5,50** gulden, **9** mark.)

Brieven, boeken ter bespreking (twee exemplaren) en alle andere stukken voor de « ***Bijdragen*** » in te zenden bij den Secretaris der Redactie, L. Goemans, 68, Justus Lipsiusstraat, te Leuven.

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS
AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR
AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM,
TE LEUVEN.

2de JAARGANG. — 3de AFLEVERING.

1899.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER.

INHOUD.

BLADZ.

1. L. GOEMANS : Het dialect van Leuven, eene phonetisch-historische studie *(Vervolg)* 219
» Tekst : *Het Spook* 233
» Aanhangsel I. *Romaansche elementen in het Lv. dialect.* (Cf. *Voorwoord.*). . . . 255
» » II. (Cf. **1**.) 264
» » III. (Cf. **9**, 5, Aanm. 1 en **13**, 2, Aanm.) . . 265
» » IV. (Cf. **35**, 2°, *b)*, Aanm. en **30**, Aanm. 11.) . . 266
» » V. (Cf. **46**, **A**.) . . . 268
» » VI. (Cf. **50**, 2°, Aanm. 3 en Tekst.) 268
» Woordenlijst 271
» Errata et Addenda 323
2. PH. COLINET : Mijn antwoord aan Dr J. FRANCK. — Over doel en methode onzer dialectstudiën . 325
3. » *Étude comparée des langues vivantes d'origine germanique, par* JULIEN MELON . 339

De « *Leuvensche Bijdragen* » verschijnen op onbepaalde tijden; 15 tot 20 vel druks vormen eenen jaargang, verdeeld over een onbepaald getal afleveringen. De jaargang kost **10** fr. (**5,50** gulden, **9** mark.)

Brieven, boeken ter bespreking (twee exemplaren) en alle andere stukken voor de « *Bijdragen* » in te zenden bij den Secretaris der Redactie, L. GOEMANS, 68, Justus Lipsiusstraat, te Leuven.

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY

To avoid fine, this book should be returned on
or before the date last stamped below

439.305 Leuvensche bijdragen. 338956
554

DATE | NAME | DATE | NAME

338956

